

osmanlı gizli tarihi

İSMAİL ÇOLAK

osmanlı gizli tarihi

İSMAİL ÇOLAK

 NESİL
TARİH

OSMANLI'NIN GİZLİ TARİHİ

İsmail Çolak

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan

Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu

Editör: Yahya Ayyıldız

İç Tasarım: Said Demirtaş

Kapak Tasarımı: Mesut Sarı

ISBN: 978-605-162-169-2

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 3225

Faks: (0212) 551 2659

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan

Dijital Yayın Tarihi: Şubat 2014

Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.

www.nesildigital.com

İsmail Çolak

e-mail: colak38@mynet.com

1971’de Kayseri, Develi’de dünyaya geldi. 1992’de Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü’nü bitirdi. Yazı hayatı, 1991’de *Zaman* gazetesinde başladı. Burada 1995’e kadar Kürt meselesi ve yakın tarih ağırlıklı yazı diziler ve makaleler yazdı. 1995’ten beri sayısız dergi ve gazetede çalışmalarını aralıksız sürdürdü ve bir kısmı kapak dosyası olmak üzere 400’ü aşkın makaleye imza attı. 1997’den itibaren *Tarih ve Medeniyet*, *Tarih ve Düşünce* dergilerinde geniş kapsamlı tarih araştırmaları yayımlandı. 1997’den başlayarak uzun vadeli tarih yazıları kaleme aldığı dergiler şunlardır: *Yeni Dünya*, *Semerikand*, *Anadolu Gençlik*, *Vuslat*, *Genç Gelişim*, *Gülistan*, *Somuncu Baba*. Arada bir yazılarının yayımlandığı yerler ise şöyledir: *Türk Dünyası Tarih*, *Diyanet Aylık*, *Diyanet Avrupa*, *Keşkül*, *İlkadım*, *Eğitim Bilim*, *Lamure*, *İki Dünya*, *Kişisel Gelişim*, *Genç Gelişim*, *Köprü* dergileri ile *Zaman*, *Vakit* ve *Yeni Dönem* gazeteleri. Ayrıca, yurt içinde tertiplenen birçok bilimsel sempozyum ve kongreye katıldı, tebliğler sundu.

Makale çalışmalarının yanında, 2000 yılından itibaren kitap çalışmalarına da ağırlık veren yazar, daha çok Osmanlı tarihi, Osmanlı kültür ve medeniyeti, yakın tarih ve eğitim tarihi alanlarında araştırma-inceleme formatında eserler kaleme aldı. Yayımlanmayı bekleyenlerle birlikte 20 civarında (yayımlanan 15) kitap çalışmasına imza attı. Hepsi de kendi içinde özgün bir nitelik taşımakla birlikte, özellikle “*Yunan İşgalinin Patronu: Zaharoff*”, “*Okuldan Çanakkale’ye & Mahşerin İrfan Ordusu*” ve “*Milli Mücadele’de Kalemli Ordu*” isimli kitapları, Türkiye’de ilk telif eserler olmaları açısından daha fazla dikkat çekti. Zaharoff ile ilgili araştırmalarından dolayı, Nisan 2004 yılında Yunan Ulusal Kanalı ERT ile ortaklaşa bir belgesel film çalışması yapan Cyclope Productions tarafından röportaj için Atina’ya davet edildi. 16 Mart 2007 tarihinde, Özel Ankara Aziziye Lisesi’nin Çanakkale Zaferinin 92. Yıldönümü münasebetiyle düzenlediği “Yılın Kültür Ödülleri” etkinliği kapsamında, “Çanakkale’nin Kahraman Mekteplileri

(Okuldan Çanakkale'ye)" kitabından ötürü "Yılın En İyi Tarih Araştırmacısı" ödülüne layık görüldü.

Yazar, evli ve iki çocuk babasıdır.

YAYINLANAN KİTAPLARI

- Milli Mücadele'de Kalemli Ordu, 2010
- Kıtalar Sığmayan Osmanlı (6 Kitap), 2010
- Son Osmanlı Vahdeddin, 2010
- Kürt Meselesi'nin Açılımı & Said Nursi'den Teşhis ve Çözümler, 2009
- Son İmparator & Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası, 2009
- Bitmeyen Hesaplaşma & Hilal İle Haçın Bin Yıllık Mücadelesi, 2008
- Mahşerin İrfan Ordusu & Okuldan Çanakkale'ye, 2006/2008
- Osmanlı'nın Gizli Tarihi, 2007/2010
- Sarıkamış Destanı Tarihimizin En Beyaz Dramı, 2006
- Ölümsüz Şehit Mektupları, 2006
- Tarihin Gizem Dolu Sırları, 2006
- Yunan İşgalinin Patronu Zaharoff, 2004/2005
- Doğu Batı Kavşağında Osmanlı, 2004
- Modern Zamanlarda Osmanlı'yı Aramak, 2000/2005

Sunuş

TARİH, ÖZÜNDE hep bir belirsizlik ve sır barındırır. Yakın geçmişten uzak geçmişe doğru gidildikçe, kaynak yetersizliğinden mütevellit, bu sır perdesi daha da katmerleşir. Bu biraz da doğaldır, zira tarih yaşanmıştır ve bir daha aynen tekrerrüü imkânsızdır.

Tarihin gizemini, olanca bilinmezliğiyle koruduğu yerlerden biri de hiç şüphesiz ki bizim ülkemizdir. Türkiye tarihinin, geniş bir kesiti hâlâ esrarını muhafaza etmekte ve bitmeyen tartışmaların odak noktasındaki yerini korumaktadır.

Öyle görünüyor ki geçmişin tozlu sayfaları üzerindeki kalın tabakayı kaldırma uğraşı tarihçilerin yakasını daha haşire değin bırakmayacak. Tarihi, tarihçileri ve tarih okurlarını asırlardır meşgul eden geçmiş(imiz)e dair kimi çetrefilli hadisenin üzerindeki esrar perdesini aralama gayesi hummalı bir biçimde hâlâ sürmektedir.

Bu anlamda, elinizdeki kitap, tarih(imiz)in tozlu sayfaları üzerindeki kalın tabakayı büyük ölçüde kaldırma niyet ve çabasında olacaktır. Kitapta sizi, geniş bir yelpazeye yayılan, gayet renkli ve ilgi çekici konular beklemektedir.

Üç bölümden meydana gelen eserimizi, büyük ölçüde kuruluştan yıkılışa Osmanlı'nın “bilinmeyenlerinin keşfine” hasrettik. Kendi varlığı bile başlı başına bir mucize kabul edilen Osmanlı'daki bir kısım tarihî hâdisenin ve şahsiyetin sırlarla dolu saklı çehresi ile yakın tarihimizin bilinmeyen, unutulmaya yüz tutmuş ve spekülasyonların bir türlü durulmadığı mühim bazı kesitlerinin esrarlı içyüzünü aydınlığa kavuşturduk.

Kitap, her kesimden genel okuyucu kitlesini hedef alıcı ve onların tarihe/Osmanlı'ya olan ilgi ve merakını müspet manada kamçılایıcı bir niteliğe sahiptir. Bu yüzden eserde sade, duru, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmaya, akademik üsluptan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştık.

Eseri fazla dipnota boğmaktan özenle uzak durmaya gayret ettik; sadece her bölümün sonuna daha detaylı okuma ve

araştırmalara kılavuzluk etmesi amacıyla, ihtiyaı karşılayabilecek hacimde ‘toplu ve geniş dipnot’ olarak tabir edilebilir kaynakalara yer verdik.

İlk baskısı Kasım 2007’de gerçekleşen ve bugüne değin geniş okuyucu kitlelerinin yüksek alaka ve istifadesine mazhar olan bu çalışma, konusu ve ismi itibariyle birçok yazara ve esere ilham kaynağı teşkil etti. 8. baskısından itibaren eserin birçok bölümünde ciddi anlamda değişiklikler gerçekleştirdik; yaptığımız eklemeler ve tasarruflarla muhteva bakımından daha zengin ve doyurucu hale getirdik.

Son olarak, kitabın faydalı olmasını tüm içtenliğimle temenni ediyor, yeniden düzenlenmiş bu son haliyle yayımlanmasında emeği geçenlere de sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

İSMAİL ÇOLAK

1. BÖLÜM

KEŞFEDİLMEMİŞ KITA: OSMANLI

Bir Masal: Batı’da Osmanlılaşma Akımı

OSMANLI, HER anlamda altın çağını yaşadığı zirve devrinde Batı’ya sadece askerî ve siyasî sahada galebe çalmakla yetinmemiş, kültür ve medeniyet sahasında da üstünlüğünü tasdik ettirmişti. Kendi dinamikleri, hayat tarzı ve dünya görüşü ile hâkim bir kültür ve medeniyetin temsilcisi sıfatıyla Avrupalılara varlığını benimsetebildi Devlet-i Âlî. Bunun sebebi her şeye doymuşluğun ve müreffehliğin hâsıl ettiği gücün, kendiyile barışık bulunmanın, kuvvet ve kabiliyetine güven duymanın dışı aksettirdiği heybet ve vakarın büyüleyici bir yansımasının sonucuydu. Tüm bunlar Batı âleminde yaygın bir “Osmanlılaşma” akımının kök salmasına sebebiyet vermişti. “Türk Asrı” olarak anılan bu dönemde Osmanlı, Avrupalı milletlerde taklide yol açmıştı. Bahis konusu Osmanlılaşma akımı Avrupa’da sanattan mimariye, müzikten edebiyata, giyimden yemeğe kadar oldukça geniş ve zengin bir yelpazede varlığını hissettirmişti. Büyük halk kitleleri, sanat ve sosyete çevreleri, aydın ve devlet kesiminde hatırı sayılır ölçüde taraftar ve sempatizan toplamıştı.

“Türk Asrı”nda Batı’nın “Osmanlılaşması”

Öyle ki zamanla bütün Avrupa’da Osmanlı’nın hayatı, kendine has üslubuyla yaşama ve biçimlendirme tarzı, “Osmanlı modası” adıyla umumileşmiş, hatta evlerinde “Osmanlı köşesi” bulundurmayan sosyete mensupları ayıplanır hale gelmişti. Osmanlı’yı, Batı’ya tanıtan ilk resimli kitap olan “Sanctac Peregrinatones”ın, İtalyan Bernard von Breydenbach tarafından 1486’da kaleme alınmasıyla beraber Avrupa’da, Osmanlı kıyafetlerinin fevkalade ilgi topladığını ve moda haline gelecek ölçüde rağbet gördüğünü kaynaklar belirtmektedir. Mozart, Haydn ve Beethoven gibi klasik Batı müziğinin büyük bestecilerinin de aralarında bulunduğu dünyaca ünlü pek çok sanatçı, “mehter”in harikulâde ritimlerine ve ezgilerine eserlerinde yer vermişlerdi. Ünlü 9. Senfoninin son bölümlerinde ve Türk Marşı’nda kullanılan enstrümanlar ve ezginin, mehterin orijinal bir savaş marşından uyarlandığı bilinmektedir.

15. Yüzyıldan başlayarak Avrupa’da Türk müziğine, tekstiline, halılarına, yaşam tarzına gösterilen ilgi giderek büyümüştür. O yüzyılların en önemli medyası, sahnelenen opera, tiyatro ve bale eserleriydi. Türkler üzerine yapılan eserler sayesinde her gece tiyatroları dolduran seyirciler, sahnede Türk giyim kuşamını, davranışlarını, yaşayışını ve saray yaşamını canlı bir biçimde görebiliyordu. Mozart’ın ünlü “Saraydan Kız Kaçırma” ve Topkapı Sarayı’nda geçen “Zaide” operaları; yine Mozart’ın Topkapı Sarayı’nda geçen ve kahramanı Kanuni Sultan Süleyman olan “Saray Kiskançlıkları” adlı balesi; Rossini’nin dört operası önemli örneklerdir. Avrupa başkentlerinde halkın Türk giyim kuşamını ve müziğini tanıması için güzel fırsatlardan biri de yeni atanan Türk elçisinin görkemli bir alayla mehter müziği eşliğinde kente girişi ya da kralın sarayına kabulüydü. Bu görkemli alay, halkın üzerinde kolay kolay silinmeyen izler bırakıyordu.

Avrupa’yı Fetheden Osmanlı Modası

1510 yılında, VIII. Henry’e itimadını arz etmeye gelen Essex Dükü, kralın pazar ayinine bir Osmanlı gibi giyinerek iştirak etmişti. Fransa Kralı II. Henry devrinde, ülkeyi saran “bronle de malte dansı”, Osmanlı giysileriyle icra edilmiş ve bu dansı yapabilmek için Batılı zenginler Osmanlı ülkesinden kıyafetler getirtmişlerdi. Avrupa’da Osmanlı furyası, İngiliz Kraliyet Sarayı’nda da kendisini güçlü bir şekilde göstermişti. Kraliçe Charlotte, 1764’te ressam Johann Zoffany’e yaptırdığı resimde oğlu Wales Prensi George’a Roma kıyafeti giydirirken, ilerde York Dükü olacak diğer oğlu Frederick’i ise Osmanlı şehzadesinin kıyafetiyle kuşatmıştı. Bu tablo, hâlen Buckingham Sarayı’nda sergilenmektedir. II. Viyana Kuşatması’nda, Osmanlı’ya karşı teşkil edilen Haçlı ordusunun mimarı olan Alman Mareşal Markgraf Ludwig’in, savaştan sonra elde ettiği ganimetler arasında esir alınan 22 kişilik mehteran bölüğü de vardı. Osmanlı’ya yönelik düşmanca tutumuna rağmen Mareşal, Rastatt’daki sarayında, kendisini ziyarete gelen resmî zevata, yer yer bu mehteran bölüğüyle gösteri yapmaktan da kendini alıkoyamamıştı. Osmanlı sultanlarının elbiselerini giyip dolaşması sebebiyle

Almanlar, Ludwig'e "Türkenlouis" adını takmıştı. O zamandan beridir Markgraf Ludwig, hep bu lakapla anılmış ve eserlerinde daima ikinci ismini de zikretmekten çekinmemiştir.

Bazı Hollandalıların, bugün hâlâ boyunlarına taktıkları yarım ay biçimindeki gümüş kolye ise, yükselme dönemi hatırasıdır. Zira bu devirde Osmanlı, kendilerini tehdit eden Katolik İspanyollara karşı Protestan Hollandalılarla ittifak yapmıştı. Kolyenin üzerinde şu ilginç ibare yazıyordu: "Katolik olmaktansa Türk olmak daha iyidir!" Hollanda savaşçılarının madalyonlarından bir tanesinde de, "Türkler Papa'dan daha iyi!" sözü kayıtlıydı. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı cami minaresi şeklinde kullanılan biçimler, Hollanda'daki bazı kiliselerin iç süslemelerinde taklit edilmişti. Utrecht, Goes, Hasselt ve Dalfen'daki bazı kiliselerde bunun misalleri hâlâ görülmektedir. Giyimde ise, 18. yüzyılın ortalarından itibaren "Turkomannie" olarak adlandırılan bir moda dalgası esmişti. Oryantal giysisi, Şamberluk adı verilen kaftan, ev ve sporda kullanılan fes ise yüksek gelirli Hollandalılar arasında yayılmıştı. Kadın modasında, Osmanlı alaturka modası 18. yüzyıl başlarında zirveye ulaştı. 19. yüzyılın sonlarında, pazar günleri Scheveningen'de gezintiye çıkan çoğu kadın, hâlâ tül bent takmakta ve şal kullanmaktaydı. 18. yüzyılda, Osmanlı Devleti'ndekileri numune alarak açılan kahvehaneler Süleyman, Mustafa ya da Ahmet isimlerini taşımaktaydı. Akdeniz'deki Türk korsanların karakterleri ve maceraları da çocuk kitaplarına yansımıştı. Bunlar arasında, satranç oynayan Türk, sihirbazlık yapan kurnaz Türk tipleri, dikkati çeken birkaç tanesidir.

Tersine İnkılâp: Batılılaşma Furyası

Batı'ya, "Osmanlı akımı ve modasını" benimseten hal ve yaşantıdan ilk keskin dönüş ve çark etme yoğun olarak II. Mahmud ile vuku bulmuştu. Padişah, kendi şahsı başta olmak üzere, devlet daireleri ve kışlalarda, Avrupaî tarzda kıyafeti tatbik etme gayretleri sebebiyle, maalesef "gâvur padişah" nitelemesine hedef olmuştu. Lâkin asıl büyük kırılma ve dönüşüm Tanzimat'la birlikte tezahür etmişti. Tanzimat ile Batı karşısında her konuda teslim bayrağı çekilip üstünlüğü

resmen onaylanmış ve “Batılılaşma” devlet politikası haline gelmişti. Osmanlı’nın kendi kimliğini, dünyasını ve değerlerini terk edip yabancı bir dünyaya yönelmesi ve giderek “platonik aşka” tutulması Tanzimat’la başlamıştı. Depreşen kompleksin tesiriyle, kendi kıymet hükümlerine ve dinamiklerine yabancılaşma ve hatta düşman kesilme hastalığı, bu hasım dünyaya şirin görünme takıntısını da doğurmuştu. II. Meşrutiyet Dönemi’nde ise, tek ve gerçek medeniyetin Batı olduğu ve gülü ve dikeniyi alınması gerektiği daha güçlü olarak ileri sürülmüştü. Giyim ve âdetlerdeki batılılaşma, bu devirde dinî otoritelerden endişeli bir karşılık görece kadar ileri gitmişti. Nisan 1911’de şeyhülislâm, Müslüman kadınların Avrupalı gibi giyinmemeleri üzerine bir uyarı yayınlamıştı.

1912’de, Garpcılardan Kılıçzâde Hakkı tarafından kaleme alınan “Batılılaşma Taslağı”, geleneksel giyim tarzını değiştirmeye yönelik şu garip maddeleri içeriyordu:

1 - Fes tamamen defedilip yerine yeni bir serpuş (şapka) kabul olunacaktır.

2 - Kadınlar diledikleri tarzda giyinecekler, yalnız israf etmeyeceklerdir. Polisler, din adamları ve külhan beyler kadınların giyimlerine katiyen müdahale edemeyeceklerdir. Şeyhülislâm efendiler de çarşafılara dair beyannameler imlâ (yazıp) ve imza etmeyeceklerdir.

3 - Sarık sarmak ve cübbe giymek yalnız ulemaya tahsis edilecek, dinî mekteplerden diplomasız olanlar, tefsir ve hadis-i şerif gibi sair din bilgilerinden haberi olmayanlar bu kıyafetlere bürünemeyeceklerdir.

Batılılaşma, esasen Cumhuriyet dönemiyle radikal bir tarzda tatbik imkânı bulacaktı. Batılılaşma, yeni devletin yapısını, hedeflerini ve resmî politikasını teşkil ederek toplumu değiştirmenin en güçlü dinamosu ve vasıtası olma mertebesine yükselecekti. Modernleşmenin en mühim sacayaklarının başında kılık-kıyafet devrimi yer alacaktı. Bugün, modern hayatın ve onun kendine tâbi kıldığı toplumların, yaşam şekillerine biçtiği şablonun adı olan “moda”nın yeni kıblesi ve atölyesi, Osmanlı (Doğu) değil, ne yazık ki Batı’dır. Batı âlemi, popüler hayat tarzının patronu ve yönlendiricisi

hüviyetiyle bizim gibi postmodern tüketim çılgınlığıyla güdülediği üçüncü dünya ülkelerini, kendine uydurup uysallaştırmanın ve bağımlı yapmanın en etkili kültürel silahlarından biri olarak “moda”yı, hâlihazırda bütün gücüyle kullanmaktadır. Oysaki toplumumuz daha dün denilecek vakitlerde gıpta edilip özeniliyordu. Bugün ise kendine özgü kültürden haddinden fazla taviz verdiği için tahrip gücü oldukça yüksek sayısız depresi iliklerine kadar yaşıyor; Batılılaşma kompleksinin darağacında savrularak can çekişip duruyor.

Burada zikrettiğimiz malumatlar, umarız, benlik ve hafızası ağır yara almış olanlar için bir tür kısa devre etkisi yapıp özünü mayalayan dinamikleri hatırlama ve yeniden kuşanma anlamında ırgalayıcı ve toparlayıcı bir tesir icra eder.

Bütün bu bilgiler bizi, Akif’in ağzıyla, “Bir zamanlar biz de millet, hem de ne milletmişiz!” dedirtecek kadar derinden sarsmaktadır. Azamet, ihtişam, kudret ve itibarımızdan çok şeyler kaybetmişiz. Dün, dünyaya hükmeden ve milletlerin kaderlerine yön veren necip bir soyun torunları olarak, bugün ABD’nin ve topyekûn Batı’nın taklitçisi, kuyruğu ve uydusu olmaktan maalesef kurtulamıyoruz. Mazide bıraktığımız eski güç ve kudretimize yeniden kavuşmamız, itibar ve haysiyetimizi takınmamız ve hâsılı arzuladığımız refah, saadet ve zenginliği elde etmemiz; kayıtsız ve şartsız Batı’nın siyasî, askerî ve iktisadî boyunduruğundan kurtulmaya bağlıdır. Bunun yolu da, genlerimizi dokuyan maddî-manevî her türlü değerlerimize ve kaynaklarımıza bütün benlik ve gücümüzle dayanmaktan ve aslî sıfat ve karakterimize yeniden sıkı sıkıya bürünmekten geçmektedir.^[1]

[1]. Mehmet Niyazi, Medeniyet Ülkesini Arıyor, İstanbul 1994, s.51; Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, 2.Kitap, İstanbul 1992, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, s.31; Metin And, “Avrupa’da Türk Modası”, Skylife Dergisi, Eylül 2002, Sayı: 230, s.118-119; M. Ali Eren, “Türkler’in Zamanı”, Aksiyon Dergisi, 16-22 Kasım 1996 Sayısı, s.37; İbrahim Refik, Tarih Şuuruna Doğru, C.3, İstanbul 1999, s.174; Ali Develioğlu, Avrupa’nın İlk Laik Tüccar Cumhuriyeti Ringa Denizindeki Tutumlu Balıkçı: Hollanda Tarihi, Hollanda 1999, s.20-21, 48-49; Ekrem Karadeniz, “Hollanda-Osmanlı

İlişkileri”, Doğuş Dergisi, Ağustos 1999, Sayı: 7; İsmail Çolak, “Mekanize Reform Histerisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 1998, Sayı: 46, s.27-32; Şükrü Hanioglu, “Batılılaşma Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Yay., s.151-152; Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, Ankara 1988, s.33-35; Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev: Metin Kıratlı, Ank.1988, s.235-236; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, İstanbul 2004, s.296-303.

Amerikan Tarihine Osmanlı Mührü

SÜPER DEVLET iddiasındaki Amerika'nın, bir zamanlar Osmanlı'nın yardım ve minnetine muhtaç olduğu bugün kimin aklından geçer. ABD'ne bel bağlamaktan hiçbir zaman kurtulamayan Türkiye açısından bu gerçek, galiba bir hayli ilginç ve şaşırtıcıdır. ABD'nin Devlet-i Âli'yi, cihanın en kudretli devleti sıfatıyla kabullendiği tarihi bir gerçektir. Dahası, Osmanlı'yı örnek aldığı ve devlet sistemi ve kurumlarında onu taklit ettiği bugün sır değildir. ABD, Osmanlı'ya ilgisini hâlâ sürdürmekte ve özellikle bunca farklı milleti altı asır nasıl idare ettiği mucizesini ülkemize yolladığı araştırmacılarla çözmeye uğraşmaktadır. Zira ABD de Osmanlı gibi kozmopolit bir yapıya sahip ve yumuşak karnı durumundaki etnik-kültürel grupları parçalamadan bir arada tutabilmek en büyük derdidir. Günümüzde Amerika üzerindeki Osmanlı tesirinden ve milletlerarası alanda Osmanlı'nın yerini Amerika'nın almasından dolayı, tarihçiler iki devleti çeşitli cihetlerden mukayese etmektedir.

Osmanlı-ABD Kıyaslaması

Öyle ki, tarihçilerin bir kısmı, Osmanlı'yı Amerika'ya göre daha güçlü, etkili ve rakipsiz bulmaktadır. Bunu, Osmanlı'nın, Amerika gibi terörizme başvurmadan tek başına üç kıtada asırlar boyunca yapıcı anlamda hükümlan olduğuna dayandırmaktadırlar. Ayrıca, yakın zamana kadar ABD'nin siyasî hâkimiyetini paylaşan SSCB'nin bulunduğu ve dünyanın iki kutuplu yönetildiğine de dikkat çekmektedirler.

Tarihçi Yılmaz Öztuna'nın, Osmanlı'nın tam 316 sene (1453–1769) dünyanın en büyük devleti vasfını koruduğuna temas etmesi bu görüşü daha da pekiştirmektedir. Çünkü ABD'nin dünya üzerindeki etkisi, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış ve otoritelerin kanaatine 11 Eylül 2001 saldırısıyla birlikte çatırdamaya ve hatta “Amerikan rüyası” bitmeye başlamıştır.

ABD'nin “aşırı emperyal yayılma” nedeniyle çöküş sürecine girdiğini ilk söyleyen, 1987'de yayımlanan “The Rise and Fall

of Great Powers” (Büyük Devletlerin Yükselişi ve Çöküşü) başlıklı kitabıyla, Yale Üniversitesi’nin ünlü tarihçisi Prof. Dr. Paul Kennedy olmuştur. Kennedy, 2009 yılında yayımlanan, “American power is on the wane” (Amerikan gücü zayıflıyor) başlıklı makalesinde de, bunun birinci nedeni olarak Amerikan ekonomisindeki kronik bütçe ve ticaret açıklarını; ikinci neden olarak da askerî yayılma ve harcamaları zikretmiştir. Amerikan imparatorluğunun çöktüğünü benimseyen bir ilim adamı da, Harvard Üniversitesi’nden tarihçi Prof. Dr. Neill Ferguson’dur. 2004’te yayımlanan “The Rise and Fall of the American Empire” (Amerikan İmparatorluğu’nun Yükselişi ve Çöküşü) başlıklı kitabında bunu şöyle temellendirmiştir: “Büyük devletler ve imparatorluklar, karmaşık sistemlerdir. Bu sistemler bir süre istikrarlı bir şekilde işler, dengede görünürler, fakat gerçekte sürekli olarak uyum sağlama çabasıdadır. Ne var ki, bir an gelir “kritik eşiğe” ulaşırlar. Küçük bir tetikleyici dengeden krize geçişi ateşleyebilir; tek bir kum taneciği koca bir kum yığınının devrilmesine ya da Amazon’da kanat çırpın bir kelebek İngiltere’nin güneydoğusunda fırtınaya neden olabilir.”

Aynı tezi savunan kayda değer isimlerden bir başkası da İngiltere’nin önde gelen üniversitelerinden London School of Economics’in uluslararası ilişkiler profesörü olan Michael Cox’tur. “9/11 Anniversary: From Empire to Decline” (11 Eylül’ün yıldönümü: İmparatorluk’tan Çöküşe) başlıklı makalesinde şu gerçeğin altını çizmiştir: “11 Eylül’den on yıl sonra ABD tanınmaz hale geldi. George W.Bush’un yanlış düşünülmüş “terörle savaş”ı, ardından 2007 ekonomik krizi dikkate alındığında Amerika’nın çöküşü kaçınılmaz görünüyor. Belki Kennedy’nin öngörüsü sonunda gerçekleşiyor.”

George Washington Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Amitai Etzioni de aynı düşünceyi taşımaktadır: “Bugünlerde, Amerikan İmparatorluğu’nun gözlerimizin önünde çöktüğünü görüyoruz... Washington’da henüz kimsenin fark etmemesine rağmen, Amerikan İmparatorluğu’nun günleri sayılı... ABD silahlı güçleri, Irak ve Afganistan’da gergin ve güç kaybetmiş durumda; bunun yanı sıra Amerikan kamuoyu kesin bir biçimde düş kırıklığı yaratacak daha fazla kayıp ve bedeli

kabul etme konusunda isteksiz.” Demokrat Parti’nin, bugüne kadar verdiği toplam 15,5 milyon dolarla en büyük destekçilerinden olan Amerikalı finansör George Soros ise, Irak’taki işgalin “Amerikan Hegemonyası Balonu”nu patlattığını şöyle dillendirmiştir:

“Amerikan hegemonyası hayalinin yanlış bir tasarım olduğuna kanıt arıyorsak, Irak’ın işgali bu kanıtı ziyadesiyle sağladı. Ders almazsak gelecekte çok daha ağır bir bedel ödeyeceğiz.”^[2]

Bu girişin ardından şimdi sadede gelelim ve Amerika’nın keşfinden Devlet-i Âli’nin yıkılışına kadar süren Osmanlı-Amerika ilişkilerinin en çarpıcı ve can alıcı kesitlerini ve zamanımıza uzanan anlamlı yansımalarını dikkatinize sunalım.

Amerika’nın Sözde Keşfi ve Osmanlı

Amerika’yı, Cenovalı Kristof Kolomb’un keşfettiği, Batılıların uydurduğu en püsküllü yalanlardandır. Kristof Kolomb, Amerika’yı ilk değil, esasen son keşfeden adamdır. Bu hâdise, Batı’nın tamamen “sömürgeci/oryantalist (Batı’nın, Doğu’ya emperyalist kafayla bakması)” tarih zihniyetinden kaynaklanan ve tarihe “Avrupa merkezli” bakan anlayışının en çarpık mahsullerindedir. Kolomb, hep Batıya giderek Hindistan’a ve Marko Polo’dan okuduğu Kubilay Han’ın Çin’ine varabileceğini düşünüyordu. Nitekim ölüm döşğinde bile Amerika’yı keşfettiğine ikna olmamıştı, çünkü “Amerika” diye bir kıtanın varlığını bilmiyordu. Yazdığı notlarda sürekli Hintlilerden söz edişi bundan kaynaklanıyordu. Burada son derece hayret uyandırıcı enteresan bir nokta da şudur: Kolomb, seyir defterinin 26 Aralık 1492 Çarşamba tarihli sayfasına kendi el yazısıyla, “Hindistan’dan getireceği altınlarla ‘Kutsal Topraklar’ın, yani ‘Kudüs’ün Hristiyanlarca yeniden fethini finanse etmeyi tasarladığını” yazmıştır.

Dünyaca ünlü Harvard Üniversitesi eski profesörlerinden, ABD Bilim Sanat Akademisi üyesi Barry Fell’in (1917–1994), 1980’de yayımladığı “Saga Amerika” (Efsane Amerika) isimli çalışmasındaki bilgiler gösteriyor ki Müslümanlar, daha Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde Amerika’ya ulaşmıştır. Prof. Fell, Prof. Heizer ve Prof. Baumhoff’un yaptıkları arkeolojik

kazılarda elde edilen bulgular sonucunda, ABD'nin Nevada, Colorado, New Mexico ve Indiana eyaletlerinde 7. ve 8. yüzyıllarda açılmış Müslüman okulları olduğu; burada İslâm'ın ve bilimin, özellikle denizciliğin okutulduğu bir okulun varlığı ortaya çıkmıştır. Batı Amerika'nın el değmemiş bölgelerinde kayalar üzerinde bulunan yazılar, çizimler ve tablolar, Müslümanların o zamanlar ilk ve orta düzeyde bir eğitim sistemini uyguladıklarının kalıntıları durumundadır. Dolayısıyla bütün bunlar, zikri geçen eyaletlerde 7. ve 8. yüzyıllarda Müslüman Arapların yaşadığını kesin olarak ispatlamaktadır.

ABD'deki İslâm/Müslüman izleri ile ilgili diğer bir çarpıcı bilgi, 1787'de Massachussets eyaletine bağlı Boston'daki yol çalışmaları sırasında, üzerinde “La ilahe illallah, Muhammedun Resulullah” yazan, 9. ve 10. yüzyıllara ait Semerkand dirhemlerinin bulunmasıdır. Nevada'daki kazılarda ise, kayalar üzerinde kûfî harflerle yazılmış “Allah'ın adıyla” ve “Muhammed Nebiyallah” ibarelerine rastlanmıştır. Konu hakkında ABD'de çalışmalar yapan Araştırmacı Salih Yücel, Amerika ve Afrika'da değişik dönemlerde yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ele geçen ve Peygamberimizin adının yazılı olduğu yazılar arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Gün yüzüne çıkarılan bu kalıntılar şu anda Kaliforniya Üniversitesi'nde muhafaza edilmektedir.

Öte yandan, Kristof Kolomb'a, ikinci yolculuğu sırasında Espanola'daki (Haiti) yerliler, kendisinden önce adaya gelen siyah insanlardan bahsetmişlerdir. İddialarına delil olarak da Afrikalı Müslümanların bıraktığı mızrakları göstermişlerdir. (Bu dönemde ABD'de yaşayan bu Müslümanların nesilleri, bugünkü Iroquois, Algonquin, Anasazi, Hohokam ve Olmec yerli kabileleri olarak tanınmaktadır.) Dahası Kolomb, Küba'nın kuzeydoğu kıyısındaki Cibara civarında yelken açarken güzel bir dağın üzerinde bir cami gördüğünü 21 Ekim 1492 tarihinde kayıtlarına geçirmiştir. Hakikaten de daha sonraları yapılan araştırmalar neticesinde Küba, Meksika, Teksas ve Nevada'da minarelerinde Kur'an ayetleri bulunan cami kalıntılarına rastlanmıştır.

Ayrıca Kolomb, 1498'de Güney Amerika'daki yerlilerin simetrik örülmüş “Almayzar” olarak adlandırılan pamuklu ve

renkli mendillerden de söz etmiştir. Kolomb daha sonra, bu mendillerin aslında Gine'deki başörtülere ve bel kuşaklarına renk, stil ve kullanım olarak çok benzediğini fark etmiştir. Almayzar, (Arapça örtü, önlük veya etek anlamına gelir) “Moors” diye tanınan ve 8. yüzyılda İspanya'yı fetheden Arap ve Berberi kökenli Kuzey Afrika halkının yerel giysisi olarak bilinmektedir. Kolomb, yerli evli bayanların pamuklu çamaşırlar giydiğini görmüş ve “namus” kavramını nereden öğrendiklerine şaşırdığını yazmıştır. İspanyol fatihi Hernan Kortes de yerli bayanların elbiselerini uzun peçeler ve Moors'un kine benzer motiflerle boyanmış dökümlü etekler olarak kayıtlarına geçirmiştir.

Amerika'da 484, Kanada'da 81 tane olmak üzere 565 köy, kasaba, şehir, dağ, göl, nehir gibi yerlerin isimleri İslâmî ve Arapça köklerden gelmektedir. Bu yerler orijinal olarak Kolomb'un Amerika'ya gelmesinden önce yerliler tarafından isimlendirilmiştir. Arkeolojik kazılar, dilbilimcilerin bölgede dil ve yer isimleri üzerine yaptığı incelemeler, antikacıların 8. ve 9. yüzyıla (Abbassiler dönemi) ait buldukları paralar, ev eşyaları ve diğer eşyalar, Müslümanların 7. yüzyılın ortalarından itibaren Amerika kıtasına geldiğini, yerleşim birimleri, camiler, okullar kurduğunu ve yerli halk Kızılderililer üzerinde büyük etki bıraktığını göstermektedir. Eski tarih kaynaklarının işaret ettiğine göre, Amerika'ya giden ilk denizcilerden biri de Kurtuba halkından “Haşhaş” isimli bir gencin oluşturduğu gruptur. İslâm Tarihçisi Mesudî (871–957), 956 yılında kaleme aldığı “Murucuz Zeheb” isimli (Afrika ve Asya'daki Müslüman tüccarlardan topladığı bilgilerle yazmıştır) eserinde bunu hikâyeye etmiştir. Sonraki tarihlerde başka bir Berberî sultanı da 3000 kayıkla Amerika'ya gitmiştir.

Bundan sonra Berberîler, Batı Afrika kıyılarından hareketle sık sık Amerika'ya ulaşacaklar ve orada yerleşik bir bölge oluşturacaklardır. Kolomb hatıralarında bunu, Küba'da Berberî kabileler gördüğünü ve Arapça konuştuklarını söyleyerek tasdik etmektedir. Amerika kıtasından 1000 yıllarında, ilmen ilk defa bahseden ise Müslüman ilim adamı Birunî'dir. Müslüman âlim ve kâşifler Kolomb'dan asırlar önce yeni kıtanın varlığından haberdar olmuşlardı. Zaten Kolomb da,

başta İbni Rüşd olmak üzere birçok Müslüman denizci, coğrafyacı ve bilginin eserleri ve tecrübelerinden istifade etmişti. Bunu Kolomb, 1498’de Haiti’den yazdığı mektupta, “Avenruyz-İbni Rüşd” adlı yazarın, yenedünyanın mevcudiyeti hakkında kendisini bilgilendirdiğini belirterek doğrulamıştı. Kolomb’un oğlu da anılarında, babasının şöyle dediğini yazmıştır: “Tanrıya yemin olsun ki buralarda bir kara parçası var. Bunu Müslümanların kitaplarında okudum. Müslümanlar bilirler ve yalan söylemezler.”

Cenovalı denizci seyahat için Sultan II. Beyazıd’dan yardım istediğinde de Osmanlılar yolu ve kıtayı bildikleri için pek iltifat etmemişlerdi. Osmanlı denizcileri 15. yüzyılda Amerika’nın doğu kıyılarına kadar gitmişler ve bugün Türk adını taşıyan “Büyük Türk Takımadaları”nın ilk kâşifi olmuşlardı. Piri Reis de 855 sayfalık dünyanın ilk deniz kılavuzu niteliğindeki meşhur “Kitâb-ı Bahriye”sinde, Amerika’nın Osmanlı adına resmen keşfinin Kolomb’tan 29 yıl önce (1463) “Antilya” ismiyle gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Piri Reis, bu tarihlerde çizdiği mucizevî haritada da Amerika kıtasını çeşitli özellikleriyle göstermiştir. Tarihçi Esat Efendi ise “Hulâsa-i Ahval-i Tunus ve Garp” adlı kitabının 400. sayfasında Barbaros’un Kanunî’ye yazdığı mektuba dayanarak Amerika kıtasının Türk denizcilerince Kolomb’dan önce bilindiğini söyler. Ayrıca bu yerlerin fethedilmesi için padişah’tan müsaade istediğini, padişahın ise bunu Sadrazam İbrahim Paşa’dan sorduğunu, onun da “Ülkemize çok uzak olduğundan vazgeçilmesini,” istediğini nakletmektedir.

Kolomb, Osmanlı’dan umduğunu bulamasa da Piri Reis’in amcası Kemal Reis’in maiyetindeki bazı tecrübeli denizcilerin ve İspanya’da esir olan Türk tayfaların kılavuzluk ve yardımından büyük ölçüde faydalanmıştı. Bunlardan, adını, milliyetini ve dinini uzun süre maharetle gizleyen “Rodrigo”, Kolomb’un yanından hiç ayrılmamış ve onun en güvenilir akıl hocası olmuştu. Fransız amiral Charcot “Christophe Colomb Vu Par Un Marian” ismini taşıyan eserinde, Kolomb’un, Paris Bibliothèque Nationale’deki el yazılarına dayanarak bu konuda şunları zikretmektedir: “Bu zat (Rodrigo), sıradan bir tayfa olmayıp Osmanlı deniz kuvvetlerine mensup bir kişiydi. Gizli

bir din (Müslümanlık) taşıyordu. Bu durumu benden başka kimse bilmiyordu. Buna göre, yenedünyanın keşfi şerefini resmen bir Müslüman'a vermek istemediğimden mükâfatı kendisine teslim etmedim.”

Amerika'nın keşfiyle alakalı buraya düşeceğimiz son önemli not şudur: Kolomb'tan tam 71 yıl önce (1421) Çinli Deniz Kuvvetleri Komutanı Zeng Ho^[3] tarafından nihaî olarak keşfedilmiş, haritaları çıkarılmış, yerleşim yerleri oluşturulmuş ve Asya ile Amerika arasında hayvan ve bitki değiş tokuşu yapılmıştır. 1421'de başlayıp 1424'te sona eren 200 parçalık filo ve 28 bin askerin katıldığı bu büyük seferde Zeng Ho, (İmparator Zu Di'nin, “Çin'i dünyanın süper gücü haline getirme hedefi” doğrultusunda) Orta Amerika'ya ulaşım sonradan adı “New York” olan limana uğramış ve donanmasının bir parçası da Güney Amerika'ya kadar seyretmişti. Bu tarihî kıymeti olan fevkalade çarpıcı bilgiler, (Avrupa ve Amerika'da büyük gürültü koparan) şu Çince kaynakta zikredilmektedir: Gavin Menzies, “1421: The Year China Discovered the World” (1421: Çin'in Dünyayı Keşfettiği Yıl).

Buna ilaveten Chang Üniversitesi'nden Prof. Zhao da şu delilleri zikrederek aynı kanaati desteklemektedir:

- a) Meksika'da Çin'in eski para birimine rastlanması.
- b) Kolomb'un Amerika'ya ilk çıktığında yerlilerin eski Çince kelimeler kullandığını fark ettiğini söylemesi.
- c) Kolomb ve Vasco de Gama'nın, Çinlilerin haritalarını kopyalayarak yön tayini yaptıkları iddiası.^[4]

ABD'nin Bağımsızlığına Osmanlı'nın Katkısı

Bir-iki asır öncesine değin, devletlerin varlık ve geleceğini, dünyanın en güçlü devleti sıfatıyla Osmanlı tayin ediyordu. Osmanlı arşiv kayıtlarında “Memâlik-i Müctemia-i Amerika Devleti” olarak geçen Amerika'nın kurulması ve bağımsızlığını ilan etmesinde, kaynakların belirttiğine göre Osmanlı'nın hatırı sayılır bir payı olmuştu. İngiltere'ye karşı özgürlük mücadelesine girişen Amerika'ya, 1770'li yıllarda Osmanlı, gemilerle yardım göndermişti. O zamanlar Amerika,

Devlet-i Âli'ye bakarak küçücük bir devletti ve İstanbul'da ancak maslahatgüzar seviyesinde temsil edilebiliyordu.

18. Yüzyılda Müslüman korsanların “semiz ördek” diye dalga geçtikleri ABD'nin, gemilerinin Akdeniz'de rahat seyahat etmesini sağlamak için Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti olan Cezayir'e 117 yıl boyunca haraç ödediğı de tarihî bir gerçektir. 1795'te Cezayir Dayısı Hasan Paşa ile ABD'nin Cezayir Konsolosu Joel Barlow tarafından Türkçe olarak kaleme alınan anlaşma ile ABD gemileri, Osmanlı himayesinde Akdeniz ve Avrupa'da ticaret yapma imkânına kavuşmuştu. ABD, Cezayir'in himayesi ve esirlerinin serbest bırakılması için (ünkü 1787'de 100 kadar Amerikalı, 1794'te de 119 kişilik mürettebatıyla 11 Amerikan gemisi korsanların eline düşmüştü) 2 milyon 274 bin Meksika Doları (ki bu, 10 milyon doları bulan yıllık gelirin beşte birine dek bir rakamdı) ödemeyi ve anlaşmanın devam etmesi için her yıl 12 bin Cezayir altını (21.600 Dolar) veya bunun değeriinde mühimmat ve malzeme vermeyi ve ayrıca, yolcular için kişi başına 4.000 dolar, kabin görevlileri için de 1.400 dolar ödemeyi de kabul etmişti. Böylelikle, Amerikan Kongresi tarihinin en ağır haralarından birini onaylamak zorunda kalmıştı.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, 14. Türk Tarih Kongresine sunduğı tebliğinde, ABD'nin Osmanlı ile ticaret antlaşması imzalayabilmek için 45 yıl uğraştığını belirtmiştir. Sultan II. Mahmud, Amerika'nın dünyada rüştünü ispatlamış harp gemilerinin teknolojisinin Osmanlı'ya aktarılması “gizli şartı” ile 1830'da bu devletle bir dostluk ve ticaret antlaşması yapmaya razı olmuştu. Ancak Amerikan senatosunun söz konusu gizli maddeyi anlaşmadan çıkarması üzerine II. Mahmud, ABD elçisini huzurdan kovmaktan çekinmeyecekti. Olaydan kısa süre sonra Sarayburnu'na gelen bir ABD savaş gemisi “içindeki gemi yapım malzemeleri ile satışa çıkarıldığının” duyurulmasını müteakiben Osmanlı, bu gemiyi hibe sayılabilecek bir bedelle satın almış ve böylelikle anlaşmadaki gizli madde ABD tarafından gayri resmi anlamda yerine getirilmişti.

O dönemin başkanı olan Andrew Jackson'ın, Sultan II. Mahmud'a gönderdiği mektuplar, Amerika gibi himmete muhtaç ufak bir devletin, Osmanlı gibi bir cihan devletine duyduğu hayranlık ve minneti ifade etmesi bakımından son derece ilginç ve çarpıcıdır. Sultan Abdülmecid devrine denk gelen 1860'daki Amerikan iç savaşında da Osmanlı, yaptığı katkıyla aktif bir rol oynamıştı. Savaşın en kritik bir hengâmesinde Kuzey Hükümeti, Osmanlı'dan askerî yardım talebinde bulunmuş ve Padişah Abdülmecid, bu talebe, 1860 yılında 120 deve yükü askerî malzeme ile 100 has asker göndererek yerine getirmişti. Hatta, Osmanlı askerleri, sahip oldukları bilgi, beceri ve tecrübeyle, Kuzeylilerin savaşı kazanmalarında ciddi bir misyon üstlenmişlerdi. Bu malumatları, arşivlerden tespit edenler bizatihi Amerikalı tarih araştırmacılarıdır. Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu Başkanı Dr. Şevket Karaduman, bu askerlerin daha sonra Amerika'ya yerleştiğini ve birçok bölgede torunlarının hâlâ yaşadığını belirtmektedir.

Mesela, bunlardan kafilede deve bakıcısı olan üç Türk, Amerika'da kalmışlar ve ticarî hayattaki girişimleriyle büyük başarılar imza atmışlardır. Biri, Amerika'da deve ile ilk posta teşkilatını kurmuş, diğeri Camel 'Deve' marka sigaranın temellerini atmış; paketlerin üzerine 'Turkish' ibaresini dâhi koymuştur. Üçüncü deve bakıcısı olan, Amerika'dan Meksika'ya geçerek siyasî arenada büyük bir aktivite göstermiştir. O kadar ki, torununun Meksika Cumhurbaşkanı olduğu söylenmektedir.

Bu bilgilerden; 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında, Osmanlı topraklarından Amerika Kıtasının kuzeyine (ABD ve Kanada) ve güneyine (Brezilya ve Arjantin) göçler yaşandığı tarih ışığında anlaşılmaktadır. Göçlerin büyük çoğunluğunu azınlıklar oluşturmuş; ancak içlerinde azımsanmayacak ölçüde Osmanlı Türk'ü (Müslüman'ı) de yer almıştır. Amerikan istatistiklerine göre, 1820 ile 1920 yılları arasında, yarım milyona yakın kişi Osmanlı topraklarından ABD'ye yerleşmek üzere göç etmiştir. Tarih profesörü Kemal Karpat'a göre de, bunların en az %15'i Müslüman'dı ve tahminen 50 bini de Türklerden oluşmaktaydı.

Az evvel zikrettiğimiz Amerikan iç savaşını Kuzeylilerin kazanmasında olağanüstü rol oynayanlardan biri de; çoğunluğunu Amerika'ya göç etmiş Osmanlı'nın eski tebaası Müslüman milletlerin oluşturduğu “Zouave Alayları” idi. Albay Elmer Ellsworth komutasındaki Zouave Alaylarının en belirdin özelliği “Osmanlılar gibi giyinmeleri”di. Beyaz sarık, kırmızı kuşak ve lacivert ceket kullanan birliklerin, Güneylileri savaş meydanlarından “hallaç pamuğu gibi savurduğu” ve disiplinleri, cesaretleri ve güzel ahlâkları ile diğer askerlere “emsal teşkil ettiği” kaynaklarda zikredilmektedir.

Osmanlı'nın ABD'ye yaptığı yardımlarla alakalı önemli bir gelişmede şudur: 1894'te ABD'nin kuzeybatı bölgesinde bulunan ormanlarda büyük bir yangın meydana gelmiş ve birçok kişi ağır zarara uğramıştı. Osmanlı'nın Washington sefirinin yardım teklifini memnuniyetle değerlendiren dönemin padişahı II. Abdülhamid, ABD'li felaketzedelere önceden planlanan 100 liralık bağışı 300 lira gibi mühim bir meblağa yükseltecektir.^[5]

Osmanlı'nın Amerika'daki Abideleri

Amerika'ya Osmanlı yardımının en somut delili, Başkan George Washington anısına dikilen Washington National Park'taki abidedir. Temelleri, Temmuz 1848'de atılan, ancak resmî açılışı Şubat 1885'te gerçekleşen, 169 metre yükseklikteki, 897 basamaklı ve 50 katlı olan abidenin üzerinde, 1850'den 1982'ye dek, birçok ülkeden gelmiş, 198 plaka ve tableten oluşan saygı mesajları mevcuttur. Yerden 58 metre yükseklikte ise, farklılık arz eden bir levha oldukça dikkat çekicidir. Bütün levhalar, Washington'ı selamlayıp saygılarını dile getirirken Sultan Abdülmecid'in yardımıyla birlikte gönderdiği hediyein iki satırlık yazısında, vakur bir edayla padişahın methi yapılmaktadır. 9 Şubat 1853'te, ABD Sefareti'nin talebi üzerine yapılan kitabede, dostluğun devamı için Abdülmecid Han'ın temiz adının, bu uzun taşta yazıldığı ifade edilmektedir. 17. kattaki 342. basamağa yerleştirilen kitabenin metni aynen şöyledir: “Devâm-ı hulleti te'yid (dostluğun devamını doğrulamak) için Abdülmecid Hân'ın/ Yazıldı nam-ı pâki (temiz ismi) seng-i bâlâya (yüksek taş)

Washington’da.” 1909’da bu abideyi ziyaret eden Mehmed İhsan Bey’in, “Washington Âbide-i Milliyesi ve Cennetmekân Abdülmecid Han’ın Bergüzâr-ı Hümâyunları” başlıklı makalesinde bahsettiği, konuyla ilgili müşahedesinin çok kısa bir bölümü şöyledir: “Abdülmecid Han’ın ihdâ kerdesi olan... bergüzâr âbidenin on yedinci katında mevki-i ihtirâma vaz’ olunmuş...”

Abideyi inceleyenlerden Gazeteci Ayşe Göktürk Tunceroğlu’nun değerlendirmesi ise oldukça düşündürücüdür: “Nazik fakat mağrur... Nicedir kaybettiğimiz büyük devlet olmakla alâkalı bir üslup. Hiç ummadığım yerde bulduğum bu üslubu dünyada ne zaman yakalayacağız?”^[6]

Hacı Ali’nin Amerika’daki Macerası ve Arizona’daki Anıtı

ABD’nin Savaş Bakanı Jefferson Davis, iki yıl süren Meksika Savaşı (1846-1848) sonrasında, düzenin sağlanması ve ordunun keşif, kurye ve nakliye işlerinde kullanılacak develeri satın almak üzere (ki kongre kararıyla bu işe 30 bin dolar ayırmıştı) Yüzbaşı David Dixon ve Belediye Başkanı (veya Binbaşı) Henry C. Wayne’yi, tam yetkili olarak 1851’de İstanbul’a göndermişti. Wayne, Sultan Abdülmecid Han’ın huzuruna çıkıp deve ihracı iznini almakla kalmamış; padişahın şahsına ait çok kıymetli 6 adet beyaz deveyi de eşantiyon olarak koparmayı başarmıştı. Dixon ve Wayne, beraberlerinde toplam 33 deve ve 5 bakıcı ile birlikte tekrar ABD’ye dönmek üzere yola koyulacaklardı.

Wayne, bu esnada deve ticaretinden ve kervancılıktan iyi anlayan genç bir Türk’ü çok sevmiş ve onu, Amerikan ordusuna bağlı Deve Sınıfı’na bağlı develeri sürmesi ve askerleri, hayvanlar konusunda eğitmesi için yanında götürmeye karar vermişti. İşte bu Türk, daha sonra Amerika tarihine geçip, halkın gönlünde taht kuracak kadar tesir bırakan ve hayatı türlü serüvenlerle geçen İzmirli “Hacı Ali”dir. 10 Şubat 1857’de 22 yaşındayken Amerika’ya ayak basan Hacı Ali, bir daha dönmeyecek ve son derece renkli ve biraz da dramatik bir hayat sürecektir.

Sığır çobanları tarafından çok sevilip, ismi ancak “Hi Jolly” diye telaffuz edilen Hacı Ali, bir devenin nasıl çöktürüleceği, koşturulacağı, besleneceği ve yük taşıyacağı hakkında, Amerikan birliklerine brifingler vermişti. Öyle ki Ali, Amerikan ordusunda istihdam edilen ilk deve uzmanı sürücüsüydü. Bilhassa da Kızılderililer, hızlı hareket eden develi askerleri görünce şaşkına dönüp korkulu anlar yaşıyorlardı.

1863’te Hacı Ali’nin komutasındaki develer, Amerikan ordusundaki önemini kaybetti ve bir kısmı hayvanat bahçelerine bir kısmı da madenlere satılarak dağıtıldı. Bu durumdan yılmayan Hacı Ali, bir miktar deveyi elinde tutarak bir nakliye hattı kurdu. Ne yazık ki işleri iyi gitmeyen Ali 1868’de elindeki son develeri de salıvererek yeniden orduya katılmaya karar verdi.

1880’de Amerikan vatandaşlığına da geçen Hacı Ali, “Philip Tedro” adını kullanmaya başladı. Çok geçmeden Meksikalı Gertrudis Serna isimli bir kadınla evlenip, iki (ya da üç) kız çocuğu sahibi oldu. Yaşadığı bölgenin İmamı da olan Hacı Ali’nin kızlarını Müslüman olarak yetiştirdiği belirtilmektedir. Ömrünün son yıllarında ailesine kızan Hacı Ali, tası tarağı toplayarak kapağı Arizona’daki Quartsite Kasabası yakınlarına attı. Son yıllarını burada madencilik, zaman zaman da Amerikan hükümeti adına izcilik yaparak geçirdi.

Nihayet, Colorado’da 12 Aralık 1902’de 67 yaşındayken hayata gözlerini kapadığında, cebinde sadece 60 senti vardı. Daha sonra Arizona Eyaleti, Hacı Ali’nin hatırasını yaşatmak için 1935 yılında, tepesine bakırdan devenin oturtulduğu bir anıt dikecek ve plakasında da şunları yazdıracaktı: “Hi Jolly’nin son kampı. 1828’de Suriye’de doğdu. Bu ülkeye 10 Şubat 1857’de gelmiştir. Deveci, denkçi ve kılavuz olarak 30 yıldan fazla Birleşik Devletler Hükümeti’ne doğrulukla hizmet etmiştir. 12 Aralık 1902’de Quartzsite’de ölmüştür.”

Günümüzde, Amerika’nın güneybatısında halk arasında hâlâ şu hikâye anlatılmaktadır: “Ay ışığı altında kırmızı bir deve, korkusuz binicisiyle sabaha kadar çöllerde koşuşturmaktadır.” Adına “Hi Jolly” adlı halk türküleri yakılan Hacı Ali, bir halk kahramanı haline gelmiş ve efsaneleşmiştir. 1954’de çekilen

“Southwest Passage” adlı sinema filmi Hacı Ali’nin hayat serüvenini anlattığı gibi, 1976 yapımı “Hawmps” isimli filmde de onun hayatından esintiler mevcuttur. Ayrıca, Hacı Ali’nin mezarının bulunduğu yerde onun anısını yaşatmak düşüncesiyle hâlâ “deve yarışları” yapılmaktadır.^[7]

Osmanlı’ya Bitmeyen İlgî ve Amerika’da İslâm

Başkan Abraham Lincoln’ün, Abdülmecid Han’ın vefatı münasebetiyle tahtın yeni sahibi Sultan Abdülaziz’e 2 Ekim 1862’de yazdığı şu mektup, Amerika’nın Osmanlı’nın büyüklüğünü benimsediğini en güzel şekilde ifade eden saygı ve minnet yüklü satırlarla doludur: “Büyük dost ve iyi insan. Majestelerinizin bana göndermek lütfunda bulundukları, tahta geçişinizi bildiren mektubunuzu aldım. Birleşik Devletlerin vefakâr bir dostu olan muhteşem kardeşinizin vefatı dolayısıyla size olan derin sempatimi teyit ederim. Tahta geçişiniz sebebiyle, samimi ve kalpten gelen tebriklerimi sunarım. Saltanatınızın saadetli ve şanlı ecdadınıza lâıyk olmasını temenni etmeme müsaade ediniz. İki millet arasında eskiden beri mevcut olan dostluk ve iyi münasebetin devam ettirilmesi için hiçbir şeyin ihmal edilmeyeceğini teyit etmemi lütfen kabul buyurun. Majestelerinizi Tanrı’ya ısmarlarım.”

1868’de işbaşına gelen Ulysses Grant’ın ilk uluslararası icraatı ise, Osmanlı ordusuna 600 bin Martini tüfeğini sudan ucuza satmak olmuştı. Padişah Abdülaziz, bu dostluk cilvesine, Beyaz Saray’ın kabul salonuna uyacak çok kıymetli bir Uşak halısını hediye gönderme jestiyle mukabelede bulunmuştu. Daha sonra payitahtı ziyaret eden Grant, Abdülaziz tarafından muhteşem bir misafirperverlikle ağırlanmıştı. Başkan, bundan öylesine etkilenmişti ki ülkesine döner dönmez Osmanlı Sefiri Blak Bey’i, Beyaz Saray’a davet ederek hediyelere boğacaktı. İstanbul-Washington hattındaki dostluk Sultan II. Abdülhamid zamanında da sürmüş ve bu yeni devletin süratle kuvvetlendiğini çok iyi müşahade eden padişah, ileride bir Müslüman lobisi oluşturmak için bir grup alpereni buraya göndermesini bilmişti. Çalışmalar kısa sürede semerelerini verecek, özellikle ezilen zenciler arasında İslâmiyet ığ gibi yayılacaktı. Bugün Amerikalı Müslüman

zencilerin taşıdıkları ay yıldızlı bayrak, o muhteşem politikanın bir hatırasıdır.^[8]

Mukaddesata Hakarete Osmanlı Müdahalesi

Diğer taraftan Abdülhamid, Avrupa’da İslâmiyet’e, Peygamber Efendimiz’e (a.s.m.) ve diğer mukaddes değerlere yönelik saldırı ve iftira kampanyalarına karşı yürüttüğü çabayı; benzer durumlar Amerika’da da yaşanınca aynı kararlılık ve hassasiyetle sürdürmekten geri durmamıştı. Fransız Yazar Mr. de Bornier, “Muhammed” isimli 1800 mısralık manzum bir dram yazmış ve Avrupa’da sahneye koyamadığı oyunu, İngiliz organizatör Halkın kanalıyla New York ve Chicago şehirlerinde oynatma girişiminde bulunmakta geç kalmamıştı. Amerikan medyasını yakın takibe aldırان Abdülhamid, 1892 sonlarında Osmanlı’nın Washington Büyükelçisi Mavroyeni aracılığıyla etkili bir mücadele vererek Bornier’e haddini bildirmeyi başarmıştı.

Abdülhamid’in diğer bir müdahalesi de Chicago’daki fuara olmuştu. Amerika’nın keşfinin 400. yıldönümü vesilesiyle düzenlenen fuara Osmanlı, özel bir heyet gönderilerek davet edilmişti. Fuarın Osmanlı’ya ayrılan bölümünde bir “Türk Köyü” kurulmuş, cami inşasının yanı sıra çeşitli el sanatlarının, bina ve gemi maketlerinin teşhir edildiği bir pavyon düzenlenmişti. Kendisi de bir Hristiyan olan Büyükelçi Mavroyeni Bey, fuarda gördüğü bir aksaklığı İstanbul’a hemen şöyle bildirmişti: “Bu girişim, İslâm’ın mukaddes unsurlarından biri olan camiye bir gösteri malzemesi gibi, ücret karşılığı seyirciye sunmak anlamına geldiğinden kabul edilemez.”

Büyükelçi, ABD dışişleri bakanına gönderdiği notayı şu uyarıyla bitirmişti:

“Anayasa gereği, Amerika’da bütün dinlere saygı gösterildiğinden, bu duruma izin verilmeyeceğine inancım tamdır. Müslüman olmayan bazı şahısların, dost bir ülkenin dinî duygularını asla dikkate almayarak, yalnız kendi menfaatleri için bir cami-i şerif yapmalarının önlenmesi için notanın Chicago’daki mahallî idarecilere tebliğini rica

ederim.” Sonuçta Dışışleri, olaya el koyup meseleyi halledecektir.

Chicago’daki hâdise kapanmadan bu sefer New York’ta, yine dinî-millî hassasiyeti rencide edici başka bir gelişme yaşanacaktı. Mısır’da ticaretle uğraşan molla lakaplı üç şahıs, para karşılığı derviş ayinleri yapmak üzere, çoğunluğu ayak takımından 30 kişilik bir grubu, sözleşme yaparak ücret karşılığında New York’a götürmüştü. Durumdan haberdar olan Mavroyeni Bey, İslâmî bir zikrin sokak gösterisi hâline getirilmesine müsaade eden ABD Hükümeti’ni protesto ederek şu notayı verecekti:

“Kendilerine, İslâm dervişi diyen bazı şahıslar, New York’ta seyircilerin huzurunda bazı ayinler icra etmektedirler. Bu gibi ayinlerin, Müslüman olmayan New York halkı huzurunda icrasına her din ve mezhep gibi İslâm dini de müsaade etmez. New York halkına küçük bir menfaati bile dokunmayan ve Müslümanları tahkir (aşağılamak) kabul edilebilecek bu tür faaliyetlerin yasaklanması için New York’taki mahallî yöneticilere ihtar (uyarı) lâzım geldiği kanaatindeyim.”

Kısa süre sonra Mavroyeni Bey, ABD yönetiminin cevap vermesini bile beklemeden meseleyi kendi başına çözecek ve yol masraflarını cebinden karşılamak suretiyle, sözde mollaların Osmanlı ülkesine geri gönderilmelerini sağlayacaktı. Osmanlı Büyükelçiliği, iki yıl sonra bir diğer müdahaleyi San Francisco Fuarı’na yapacaktı. Büyükelçi tarafından Nisan 1894’te Payitaht’a gönderilen raporda konu kısaca şöyle anlatılmıştı:

“Cemiyet adabına aykırı olduğu gerekçesiyle iki hafta önceki şikayetimiz kabul edilerek, 24 Mart 1894’te San Francisco Fuarı içinde açılan Şark çarşısındaki tiyatro kapatılarak, muhakeme edilmek (yargılamak) üzere rakkaseler tevkif edilmiştir (tutuklanmıştır).”^[9]

Amerika’da Devam Eden Osmanlı Araştırmaları

ABD, Osmanlı’nın 60 kadar farklı milleti ve bir o kadar etnik alt kültür topluluğunu, 6 asır nasıl idare ettiğinin sırrını, ülkemize gönderdiği araştırmacılarla çözmeye çalışmaktadır. Hakikaten de 2000-2004 yılları itibariyle Osmanlı arşivlerini

ziyaret eden, 70 ayrı ülkeden 4 bin ilim adamı içerisinde ABD’li araştırmacılar 724 kişi ile başı çekmişlerdir. Yapılan incelemede ABD’li araştırmacıların, Osmanlı’nın daha çok; bürokrasisi, sosyal ve iktisadi yapısı ve vakıf sistemi ile ilgili belgeleri mercek altına aldıkları anlaşılmıştır. Zira ABD de Osmanlı gibi kozmopolit bir yapıya sahiptir ve en büyük derdi; yumuşak karnı mesabesindeki, farklı etnik ve kültürel grupları parçalanmadan bir arada tutabilmektir.

Bugün -Prof. Dr. Ziya Kazıcı’ya göre- ABD, toprak sistemiyle, adliye teşkilatıyla, sosyal yapısıyla, idare ve eyalet sistemiyle Osmanlı’yı taklit etmektedir ve ondan önemli ölçüde faydalanmaktadır. Sadece “Enderun” hakkında ABD’de hazırlanan uzmanlık eserleri ve doktora tezlerinin sayısı 350’dir. Prof. Dr. Burhan Kuzu’nun dile getirdiği başka bir gerçekte şudur: “ABD, başkanlık sistemini Osmanlı devlet yapısından kopya ederek almıştır; bunu belgeleriyle gösterebilirim.”

Konuyu, Princeton Üniversitesi profesörlerinden Walter Rayt’ın muhteşem tespitleriyle hükme bağlamak yerinde olur: “Osmanlı cihan hâkimiyeti felsefesi, bu çapta varlık göstermek iddiasında ve durumunda olan bütün devletler için öğrenilmesi şart ebedî mirastır. ABD olarak biz bu hakikati daha evvelden idrak ve takdir edebilseydik; dünya siyaset sahasındaki çok hatalarımızdan uzak kalabilirdik. Biraz merak edebilirsek, Amerikalıların Osmanlı idare tarzı ve felsefesi üzerindeki alâkasının, günümüz devlet kadrosu için de faydalı olacağı inancına varırız.”^[10]

[2]. International Herald Tribune, 13 Kasım 2003, Paris; nak. Zaman Gazetesi, 15 Kasım 2003, s.18; The Atlantic Monthly Dergisi, Aralık 2003 Sayısı; nak. Şahin Alpay, Zaman Gazetesi, 15 Kasım 2003, s.17; Paul Kennedy, “American power is on the wane”, Wall Street Journal, 4 Ocak 2009; Michael Cox, “9/11 Anniversary: From Empire to Decline”, The World Today, Vol. 67, No. 8/9; nak. Alpay, Zaman Gazetesi, 16-18 Ağustos 2011, s.21.

[3]. Zeng Ho, aslen Müslüman’dı, görevi boyunca Müslüman kalmıştı ve asıl adı da Mo Ho, yani Muhammed Hüseyin’di. Bir rivayete göre de Ma Sanbou, yani Abdül

Sabbur idi. Hacca gitmiş, görevi bıraktıktan sonra Çin’de cami yaptırmış ve Müslümanlara sürekli yardım etmiş dindar bir Mümin’di.

[4]. Prof. Muhammed Hamidullah, “Müslümanların Kristof Kolomb’dan Önce Amerika’yı Keşifleri”, İslâm Düşüncesi, Kasım 1968, Sayı:6; Harita Albayı Sabri Tümer’in Makalesi, Kara Kuvvetleri Dergisi, Ağustos 1965, Sayı:23; Müslüman İlim Öncüleri Ansiklopedisi, Yeni Asya Yay., İst.1987, s.175,272; Abdurrahman Dilipak, Coğrafi Keşiflerin İçyüzü, İstanbul 1988, s.11-34; Faruk Mercan, “Yeni Dünya’nın İlk Muhacirleri”, Aksiyon Dergisi, 13.03.2006, Sayı: 588; Mustafa Armağan, “1421: Çin’in Amerika’yı Keşfettiği Yıl”, Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 21 Kasım 2004, s.8; “Kolomb, Amerika’ya Kudüs’ü Fethetmek İçin Gitmişti”, Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 28 Kasım 2004, s.8; “Amerika’yı Bir Müslüman Komutan Keşfetmişti”, Zaman Turkuaz, 5 Aralık 2004, s.8; Hakan Yılmaz, İsmail Köseoğlu, “Çin’in Müslüman Fatihleri”, Zaman Turkuaz, 20 Şubat 2005, s.4.

[5]. Emre Yusufçuk, Metin Davutoğlu, “Bir Zamanlar ABD, Osmanlı’ya Vergi Ödüyordu”, Zaman Gazetesi, 23 Eylül 1993, s.16; İhsan Ilgar, “İlk Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması”, Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1969, Sayı: 57, s.4-7; Yeni Şafak Gazetesi, 6 Ekim 2002; Akit Gazetesi, 19 Ağustos 1994; Kemal Karpat, “Turks in America”, Less Annales de l’Autre Islam, No: 3, 1995, s.231-252; Hakan Yılmaz, “Amerikan İç Savaşındaki Sarıklılar: Zouave Alayları”, Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 30 Mayıs 2004, s.1, 11; Vahdettin Engin, “ABD’li Felaketzedelere Osmanlı Bağışı”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Ocak 2000, Sayı: 3, s.35. Amerika’daki Türkler hakkında ayrıntı için bkz. Birol Akgün, “Osmanlı Türklerinin Amerika’ya Göçü”, Türkler Ansiklopedisi, c.20, Ankara 2002, Yeni Türkiye Yay., s.890-896; Sevgi Ertan, “Amerika’daki Türklerin Tarihi”, Türkler Ansiklopedisi, c.20, s.881-883 vd.

[6]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. AMD 42/44, A.DVN 88/99, İ. HR 95/4660, 106/5176, 4525, 95/4660, 102/4981, 106/5176, HR. TO 146/25; Takvim-i Vekayi’, Sayı: 487; Mehmed İhsan Bey, “Washington Âbide-i Milliyesi ve Cennetmekân Abdülmecid Han’ın Bergüzâr-ı Hümâyunları”, Şehbal Mecmuası, 9/171 (1 Ağustos 1325); Abdülbari Mert,

“ABD’ye Dostluk Hatırası”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Şubat 1999, Sayı:59, s.42-46; Akgün, “Osmanlı Türklerinin Amerika’ya Göçü”, Türkler Ansiklopedisi, c.20, s.890-896; Ayşe Göktürk Tunceroğlu, Zaman Gazetesi, 14 Şubat 1999.

[7]. Ahmet Sarbay, “İstanbul’dan Washington’a”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Aralık 2000, Sayı:14, s.50-52; Yılmaz, “İzmir’li Hacı Ali Oldu Hi Jolly”, Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 23 Ocak 2005, s.1, 7.

[8]. Sarbay, “İstanbul’dan Washington’a”, s.50-52; İbrahim Refik, Tarih Şuuruna Doğru, c.3, s.184.

[9]. Y.A.Hus., 267/60-82, 295/3, Y.mtv. 66/61; Ahmet Uçar, “ABD’de Son Perde”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Temmuz 2002, Sayı:30, s.48; “Osmanlı’dan ABD’ye Nota!”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Mart 1999, Sayı: 60, s.39-41.

[10]. Zaman Gazetesi, 12 Şubat 2004, s.1; Selim Yıldız, Vilayetlerin Sultanlığından Faziletlerin Sultanlığına Osmanlı, İstanbul 2004, s.303-305.

Avrupa'ya 'Osmanlı Tokadı!'

TÜRKİYE, ALEYHİNDE geliştirilen politikalara karşı koymada, milletlerarası arenada acaba Osmanlı kadar yaptırım gücüne sahip mi? Güç ve itibarını her şart ve zeminde göstermede Osmanlı'nın seviyesine erişebildi mi? Zannetmeyiniz ki Türkiye'yi, güç yetirmenin imkânsız kabul edildiği ve yenilmezliğin belleklere iyice kazındığı Osmanlı'nın zirve devriyle karşılaştıracamız. Bilakis Osmanlı'nın, "hasta adam" yakıştırmasıyla hüküm giyip ömrünü tamamlamak üzere olduğu yıkılış devrindeki durumuyla; bilhassa da "Kızıl Sultan" ve "İstibdat Dönemi" damgasıyla karalanan Sultan II. Abdülhamid zamanıyla mukayese etmek, Türkiye'nin içinde bulunduğu hal ve şartları daha berrak bir şekilde ortaya koyacaktır.

Gerçekten de Türkiye, en azından, beğenmediği II. Abdülhamid dönemindeki kadar bile olsun, milletlerarası platformda etkili ve muktedir mi? Kendisine yönelik yakıştırmalar ve iftira çabalarına karşı, netice hâsıl edici bir mücadele sergileyebiliyor, haklı davasını gerektiği ölçüde savunabiliyor mu? Bütün bunları anlayabilmek için II. Abdülhamid'in, dışarıda patlak veren sözde Ermeni soykırımına ve kutsal değerlerimize yönelik yürütülen propaganda ve iftira kampanyalarına karşı devletlerarası alanda giriştiği müthiş diplomasi savaşından misaller zikretmek, herhalde başvurulabilecek en ilginç ve çarpıcı yollardan biri olacaktır. Sultan Abdülhamid'in 33 yıllık hükümdarlığı müddetince içeride ve dışarıda en fazla savaş verdiği meselelerden biri de "Ermeni propagandası" olmuştur. Tabii ki en çok da bundaki başarısından dolayı Ermeni ve Avrupa kamuoyunun "Kızıl Sultan" damgasına maruz kalmıştır. Bugün Türkiye, Ermenileri destekleyen topyekûn Batılı devletlerin sözde Ermeni soykırımı ithamlarına mukabil, acziyet ve zafiyet içerisinde bulunadursun; bakalım Sultan Abdülhamid Ermenilere nasıl kök söktürmüş ve olumsuz propagandalarına nasıl geçit vermemişti? İşte birkaç misal:

Ermeni Propagandasına Osmanlı Darbesi

Rusya'nın o zamanki başşehri Petersburg'daki Osmanlı büyükelçisi tarafından, 7 Ocak 1899'da Dışişleri Bakanlığı'na, 21 Ocak'ta da Sultan Abdülhamid'e bir yazı takdim edilir. Yazıya göre birkaç gün önce Petersburg'da Büyük Novoski Caddesi 54 numarada açılan bir resim sergisinde, diğer resimler arasında “Ermeni Hâdisesi” adıyla, Ermenilere yapıldığı iddia edilen eza ve cefayı anlatan bir tablo olduğu haber alınmıştı. Elçilik, derhal harekete geçerek Petersburg polis müdürüne nazik bir şekilde müracaatta bulunup durumun Osmanlı-Rus dostluğuna aykırı olduğu ve Ermeni meselesinde Rusya Devleti tarafından Osmanlı Hükümeti'ne verilen teminata göre tablonun asıldığı yerden kaldırılması gerektiği bildirilmişti. Polis müdürü ise, bundan habersiz olduğunu iletip özür dileyerek hemen bu tablonun kaldırılması için görevlileri olay mahalline göndermiş ve birkaç saat sonra da Osmanlı Büyükelçiliği'ne bir memur yollayarak tablonun yerinden kaldırıldığını duyurmuştu. Elçiliğin, resim sergisine gönderdiği memur da bunun doğru olduğunu gözleriyle görerek tespit etmişti. Öte yandan, 1892'de Başbakan Gladstone'un İngiltere'de iktidara gelmesiyle Ermeni heves ve propagandalarını bertaraf etmedeki katı tavrından ötürü Sultan Abdülhamid'in şahsında Osmanlı'yı hedef alan düşmanlıklar, sokaklara taşmakla kalmamış, kitaplara, tiyatrolara ve basın organlarına da konu olmuştu. Bütün yollar ve araçlar kullanılarak İngiliz kamuoyunda “barbar Türk, kurbanlık Hristiyan” efsaneleri hep canlı tutulmaya çalışılıyordu.

Ekim 1893'te, Londra'daki Don Juan Tiyatrosu'nda oynatılan bir oyunda Sultan Abdülhamid'in şahsını karalayan saldırgan bir üslup ve anlatım sergilenmişti. Oyunda “Osmanlı padişahı” unvanıyla bir oyuncu, Osmanlı sultanlarına hakaret ediyordu. Durum, hemen Londra elçimiz tarafından İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Rosebury nezdinde protesto edilmişti. Büyükelçimizin 3 Ekim 1893 tarih ve 494 numaralı yazısına göre Rosebury, piyeslerin oynatılmasından mesul saray nazırıyla acilen görüşmüş ve hem Osmanlı padişahının adı hem de bunu ima edebilecek her şey oyundan çıkarılıp gerekli her türlü tedbir derhal yerine getirilmişti. Ancak İngiliz kamuoyu o derece şartlanmıştı ki yakaladığı her fırsatta Osmanlı aleyhtarı kampanyaları sürdürmekten bir türlü vazgeçmiyordu. Nitekim 1896 başlarında İngiliz basını,

Ermeniler lehine yeniden bir katliam kampanyası başlatacaktı. Haliyle, kampanya kısa sürede İngiliz sahnelerine de yansımış ve Osmanlı'yı ve Abdülhamid'i yerden yere vurup "kan dökücü bir canavar" gibi gösteren oyunlar hemen temsil imkânı bulmuştu. Londra büyükelçimiz, 13 Mart 1896 tarihli raporunda bu vaziyeti ve kendisinin müdahalesiyle tezahür eden gelişmeleri şöyle anlatmıştı: "Bir dram kumpanyası tarafından Londra tiyatrolarının birinde, son Ermeni olayları ve Anadolu'da meydana geldiği iddia edilen katliam hakkında tesirli birtakım oyunların icra edilebileceğini haber aldım. Bu gibi nümayişlerin gazetelerce yeniden kötü bir neşriyata sebebiyet vereceğini, güya hümanist İngilizlerin, Devlet-i Âliye aleyhinde şimdilik kesb-i sükûn eden düşmanlığını yeniden tahrik eyleyeceği düşüncesiyle Mösyö Rosebury'nin dikkatini çekerek, bu tür oyunların yasaklanması için sureti ekte sunulan takriri verdim. Müşarünileyh Rosebury, talebimi dikkate almanın yanında bu ve benzeri oyunlar hakkında gerekenlerden bilgi almak ve böyle bir nümayiş önleme sözü vermiştir."^[11]

Voltaire ve Bornier'e Abdülhamid Tokadı

Abdülhamid, Ermenilerin ve işbirlikçi Batılıların melânetlerine karşı gösterdiği aynı tavır ve kararlılığı İslâm'a, Peygamber Efendimize (s.a.v.) ve diğer mukaddesata yönelik Avrupa ve ABD'de baş gösteren saldırı ve iftira kampanyalarına karşı da yürütmekten geri kalmamıştır. Ecdadımız, millî ve manevî değerlere hürmet, muhabbet ve hizmeti varlık sebebi olarak tayin ettiği gibi, saldırı ve tahrifatlara karşı bu yüce değerleri müdafaayı da boynunun borcu olarak kabul etmiştir.

Öyle ki en güçsüz ve düşkün zamanlarında dâhi bu ulvî gayeden asla uzaklaşmamıştır. Soylu ceddimiz, kutsal değerlerimize yönelik Batı'dan gelen tahripkâr ve tecavüzkâr, her cinsten davranış ve karşı harekete göğüs gerip bunları ortadan kaldırarak "dinin izzetini" muhafazaya çalışmıştır.

Devletin en buhranlı dönemlerinden olan Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı müddetince, bilhassa da uluslararası platformda yaşanan hâdiseler bunun sayısız delilleriyle

doludur. Halife Sultan Abdülhamid, devletin en müşkül anlarında bile düvel-i muazzamanın idarecilerine söz geçirebilen ve İslâmiyet ve peygamberimiz hakkında eser kaleme alan yazarlara, tiyatrolarda piyesler sahneleyen oyunculara dinî değerlerimize karşı daha itinalı olmalarını sağlayan derin hassasiyetin değişmez adresi pozisyonundaydı. İngiltere ve Fransa’da dinimize ve peygamberimize hakaretlerle dolu tiyatrolara ve fuarlara müdahalede Osmanlı’nın ve Abdülhamid’in ne denli dakik ve duyarlı olduğunu aşağıda zikrettiğimiz misaller çok güzel ifade etmektedir:

İlk misal, Fransız Yazar Voltaire’in kaleme aldığı ve Paris’te sahneye konan “Muhammed yahut Taassup” isimli piyesle ilgilidir. Piyesin tepkiye sebep olan en dikkat çekici özelliği, Peygamber Efendimizi (s.a.v.) küçük düşürmeye çalışmasıydı. Abdülhamid, oyunu duyar duymaz elçilik vasıtasıyla harekete geçmiş ve oyunun durdurulmasını; aksi halde bunun bir siyasî mesele yapılacağını Fransız Hükümeti’ne bildirmiş, bunun üzerine de Fransızlar piyesi kaldırmışlardı. Lâkin bu sefer de aynı oyunun İngiltere’ye geçip Londra’da sahnelenmesine mâni olunamamıştı. Bu kez Abdülhamid, Fransızlara çektiği ültimatomu aynen İngiliz Hükümeti’ne de gönderecekti. İngiltere Hükümeti ise geç kalındığı, biletlerin çoktan dağıtıldığı, esasen böyle bir hareketin vatandaşların hürriyetine tecavüz olacağı karşılığını vermişti. Fakat sultan, tekrar öyle bir ültimatoma yazacaktı ki İngiltere’ye tiyatroyu hemen durdurmadan başka çare kalmayacaktı: “Müslümanların halifesi olarak, ‘İngilizler Peygamberimizi karalayıcı hakaretler ediyorlar’ diye İslâm âlemine bildiri göndereceğim. Büyük cihat ilan edeceğim!”

Diğer misal de yine Fransa’da cereyan etmiştir. Daha önce “Roland’ın Kızı” başlıklı bir piyes neşrederek İslâm düşmanlığında gemi aزیya alan, Fransa’nın tanınmış yazarı ve dahası “akademi üyesi” Vickonte Henry de Bornier (1825–1901) haddini bilmezliğin baş aktörüydü. “Muhammed” isimli, 1800 mısralık manzum bir dram yazmış ve bunu Komedi Franz (Comedie Française) Tiyatrosu’na 1888’de kabul ettirip programına aldirmaya ve sahne provalarının da 1890’da başlatılmasına muvaffak olmuştu. Piyes, peygamberimizi

sahne gösterdiği gibi, O’nu ve İslâm Dini’ni aşağılayıcı bir muhtevaya sahipti. Abdülhamid, “Halife-i Müslimîn” sıfatıyla duruma derhal müdahale ederek Osmanlı’nın Paris Elçisi Esad Paşa ve Fransa’nın İstanbul Büyükelçisi Kont E. Montebella aracılığıyla Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot’ya bir haber uçurdu. Haberinde “oyunun kesinlikle oynanmamasını, oynanırsa bunun Türk-Fransız ilişkilerinin sonu olacağını” duyurarak bütün Fransa’da oyunun temsilini, her zaman olduğu gibi yasaklatmayı yine başarmıştı. Hatta Abdülhamid, oyunun durdurulmasındaki katkısı ve duyarlı davranışından ötürü Sadi Carnot’u “Osmanlı nişanı” ile onurlandırmayı da ihmal etmeyecekti. Bu münasebetle Fransa elçisi E. Montebella, piyesin yasaklandığını, 22 Mart 1890’da Sultan Abdülhamid’e gönderdiği notada adeta “müjdelercesine” şöyle bildirecekti: “Mösyö Bornier’in yazdığı ‘Muhammed’ adlı facianın daha önce Paris Tiyatrosu’nda oynatılması kararlaştırıldığı için bunun önlenmesi hususunda hazret-i padişahîden defaatle bunu engelleme teşebbüsünde bulunmam için uyarı aldığımı hükümete bildirmiştım. Cevaben şimdi aldığım telgrafta, Meclis-i Vükelâ’nın (hükümetin) bu sabahki toplantısında, bu facianın Fransa’nın bilcümle tiyatrolarında oynatılmasının yasaklanmasına karar verilmiştir. Hazret-i hünkârın, hükümetim tarafından alınan bu kararı, hem kendilerine hem de Osmanlı hükümetine karşı hükümetimin dostluğuna bir delil olarak değerlendirileceğine inanıyorum. Bu karar yeniden başlayacak dostluğumuzun teminatı olur ümidindeyim.”

Emeline Fransa’da ulaşamayan yazar, bu defa piyesini İngiltere’de oynatmak için meşhur İngiliz aktör İrvinç ve Londra Lyceum Kraliyet Tiyatrosu ile anlaşma yoluna gitmişti. Sultan Abdülhamid bu sefer, diplomatik kanallardan İngiltere’nin ılımlı Dışişleri bakanı Lord Salisbury’yi devreye sokarak piyesin aynen Fransa’da olduğu gibi tüm İngiltere’de oynamasını yasaklatmıştı. Ancak bir müddet sonra Salisbury’nin yerine İslâmiyet’e daha mesafeli duran Lord Roserbery geçince, Vickonte Bornier tekrar atağa kalkmış ve bir başka Londra tiyatrosuyla anlaşmıştı. Lakin yine eserini sahneye koyamayacaktı; zira Abdülhamid’in mahir diplomatik atakları daha fazla galebe çalacak ve bu melanetin icrasına müsaade ettirmeyecekti. Abdülhamid, art arda vuku bulan tüm

bu teşebbüslerin önüne geçebilmişti; fakat Bornier, teslim olacak gibi değildi. Piyesin yazar ve organizatörleri, Avrupa’da sahneye koyamadıkları oyunu, İngiliz organizatör Halkin kanalıyla, Amerika’nın New York ve Chicago şehirlerinde oynatma yönünde girişimde bulunmaktan da geri durmamışlardı. Amerikan medyasını yakın takibata aldıran Abdülhamid, 1892 sonlarında Osmanlı’nın Washington Büyükelçisi Mavroyeni kanalıyla etkili bir mücadele vermiş ve Bornier’e dördüncü kez haddini bildirmişti. Bornier, 1893’te Fransız Akademisi’ne seçilmesiyle birlikte son kez girişimde bulunmuş; ancak dışişleri bakanı ve aktörlerle anlaşma yapıldığı ve oyunun oynanacağı haberinin gazetelerde yer aldığı bahane edilmesine rağmen, diğerleri gibi bu da sonuçsuz kalmış ve Bornier bir defa daha hüsrana uğramıştı. Bu konuyla ilgili son olarak şu notu düşelim: 1900 yılında Paris’te oynanmak istenen “Muhammed’in Cenneti” adlı bir başka piyes de yine Abdülhamid’in ince diplomatik girişimleri sonucunda, ismi ve muhtevası değiştirilerek sahneye konulabilmiştir.^[12]

Millî Değerlere Saldırıları ve Bitmeyen Müdafaa

Sultan Abdülhamid’in şahsında Devlet-i Alî, millî ve kültürel kıymetlerimizi müdafaaya yönelik teşebbüsleriyle de “millî onuru” ayakta tutmaya gayret etmiştir. Avrupa’da, Osmanlı’yı kötülemek amacıyla oynanan oyunların büyük bir kısmı “Harem” ile ilgiliydi ve bunlar tamamen yalan yanlış safsatalara ve uyduruk hayalî senaryolara dayanıyordu. Abdülhamid, bu tür piyeslere karşı da zamanında ve etkili bir şekilde müdahale etmiş ve millî haysiyet ve itibarı Avrupalılara çiğnetmemişti. Meselâ Temmuz 1894’te, Hollanda’nın Amsterdam şehrindeki bir sokak tiyatrosunda, Harem aleyhinde bir oyun sahnelenince Abdülhamid bunu haber almıştı. Bunun üzerine bir “irade” yayınlamış ve Hollanda Hükümeti’ni bu münasebetsiz hali hemen durdurması için uyarmakta gecikmemişti. İradenin yayımlanmasının ardından, hem Lahey’deki Osmanlı Elçisi Karaca Paşa hem de İstanbul’daki Hollanda Büyükelçisi harekete geçirilerek piyesin yasaklanması için bir an evvel kesin cevap alınması istenmişti. Neticede, Hollanda

Büyükelçisi, 17 Temmuz 1894 tarihli ilk raporunda, Osmanlı Hükümeti'nin protestosunu alır almaz oyunun yasaklanması ricasıyla durumu bir telgraf ile Dışişleri Bakanına ilettiğini belirterek “Hükümetimin durumu değerlendirip kanunî işlemleri yapacağı inancındayım,” demişti. 20 Temmuz 1894'teki ikinci raporunda ise Dışişleri Bakanının kendisine, “Amsterdam'da Harem'le ilgili oyunların yasaklandığını,” haber eden bir telgraf gönderdiğini ve Hükümetinin konuyla alakalı teminat mektubunu da bizzat takdim edeceğini bildirmişti.

Hollanda'dan sonra İngiltere'de de harem meselesi gündeme gelmiş ve Nisan 1900'lerde (The Secrets of the Harem) “Harem'in Sırları” adlı bir piyes daha sahnelenmişti. Londra elçimizin müdahalesiyle oyun engellenmiş, fakat oyunun Haziran 1901'de tekrar sahneye konulmasının önüne geçilememişti. Durumdan haberdar olan büyükelçimiz, yeniden harekete geçerek oyunu bir defa daha yasaklatmayı başarmıştı. Oyunu sahneleyen Şheakspeare Tiyatrosu da astığı ilanlarla daha önce duyurdukları “Harem'in Sırları” oyununu, İngiliz Sarayı'nın yasakladığını, bu sebeple “İngiliz Bankası” adlı yeni bir oyunu sahnelemek zorunda kaldıklarını belirterek seyircilerden özür dilemişti. Roma'da oynatılmak istenen Fatih Sultan Mehmed ile ilgili bir piyes de Osmanlıları küçük düşürdüğü gerekçesiyle, her zamanki gibi Abdülhamid tarafından yasaklatılmıştı. İşin ilginç tarafı, gücünün yetmediği bu olayda Abdülhamid, yakın dostu Alman İmparatoru II. Wilhelm'i devreye sokarak bunu başarmıştı. Yasaklama olayını haber veren İtalyan gazetesi Capitan Fracassa, 15 Nisan 1890 tarihli sayısında bu konuyla ilgili şu enteresan değerlendirmeyi yapacaktı: “Bu dramın sahneleneceği haberi üzerine Sultan Abdülhamid, kendisine, bir Rus filosunun Boğaziçi'ne doğru hareket halinde bulunduğu bildirilmiş gibi korkuya kapıldı.”^[13]

Osmanlı, Çökerken Bile Muhteşem ve Caydırıcıydı!

Zikrettiğimiz bütün misaller de gösteriyor ki Abdülhamid Han, güçlü Batılı devletleri karşısına alma pahasına, İslâmiyet'e, Peygamberimize ve milli değerlerimize yönelik hakaret içeren hareketlere karşı son derece kararlı ve tavizsiz bir tutum

sergilemiş ve Avrupa ve ABD’de söz konusu türdeki eserlerin sahnelenmemesi ya da daha titizlikle seçilmesi yolunda Osmanlı’nın hassasiyetini dikkate alan bir “geleneği” empoze etmeye muvaffak olmuştur.

Hatta bu uğurda, Alman İmparatoru Wilhelm’i dâhi devreye sokacak ve başkâtibi Tahsin Paşa’nın ifadesine göre İngiltere’nin ünlü “The Times” gazetesini satın almayı düşünecek (sonradan vazgeçmiştir) kadar bu mevzuda son derece ciddî bir hassasiyet taşımıştı. Mısırlı âlim Muhammed Abduh’un, devrin (II. Abdülhamid) şeyhülislamına yazdığı bir layihada geçen şu muhteşem tespitleri, Osmanlı’nın, dinin harim-i ismetini muhafazada ne denli yeri doldurulamaz caydırıcı bir unsur olduğunun en mühim hüccetlerindendir: “Müslümanlardan her kalp sahibi bilir ki, Osmanlı Devleti’nin muhafazasına çalışmak, Allah’a ve peygamberine imandan sonra imanın üçüncü rüknüdür. Zira Osmanlı Devleti, dini tam manasıyla ve bütün gücüyle omzuna yüklemiş buluna İslam’ın tek devletidir. Ondan başka dini koruyacak devlet (sultan) yoktur. Ben Allah’a hamdolsun, bu akide üzerindeyim.”

Oysa Devlet-i Âli yıkılıyordu, ama bu haliyle bile Avrupalılar, onun haşmet ve azametinden korkuyorlardı. Osmanlı, büyük askerî hezimetlere, ağır toprak kayıplarına ve “Hasta Adam” hükmünü çoktan yemesine rağmen, yine de kendine güvenini ve büyük devlet olma bilincini kaybetmeyerek düvel-i muazzamaya ve onun haris sömürgeci heves ve politikalarına karşı var gücüyle mukavemet ediyordu. Selim Deringil’in tespiti, bu kanaati pekiştiren oldukça orijinal bir değerlendirmedir: “Muhteşem günlerinin çoktan sona erdiği dönemlerde bile Devlet-i Âliye, her an ölümü beklenen ve büyük bir inatla ölmek için direnen bir diken olarak Avrupa’nın bağrında varlığını sürdürmüştür.” David Walder da aynı kanaati paylaşanlardanır: “1914 yılında savaşa katılan Türkiye, yine de hatırı sayılır bir imparatorluktu. Osmanlı sultanı, anavatanla beraber Suriye, Mezopotamya, Lübnan, Ürdün, Filistin ve Suudi Arabistan’ın bir bölümünü yönetiyor, Mısır üzerinde de hak ve söz sahibiydi.” Sadece 1908-1909 tarihinde Avusturya mallarına uygulanan boykot (Bosna ve Hersek’i ilhakından dolayı) bile, Osmanlı’nın 20. Yüzyılın başında dâhi emperyalizme henüz teslim olmadığına en

çarpıcı göstergelerindendir. Roderic H. Davison bu boykot hakkında şunları nakletmektedir: “İstanbul’da başlayan boykot hızla Balkanlar, Anadolu, Suriye ve hatta Trablusgarb’a kadar yayıldı. 5 ay süren bu boykot, modern zamanların en başarılı boykotlarından biri olmuştur.” Oral Sander’in bu noktada Osmanlı’yı, emperyalizme teslim olmaktansa küllerinden yeniden doğmak için ölümü seçmiş “onurlu bir Anka kuşu”na benzetmesi ne kadar manidardır.

Osmanlı’nın son devirdeki dışişleri bakanlarından Fuad Paşa’nın Paris’te, Avrupa ülkelerinin devlet adamlarıyla yaptığı bir toplantıda ortaya atılan; “Dünyanın en büyük devleti hangisidir?” sorusuna, hiç çekinmeden ve endişe duymadan “Osmanlı Devleti” cevabını vermesi de, belki bu yüzdendi. Bu inanç ve kendine güven, kuşkusuz hâlâ caydırıcı ve güçlü olmanın verdiği itibardan kaynaklanıyordu. Dışişleri Bakanı böyle derken kıs kıs gülenler olmuştu. Lâkin Fuad Paşa, ciddiyetini bozmadan onlara şu müthiş sözlerle karşılıkta bulunmuştu:

“Evet, dünyanın en büyük devleti Osmanlı Devleti’dir. Nasıl olmasın ki, yüzyıllardan beri sizler dışarıdan bizler içeriden uğraşmamıza rağmen, hâlâ onu yıkamadık!”

Belki de Georgina Max Muller’in dediği gibi demeliydi: “Türkiye (Osmanlı), onu yutmak isteyen boğazından geçmeyecek kadar büyük ve sert bir lokmadır!” Osmanlı yıkıldıktan sonra ardında öylesine muhteşem bir miras bırakmıştı ki, bunun paylaşımı ve geride bıraktığı meselelerin hâlli, bugün dâhi orada yaşayan milletleri ve uluslar arası siyaset aktörlerini yoğun bir biçimde uğraştırmaktadır. Buna, daha 1840’da meşhur Avusturyalı Tarihçi Hammer şöyle işaret etmişti: “Bu öyle cesim bir mevcudiyettir ki, kudretli kollarını hep birden Asya ve Avrupa üzerine uzatmıştır. Bütün hükümetlerin tabii kaderi icabı, sükût vakti vurduğu zaman, enkazı, dünyanın üç kıtasını baştanbaşa kaplayacak ve yüzyıllarca dünyayı meşgul edecektir.” Amerikalı Tarihçi Justin Mccarthy’nin görüşü de oldukça manidardır: “Osmanlı’yı yıkmanın sorumluluğu, bunun neye mal olacağını hesaplayamayan emperyalistlere yüklenmelidir!”

Mevzuyu, Erol Güngör' n  u gayet manidar ve bir o kadar da düşündürücü olan tespitleriyle ba lamak isabet arz edecektir:

“Türkiye, elli-altm   yıldır, gerçekten büyük bir kalkınma yapmış ve bir sanayi ülkesi olma yoluna iyice girmiştir; fakat Türkiye'nin dünyadaki nisb  gücü ve önemi artacak yerde eksilmi  bulunuyor. İmparatorluğun en zayıf dönemi olan son yıllarda bile Türkiye, dünyanın büyük devletleri arasında sayılırdı. Daha fazla toprak, daha fazla kaynak, daha çok stratejik mevki, daha çok söz sahibi idi... Türkiye'nin eskiden İngiltere, Fransa, Rusya gibi düşmanları vardı, Cumhuriyet Devrinde nesillere düşman olarak tanıtılan millet Yunanlılar olmuştur... Sadece k   lmekle kalmam  , kendimizi iyice küçük görmeye al  m   bulunmaktayız.”

Her zaman s yledi imizi bir kez daha tekrarlıyoruz: Yeniden eski g c ve kudretimize kavu mamız, itibar ve haysiyetimizi takınmamız ve hâsılı arzuladı ımız refah, saadet ve zenginliği elde etmemiz; Batı'nın her türlü baskısından yakamızı sıyırmamıza bağlıdır. Bunun yolu da bizi biz yapan ve ayakta tutan maddî manevî de erlerimize ve öz kaynaklarımıza bütün benlik ve gücümüzle dayanmaktan geçmektedir. Ne dersiniz, İslâm'a ve Müslümanlara durmadan saldıran ve azgınlıkta sınır tanımayan Batı, bugün de esaslı bir “Osmanlı tokadı”nı fazlasıyla hak etmiyor mu?^[14]

[11]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Arşivi Hus., 392/112, 283/69, 349/43, 303/86, 418/8, 267/60-82, 295/3; Y.mtv. 66/61; Ahmet Uçar, “Ermeni Propagandasına Geçit Yok!”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Aralık 2000, Sayı: 14, s.38-39.

[12]. D    leri Bakanlığı Arşivi, 12 No'lu Fihrist, s.61, Rumuz: TS-T ; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.HR. 12/77; Uçar, “İngilizler Hile Pe inde”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Haziran 1999, Sayı: 63, s.13-14; “İslâm'a Hakarete Karşı Acil Müdahale”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Nisan 2002, Sayı: 27, s.52; “ABD'de Son Perde”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Temmuz 2002, Sayı:30, s.48.

[13]. Uçar, “Batılı K stahlı a Osmanlı Tavrı”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Mart 2006, Sayı:64, s.14-15; “Avrupa

Sahneleri Osmanlı'nın Denetiminde", Tarih ve Medeniyet Dergisi, Kasım 1998, Sayı: 56, s.22-23.

[14]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YEE, 38-9-93-553/510; Ahmed Akgündüz, Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, c.1, İzmir, 1989, s.143 vd.; Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul, 1979, s.13; Armağan, Osmanlı: İnsanlığın Son Adası, İstanbul, 2004, s.224, 227; David Walder, Çanakkale Olayı, Çev: M. A. Kayabal, İstanbul, 1970, s.14; Oral Sander, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Ankara, 1993, İmge Kitabevi Yayınları; Georgina Max Muller, İstanbul'dan Mektuplar, Çev: Afife Buğra, İstanbul, 1978, Tercüman 1001 Temel Eser; Yıldız, Vilayetlerin Sultanlığından Faziletlerin Sultanlığına Osmanlı, s.189; M. İlyas Subaşı, Batı Türk'ü Tanıdıkça, İstanbul, 2008, Nesil Yayınları; Erol Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.63-64.

Osmanlı'yı Çökertmede Haçlı-Siyon İttifakı

SULTAN II. ABDÜLHAMİD, Siyonistlerin Filistin'deki emellerinin önüne âdeta heykel gibi dikilip gerçekleşmesine müsaade etmemişti. Bunun üzerine Theodor Herzl liderliğindeki Siyonistler onu tahttan indirme kararına varmışlar ve aynı amaç peşindeki İttihatçıların “1908 Meşrutiyet Hareketi” ile hemen arkasından tertipledikleri “31 Mart Vak'ası'nda” aktif görev alan unsurlardan birisi olmuşlardı.

Herzl, Abdülhamid karşısında hüsrana uğramış bir ruh hâli içerisinde, bunu ilk kez 1902'de şöyle açıklamıştı: “Hâlen bir tek plan aklıma geliyor. Sultana karşı kampanya açmalı, bunun için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurmalı. Türkiye'ye malî ambargo uygulamalı ve Türkiye'nin dağılmasını beklemeliyiz.” Abdülhamid, Herzl'i kovması münasebetiyle başkâtibi Tahsin Paşaya söyledikleriyle sanki başına gelecekleri tahmin etmişti: “Göreceksin, beni bu adam devirecek. Eğer o deviremezse kimse beni deviremez.”

Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesindeki Roller

Bu çerçevede Siyonistler, İttihatçıların muhalif cereyanını bütün güçleriyle desteklemiş; bilhassa ülkedeki Mason örgütler aracılığıyla açık bir işbirliğine girişmişlerdi. 31 Mart'ın sahneye konmasında en fazla çabayı, İttihatçıların “akıl hocası ve koruyucusu” olan, Selanikli (Rizorta Mason Locasının Üstad-ı Azamı) Yahudi asıllı Emanuel Karasso'ya düşmüştü. Karasso'nun yüklendiği görevle alakalı “Avcı Taburlarında Mızıkacı” olan görgü şahidi Mustafa Turan, şu müthiş bilgileri vermektedir: “Emanuel Karasso, İtalyan Bankasından aldığı 400 bin liralık altınları dört teneke içerisinde Metroviçeli (Necip Draga) isminde zengin bir adama vermiş, o da İttihat Terakki'den Eyüp Sabri Bey'e iletmişti. Bu para 31 Mart'ın tertibinde sarf edildi. Emanuel Karasso, bu hâdiseyi müteaddit defalar iftihar makamında, “Sultan Hamid'e 5 milyon altına yaptıramadığımız işi biz

İttihatçılara 400 bin liraya yaptırdık,” diye övünmüştür.” C. Rifat Atılhan ise, Siyonistlerin 31 Mart’taki rolüyle ilgili şu mühim malumatı aktarmaktadır: “New York’taki Bene Brit Servisi (Siyonist kuruluş), asıl ismi Grunzenburg olan Mikael Brodin ile 45 Siyonisti, 22 Şubatta İstanbul’a gitmek üzere yola çıkarmıştı ki, hoca kıyafetine girerek ihtilâlde en faal grup bu olmuştur.”

31 Mart Vak’ası sonucunda Abdülhamid’in hal’ edilmesi (tahttan indirilmesi), Siyonistlerin sanki bayramı olacaktı. Yahudiler, İttihatçıları iktidara getirmek için sarf ettikleri gayret ve desteğin semerelerini şimdi tabîi olarak devşirmek arzusundaydılar. Bu maksatla, Dünya Siyonist Teşkilatı başkanı David Wolfsohn, İstanbul’a gelerek Abdülhamid’in koyduğu Filistin’e göç yasağının kaldırılması amacıyla İttihatçılar üzerinde girişimlerde bulunacak ve Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa’ya, Mayıs 1909’da göç serbestîsini kabul ettirmeyi başaracaktı. Ancak, az bir zaman sonra İttihatçı-Siyonist işbirliği nihayete erecek ve İttihatçıların, Siyonistlerin gerçek niyetlerini fark etmeleri ve devletin geleceği ve Ortadoğu’daki varlığı adına ne denli tehlikeli bir unsur olduklarını anlamalarıyla birlikte ipler kopacak ve Abdülhamid’in uyguladığı göç yasağını Ağustos 1909’da yeniden tatbikata koyacaklardı.

Osmanlı’yı Neden, Nasıl Yıkıtlar?

Abdülhamid’i devirmek, Siyonistleri hedeflerine ulaştırmaya yetmeyince ve kendilerine cephe alan İttihatçılardan da aradıklarını bulamayınca bu defa Osmanlı Devleti’ni yıkma planına hararetli bir şekilde girişmeye koyulacaklardı. Siyonistlerin, Osmanlı’yı yıkıma uğratma ve Filistin’de Siyon Devleti’ni inşa etme projesinin hayata geçmesi açısından, patlak veren I. Dünya Harbi altın bir fırsat niteliği kazanacaktı. Yahudiler, dünyayı saran bu harbe, Osmanlı’nın mutlaka dâhil olmasını ve bitiminde de muhakkak yenilenler tarafında yer almasını arzuluyorlardı. Kazım Karabekir, Osmanlı’yı harbe sokmada, akla gelmedik çılgınca tahrikler yapan unsurların başında Siyonistlerin bulunduğundan bahsetmektedir. Bu esnada Siyonistler, dünyadaki güçlü Yahudi sermayedarlar ve medya patronlarının bütün desteğini İngiltere üzerinden tüm

müttefik devletler safına kanalize ederek, harbin İtilaf güçleri tarafından kazanılıp, Filistin’le ilgili heveslerini gerçekleştirmek için yoğun bir seferberlik içine gireceklerdi.

İlerde İsrail’in ilk cumhurbaşkanı olacak olan Chaim Weizman, 2 Kasım 1914’te İngiliz Hükümeti’ne, “Süveyş Kanalı’nda jandarmalık” görevini rahatlıkla ve severek üstleneceklerini ve karşılığında da Filistin’in İngiltere mandası altına girip, Yahudi göç ve yerleşimine müsaade edilmesini teklif edecekti. Weizman ayrıca, İtilaf Devletlerinin harbi kazanmaları için dünya Yahudilerinin diplomasi, para, silah, asker ve casusluk gibi her türlü yardımda bulunmaya hazır olduklarını da İngiliz Hükümetine açık bir teminat olarak verecekti. Harpte, İngiltere’nin desteklenmesi doğrultusunda harcadıkları çabalarla yetinmeyen Siyonistler, gönüllü birlikler teşkil edip bizzat savaşa iştirak ederek, müttefiklere aktif katkıda bulunmak suretiyle de gayret göstereceklerdi. Harbin, Osmanlı’nın yenilgisiyle sonuçlanacağını öngören Vlademir Jabodinsky ve etrafındaki Siyonistler, devlet çökerken Yahudilere de Filistin’in mirastan pay olarak düşebileceğini tasarlıyor ve bunun yolunun da savaşa katılıp, İngiltere’ye fiilen yardım etmekten geçtiğine inanıyorlardı. Jabodinsky, 1917’de yayınlanan “Turkey and the War” adlı kitabında, bunu şöyle ifade edecekti: “Mirasın paylaşılması için önce mirası bırakanın ölmesi gereklidir... Osmanlı Devleti’nin yıkılmasını isteyen, Türk ırkının düşmanı değil, aslında dostudur.”

Teşebbüse geçen Siyonistler, Mısır’daki İngiliz komutan General Maxwell’e müracaat edip, Osmanlı’ya karşı İngiliz birlikleri arasında gönüllü olarak savaşabileceklerini bildireceklerdi. Maxwell de bir “Katır Alayı” kurarak, Çanakkale’de cephe gerisinde askerî malzeme taşıyabileceklerini söylemişti. Nihayet 23 Şubat 1915’te, İskenderun’da temelleri atılan gönüllü “Siyon Katır Alayı” askerî eğitimi tamamladıktan sonra, İngiliz Albay John Henry Patterson komutasında 500 asker, 750 katır ve 20 subaydan oluşacak bir biçimde Gelibolu’ya hareket etmek üzere 17 Nisan 1915’te gemilere bindirilecekti. Daha çok geri hizmetlerde kullanılan alay, Nisan 1915’te Çanakkale cephesinde Osmanlı ile çarpışmış ve 6 ölü, 40-50 yaralı vermişti. Yahudilere göre Katır Alayı, İngiltere kamuoyu ve

Hükümet üzerinde, Siyon amaçları yönünde olumlu bir havanın esmesine ve davalarının benimsenmesine yol açmıştı. Siyonistler bunu, müttefikler cephesinden bekledikleri “siyasî ödüllerin müjdecisi” olarak kabul ediyorlardı. Hatta İsrail’in temellerinin atıldığı 2 Kasım 1917’deki “Balfour Bildirisi”nin ilanının önünü açtığını savunuyorlardı. Jabodinsky, yıllar sonra kaleme aldığı anılarında bu gerçeği şöyle tasdik edecekti: “Eğer biz, 2 Kasım 1917’de Balfour Bildirisi ile Filistin’de yurt edinme konusunda söz aldıkça, buna ulaşan yol, Gelibolu’dan geçmiştir.”

Çanakkale Harbi’nden sonra görevine son verilen alayın yerine, Kudüs ve Filistin’i Osmanlı’dan almak için Sina-Filistin cephesinde savaşmak üzere Weizman’ın emriyle yine Vlademir Jabodinsky’nin organizatörlüğünde, “Kral Askerleri” ismiyle 5000 kişilik 4 alay tesis edilecekti. Kral Askerleri’nin Sina ve Filistin’in İngilizlerce işgalinde büyük katkıları dokunmuştu. General Bartholomeo, Ürdün’ün İngilizlerin eline geçmesi ve Şam yolunun açılmasında adı geçen askerlerin kendilerine olağanüstü faydalar sağladığını; “büyük bir kahramanlık misali vererek savaştılar” sözüyle teslim etmişti. Yahudi kökenli İngiliz Tarihçi Martin Gilbert ise, aynı mevzuda şu mühim bilgiyi nakletmektedir: “Birçok Yahudi, Türkiye’nin yenilgisinin Filistin’de bir Yahudi özerkliğine yol açmasını umuyordu. Yahudiler, müttefik ordularında görev alarak Türklerin bozguna uğratılmasını önemli bir amaç haline getireceklerdi. Allenby ordusu, Kudüs’ün kuzeyine doğru hareket etmeyi beklerken, 5000 Filistinli Yahudi silahaltındaydı.”

Yahudilerin harp anındaki en büyük icraatlarından biri de, Sina-Filistin-Suriye cephesinde İngilizler adına casusluk yapmalarıydı. Filistin’in her yerinde, Aleksander Aronsohn’un öncülüğünde Yahudi aydınlar tarafından kurulan “Nili Cemiyeti” İngiliz istihbarat örgütüne gönüllü olarak fevkalade ehemmiyete sahip casusluk faaliyetinde bulunuyordu. Yahudi Tarihçi Martin, buna şöyle işaret etmektedir: “Filistin Yahudi’si Aleksander Aronsohn, Türkleri Filistin’den çıkartmanın bir yolunu bulmak amacıyla İngilizlere hizmet sundu. Ailesi, Filistin’de bir casus şebekesi kurmuştu. Şebekeyi İngilizlerin hizmetine verdi. Gazze ve Birüssebi

arasında çöldeki su kaynaklarını iyi biliyorlardı. Bu bilgi, İngiliz kuvvetleri ileri harekâta geçecekleri vakit, çok işe yaradı.”

Görgü şahitlerinden General Cevat Rifat (Atilhan) yakalanan çok sayıda Yahudi casusun Şam’a sevk edilip Divan-ı Harp’te yargılandığını zikretmektedir. Medine Müdafii Fahreddin Paşa da hatıralarında hâdiseden şöyle bahsetmiştir: “Lawrens, bizim nereden ve ne zaman geleceğimiz hakkında bilgiyi, geceli gündüzlü muhabere halinde bulunduğu Yahudi casuslarının merkezi halindeki İngiliz makamlarından alarak hareket ediyordu. Yahudi casuslar, Filistin’in her tarafında olduğu gibi ta Amman dolaylarına kadar sızmışlardı.” Hatta Suriye’deki 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, yoğunlaşan casusluk vakalarından ötürü Yahudileri Filistin’den tehcire (zorunlu göçe) tâbi tutmak zorunda kalacaktı.

Siyonistlerin de burada sözünü ettiğimiz gayretleri sonucunda, Osmanlı Cihan Harbi’nden mağlup çıkmış ve 1918’deki Mondros Ateşkesi ile fiilen dağılma sürecine girmişti. Filistin’de ise, Milletler Cemiyeti’nin kararıyla, İngiliz manda idaresi kurulmuş; başına da İngiliz vatandaşı Yahudi Siyonistlerden ve Balfour’un mimarlarından Herbert Samuel atanmıştı. William Ziff, “2 bin yıl sonra Filistin’e gelen ilk Yahudi yönetici” ifadesiyle vasıflandırdığı Samuel’in gelişini Yahudilerin “yeni bir Musa sevinci ve çılgınlığıyla karşıladıklarından” söz etmektedir. Artık İsrail’in inşası için hiçbir mâni kalmamış, her türlü şart ve zemin en elverişli kıvama getirilmişti.

Yukarıdaki malûmatlara göre, Osmanlı’nın Siyonizm’e kurban gittiği gün gibi ortadadır. Sultan Abdülhamid’in şahsında Osmanlı, Filistin üzerindeki Siyonist baskıyı, yayılmacılığı yıkılma pahasına bertaraf etmeye çalışmış; bunu millî ve dinî bir dava ciddiyetinde benimseyerek tavizden şiddetle kaçınmıştı. Dün Osmanlı’nın yıkılışında başrolde olan Siyonistlerin, bugün de “Nil’den Fırat’a Büyük İsrail” hedefi doğrultusunda Türkiye’yi tehdit ettiği ise akl-ı selim sahipleri için malûm olan bir başka ürkütücü gerçektir. Dolayısıyla Türkiye’den beklenen, Yahudi’den dost olmayacağını tarihin şهادeti dâhilinde tekrar kavrayıp, “Osmanlı’nın Filistin’de

sergilediği duyarlı politikanın mirasçısı” olduğunu göstermesidir.^[15]

[15]. Ayşe Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, İstanbul 1960, s.142; Henry F. Woods, Türkiye Anıları, Çev: F.Çoker, İstanbul 1976, s.139; S. Nafiz Tansu, Madalyonun Tersı, Madalyonun Tersı, İst.1970, s.15; Süleyman Kocabaş, Çarpıtılan Tarihımız, İstanbul 2000, s.72-77, 98; Ali Cevat, Meşrutıyetin İlanı ve 31 Mart Hadisesi, Ankara 1960, s.62; İ. Hami Danişmend, 31 Mart Vakası, İstanbul 1974, s.41-53; C. Rifat Atılhan, Türk İşte Düşmanın, İstanbul 1959, s.126; Mustafa Turan, 31 Mart Faciası, İstanbul 1966, s.62-63; Celal Bayar, Ben De Yazdım, C.1, İstanbul 1967, s.185; Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, İstanbul 1968, C.2, s.296, C.1, s.300; Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara 1951, s.43; Y. Kemal Tengirşek, Vatan Hizmetinde, İstanbul 1967, s.113; Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, C.12, İstanbul 1968, s.198; Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1964, s.33; Sina Akşın, 31 Mart Olayı, İstanbul 1972, s.31; Doğan Avcıoğlu, 31 Martta Yabancı Parmağı, Ankara 1968, s.57; Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, İstanbul 1947, s.91-93; Mim Kemal Öke, Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başarısız Girişimleri, C.1, İstanbul 1982, s.122; Kocabaş, Tarihımızde Komplolar, İstanbul 1997, s.111; Y. Kenan Necefzade, II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki, İstanbul 1967, s.42; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşasında Osmanlı, s.233-243.

Osmanlı'da Sonun Başlangıcı ve Zaharoff'un Parmağı

MİLLÎ MÜCADELE’NİN başlamasında Yunanistan’ın İzmir’i işgaliyle başlayan Batı Anadolu Harekâtı’nın ateşleyici olduğu resmî tarih sayfalarında uzunca anlatılmıştır. Fakat perde gerisinde, 1849 Muğla doğumlu Osmanlı Rumlarından Basil Zaharoff’un kanlı eli göz ardı edilmiştir. Oysa bu esrarengiz Rum, İngiltere ve müttefiklerinin Ön Asya politikasının, Yunanistan’ın Helenizm rüyasına hizmet edecek istikamette şekillenmesinde fevkalade etkili olmuş ve ardından zuhur eden Yunan istilasının “gizli patronu ve finansörü” rolünü üstlenmiştir. Ayrıca Türk-Yunan Savaşı’nın ortaya çıkışında, bugüne kadar fazla üzerinde durulmayan gizli faktörlerden olan “Ortadoğu’daki petrol mücadelesini” tezgâhlamakta da yine Zaharoff, yabana atılamaz bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Zaharoff’un, Millî Mücadele’nin başlaması ve gelişmesindeki hissesi tarihî ve ilmî açıdan görmezden gelinemez.

Yunan İşgalinde Zaharoff’un Kanlı Rolü

Yunanlıları, Doğu Akdeniz’de, “Osmanlı’nın mirasçısı” ve “istikbalin milleti” olarak gören, koyu bir Türk düşmanı Lloyd George, “Sâlib’in Hilâl’den intikamını alacağı ümidiyle yaklaştığı” Yunanistan’a, “Panislâmizm’e ve Bolşevizm’e karşı Avrupa’nın tek siperi” nazarıyla bakıyordu. Yunanlılar, Lloyd George’un kendilerine biçtiği görevi yerine getirmede oldukça yatkın bir hâl içerisindeydiler. Lloyd George, Büyük Yunanistan tasarısına kendisini inandırmada büyük tesiri olan Zaharoff’a, özellikle bu noktada çok güveniyordu. Venizelos’un, arkasını Zaharoff gibi sağlam bir dayanağa verdikten sonra Küçük Asya’da harekâta başlamaması için artık hiç bir mâni yoktu. Bu dönemde Venizelos’un siyasî ve maddî danışmanı sanki resmen Basil Zaharoff’tu. Paris’teki malikânesinde, Venizelos’la sık sık bir araya gelerek Türkiye’ye karşı büyük bir Yunan saldırısı için plan üstüne plan tasarlıyorlardı. Üstelik Zaharoff, I. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, The Union Parisienne Bankası’nı satın alarak

finans gücünü ve sermaye çevrelerindeki kontrolünü daha da arttırma yoluna gitmişti.

Alman Yazar Robert Neumann'ın belirttiği üzere, “O, Türkiye'deki Yunan işgal ordusuna hesapsız yardımlar yapacaktı.” Dimitri Kitsikis'in kanaati de gayet nettir: “Zaharoff, 1919'dan 1922'ye kadar, bütün Türk-Yunan Savaşı boyunca, Venizeloscu olsun, Kanstantinci olsun, Yunanistan'ı finanse edecek ve silahlandıracaktı.” Zaharoff gibi son derece kurnaz, hesapçı ve çıkarıcı bir insanın Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgal planı gibi fevkalade riskli ve yerine göre kazançsız bir işe, neredeyse gözü kapalı bir şekilde destek olmasının altında yatan psikolojik ve siyasî sebepleri, Richard Lewinsohn'un şu tahlilleri bir ölçüde açığa çıkarmaktadır: “Söz konusu olan Anadolu'daki Rum vatanydı. Her zaman kendisini yönlendiren işadamı hesaplarını bir kerelik ikinci plana attı. 40 yıl önce terk ettiği ülkesini yeniden fethetmek için elinden gelen her çareye başvurmalıydı. Rumların Küçük Asya'da yürüttüğü harekât kendi özel savaşı oluvermişti. Üstelik başarıya ulaşırsa hatırı sayılır kazançlar da sağlayabilirdi. Tarihin karanlık noktalarından geçerken oluşturduğu gücünü ve etkisini şimdi kullanacaktı. Şimdi sıra kendi harekâtının düzenlenmesindeydi. Egemen güç artık kendisiydi.”

Nihayetinde İngilizler, Yunanistan'ı, Küçük Asya Harekâtı'nı sözde hukukî zemine oturtup gerçekleştirmesi ve siyasî haklarını savunması için 18 Ocak 1919'daki Paris Barış Konferansı'na resmen davet edecekti. Venizelos'a göre tek amaç, Paris'ten, Büyük Yunanistan vizesini koparabilmektir. İtilaf devletleri, 14 Mayıs'taki toplantıda, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesini karara bağlamakta gecikmeyecekti. Bu noktada Aptülahat Akşin, Yahya Akyüz, Ömer Kürkçüoğlu ve özellikle Yunan Tarihçi Dimitri Kitsikis, İzmir'in işgaliyle ilgili şu son derece çarpıcı bilgiyi vermektedirler: “Yunanistan'a, İzmir'i işgal etme izni, Sir Basil Zaharoff ve Venizelos'un ısrarları üzerine, Wilson, Lloyd George ve Clemenceau tarafından verilmiştir.” Kitsikis'in işgalle alakalı savunduğu tez aynen şöyledir: “Zaharoff'un asıl hizmeti, 15 Mayıs'taki İzmir çıkarması konusunda olmuştur. Yunanlıların İzmir'i işgali hâdisesinde Zaharoff, Clemenceau ve Llyod George ile olan

dostlukları gibi bütün kudretli yakınlıklarını harekete geçirmişti.”

Yunan Tarihçi Kitsikis, bunu sadece farklı bir iddia ya da görüş seviyesinde bırakmamış, önemli deliller de zikretmiştir: Yunanistan’ın Londra Büyükelçisi Kaklamanos, işgalden bir gün önce hâdiseyi Zaharoff’a duyurmayı unutmamış, ama silah kralı durumdan haberdar olduğunu belirtmişti. Zaharoff, 15 Mayıs 1919 tarihli mektubunda, “işgaldeki gizemli rolünü” şöyle deşifre etmişti: “Verdiğiniz güzel haberler için çok teşekkür ederim. Bu haberlerin, âcizane gayretlerimin eseri olduğunu sanıyorum. Nitekim ben de Clemenceau ile Lloyd George’a telgraflar çekerek kalpten teşekkürlerimi bildirdim.” Bahsi geçen görüş, Zaharoff’un biyografisini kaleme alan Richard Lewinsohn ve Robert Neumann gibi yazarların eserlerinde yer verdiği ve bizim de “Yunan İşgalinin Patronu Zaharoff” adlı kitabımızda ortaya koyduğumuz bilgi ve deliller doğrultusunda artık bir tez ya da iddia olmaktan çıkmış, kuvvetli bir hüküm haline gelmiştir.

Ortadoğu’daki Petrol Savaşı ile Yunan İşgali’nin İlişkisi

Anadolu’daki Yunan işgalinin, Ortadoğu’daki petrol savaşıyla bağlantısı ve bu kirli savaşın bir uzantısı olarak tezgâhlandığı, maalesef Millî Mücadele’nin hâlâ esrarını koruyan yönlerindendir. Osmanlı’nın yıkılışa doğru doludizgin sürüklendiği bu süreçte, İngiltere ve özellikle de İngiliz-Hollanda ortaklığındaki Royal-Dutch Shell Petrol Şirketi’nin patronu Henry Deterding, Ortadoğu’daki amansız petrol mücadelesinden galip çıkabilmek için Yunanistan’ı “maşa” olarak kullanmayı tasarlıyordu. Zira söz konusu petrol şirketinin bir alt kolu olan Anglo-İranian Petrol Şirketi, I. Dünya Harbi sonrasında Rusya ve Amerikan Standard Oil Petrol Şirketi’nin giriştikleri mukabil hareketlerle müşkül bir duruma düşmüştü. Bu şartlar altında Zaharoff’un, Anglo-İranian Şirketi’ne vereceği desteğin önemi çok büyük olacaktı. Doğu’da birtakım yeni işler çevirmek, dünyanın gözünü bir başka hâdiseye döndürmekten başka çıkar yol olmadığını anlayan Deterding, bu tür karanlık işlerde kullandığı “gerekli adam” Basil Zaharoff’u İran’daki durumu düzeltecek tedbirleri

almak üzere hemen görevlendirmişti. Malûm plan gereğince Zaharoff, “İngilizlerin Yunan politikasını, petrol politikasına katarak” ikisinin de üstesinden gelmeyi başaracaktı. Ona, İngiltere’nin Ortadoğu’daki zengin petrol kaynaklarını avucuna almasına hizmet edecek şekilde, Türkler ile Yunanlılar arasında yeni bir savaşın düzenlenmesinde “baş tertipçi” görevi yüklenecekti. Fransız Gazeteci Pierre Fontaine, “Petrolün Sırları” isimli çalışmasında söz konusu gerçeği doğrulamaktadır.

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 30 Ekim 1918’de imzalanmasıyla birlikte İngilizlerin, 7. maddeye dayanarak Osmanlı topraklarında ilk işgal ettikleri yerin 3 Kasım 1918’de, petrol rezervleri bakımından son derece zengin olan Musul ve Kerkük olması, bu anlamda herhalde tesadüf olamazdı. Millî Mücadele süreci ve sonrasında, İngiltere’nin en fazla uğraş verdiği ana gayelerden biri de bu bölgeyi her ne pahasına olursa olsun elinde tutmak olmuştur. Yunan Harekâtı hezimetle sonuçlanmasına ve 24 Temmuz 1923’teki Lozan Konferansı’na Türk Hükümeti’nin büyük bir zafer kazanarak oturmasına karşın, İngiltere yine de Musul ve Kerkük’ü kaybetmemek için olağanüstü bir direnç gösterecekti. 1926’daki Ankara Antlaşması ile buraların elimizden çıkacağı ana kadar İngiltere, çevirmedik siyasi entrika bırakmayacaktı. Bu noktada Raif Karadağ’ın değerlendirmesi oldukça çarpıcıdır: “Yunan ordusu, İngilizler tarafından kendisine verilen vazifeyi yerine getirdi. Anadolu’da yüz binleri katletti. İşgal ettiği her yeri yaktı, yıktı... Bu korkunç harekâtı, haşmetlû İngiltere imparatorunun sir unvanını muhafaza eden Zaharoff’un parası ve Deterding’in petrolü ile yaptı.”

Zaharoff’un Yunan Macerasında Son Perde

Zaharoff bu devrede gölgede kalmak için olağanüstü bir performans sergilemesine rağmen; oynadığı rol o kadar dev boyuttaydı ki bunun gizli tutulması neredeyse imkânsızdı. Politika çevrelerinde yavaş yavaş Zaharoff’u niteleyen “Mystery Man of Europe” (Esrarengiz Avrupalı) fısıltıları dolaşmaya başlamıştı. Sonunda Walter Guinness, sır perdesini aralayacaktı: “Başkanlık koltuğunun ardında duyulan ses, muhtemelen Sir Basil Zaharoff’un sesidir. Eğer sayın

başbakanımızın tavsiyelere gereksinimi varsa bunun için, çıkarları ülkemizin ve ittifakımızın çıkarlarıyla aynı olan gerçek bir İngiliz'e danışmasını teklif ederim.” Doğu konularını en iyi bilen İngiliz milletvekillerinden olan Aubrey Herbert ise, İngiliz Hükümeti'nin Doğu Siyaseti'nde Sir Basil Zaharoff'un etkisine temas eden şu dehşet verici açıklamayı yapacaktı: “Yunan ordularının teçhiz edilebilmeleri (silâh ve malzeme olarak) ve Küçük Asya'ya saldırabilmeleri için kendi cebinden dört milyon İngiliz lirası' verdi.” Yunan işgalini Zaharoff adına, onun tarafından satın alındıktan sonra adı “Seine Banka” çevrilen, “Mayer Frères Bankası” finanse etmişti.

Batı Anadolu'da işler, Zaharoff ve müttefiklerinin beklentisi doğrultusunda gerçekleşmemiş, Venizelos 1921'deki seçimlerde beklenmedik bir bozguna uğrayıp ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. Kral Konstantin tekrar Yunanistan'a dönerek Venizelos'un emperyalist politikasını üstlenmekle kalmayacak Anadolu'ya yönelik yeni bir taarruz başlatacaktı. Zaharoff, kralın bu yeni harekâtını da destekleyecekti. Ne var ki, Elenlerin “Büyük İyonya düşü”, “Anadolu çıkmazı”nda kaybolup gitmişti. Lloyd George Hükümeti'nin büyük umut bağladığı, son Yunan saldırısı da feci bir fiyaskoyla neticelenmişti. Konstantin'in ikinci kez tahtından inmesi Venizelos'un işine gelmiş ve bu sayede iktidarı yeniden ele geçirmişti. Birkaç gün içinde de Basil Zaharoff, kendini hemen İngiliz Başbakanlığı'nda bulacak ve Llyod George ile “yeni bir Yunan seferi için İngiliz yardımlarını bir kez daha başlatma amaçlı planlar yapacaklardı.” Fakat İngiliz kamuoyu ve Avam Kamarası'ndaki yoğun muhalefet sebebiyle iktidar koltuğu şiddetli bir biçimde sallanmakta olan Lloyd George, bu defa çok istediği halde yardım edemeyecek ve Yunanlıların bu son taarruz emelleri de böylelikle suya düşecekti.

Yunan bozgunu, Zaharoff'a servetinin yarısını kaybettirmişti. Yunan Hükümeti'ne veresiye verilen malzemeler ve açılan kredilerin hiçbirisi geri dönmemişti. Tarık Dursun K. bu konuda şu bilgiyi zikretmektedir: “Zaharoff, bu oyununda, 1 milyar kaybetti. Yunanlılara verdiği topların ve savaş malzemesinin parasını kurtaramadı.” Zaharoff'un başka alanlarda hatırı sayılır ölçekte “yedek gücü” olmasaydı, söz

konusu savaş çok daha vahim sonuçlar doğurabilirdi. Hayatının en büyük bozgununu, sadece bu işte tatmıştı. Yine de Zaharoff, Yunanistan'ı hiçbir zaman unutmadı. Helen çıkarlarının “gizli savunucusu” olmayı hep sürdürdü. Yurttaşları onu her zaman “gizli yönetici” olarak gördü.^[16]

^[16]. İsmail Çolak, Yunan İşgalinin Patronu Zaharoff, 2. Baskı, İstanbul 2005; Richard Lewinsohn, Esrarengiz Avrupalı Zaharoff, Çev: Cem Muhtarlı, İstanbul 1991; Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, İstanbul 1963; Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, İstanbul 1988; Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu; Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara 1978.

Osmanlı Barışı ve Batı

“BARIŞIN SONU” demek olan, Osmanlı hâkimiyeti nihayete erdiğinden beridir, geride kalan coğrafyalarda; bir daha kapanmamak üzere açılan “pandoranın kutusu”ndan; zincirleme şekilde birbirini tetikleyen karmaşa ve çalkantılar çıkmış ve Devlet-i Âli zamanındaki barış ve istikrara hasret kalınmıştır. Buralarda, Osmanlı’nın yerine sömürge, asimilasyon ve teröre dayanan Batı (ABD) ve güdümündeki düzenler egemen olunca; tesisi asırlar süren hassas dengeler bozulmuş, sulh ve sükûnun yerini anarşi ve kargaşanın alması kaçınılmaz hale gelmiştir. Yaklaşık bir asırdan bu yana bahis konusu hâl, bu coğrafyaların âdeta tabiatı ve kötü talihi olma özelliğini korumaktadır. “Altın Çağ” olarak vasıflandırılan Osmanlı barışının “saadet yılları”, hâlâ özlemle yâd edilip, mumla aranır vaziyettedir. Burada, Osmanlı’nın cihan çapında hâkim kıldığı barışın temel dinamiklerini, (daha çok Batılı otoritelerin ilmî, objektif kanaatleri ışığında) Batı ve özellikle de ABD’nin, insanlığa özlediği özgürlük ve medeniyeti taşımaktan dem vurduğu sözde “Yeni Dünya Düzeni” denilen, küresel çaptaki “barbarlık ve sömürü sistemi” ile mukayeseli olarak ele almaya çalışacağız.

Batı’nın (ABD) Erişemediği “Barış Ülkesi”

Osmanlı’yı en ilgi çekici kılan hususların başında daima, bünyesindeki farklı etnik-dinî kimliğe mensup sayısız millete ve uçsuz bucaksız bir coğrafyaya yüzyıllarca nasıl hükmettiği gelmiştir. Günümüzde, dünyaya güya nizam vermeye kalkışan Batılı güçlerce dâhi bu durum mucize olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı yedi iklim üç kıtada, İslâmiyet’in insanlığa vaat ettiği ideal sulh ve selâmeti, çatısı altındaki topluluklar arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin, uzun asırlar müddetince gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda, kendisine itaat ve sadakat gösteren bütün tebaasına “vediatullah” (Allah’ın emaneti) yaklaşımını sergilemesi, demokrasinin sözüm ona beşiği olan çağdaş Batı Ülkelerinde bile henüz erişilememiş bir merhaledir. İngiltere’nin Osmanlı Büyükelçilerinden Sir Charles Elliot’un

bununla alakalı teşhisi fevkalade yerindedir: “Uysallığın ve alçak gönüllülüğün diğer meziyetlerden daha fazla mükâfatlandırılması bir yana, eşitlik bakımından padişahların idare ettiği Osmanlı İmparatorluğunda, en az ABD’ndeki kadar eşitlik vardır.” Dünya jandarmalığına soyunan ABD ve müttefikleri ile dümenlerindeki piyon devletçiklerin her türlü baskı, şiddet ve jenoside rağmen beceremediklerini Osmanlı, kılıç zoru ve kaba kuvvete fazlaca başvurmada elde etmesini bilmişti. Çünkü Osmanlı’nın mucizevî düzeninin kaynağını, İslâm’ın evrensel sevgi, şefkat, hoşgörü, adalet ve insan haklarından alıyordu.

Avusturyalı Türkolog Anton Cornelens Schaendinger, bu konuda şu isabetli tespitleri yapmaktadır: “İskender, Batıdan Doğuya ve Hind’e kadar yayıldı. Cengiz Han, Avrupa ortalarına kadar at koşturdu. Lâkin hiçbirisi Osmanlı Türkleri gibi diğer insanların kültür ve din özgürlüğüne saygı göstermediler. Osmanlılar harikulâde bir nizam ve düzende asırlarca kendilerinden olmayan insanlarla barış içinde yaşadılar. Onun içindir ki, Avrupa’da dört asır boyunca kalabildiler.” Tarihçi Gibbons, aynı mevzuda şu ifadeleri sarf etmektedir: “Osmanlıların hoşgörüsü ister siyaset, ister halis insanlık, isterse başka bir şey olsun; şu bir gerçektir ki, Türkler yeni zaman içinde milliyetlerini tesis ederken, din hürriyeti umdesini (ilkesini) temel taşı olarak koymuş bir millettir. Sürekli Yahudi ve Hristiyan tazyiklerine mukabil (baskılarına karşılık), Türklerin Balkanlara girmesinden sonra, yerli gayrimüslimlerle yeni gelen Müslümanlar yüzyıllarca ahenk içinde yaşamışlardır.” Gibbons’un, başka bir değerlendirmesi de şöyledir: “(Osman Gazi) Ne kendisinin ne de kendisinden sonra gelenlerin müsamahakârlığına (hoşgörüsüne) kimse bir şey diyemez. Eğer bunlar, Hristiyanlara eza etmeye, sıkıntı vermeye kalkmış olsa idi; Rum ve Ermeni kiliselerini yıktırması olsaydı; Osmanogullarının bu kadar gelişmesi, yerli halkın Müslüman olması mümkün olamazdı. Osman Gazi’nin eseri, daha devamlı ve neticeleri itibariyle tesiri çok daha geniş ve kapsamlı idi. O, sükûnet içinde iş görüyordu. Osman Gazi’den başka hiç kimse, 600 sene hüküm süren bir devlete adını verememiştir.”

Alman Tarihçi Franz Babinger'in, bakışı da aynı paraleldedir: "Padişahın imparatorluğunda, herkes kendi halinde bahtiyar olabilirdi. Mutlak bir dinî hürriyet hüküm sürerdi. Kimse, şu veya bu inanca sahip olduğundan dolayı bir zorlukla karşılaşmazdı." Ünlü Fransız filozof Voltaire de yukarıdakilerle hemfikir: "Türk hükümdarı 20 ayrı dine mensup halkı, sulh ve sükûn içinde idare ediyor. Türk Vakayinamelerinde, çeşitli din mensuplarının tevessül ettikleri (giriştikleri) herhangi bir isyana tesadüf edilmiyor. (Filistin'e) İsrail'e, İran'a, Türkistan'a gidin, oralarda aynı sükûnet ve müsamahaya rastlayacaksınız." Biraz da Lamartine'in izlenimlerine kulak kabartalım: "Onların yurdu, efendiler diyarıdır. Fazilet ve âlicenaplık (sevecenlik, esirgeycilik) bu milletin en büyük vassıdır. Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında, fatih millet ile fethedilen millet unvanından başka bir ayrılık yoktu. Müslüman Türklerin, egemenlikleri altına aldıkları Hristiyan toplumlara, uygarca tanıdıkları dinî hoşgörünün kesin delilleri, bu yerlerdeki hayatın kendisidir. Bağdat ve Şam'dan Tuna'ya kadar, Karadeniz'den Adriyatik kıyılarına kadar her yer, İran, Suriye, Güney ve Orta Anadolu, Trakya, Bulgaristan, Sırbistan ve Arnavutluk Hristiyan köy, kasaba ve şehirleriyle doludur." Tunuslu Profesör Abdülcelil Temimi ise, Osmanlı'nın sihirli düzenini son tahlilde; büyük bir hoşgörü harmonisi içerisinde; demokrasi, özgürlük, âdil yönetim gibi modern kavramları doruk seviyede tatbik etme maharetine bağlamaktadır.

"İltica ve Selamet Cenneti" Osmanlı

Osmanlı idaresindeki topraklarda, (Batı'nın aksine) tarihimize kara bir leke olarak geçecek herhangi bir sömürgeciliğe, ırkî asimilasyona, kültür emperyalizmine, din değiştirme baskısına, hele de etnik temizlik uygulamalarına rastlamak kesinlikle söz konusu olmamıştır. Tarihçi Malet'in "Orta Çağ" isimli eserinde yer alan şu enfes tahlili, konuyu kesin bir açıklıkla ispatlamaktadır: "Osmanlı fütuhâtı (fetihleri) zamanında bir Sırp, Bulgar, Yunan Hükümetleri olmamıştır; ama Türkler milletlerin sosyal varlıklarına hiç dokunmadıkları içindir ki, bağımsızlıklarını kazanınca kolayca millî devlet haline gelebilmişlerdir." Voltaire'in şu görüşü, zikri geçen

gerçeği daha da sağlamlaştırmaktadır: “Sultanlar müstebid (baskıcı, zorba) değildir... Türk Devleti demokrasidir... Hiçbir Hristiyan Devleti, kendi topraklarında Türklerin bir camisi bulunmasına müsaade etmez. Oysa Türkler bütün Rumların kiliseleri olmasını hoş görürler.” Öte yandan, Osmanlı’nın, himayesindeki gayrimüslim tebaaya, hiçbir zaman sömürgeci bir tutumla yaklaşmadığına, E. Alexander Powell tarihî misaller eşliğinde şöyle işaret etmektedir: “Haçlılar Filistin’de Müslüman esirleri keserken, İspanya’da engizisyonun dehşeti had safhada iken, bütün Avrupa ülkelerinde Museviler hesapsız zulüm ve vahşete tâbi tutulurken, Küçük Asya’da Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin yan yana, tam bir dostluk içinde yaşadıklarını hatırlamak yerinde olur.”

Batı âleminde yaşanan zorbalık ve barbarlık dönemlerinde, değişik din ve mezhebe mensup pek çok millet için yegâne “sığınak ve iltica cenneti” olarak Osmanlı ülkesinin tercih edildiği bir hakikattir. Bu duruma Felix Valyi şu şekilde temas etmektedir: “Müslüman yönetimin hoşgörüsü konusunda en mühim tanıklık, takibe uğrayan Hristiyanların ve diğer mezhep mensuplarının kendi dinlerini serbestçe icra edebildikleri Müslüman topraklarına iltica edişleridir. 15. asır sonlarında takibata uğrayan İspanya Musevileri büyük bir topluluk olarak Türkiye’ye iltica etmiştir.” Hans Barth, görüşleriyle bahsi biraz daha derinleştirmektedir:

“Türkler, Kur’an’ı Kerim’e uyarak, herkesin kendi usulünce ibadet etmesine müsaade ettiler. Hristiyan Avrupa’nın bizzat Hristiyan kanı döktüğü ve inançları değişik olanlara vahşice zulümler yapmaktan zevk duyduğu bir devirde Osmanlı İmparatorluğu, engizisyonun bulunmadığı yegâne memleket oldu. İnançları yüzünden takibe maruz kalanların tarih boyunca hep Osmanlı İmparatorluğunda melce bulabildiklerini görüyoruz. Türkiye’yi kendilerine yeni bir vatan yapmış Yahudilerin, Polonyalı, Macar, Alman ve İtalyan hürriyetçilerin sayısı hesap edilemeyecek kadar çoktur.” A. Ubicini de bunu doğrulamaktadır: “Avrupa’nın, sinesinden söküp attığı bedbahtlar, padişahın misafirleri olunca, kendi vatanlarında mahrum oldukları hürriyet ve emniyete kavuşuyorlardı. Aynı himaye bütün dinler ile mezheplere

teşmil edilmiş ve Türkleri barbar sayan Garp milletleri, onlardan müsamaha ve insaniyet dersleri almaya başlamıştı.”

ABD Başkanı George Bush dâhi aynı gerçeği dile getirmekten kendini alamamıştır:

“İspanyol Musevileri, II. Sultan Beyazıt, bu çaresiz ve evsiz insanlara kendi imparatorluğunu bir sığınak olarak açincaya dek gidecek bir yer bulamamışlardır. Batı Avrupa’da dinî hoşgörünün pek bulunmadığı bir dönemde Osmanlı İmparatorluğu, inançları ve kültürü kendisinininkinden farklı olan ve zulüm görmüş olan bir azınlığa, dostluk eli uzatmıştır.”

Bütün bunların üstüne İtalyan filozof Companella, her şeyin ideal anlamda tatbik edildiği “Güneş Ülke” özlemini Osmanlı özelinde şöyle tarif etmiştir: “Güneş Ülke’yi yeryüzünde bulmak mümkün müdür? Fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine, lisan hürriyetine ilismeyen Türklerin varlığı hiç olmazsa yarın böyle bir ülkenin var olacağını bana hissettiriyor. Mademki, düşünceyi zindana koymayan, hakikat sevgisini zincire vurmayan bir millet, o cesur, âdil Türkler var; üzerinde yalnız hakikatin, adaletin ve hürriyetin hüküm sürdüğü bir “Güneş Ülke” yarın neden vücut bulmasın?”

Dost ve Düşmanın Tarifsiz Hayranlığı

Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther’in, Osmanlı’nın Avrupa’da ortaya koyduğu âdilâne sistemle yerli halkın gönlünde taht kurması vesilesiyle, halkı acımasızca sömüren kendi yöneticilerini uyarmak amacıyla beyan ettiği şu sözler, ecdadımızın insanlık mertebesindeki büyüklüğünü göstermesi açısından çok ilginçtir: “Sizin gibi gözü doymaz prenslerin, toprak ağalarının ve burjuvaların idaresi altında yaşamaktansa Osmanlıların idaresi fakirlere daha hayırlıdır.” 17. yüzyılda Ruslarla giriştiği savaşı kaybederek Osmanlı Devleti’ne sığınan İsveç Kralı 12. Demirbaş Şarl’ın, Osmanlı’dan gördüğü üstün hürmet ve yardımseverlik karşısında şükranlarını dile getirmek için ifade ettiği şu harikulâde sözler çok daha muhteşemdir: “Osmanlıların esiriyim. Demirin, ateşin ve suyun yapamadığını onlar yaptılar; beni esir ettiler. Ayağımda zincir yok, zindanda da değilim. Hürüm ve istediğimi yapıyorum. Lâkin yine esirim. Şefkatin, yüksek

kalpliliğin, asaletin ve nezaketin esiriyim. Osmanlılar beni işte bu elmas bağa sardılar. Bu kadar şefkatli, bu kadar yüksek kalpli, bu kadar asil ve bu kadar nazik milletin arasında hür bir esir olarak yaşamak bilerseniz ne kadar tatlı!”

Osmanlı ile ilgili derin araştırmaları neticesinde, tesis ettiği düzen ve medeniyete hayran kalan Yunanlı Yazar Michel de Grece de, Osmanlı’nın yeri doldurulmaz bir denge unsuru ve emniyet sübabı vazifesi gördüğüne şu çarpıcı yaklaşımıyla parmak basmıştır: “Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından çok üzüntü duyuyorum. Çünkü Osmanlı Devleti dünya dengesini ayakta tutan bir güç olmuştur.” Yakın zamanda Yunanistan’da, Papandreu hükümeti, kiliselerin mallarına el koyunca, papazlar Osmanlı’dan kalma tapularını ellerine alarak yürümüşler ve “Bize bunu Müslüman olan Osmanlılar bile yapmamıştı ve haklarımıza hep saygılı kalmıştı; sen ne yapmak istiyorsun?” demişlerdi. 1997 yılı Ocak ayında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin Başkenti Belgrat’ta ise, 52. gününe giren muhalefet protestolarında açılan pankartlar arasındaki; “Osmanlı Yönetimine Özlem”, “Neredesin Ey Osmanlı Yönetimi Altındaki Günler” şeklindeki, Osmanlı’yı övücü yazılar, protestocular tarafından yoğun ilgiye sebep olup, genel kabul görmüştür.

Osmanlı Barışı Tatlı Bir Rüya mı?

Tüm dünyaya ve tabii ki ABD’ye (Batı) misal teşkil edip ders verecek şekilde Osmanlı’nın, farklı etnik-dinî kökene mensup topluluklarla barış, huzur ve istikrar içinde yüzyıllarca müşterek hayat sürebilme meziyet ve erdemini göstermesi tüm dünyaya örneklik teşkil etmektedir. Bu çerçevede Sicilyalı Türkolog Dr. Giovanni Pampanini, bugün de geçerliliğini koruyan şu orijinal hükme varmıştır: “Barış ve hoşgörü içinde birlikte yaşamak konusunda bugün dünya Osmanlı’nın çok gerisindedir.” Post-modern çağın teknolojik imkânlarını sonuna kadar kullanan “Yeni Dünya Düzeni” simsarları; cihanşümül (evrensel) bir düzen kurmaya muvaffak olan Osmanlıların seviyesine kolay kolay ulaşamayacaklarının sinyalini, Sovyetlerde komünist rejimin çökmesinden (1992) ve 11 Eylül (2001) hâdisesinden bu yana cereyan eden trajedik gelişmelerle çoktan vermişlerdir.

Dolayısıyla, hâlihazırda, tüm dünyada düzen ve istikrarı sağlama adına “Yeni Dünya Düzeni”nin iflas ettiği sayısız kez onaylanmış durumdadır. “Tarihin Sonu” ve “Madeniyetler çatışması” türü sahte kıyamet senaryoları üreten bir sistemin evrensel barışı temin etmek bir tarafa; küresel çatışmaları körükleyici bir görev üstlenmekten başka işe yaramadığı artık aşikârdır. Netice itibariyle, Batı Madeniyetinin evrensel barışı tesis etme kabiliyetinden mahrum olduğu; bunalımlar üretmeye daha yatkın özellikler taşıdığı iyice anlaşılmıştır. Dünya barış ve istikrarını temin etmesi ve insanlığın aradığı huzur ve refahı sağlaması açısından, İslâmî esaslar üzerinde yükselen “Osmanlı uygulaması/tecrübesi”, hâlen yegâne alternatif ve şans olarak günümüz toplum ve devletlerine hayat vaat etmektedir. Bu yüzden, dünya devleti olma iddiasındaki “Yeni Dünya Düzeni”nin kurucusu ve uydusu/yardımcısı güçlerin (ABD ve Avrupa), hakkını veremedikleri bu işten artık el çekmeleri/çektirilmeleri ve Türkiye önderliğindeki bölge devletlerinin “Osmanlı modeli” merkezli çözüm arayışları içerisine girmeleri vazgeçilmezdir.

Konuyu sona erdirirken sizleri, İngiliz Tarihçi Albert Howe Lybyer’in, Osmanlı’yı gelmiş geçmiş emsalleri arasında “barış düzeninin ideal adresi” olarak gösterdiği, şu nefis tespitleriyle baş başa bırakıyorum: “Osmanlı’nın idaresi uzun bir tecrübe devresinden geçiyor. Yeryüzünde bu kadar büyük çapta ve o nispette cesarete, atılganlığa bağlı bir teşebbüs pek o kadar görülmüş değildir. Tarihte bunun benzerlerini iki yerde görüyoruz: Biri Eflâtun’un “İdeal Cumhuriyeti”nde ki bu, mefkûreci (teorik, idealist) bir hüviyet taşır. Diğer hakiki olanı da Mısır Memlûklarıdır. Osmanlılar, Memlûk sistemine galebe çalmış ve ondan daha uzun ömürlü olmuştur. ABD’nde, memleketin ücra köşelerinde kaba saba işlerle meşgul olan insanlar başkanlık sandalyesine oturmuşlardır. Fakat bu mevkilere aday olanların Hıristiyan dinine mensup olmaları gerekmektedir. Osmanlılar, bu adayların çoğunu bilerek köleler arasından seçtiler. Onlardan devlet bakanları yetiştirdiler. Sığırtmaçlar, çobanlar saray memurları oldu; padişah kızlarıyla evlendiler. Babaları, anaları yüzyıllardan beri Hıristiyan olan delikanlıları, vali ve general olarak terbiye ettiler. Bunlar arasında, hilâli yükseltmek, haçı yok etmek için savaşıyan ordulara kumanda edenler vardı. Modern demokrasi,

Osmanlı'nın tarzıyla mukayese edildiğinde; kifâyet, fırsat verme ve mükâfatlandırma cihetlerinden kör, şekilsiz ve müsrif olduğu görülür.”^[17]

^[17]. T. G. Djevad, Yabancılar Göre Eski Türkler, İstanbul 1978, s. 70-87, 178-196; Neriman Malkoç Öztürkmen'in Röportajı, Zaman Gazetesi, 24 Ağustos 1989; Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Çev: R. Hulusi, İstanbul 1928, s.63; Vehbi Vakkasoğlu, Osmanlı İnsanı, İstanbul 1999, s.82, 95, 232; Voltaire, Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler, Çev: O. Yensevi, İstanbul 1969, s.81,88,90; İsmail Hami Danişmend, Garp Menbalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı, İstanbul 1982, s.21; Ömer Naci Bozkurt, Türk ve Türklük, Ankara 1994, s.31-39; İsmail Parlatır, Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye, İstanbul 1993, s.160; M. Turhan Tan, Tarihte Türkler İçin Söylenen Büyük Sözler, İstanbul 1936, s.45; Mehmet Niyazi, Medeniyet Ülkesini Arıyor, İstanbul 1991, s.51; Türk Kültür ve Medeniyeti, C.1, Ankara 1956, s.286; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, 3-4. Bölüm.

Osmanlı'nın Neresindeyiz?

OSMANLI, “Altın Çağı” olan yükselme döneminde, Türk-İslâm Medeniyeti'nin orijinal bir sentezinden oluşan parlak bir medeniyet inşa etmiş ve söz konusu medeniyet dairesinde özgün bir mevkiye erişmiştir. İslâm Medeniyeti'nin parıltılarına aynadarlık eden Osmanlı, meydana getirdiği medeniyetle, genel kanaate göre; Asr-ı Saadet ve Dört Halife döneminden sonra İslâmiyet'i bütün kural ve kurumlarıyla ikinci kez tatbik etme imkân ve şerefine kavuşmuştur. Osmanlı Medeniyeti; insan, toplum ve devlet yapısıyla güzelliklerin her alanda teşhir edildiği sanki “masallar ülkesi” gibiydi. İnsanlığın, adaletin, dayanışmanın, toplumsal barış ve huzurun sembolü/numunesi ve ilham kaynağı idi. Efsunkâr güzelliklerin odak noktasında bilhassa da medeniyetimizin incisi “kültürümüzün semasına asılmış bir süreyya yıldızı” olan İstanbul ve Boğaziçi boy veriyordu. Cennetvarî güzelliklerin yaşandığı bu harikulâde iklim karşısında, âdeta büyülenip çarpılan özellikle yabancı seyyah, yazar ve devlet yetkililerinin hayranlık ve övgü dolu izlenim, görüş ve tespitleri bu mevzuda çok ilginç ve çarpıcı ipuçları vermektedir. “Güneş Ülke”, “Rüyalar Ülkesi”, “Selamet Cenneti” gibi daha nice sıfatlarla tasvir edilen medeniyetimizin işte en belirgin köşe taşları... Yabancı kaynaklardan aktaracağımız aşağıdaki birbirinden ilginç ve çarpıcı bilgiler, aradığı sulh, selamet, saadet, birlik ve yardımlaşmayı, yanlış adreslerde araması sebebiyle, bir türlü yakalayamayan milletimiz için yol gösterici olacaktır. Bu bilgiler milleti millet yapan değer ve dinamiklerde ağır tahribatlara maruz kalan toplumumuzun mazide bıraktığı haslet ve kıymetleri, insanımızın bozulan/kokuşan tabiatının belirgin vasıflarını ve hâsılı “Altın Çağ'da saklı Kayıp Medeniyetimizin” köşe taşlarını şuurlara kazıyıp yeniden hatırlatacak içeriktedir.

Medeniyetimizin İslamî Temelleri

Elbette ki, bu muhteşem medeniyeti özgün ve üstün kılan, onun ruhî ve fizikî bünyesini dokuyan çok sağlam ve köklü

temeller vardı. Medeniyetimizin omurgasını teşkil eden muazzam kökler ve beslendiği kaynaklara dair seçkin tespitlerden bazıları şöyledir: İngiltere'nin İstanbul Büyükelçilerinden Porter: “Çok geniş bir sahayı asırlar boyunca hâkimiyeti altında mamur ve müreffeh tutmaya muvaffak olmuş bir imparatorluğun siyasî nizamının temelinde çok sağlam ve mükemmel bazı unsurların bulunacağı muhakkaktır. İmparatorluk kânunla birleşik hale getirilmiş din temeli üzerinde öyle sağlam bir şekilde inşa edilmiş ve bütün tebaanın alâka ve heyecanlarıyla öylesine mükemmelleştirilmiştir ki, asırlar boyu süre gelen felaketlere göğüs gerdikten sonra hâlâ dimdik ayakta durmakta ve devrin her türlü idbar (terslik) ve zaaflarına cesaretle karşı koymaktadır.”

Fransız Tıpçı A. Brayer:

“Halkın ve bilhassa fakir tabakanın, en zarurî ihtiyaç maddeleri üzerine en ehemmiyetsiz bir verginin bile konulmasını men eden, o gibi maddeleri en ucuz fiyatla sattırmayı en şerefli vazife bilen, tartılarla ölçüleri en sıkı kontrole tâbi tutturan ve ıslah kabul etmez muhtekirlere (vurgunculara) ölüm cezası veren o (Kur'an) ruhtur. Kur'an, daima kardeşçe geçinilmesini tavsiye etmekle, az yemeğe kanaat düsturunu koymakla, şarap ve diğer müskirat (sarhoşluk veren şeyler) gibi insanı baştan çıkaran içkileri ve her türlü hava oyunlarını men etmiştir. Ayrıca kadınların evlerinde oturmalarını ve sokağa örtülü çıkmalarını emretmekle cemiyet hayatı için kötü olan bu temayülleri (alışkanlıkları) mümkün olduğu kadar imha etmiştir. Avrupa'nın bazı payitahtlarında çok büyük polis kuvvetleri bulunduğu halde, cinayetleri önleyip canileri yakalamaya kâfi gelmemesine mukabil (karşılık), İstanbul'da polisin hemen hiçbir işi yok gibidir. Azamî altı hırsızlık vak'ası olur.”

Fransız Şair Lamartine: “Türk'ün fazileti, ilâhî iradeye daima bağlılığında ve inancı da Takdir-i İlâhî'de gösterilebilir. Türkler, her şeyi tabiatın çıkardıktan sonra, Allah'a döndürür. Daima, Allah, onun fikrinde ve zikrindedir. Kısır bir fikir şeklinde değil, âdeta elle tutulabilecek, açık, belli biçimde ve amelî bir hakikattir.” Fransız Yazar A. L. Castellan: “Kazâ ve kader akidesi, Türklerin zihninde kökleşmiştir: Çok defa bu

akide onlarda şecaat (yiğitlik) yerine geçer, sebat (dayanıklılık-kararlılık) ve metânetlerini (sabır) artırır, ölümü bile tevekkülle göze almalarına sebep olur. İşte bundan dolayı gözle görülecek kadar muhakkak tehlikeler bile onları yıldırmaz; ateşlerin içine, düşman süngülerinin üstüne atılıp bütün vücutları delik deşik olduktan sonra dâhi, eğer henüz ecelleri geldiğine kânî değilseler hayatlarından ümit kesmezler.” İngiliz Tarihçi Albert Howe Lybyer: “Avrupalılar ahlâkî ve dinî peşin hükümlere kapılmasalar Kur’ân-ı Kerim’in amelî hayat ile sıhhatli bir felsefenin mükemmel bir karışımını teşkil ettiğini kabul ederlerdi. O’nun metafizik ve soyut bir fazileti değil, beşerî hayata tam manasıyla intibak ettirilebilecek (uygun düşebilecek) bir fazilet talim eden bir kitap olduğunu teslime mecbur olurlardı. Eğer bütün insanlar Kur’ân ahkâmına (hükümlerine) tam manasıyla riayet ederek (uyarak) yaşasalardı, bütün örf ve âdetlerin ahenkli bir şekilde muvazenelendirildiği (dengelendiği) altın çağın geri geldiğini görürdük.”

İsveç’in İstanbul Elçisi Mouradgea D’Ohsson: “Osmanlı Türkleri, umumî ve ferdî ahlâklarının ciddiyetini Şeriatın iffet ve hayâ ahkâmına (kurallarına) medyundurlar (borçludurlar). Diğer faziletleri kadar namuskârlık, dürüstlük ve doğruluk gibi Kur’an’ın en kuvvetli ahkâmına dayanan meziyetleri itibariyle de şâyân-ı takdirlerdir. İçtimaî nizamın Osmanlılar arasında kurmuş olduğu münasebetlerin hepsine temiz yüreklilikle güzel niyet hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Müslüman’la gayr-i müslim arasında hiçbir fark gözetmezler; zira her türlü gayr-i meşru kazançları, İslâmiyet bakımından merdud (ret olunmuş) sayarlar ve ne bu dünyada ne öteki dünyada hiç kimseye hayrı olmayacağına katî surette iman ederler.” İngiliz Yazar Thornton:

“Türkler arasında içtimaî ve ailevî faziletler, kendi ihtiyaçlarına ve bilhassa ilk Resuller devrine lâayk nazikâne muaşeret kâidelerine uygun bir tahsil seviyesiyle birleşir.”

Yitik Medeniyeti Ne Zaman Keşfedeceğiz?

Görüldüğü üzere Osmanlı, İslâmiyet’in insanlığa vaat ettiği ideal barış ve istikrarı, çatısı altındaki topluluklar arasında hiçbir etnik, dinî ve kültürel ayrım gözetmeksizin yedi iklim

üç kıtada asırlar boyunca gerçekleştirmeyi başarmıştı. Bunu mümkün kılan en büyük sır, hiç şüphesiz tesis ettiği “mucizevî düzeni” fevkalâde bir maharet ve hassasiyetle tatbik etmesiydi. Buraya kadar aktardığımız malumatlar ışığında, elbette ki zihinlere takılan bir kısım çetrefilli sorular toplum olarak bizden esaslı cevaplar beklemektedir. Sizleri şu soruların duygu, düşünce ve muhasebe yüklü atmosferine davet ederek, değerlendirmesini engin idrak ve anlayışınıza havale ediyorum: Osmanlı Medeniyeti’nin mirasçısı hüviyetiyle, burada zikrettiğimiz övgülerin bugün ne kadarını hak ediyor ve kendimize yakıştırıyoruz? İnsanî hasletler, toplumsal barış ve dayanışmada onun seviyesine ulaşabildik mi? Müslüman Türklüğün dokusu seviyesindeki, aslî karakter, ahlâk ve meziyetlerin bugün neresindeyiz? Osmanlı devrinde ülkemiz bir saadet cenneti iken, şimdilerde nasıl oldu da kaostan yakasını sıyıramayan, yaşamının bedelinin ağır olduğu bir duruma düştü? Bir zamanlar âleme medeniyet, insanlık ve barış taşıırken hâlihazırda bizim muhtaç vaziyete sürüklenmemiz çok hazin değil mi? Medeniyet kurucu bir ceddin torunları olarak Batı’yı taklit etme kolaycılığından/bayağılığından kurtulmanın ve “Altın Çağ’da saklı Yitik Medeniyeti” keşfedip kadrini bilmemizin henüz vakti gelmedi mi?

Terakki edip çağ atlamanın yolu orijinal bir medeniyet tesis etmekten geçiyorsa eğer; o halde ruh ve mana köklerimizi baltalayan yabancı anlayışlara daha ne kadar izin vereceğiz ve kültür atlasımız üzerine kendi düşünce tarzımızı, inanç sistemimizi ve hayat felsefemizi işlemeye hangi vakit başlayacağız? Ve nihayet Türkiye, Doğuda huzur ve sükûnun, refah ve saadetin merkezi pozisyonuna tekrar ne zaman kavuşacak? İngiliz Tarihçi Albert Howe Lybyer’in, yukarıdaki soruların anahtarı olabilecek ve geçerliliğini hâlâ koruyan, az evvel zikrettiğimiz sözlerine, tüm benlik ve yüreğimizle katılıyoruz.

Tanzimat’la Başlayan Sapma: Batılılaşıma

Osmanlı’nın kendi değerlerine tamamen yabancılaşıp, devlet bazında resmen “Batılılaştırma”, Tanzimat’la başlamıştır. Bağlı bulunduğu ve temsilciliğini üstlendiği medeniyet dairesinden

çıkarak, Batı Medeniyeti dairesine girme; varlığını ve kimliğini onunla yeniden tanımlama cereyanının bugüne uzanan çizgide zuhur etmesi bu devirde ortaya çıkmıştır. Batının ilim ve teknolojisinden faydalanarak kendini yenileme ve geliştirme; yani modernleşme yerine, kültürünü, sosyal hayatını ve topyekûn dünya görüşünü taklit etmek biçiminde ortaya çıkan “Batılılaşıma akımı” büyük ölçüde Tanzimat’ın eseridir. Said Halim Paşa, Tanzimat kuşağının şahsında Batılılaşıma sürecinin kilometre taşları olan bütün dönemleri ve temsilcilerini kastederek bu çarpık Batılılaşıma anlayışının onları nasıl büyülediğini şöyle tahlil etmektedir: “Orada gösteriş ve görkemle parlayan, eğlendirici zevklerle dopdolu bir medeniyet gördüler. Bu parlak medeniyetin ışıklar saçan güzelliği gözlerini kamaştırdı. Batı Medeniyetinin bu görünümünü onu oluşturan sebep sandılar. Batının ahlâk ve alışkanlıklarını ülkelerinde uygulamanın meseleleri çözeceğine inandılar.” Cevdet Paşa, bu sonradan türedi taifeyi “Müslüman kıyafetli Frenk bozmaları” ifadesiyle tasvir etmektedir. İslâmcıların önde gelen simalarından Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi ise, Avrupa’yı uzaktan seyreden ve gaflet ve hayal gözlüğünden bakan bu Batıcı zümrenin medeniyetin yeni kiblesi olan Batı Âlemi’ni “marifet (ilmin-irfanın) ve insanlığın Firdevs Cenneti” olarak gördüklerini söylemektedir. Ayrıca, kapıldıkları büyüün tesiriyle o Firdevs Cenneti’nin, sefil insanların gözyaşı, kanı ve kemiği üzerine bina edildiğini göremeyecek kadar basiretlerinin (kalp gözlerinin) köreldiğini de belirtmektedir.

Son tahlilde, Tanzimat’tan bugüne uzanan süreci bir yabancı uzman şu isabetli görüşlerle analiz etmektedir: “Her yeni reform Avrupa’dan alınıyordu. Avrupa, sanki seli önleyen bentlerin yıkılmış olduğunu görünce kendi pis tabakasını Osmanlı Devleti’ne boşalttı. Türkiye, Avrupa’dan medeniyeti istemişti. Avrupa ise ona kötülüklerini gönderdi.” Öte yandan, Tanzimat’ın getirdiği Batılılaşıma akımı, mevcut zihin yapısı ve dünya görüşünün de değişmesine yol açmıştır. Eşya ve hadiselerle bakışta ve insan-hayat-kâinat ilişkisini ifadelendirmede geleneksel-dinî ölçüleri devre dışı bırakarak akıllı ve ilmi rehber edinen; hatta putlaştıran pozitivizm, materyalizm ve sekülerizm gibi Batıdan ithal cereyanlar egemen olacak ve bunların ülkeye nüfuzuna kapı aralanacaktır.

Ernest Renan gibi Batılı düşünürlerin, İslâm'ın ilimle bağdaşmadığı, barışık olmadığı ve gelişmeye mâni olduğu bağlamındaki fikirlerine maalesef bir kısım batıcı aydınlar iltifat edecek ve onlar kanalıyla toplumun genel kabullerini tehdit eden bir virüs kıvamına erişecektir.

Bütün zamanlarda olduğu gibi şimdiden sonra da, kendi değerlerimize ve kültürümüze yaslanmak ve öz kaynaklarımızdan beslenmek kaydıyla Batı Medeniyetinden ilim ve teknoloji sahasında faydalanıp medeniyet yolunda gelişerek ilerlemek ve bir büyük medeniyetin mirasçısı olarak aslî görevimize ve mevkiimize tekrar erişmek, “yeni kızıl elmamız” olmalıdır. Japonların, kalkınma aşamasında çokça faydalandıkları İngiliz filozof Herbert Spencer'in şu tavsiyelerini galiba bizim de rehber edinmemiz gerekmektedir: “Mümkün olduğu kadar Amerikalıları ve Avrupalıları kendinizden uzak tutun, onlara, size kanca takacak tutamaklar vermemeye çalışın ve bilhassa bütün şiddetiyle, Avrupa'nın sivil ve askerî etkilerinden olabildiğince kaçın.” İtalyan Şarkiyatçı Anna Masala'nın “Siz Türkler, hazine sandığının üzerinde oturup dilenen dilenciye benziyorsunuz!” sözleri ışığında; Amerikalı Profesör Rafii'nin şu muazzam sözlerini de kulağımıza küpe edinmeliyiz: “Siz tarihte defalarca başarı kazanmış bir milletsiniz. Bize veya başkalarına imrenmek neyinize? İlerlemek istiyorsanız, muvaffak olduğunuz asırlarda hangi meziyetlerinizle, hangi usul ve teşkilatlarınızla kazandınız, bunları araştırınız; bulduklarınızı modernize ediniz. Kendi millî ve denenmiş temelleriniz üzerinde yükseliniz.”

Avusturyalı ünlü siyasetçi Metternich'in (1773–1859), Rafii'nin görüşlerini pekiştirici mahiyetteki (devrin Osmanlı padişahına gönderdiği) çok daha muhteşem olan dostane tavsiyelerini de başlıca ödev konularımız arasına mutlaka dâhil etmeliyiz: “Devletiniz günden güne zayıflamaktadır. Onu bu hale düşüren sebeplerin başında, Avrupalılaşma çabalarınız geliyor. Tavsiyemiz şu ki; hükümetinizi dinî kanunlarınıza saygı esası üzerine kurun. Zamana uyun, çağın ihtiyaçlarını dikkate alın. İdarenizi düzene sokun, ıslah edin, ama yerine size hiç de uymayacak olan kurumları koymak için eskilerini yıkmayın. Batı kanunlarının temeli Hristiyanlık'tır. Siz Türk

kalınız. Avrupa'nın şartları başkadır, Türkiye'nin başka. Avrupa'nın kanunları, Doğu'nun örf ve âdetlerine taban tabana zıttır. İthal malı ıslahattan kaçının. Böyle bir ıslahat, Müslüman memleketlerini ancak felakete sürükler.”^[18]

^[18]. İ. Hami Danişmend, Garb Menbalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı, s.56-57,82-111; Ah. Djevad, Yabancılar Göre Eski Türkler, s.11-36, 78-93; Vehbi Vakkasoğlu, Osmanlı İnsanı, s.82,95,232; İsmail Parlatır, Yabancıların Gözüyle Türkler ve Türkiye, s.160; Naci Bozkurt, Türk ve Türklük, s.31-39; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, s.105-126, 296-303.

Buhranlarımız ve Osmanlı

TARİHÎ MİRASI ne kadar reddetmeye ve ondan kaçmaya çabalasak da zuhur eden hâdiseler, bizi âdeta ense kökümüzden yakalayıp ırgalamakta ve maziden arta kalan kazanım ve sorumluluklara raptetmektedir. Osmanlı'nın Balkanlardaki yetimi ve varisi olan Bosnalılar ve Kosovalıların başına gelen, geçtiğimiz yüzyılın en hazin dramı; bizi geçmiş mirası her şeyiyle benimsemeye ve tarihle barışmaya ciddî manada sevk etmişti. Öte yandan, Osmanlı'nın 700. Kuruluş yıldönümü de, maziyle aramızdaki buzları eritip kucaklaşmamız doğrultusunda önemli bir fırsat tanımış ve farklı kesimlerce bu, hem itiraf hem de samimiyet bağlamında açıkça dile getirilmişti. Lâkin yine bazı kesimler ve destekçisi aydınların, hâlâ dogmatik önyargılarla ve histerik reflekslerle hareket edip; varlık temellerimizin sarsılacağı korkusuna/kuşkusuna kapılmaları, bildik tepkilerdi ve daha çok mesafe kat etmemiz icap ettiğini bize yüksek sesle bir kez daha anımsatmıştı. Son olarak 2001'de Suudilerin, Osmanlı yadigârı Ecyad Kalesi'ni yıkmalarının akabinde cereyan eden gelişmeler ise, aklımızı başımıza devşirmemiz gerektiğini kuvvetli bir şekilde tekrar hatırlatmıştı. İrademiz dışında gelişen bu hâdiseler, sanki Osmanlı'ya yönelik alerjik bakış ve saplantılarımızı yeniden gözden geçirip, son derece derin ve esaslı bir fikrî muhasebe yapmamızı vacip hale getirmiştir.

Kompleksten Doğan Hastalığın Kronikleşmesi

Gelin isterseniz sorguyu sonraya bırakıp öncelikle, bu sunî problemin nasıl doğup kronikleştiği ve zihnî ve ruhî bünyemize musallat olduğunu ameliyat masasına yatıralım. Tanzimat Dönemi, devlet adamları ve aydın tabakasında, Osmanlı'nın temsil ettiği değerlere karşı, soğuk bir yaklaşımın doğmasında mühim bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Batı karşısında geri kalmanın sebebinin, Osmanlı'nın ananevî ve İslâmî kıymet hükümlerinden kaynaklandığı tarzındaki bu sonradan türedi anlayış, yıkıcı bir illet olarak millî bünyemize ve ruh dünyamıza, Tanzimat'la bulaşmaya başlayacaktır. Zamanla aşâğılık kompleksine dönüşen ve tabiatımızın aykırı

bir parçası haline gelen bu vaziyet, başlangıçta, kimlik buhranı olarak patlak vermekle birlikte; daha sonra “Osmanlı fobisi”ne inkılâp etmekte gecikmeyecektir. Osmanlı fobisi, kendini esas olarak İttihad ve Terakki Döneminde gösterecektir. Nihad Sâmi Banarlı’nın belirttiği üzere, hastalığın vahimleşmesi Cumhuriyet yıllarında gerçekleşmiştir. Konu hakkında Sosyolog Erol Güngör, şu ilginç tahlilleri yapmaktadır: “Cumhuriyet kurulunca hassasiyet büsbütün arttı; sadece iktidar ekibi değil, bütün rejim değişmişti ve sağlam temellere oturtulmasına kadar eskiye açılan bütün pencerelerin kapatılması gerektiği düşünülüyordu. Geçmişe duyulan hayranlığın Türkiye’yi eski rejime götürebileceğinden korkuluyordu. Bu yüzden geleneklere bağlı olanlar eski devri hortlatmakla suçlandılar.”

Osmanlı’yla Barışmanın Dayanılmaz Zarûreti

Bugün geline nokta, artık Osmanlı Devleti ömrünü doldurup tarihte ait olduğu mevkiyi almış ve geride kalmıştır. Eski düzeni geri getirmenin ve tarihi yeniden diriltmenin imkânı yoktur ve kimsenin de böyle bir gayreti ve iddiası da mevcut değildir. Saltanat tehlikesi, çoktan ortadan kalktığı halde, dayanaksız kuruntulara kapılarak türlü komplo teoriler üretmek fevkalade anlamsızdır. Öyleyse, maziye heyulalaştırıp sanal düşmanlıklar üretmenin kaynağı ve dayanağı kılma alışkanlığından bir an evvel kurtulmak, geleceğimizin selameti namına hayatiyet arz etmektedir. Erol Güngör’ün işaret ettiği gibi; “Eski zamana şahsen hasret duyan kimseler çıkabilir; fakat “ilerilik”aşkıyla tarihe engel olanların bütün gücü de onlara katılacak olsa yine hiç kimse eskiyi geri getiremez. Dolayısıyla, olmayacak şeyler üzerine korkular bina etmenin hiç bir faydası olamaz.” Cemil Meriç’in de ifade ettiği yönüyle, “Bütün Kur’anları yaksak, bütün camileri yıksak, Batının nazarında biz yine Osmanlı’yız; Osmanlı yani İslâm.”

Meselenin can alıcı noktaları gösteriyor ki, tarihi mirası reddetmek ve Osmanlı fobisinde directmek tamamen faydasızdır. Cumhuriyet’in, Osmanlı’nın alternatifi veya zıddı değil; devamı ve mirasçısı olduğu artık resmen ve ilmen kabullenilmeli ve ideolojik tarih tortularından ve basmakalıp görüşlerin ürünü zihnî karmaşalardan bütünüyle sıyrılmalıdır.

Milletçe varlığımızı, Osmanlı'ya dayandırmak ve kimliğimizi onunla tanımlamaktan başka çaremiz yoktur. Cumhuriyetin devam ve bekasının Osmanlı'nın keşfedilmesi ve anlaşılması nispetinde olacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Atatürk'ün dediği gibi, "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." Hataları ve sevaplarıyla geçmiş topyekûn benimsenmeli, tarihe küllî, yapıcı ve ilmî bir metodolojiyle yaklaşılmalı ve siyasî-ideolojik saplantıların tarihi karartmasına meydan verilmemelidir. Tarihi, ideolojilerin ve dogmaların savaş kalkını durumuna sokmaktan, kin ve düşmanlıkları bilemenin âleti hâline getirmekten ve nihayet toplumu cephelere ayırmanın en vurucu silahı olarak görmekten artık kaçınılmalıdır.

Milletimiz Osmanlı'yla Barışık!

Aslında, Anadolu insanının, Osmanlı ile hiçbir problemi ve hesabı yoktur; sunî dayatmalara maruz kalmasına ve ideolojik kamplaşmalara âlet edilmesine rağmen, Onu büyük ölçüde kabullenmiş ve barışık kalmıştır. Tarihî devamlılık içerisinde, Osmanlı'yı ait olduğu konuma çoktan yerleştirmiştir. Onunla esas derdi ve bir alıp veremeyeceği olan, Batıcı aydınlar ve bir kısım azınlıktır. Zamanla kangrenleşen bu yapay problemten kaynaklanan onca sıkıntıyı yaşamamızın ve Tanzimat'tan beridir fikrî bunalımların mengenesinde kıvrınmamızın birinci derecede mesulu, yine onlardır. İşte, enjekte edilen tezlerle karşılık insanımızın Osmanlı ile barışık olduğunu ve onun faydalanılması gereken zengin bir kültürel miras devrettiğini; 2002 yılında yapılmış şu anket ve ortaya koyduğu ilginç sonuçlar tekrar kereler ispatlamaktadır. ODTÜ'lü ve Gazi Üniversiteli öğrencilere yöneltilen, "Osmanlı Devleti siyasî ve kültürel etkileriyle birlikte tarihe gömülmüştür/yok olmuştur" sorusuna, ODTÜlülerin yüzde 83'ü, Gazililerin de yüzde 78'i olumsuz cevap vermiştir. "Sosyal bilimcilerin bugünü anlamaları için Osmanlı'yı bilmeleri gerekir" tezine de ODTÜlülerin yüzde 81'i, Gazililerin yüzde 86'sı olumlu görüş bildirmiştir. "Çağdaş Türk sanatının, geleneksel Osmanlı sanatıyla beslenmesi gerektiği" görüşüne ise, Gazililerin yüzde 83'ü ODTÜlülerin de yüzde 70'i destek çıkmıştır. Anketin en

dikkat çekici sorularından olan; “Osmanlı Devleti’nde yaşayabilme şansınız olsaydı; hangi dönemde yaşamak isterdiniz?” ODTÜlülerin yüzde 46’sı, Gazililerin de yüzde 56’sından, “Yükselme Dönemi” karşılığını almıştır. Diğer taraftan, “Osmanlı’nın hiçbir döneminde bilime önem verilmemiştir” tezine, her iki üniversitenin öğrencileri yüzde 90 dolayında olumsuz kanaat belirtmiştir. “Osmanlı Devleti, dünyaya adalet taşımıştır” fikri de, ODTÜlülerin yüzde 48’i Gazililerin yüzde 83’ü tarafından tasdiklenmiştir. Son olarak, “Osmanlı Devleti’nin, her dönemde dünyanın siyasi/askerî güç dengelerinden biri olduğu” düşüncesi ise, Gazililerin yüzde 79’unun, ODTÜlülerin de yüzde 75’inin desteğini görmüştür.

Osmanlı ve Bugünümüz, Yarınımız

Türkiye, kısır döngüden kurtulmak ve makûs talihi yenip gelişmiş ve medenî bir ülke olabilmek için, evvela kendiyile olan iç meseleleri halletmeye mecburdur ve bu manada istemese de Osmanlı’nın tecrübelerine mahkûmdur. Çözumsuzlük girdabında kronikleşmeye yüz tutmuş problemlerine esaslı hâl çareleri getirmesi ve barış ve istikrarı sağlam temellere dayandırıp aradığı huzur ve refahı elde etmesi noktasında Osmanlı, Türkiye için hâlâ hayat vaat eden fevkalade önemli bir fırsat ve kozdur. Diğer taraftan, Osmanlı’dan sonra ve belki de ondan dolayı yeniden Batı ve onun dayattığı dünya düzeni ile açıkça bir hesaplaşma içerisine giren Türkiye, bundan galip çıkabilmek için de, Osmanlı’nın yüzyıllardır havzasında topladığı tecrübe ve birikimlere müracaat etmek zorundadır. Sahip olduğu “Osmanlı Kartı” sayesinde, hem kendi topraklarında hem de Osmanlı’nın tabî sınırlarında belirleyici rol oynayıp süper devlet mertebesine erişebilir; Batı ve Bölge ülkeleriyle ilişkilerini tayin edip milletlerarası güçler dengesinde Osmanlı’yı yeniden yakalayabilir; hatta belki de geçebilir. “Büyük devlet” sıfatına aday olan Türkiye, ancak böylelikle milletlerarası alanda caydırıcı bir güç icra ederek özlediği siyasi kudrete ulaşabilecek; lâıyk olduğu mevkiye yükselip dünyada tekrar etkili olabilecektir.

“Güneş Ülke” ve “İdeal Devlet” vasıfları yakıştırılarak, cihanşumûl hoşgörü ve anlayış sınırlarına erişmiş bir

Osmanlı'dan özgürlükler konusunda da herhâlde Türkiye'nin alacağı çok dersler vardır. Bugünün kısıtlayıcı atmosferinde, sürekli olarak krizler yaşayan ve bir türlü istenen toplumsal barışı sağlayamayan yeni kuşağın, mayasına imparatorluk kültürünün aşılandığı bu iklimi yeniden, özgürlüklerin doyasıya teneffüs edildiği ve yaşandığı bir diyar hâline getirebilmek için; Osmanlı'nın tahammülü, müsamahası, adaleti ve insanlığından daha çokça nasiplenmesi elzemdir. Sözün özü Osmanlı, değil düşmanlık beslenip inkâr edilmesi; entelektüel birikimi ve tecrübeleriyle, her anlamda keşfedilmeyi bekleyen fevkalade bakir bir alanın odak noktasında yer almaktadır. Cereyan eden vak'alar her geçen gün bu hakikati açık bir şekilde bize defaten öğretmekte ve zihnimize kazırmaktadır.^[19]

[19]. T. Zafer Tuna'ya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul 1960, s.46-47; Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu, İstanbul 1975, s.50; Mim Kemal Öke, Saraydaki Casus, İstanbul 1991, s.120, 153-171; Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, İstanbul 1984, s.82-88, 98-122; İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, İstanbul 1986, s.61-65; İ. Süreyya Sırma, Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi, İstanbul 1998, s.33, 218; N. Sami Banarlı, Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri, s.124-133; Tahsin Banguoğlu, Kendimize Geleceğiz, s.33; Erol Güngör, Dünden Bugünden, s.17; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.67, 77; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, s.345-357.

‘Son Osmanlılar’: Bosna ve Kosova

20. YÜZYILIN son çeyreğinde Bosna ve Kosova’da patlak veren dehşet verici olaylar bir kez daha gösterdi ki, tüm dünya üzerinde olduğu gibi Balkanlarda da barış ve istikrarı sağlama adına “Yeni Dünya Düzeni” tamamen iflas etmiştir ve Batı (ABD) patentli düzenlerin “Osmanlı Barışı”nın yerini doldurması asla mümkün değildir. Oysa etnik-dinî mozayığın çeşitliliği bakımından dünyanın en karmaşık, idaresi de o nispette en güç bölgelerinden olan Balkan Yarımadası’ndaki “Osmanlı Barışı” hiç fasılasız 5 asrı aşkın bir süre devam etmişti. Osmanlı’nın bu vasfıyla Balkan tarihinde emsalsiz bir mevkiye eriştiği, hükümrân olduğu yılları gösteren şu tablodan bellidir: Sırbistan: 419, Yunanistan: 453, Bulgaristan: 485, Arnavutluk: 433, Bosna: 415, Makedonya: 519, Romanya: 340, Macaristan: 165. Osmanlı’nın bölgeden çekilmesiyle Sırp lar işbaşı yapmışlar ve Bosnalılar ve Kosovalılar (Arnavutlar) da ne yazık ki Sırp belasından başlarını bir türlü alamamışlardır. Balkanlarda ardı arkası kesilmeyen kargaşaların tespit ve teşhisi için tertiplenen 1914 yılındaki bir konferansta bu gerçek şöyle itiraf edilmiştir: “Osmanlı Devleti, Balkanlarda, milliyetçilik cereyanları açısından büyük bir buzdolabı fonksiyonu görüyordu. Bu soğutma sistemi bozulunca, problemler bir bir patlak verdi.”

Sevgi ve Hoşgörü Medeniyetinin Kökleri

Batı, değişik ütopyalar yazıp ucube kopyalar üretirken, ütopya yazma âdeti olmayan Osmanlı, ‘Medeniyetinin Süreyya Yıldızı’ olan İstanbul’da/Dersaadet’te (Saadet Yurdu) inşa ettiği “Güneş Ülke”den yedi iklim üç kıtaya olduğu gibi Balkanlara da medeniyet, insanlık, barış ve mutluluk taşımış ve buraları da “gülzâr” etmeyi (gül bahçesine çevirmeyi) başarmıştı. Neydi “Osmanlı Barışı”nın sırrı; onun kurduğu düzenin yıkılmasından sonra adeta cadı kazanı gibi kaynamaktan kurtulamayan ve hâlihazırda bir barut fıçısını andırırçasına daha pek çok potansiyel bunalımı bağrında taşıyan bu coğrafyada hangi iksiri kullandı da asırlar boyunca hüküm ferma olabildi? Yugoslavya’da yedi yıl büyük elçilik

yapmış Amerikan Dışışleri Bakanının ağzıyla söyleyecek olursak; “Osmanlı, bu felaket yerlerde 500 yıl nasıl kaldı?” Yukarıdaki soruya verilebilecek en güzel cevaplardan birini, 1922 yılında Saraybosna’yı ziyaret eden zamanın İçişleri Bakanı Boja Maksimoviç ve Maliye Bakanı Kosta Kumanudi’ye, kilisenin başrahibi tarafından söylenen şu sözler, bizim adımıza aslında peşinen özetlemektedir: “Bugün, eski Osmanlı zamanından çok daha kötü durumdayız! Osmanlılar zamanında kilisenin geniş arazisinden vergi alınmamaktaydı. Ormanlarımızı da serbest bırakmışlardı. Hiçbir resim veya tekalif (vergi) tahakkuk ettirilmemişti. Hâlbuki şimdi hükümet, kiliseden vergi alıyor, üstelik ormanlarımızı müsadere ediyor.” Osmanlı’nın bu zorlu coğrafyada asırlar boyunca nasıl ayakta kalabildiğini anlamanın en iyi yollarından biri de, Bosna ve Kosova’daki, bugün hâlâ devam eden “Osmanlı sevgisinin izlerini” sürmekten geçmektedir.

Küçük Osmanlı: Kosova

Osmanlı’nın Kosova’daki varlık ve hâkimiyeti 1389’daki I. Kosova Savaşı ile başlamış ve 1913 Londra Konferansı’na kadar sürmüştür. Osmanlı, insanlık, adalet ve hoşgörü temeline dayanan idaresi, engin kültür ve medeniyetiyle herkes gibi Kosovalıları da çepeçevre kuşatmış ve gönüllerine taht kurmuştu. Zamanla Kosova, zengin kültürü, şehir hayatı ve klasikleşen eserleriyle Osmanlı’nın bir numunesi haline gelmiş ve “Küçük Osmanlı” payesini almıştır. 1913’teki Londra Konferansı’nda, Avrupalı Devletler bile, Küçük Arnavutluğu (Kosova’yı), “Türkiye’nin Balkanlarda kalan ucu” olarak vasıflandırmışlardır. M. Necati Özfatura’nın da temas ettiği gibi, Kosova bu dönemde, “Anadolu’nun ileri karakolu ve bir parçası” durumundaydı. Kosova’da, 1913 öncesinde Prizren Türkçesi konuşuluyordu ve burada yerleşik bulunanların çoğu, Bursa ve Konya’dan giden Evlâd-ı Fatihan’dı. Öyle ki, Osmanlı devrinde göreve gelen 216 sadrazamın 67’si Arnavut asıllı ve çoğu Kosovalı’ydı. Ayrıca, Sultan II. Abdülhamid Han’ın Yıldız Sarayı’ndaki muhafız alayının ekseriyetini de Arnavut Müslümanlar oluşturuyordu. Unutmayalım ki, Çanakkale’de şehit düşenlerin arasında çok sayıda Kosovalı

vardı ve sadece Çanakkale’de değil, 5 asır boyunca Viyana’dan Yemen’e kadar gaza meydanlarında Arnavutlar, Osmanlı ile birlikte “i’lâ-yı kelimetullâh davası” uğrunda canlarını feda etmesini bilmişlerdi.

Kosova’da Osmanlı’nın eksikliği ve Arnavutların benliklerinin derinliklerinde yatan eşsiz sevgi kendisini esas, Osmanlı’nın bölgeden çıkarılıp yerini Sırların alması ve Evlâd-ı Fatihan’ın ardı arkası kesilmez “Sırp terörü”ne maruz kalmasıyla göstermiştir. Bundan sonraki süreçte, iyice gemi azıya alan Sırp terör ve soykırımının gayesi, “Osmanlı’nın bölgedeki vârisi ve yetimlerinden” birisi olarak gördükleri Kosovalı Arnavutlara, Devleti-i Âli ile I. Kosova Savaşı’ndan kalan “tarihi hesabı” ödetmek olmuştur. Kosova başbakanlarından Prof. Buyar Bukoşi’nin; “Unutmamalısınız ki, biz Osmanlı’nın Kosova’daki temsilcisi olduğumuz için Sırlar bize bu muameleyi reva görüyorlar.” sözleri bu fikrin ispatından ibarettir. Kosova İslâm Birliği Başkanı Recep Boya’nın, Sırların kendilerini Osmanlı’nın devamı olarak gördükleri için etnik temizliğe tâbi tuttuklarına dikkati çeken şu sözleri de, aynı acı gerçeğe parmak basmaktadır: “Sırlar Boşnaklara saldırırken, ‘Siz Osmanlı’nın devamısınız, Türk’sünüz’ diye öldürüyorlardı. Bizi de Müslüman ve Türk olarak görüyorlar.” Bu cümleden olarak, Arnavut aydınlar nazarında Kosova, o günden bugüne uzanan çizgide “Balkanların Filistin’i” pozisyonuna düşmüş vaziyettedir. Günümüzde, Osmanlı Sultanı Murad Hüdâvendigâr’ın, I. Kosova Savaşı’nda şehadetinin aziz hatırası olan, iç organlarının gömülü bulunduğu türbe (Meşihat) hâlâ orada dimdik durmaktadır ve Osmanlı’ya olan emsalsiz/dinmez sevginin “ebedî nişanı” olarak sık sık ziyaret edilmektedir. Kosovalıların (Arnavutların) bize sundukları eşsiz güzelliklerden biri de Mehmed Akif ve onun milletimize hediye ettiği “İstiklâl Marşı”dır. Onların, Osmanlı’nın şahsında milletimize olan derin alakalarının daha da muhteşem olan bir tezahürü “Türk” sıfatına yükledikleri şu anlamlardır: “Doğruluk, dürüstlük, yiğitlik, efendilik ve hak bilirlilik.”

Osmanlı’nın Son Adası: Bosna

Fatih Sultan Mehmed, 1462’de Bosna-Hersek’e girdikten sonra insan hak ve hürriyeti, din ve ibadet özgürlüğü, adil ve müşfik yönetim konularında sergilediği benzersiz tutumuyla halkın gönlünü fethetmiştir. Vakfiyesinde temas ettiği, “Dünyada en büyük hüner, bir şehir kurmak ve halkın kalbini kazanmak” sözüne mutabık düşecek tarzda büyük hizmetleri ile Bosnalıların yüreğinde muazzam bir sevgi halesinin teşekkül etmesine sebep olmuştur. Bunların etkisiyle kısa zaman sonra her şeyi göze alarak kardeşleri Sırlardan ayrılıp İslâmiyet’i ve Osmanlı kimliğini seçmelerine yol açmıştı. Bu durumun nasıl meydana geldiğini bize anlatacak en mükemmel evraklardan biri de herhalde Fatih’in 1463’te Bosnalılara gönderdiği şu “Ahitname” olsa gerek: “Ben Fatih Sultan Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır. Ve emrediyorum:

Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. İmparatorluğumda huzur içerisinde yaşasınlar. İmparatorluğumdaki tüm memleketlere dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler. Ne padişahlık eşrafından, ne vezirlerden veya memurlardan, ne hizmetkârlarından, ne de imparatorluk vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmazın, hor görmesin veya tehlikeye atmasın; hatta bu insanlar, başka ülkelerden devlete birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptirler. Bu padişah fermanını ilan ederek, burada, yerlerin, göklerin yaratıcısı ve efendisi Allah, Allah’ın elçisi aziz peygamberimiz Muhammed (s.a.v.) ve 124 peygamber ile kuşandığım kılıç adına yemin ediyorum ki, emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazılanların aksini yapmayacaktır.”

1908-1909’de Bosna ve Hersek’in Osmanlı’dan kopması da çok zor olmuş ve bir dizi karmaşanın yaşanmasına yol açmıştır. Avusturya-Macaristan’ın, İttihatçıların II. Meşrutiyet’i ilan ettirmesini fırsat bilip bir oldubittiye getirerek Bosna-Hersek’i ilhak etmesi, Avusturya mallarına karşı etkili bir boykot hareketinin patlak vermesine sebep

olmuştur. Roderic H. Davison bu boykot hakkında şunları nakletmektedir: “İstanbul’da başlayan boykot hızla Balkanlar, Anadolu, Suriye ve hatta Trablusgarb’a kadar yayıldı. 5 ay süren bu boykot, modern zamanların en başarılı boykotlarından biri olmuştur.”

Bosnalılar gerçekten de Sırpların sert tepkilerine sebep olacak kadar “Osmanlı kimliği ve bilincine”, zamanımıza uzanan süreçte sınıksız (kimi zaman bizi dâhi utandıracak ölçüde) sarılmışlardır. Boşnaklardaki, son derece köklü bir derinliğe sahip “Osmanlı bilinci”nin canlı belirtilerini ve sürgit etkilerini, hem tarih içinde hem de günümüzde bariz bir şekilde görmek mümkündür. Mustafa Armağan’ın izlenim ve değerlendirmeleri, konu hakkındaki en çarpıcı ve tatmin edici ipuçlarındandır: “Unutamıyorlar Osmanlı’yı. Kendilerini yüzüstü bırakıp giden babalarının arkasından konuşur gibi kırık bir sesle, ‘Bizi Avrupa’nın ortasında bir başımıza bırakıp gitti Osmanlı!’ diye tekrarlıyorlar... ‘Biz Bosna’da Osmanlı’yı muhafaza ediyoruz ve günün birinde, şu veya bu yerde insanlığın şeref ve haysiyetini koruyup gözetecek bir “Osmanlı” muhakkak gelecektir.’ Adları gibi inanıyorlar buna. Nitekim Şarkiyat Enstitüsü’nü ziyaretimizde araştırmacı Adnan Kadriç, fakirin “Osmanlı: İnsanlığın Son Adası” kitabına göndermede bulunarak Bosna gezimizi mühürleyen sözü söylüyordu: “Osmanlı insanlığın son adası ise, Bosna da Osmanlı’nın son adasıdır.” Bir Bosnalı annenin, kocasını “vatani” kurtarmak gayesiyle Çanakkale’ye göndermesi münasebetiyle yaktığı ve çocuklarına ninni formatında söylediği şu ağıt, onlardaki “Osmanlı sevgisi ve kimliğinin” en güzel misallerindendir: Çanakkale’de kalır düşman olur mu?/ Söyle anne, babamız da ne oldu?/ Yoktur, Çanakkale’de şehid mi oldu?/ Ninni... Ninni...

Boşnaklardaki “Osmanlı bilincini” en kuvvetli bir biçimde, Osmanlı modernleşme sürecindeki hadiseler esnasında şahit oluyoruz. İşte Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve giyim kuşamdaki yeni düzenlemelere karşı Bosnalıların gösterdiği şiddetli tepkiden bazı kesitler: Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasına karşı (çünkü Avusturya ve Sırp saldırılarına karşı savunmasız kalıp, en büyük dayanaklarını kaybetmişlerdi), Osmanlı sınırları içerisinde en güçlü tepki

Boşnaklardan gelmiş ve baş gösteren isyan 1827'den 1832'ye dek sürmüştür. Boşnakların Osmanlı'ya değil, Osmanlı'daki -onlara göre sözde- reform hareketlerine yönelik hoşnutsuzlukları, 1839'da Tanzimat'ın ilanıyla yeniden depreşip had safhaya ulaşacaktı.

O yılların şahidi bir Hristiyan bu durumu şöyle resmetmişti: “Burada en küçüğünden en büyüğüne, en zengininden sıradan Müslüman'ına kadar herkes reformlara karşı. Herkes Sultan'a, idarecilerine ve genel olarak Osmanlılara karşı öfkeli. Açıkça ve alelumum Sultan'ın, vezirlerinin, paşaların ve seraskerin ‘Moskof’, gâvur’ ve ‘din düşmanı’ oldukları konuşuluyor. Diyorlar ki: İslâmiyet, hâlâ saflığını korumakta olan Bosna hariç her yerde perişan oldu. Osmanlılara bakın bir: Kadim (eski) Müslüman kıyafetlerini bırakıp gâvur pantolonu giiyorlar, kafalarını tıraş etmiyor, saçlarını gâvurlarınki gibi kestiriyorlar.” Boşnaklara (mesela Mustafa Firaki gibi aydınlara) göre, giyim kuşamıyla gâvurluğun sembolü olarak gördükleri Nizam-ı Cedid ordusu; “Nizam-ı Yezid” idi. Hatta fes ve Avrupaî üniformalara dış bileyen Bosnalılar, “Osmanlıların Müslümanlığından şüphe eder hale gelmişler” ve bu bid'atleri, Müslüman bir devlet olarak bağlandıkları Osmanlı'ya yakıştıramamışlardı. II. Mahmud'a “Gâvur Padişah” denilmesi, İstanbul ulemasının değil; Bosna ulemasının bir yakıştırmasıydı. Boşnaklar Osmanlı'ya karşı gösterdikleri bütün bu tepkileriyle “Osmanlı'yı ‘Osmanlı’ kalmaya zorluyor; ‘Osmanlı'sın sen, Osmanlı kal!’ mesajını vermek istiyorlardı. Bosna ulemasının ve halkının Osmanlı'dan istekleri çok açıktı: Şeriata ve Hanefi mezhebine aykırı olan üniformaların kaldırılması, reformlardan önceki sisteme tekrar dönülmesi.

Bosna ve Kosova'da (topyekûn Balkanlarda) meydana gelen gelişmelerin, Türkiye açısından hayra inkılâp edip, bazı müspet tesirlerin zuhura vesile olduğu da gözden kaçırılamaz. Milletimizin tarihî bilinçaltının yeniden uyanmasına, kollektif şuuru harekete geçirerek, bizi biz yapan dokuların/dinamiklerin canlanmasına yol açmıştır. Çok zamandır Osmanlı ile aramıza koyduğumuz duvarları kaldırma (bıraktığı mirası kabullenme), hataları ve sevaplarıyla tarihle barışma ortamını doğurmuştur. Ve Balkanların kaderi ve

geleceğiyle ilgili Türkiye'ye düşen rol noktasında son sözü, Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlarından İlyas Sabri'ye bırakalım: “Balkanlar, Osmanlı'dan sonra huzurunu yitirmiştir... Osmanlı'nın torunları Balkanları daha fazla öksüz bırakamaz, bırakmamalıdır!”^[20]

^[20]. M. Necati Özfatıra, Hedefteki Ülke Kosova, İstanbul 1998, s.77-175; Aleksandre Popovic, Balkanlar'da İslâm, İstanbul 1995, s.220-221; Y. Bülent Bakiler, Üsküp'ten Kosova'ya, Ankara 1991, s.38; Selim Yıldız, Osmanlı, İstanbul 2004, s.193; İsmail Çolak, Modern Zamanlarda Osmanlı'yı Aramak, 1.Bölüm, İstanbul, 2006; Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, s.339-357; Ahmet Uçar, “Kosova'nın Zencileri(!), Tarih ve Medeniyet Dergisi, Mayıs 1998, Sayı: 50, s.30; Mustafa Armağan, “Nizam-ı Cedid Bosna'da Nasıl ‘Nizam-ı Yezid’ Oldu?”, Zaman Turkuaz Eki, 8 Ağustos 2004; “Bosna'ya Paşa Geldi?”, Zaman Turkuaz, 15 Ağustos 2004; “Bosna: Osmanlı'nın Son Adası”, Zaman Gazetesi, 15 Ağustos 2004; İsmail Yediler, “Osmanlı'nın Yani İslam'ın”, Zaman Gazetesi, 22 Eylül 1994; Aksiyon Dergisi, 14-20 Mart 1998, Sayı: 171; Zaman Gazetesi, 1 Haziran 1998; Milli Gazete, 24 Şubat 1993.

Osmanlı'dan Sonra Yıldızımız Yeniden Parlar mı?

ÜLKEMİZİN İÇERDE ve dışarıda, derin buhranlar anaforunda kıvrandığı ve küresel buhranın yeniden ayyuka çıktığı bir esnada, böyle bir mevzu çok tuhaf karşılanabilir; bugün itibariyle birbirine taban tabana zıt ve bir araya gelmesi imkânsız “iki uç kavram” şeklinde düşünülebilir. Buradan hareketle, “21. yüzyılda yıldızımız yeniden parlayacak mı?” gibi “uçuk” bir soruya cevap aramak, ilk bakışta abesle uğraşmak olarak görülebilir. Fakat millet olarak, şu an her şeyden daha fazla; üzerine âdeta ölü toprağı serpilmiş insanlarımızın yeni bir heyecana, dinamizme, gayrete ve ruha, hava ve su kadar ihtiyaç duyduğu da inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Birkaç asırdır, biricik aslî davamızın ve yegâne gündemimizin, bu hayatî konu olduğunu hatırdan çıkarmayalım. Bizim gibi, geride şan ve şerefle dolu muhteşem bir geçmiş bırakan bir milletin, gelecekte güçlü ve belirleyici olması ve yeniden kendine gelmeyi düşlemesi kadar tabîî ne olabilir ki? Milletçe, varlığımızı tekrar ispat edebilmek için, “yeni tutamaklar ve dayanaklar” bulmak, her zamandan daha ziyade mecburiyet arz etmektedir.

Esasen, böyle bir iç muhasebe ve kendimizi ve konumumuzu sürekli ciddî bir sorguya çekme; hayat belirtilerimizin ve bizi biz yapan “ruh gücümüzün” hâlâ canlı; özgün plan ve projeler üretme ve bunları uygulamaya koyma kabiliyetine sahip olduğunun bir alâmeti kabul edilmelidir. Bu hususta, Edward Hallet Carr'ın şu sözü, gayet yerindedir: “Gelecekte gelişmeye inancını kaybeden bir toplum, geçmişindeki ilerlemeyle ilgilenmekten de vazgeçer.” Maalesef, hâlihazırda toplumumuzda, geleceğe yönelik karamsarlık, güvensizlik ve azimsizlik hat safhada seyretmektedir. Devlet ve millet bazında, geleceğe dair elle tutulur, sistemli bir projemiz/programımız yoktur. Zihnî tikanıklık, ufuksuzluk, günübürlük yaşama ve en önemlisi de kendine itimatsızlık, aşamadığımız büyük engellerdendir. Milleti millet yapıp ayakta tutan dinamiklerde, dünden bugüne mühim ölçüde bir tahrifatlar olmuştur.

21. Yüzyıl ve Düşlerimiz

Tanzimat'tan beridir kendimizi, özgüvenimizi ve potansiyelimizi kısır çatışmalarla tüketmekten henüz vazgeçmiş sayılmayız. Türkiye, o günden beridir, Batılılaşma eksenli bir modernleşme sancısı çekmekte; ancak yanlış anlayışlar ve çarpık uygulamalar sebebiyle, hedeflediği “muasır medeniyete” hâlâ ulaşabilmiş değildir. Bu yapı, zihniyet ve asırların biriktirdiği problemler yumağıyla, arzuladığımız “Türk Rönesans'ı” nasıl gerçekleştirecek; 21. Yüzyıl, yıldızımızın bir defa daha parladığı “Türk Asrı” olabilecek mi? Yaklaşık iki-üç asırlık suskunluk ve aymazlığımız son bulacak mı? 21. Yüzyıla, “vaat edilmiş yüzyılımız” diyebilecek miyiz? Bugün itibariyle, bu tabirler, içi boş ve realite de iflas etmiş gibi görünse de, kendimizi birazcık ırgalayıp hesaba çeksek, önümüzdeki bütün problemleri dâhi, “bizi parlak bir geleceğe ulaştıracak olan ümit ve azmimizi kamçılama vesile kılsak” ne kaybederiz ki?

Muhteşem Geçmiş, Geleceğimizin Referansı

Her şeyden evvel, tarihî perspektif ve muhteşem mazimiz, bu mevzuda “ümitli” olmamız icap ettiğinin en esaslı ve sağlam “dayanağı”dır. Geleceğe ümitli bakmamızı sağlayan; güç, moral ve ilham kaynağımız, hiç kuşkusuz geçmişin altın sayfaları ve parlak tablolarıdır.

Dünyayı titretip, üç kıtaya hükmeden, tarihe yön veren, kıtaların ve devletlerin varlık ve geleceklerini şekillendiren ve nihayet muazzam medeniyetler kuran bir geçmişin torunları olarak istikbalden ümidi kesme; karamsarlık ve miskinliğin dehlizlerinde kaybolma, bize yakışacak hasletler olamaz. Aksi takdirde, şanlı geçmişten habersiz yaşayan, devraldığı mirası reddeden “haramzadeler” derekesine düşeriz. Bu anlamda, “mazisi itibariyle gelecekte en fazla ümitli olması ve geleceğin dünyasında en ağırlıklı yeri edinmesi gereken milletlerin başında biz gelmeliyiz.”

Nasıl olmasın ki; yerli ve yabancı tarihçiler, 15. ve 16. Yüzyılda (özellikle Kanuni zamanında), hükmettiğimiz coğrafyalara Türk-İslâm mührünü vurduğumuzu ve bu zaman

diliminin “Türk Asrı” olarak onaylandığını, kendi adımıza şeref ve iftiharla belirtmektedirler. Bu öyle bir asırdır ki, Osmanlı Devleti’nin “Muhteşem Süleyman’ı”, sözde Fransa Kralı’na bir vâli gibi hüküm gönderebiliyordu. “Ufukların Efendisi” sıfatıyla, tek başımıza bir kıtayla savaşabiliyor; bize karşı sayısız “Haçlı İttifakları” teşkil eden Avrupalı Devletleri hezimete uğratıp dize getirebiliyorduk. Kısacası, siyasî dengenin yegâne ölçü taşı ve milletlerarası siyasî arenanın en kudretli ve azametli lideriydik. Hatta tarihçi Abdülkadir Özcan’ın değerlendirmesine göre dünya üzerinde, günümüz Amerika’sından daha etkili ve rakipsizdik; kendi başımıza bütün dünyanın, yapıcı manada tek hükümrân gücüyduk. Zira yakın zamana kadar ABD’nin karşısında siyasî hâkimiyeti paylaşan SSCB vardı ve dünya iki kutuplu idi. Tarihçi Yılmaz Öztuna’nın tespitine göre Osmanlı, tam 316 sene (1453–1769) dünyanın en süper devleti vasfını korumuştur. (Ki, Osmanlı yıkılırken bile gelişmişlikte 22. sıradaydı; oysa bugün modern Türkiye 73. sıradadır.) Osmanlı’yı sırasıyla; İngiltere (1769–1799), (1813–1936), Fransa (1799–1813), Almanya (1936–1941) izlemiştir. II. Dünya Savaşı’ndan bugüne kadar ise, ABD hâkimiyetini sürdürmektedir.

Mazimiz kadar muhteşem bu bilgiler, bugünümüz ve geleceğimiz adına ne anlam ifade ediyor veya neler çağırıştırıyor? İbni Haldun’un dediği gibi; “Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha çok benzer” hükmünce; geçmişin azamet ve şevket devrelerindeki harikulade haller, daha güçlü ve aydınlık bir gelecekte, yeniden zirveleri tutabilmede, en büyük “dayanak ve esin kaynağımız” olmalıdır. Bu zorlu yolda, tarih şuuru ve mantığı başlıca “azığımız ve projektörümüz” mevkiindedir. Zaten, geleceğin dünyasındaki mevkiimizi ve ömrümüzü belirleyecek hayatî kıstasların başında; güçlü bir tarih hafızası ve şuuru gelecektir. Medeniyetler ve devletler tüm zamanlarda, hep bu sağlam ve yıkılmaz tarih bilinci üzerine kurulmuştur. İstikbale dair ideal/kızıl elma arayışımızın yegâne adresi, ihtişam ve ibretlerle bezeli tarih ummanıdır. Tahsin Banguoğlu’nun şu mükemmel tespitlerine, tüm yüreğimiz ve benliğimizle katılmamak ve aydınlık yarınlara yürüyüşümüzde rehber edinmemek elde değildir: “Biz tarih boyunca lider bir millet

olagelmiştik. Yeniçağda da taklitçi, kuyruk değil; her zaman olduğu gibi geleceğe yön veren motor olmalıyız!”

Tarih şahittir ki, genlerimizi dokuyan; güçlü devletler kurup, “cihan hâkimiyeti”, “nizam-ı âlem” ve “ilâ-yı kelimetullâh” (Allah’ın dinini yaymak) davası gereğince lider ve denge unsuru millet olma tutkusu, tabiatımızın en belirgin vasfı olagelmiştir. Erol Güngör’ün şu tahlilleri bu noktada oldukça isabetlidir: “Dünyada Türkler kadar eski bir tarihe sahip olan pek az millet gösterilebilir. Bu kadar uzun bir macerası olan bir millet hâlâ yaşadığına göre, her şeyden önce eşi az görülür bir hayat gücüne sahip demektir. Türk Milleti, şimdiye kadar hiç esir olmamış, üstelik bugün Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın millet sıfatını verdiği birçok toplulukları idaresi altında tutmuştur.”

İngilizlerin dünyaca meşhur tarihçisi Arnold Toynbee’nin şu nefis görüşü, tüm zamanlardaki değişmez konumumuza dikkat çekmektedir: “Dünyada, imparatorluk kurabilecek iki millet vardır. Bunlar Batı’da İngilizler, Doğu’da ise Türklerdir.” Kaşgarlı Mahmud’un, “Divan-ı Lügat-it Türk”ündeki şu kanaatler ise; dün yerine getirdiğimiz, bugün ve gelecekte de layık/aday olduğumuz, “yeryüzünün hakikî mirasçılığı” görevinin sahibi konumunda bulunduğumuzu, bize yeniden hatırlatmaktadır: “Gördüm ki, yüce Allah devlet güneşini Türklerin burçlarında doğdurmuş. Göklerdeki daireleri onların devletlerinin çevresinde döndürmüş. Onları yeryüzünün hakanı kılmış!”

Potansiyel Kaynaklarımız ve Geleceğimiz

Türkiye’nin, yüzyıllardan beridir elindeki en büyük kozu, hiç şüphe yok ki stratejik ve jeopolitik mevkisidir. Geleceğin dünyasında, yıldızı en çok parlayan bölgelerden olan Avrasya’nın tam ortasında köprü ve denge ülke olarak Türkiye, arzın en cazip ve kışkandırıcı bir noktasında bulunmaktadır.

Bütün kötü gözlerin ve emellerin üzerinde odaklandığı bu coğrafyada, güçlü ve caydırıcı olabilmeyi her zaman becerebilir ve onun bize sunduğu avantajları çok iyi kullanabilirsek; önce bölge, ardından da dünya devleti

olmamız kaçınılmazdır. Yeter ki, her anlamda birlik ve beraberliğimizi koruyalım; güç ve kudretimizi yitirip zafiyet göstermeyelim.

Anadolu coğrafyasıyla, tanıştığımız andan itibaren yıldızımız hep barışık olmuş ve bize parlak ve güçlü bir siyasî gelecek bahşetmiştir. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti gibi dört cihan devletini, bu coğrafyada kurmaya muvaffak olmuşuzdur. Bu coğrafyaya hükmetmenin, bahtımızı ve istikbalimizi yeniden açmanın yolu ise, vatanımızın stratejik önemini ve potansiyel dinamiklerini, kaynaklarını; güçlü bir siyasî iradenin eliyle dâhiyane bir biçimde işletip kullanabilmekten geçmektedir. Osmanlı'nın siyasî tecrübeleri, yolumuzu aydınlatacak bu mevzudaki en büyük kılavuzlarımızdandır.

Muasır Medeniyetten Vaat Edilmiş Asra

Cumhuriyetle doruk noktaya ulaşan birkaç asırlık yenileşme serüvenimiz içinde, biz ekstra bir yolla, medeniyet nimetlerini elde etme ve paylaşma kavgası verirken; günümüzün gelişmiş milletleri, her şeyi insana, ahlâka, eğitime, kültüre bina ederek; bizim takılıp kaldığımız her noktayı âdeta uçarak geçmişler ve bugünkü zirvelere ulaşmışlardır.

Hâlbuki ülkemizin muasır medeniyete ulaşamaması ve beklenen rönesansı gerçekleştirememesi; coğrafi konumumuzdan, imkânlarımızın kısıtlılarından ve insanlarımızın kabiliyetsizliğinden değil; doğru modernleşme esprisinin kavranamamasından, düşünce fukaralığından, ilim ve hakikat aşkının yerini dimağları körelten şabloncu ve statükocu anlayışın almasından kaynaklanmaktadır. Daha, Alman Birliğinin sözünün bile edilmediği 19. Asrın başlarında, biz yenilenme rüyaları görürken Almanya; üzerinden âdeta silindir gibi geçen iki dünya harbinin onca tahribatına rağmen, bugün Avrupa'nın tek süper devleti olma iddiasındadır. Bizden yarım asır sonra, yenilenme sıtmasına tutulan Japonya ise, yakın tarihindeki iki büyük atom bombası sarsıntısına rağmen, bir hamlede bütün sıkıntıları aşip bizi geçmiş ve bugün dünyayı idare eden güçlü devletlerarasındaki yerini almıştır.

Biz yeniden diriliş nağmeleriyle teselli olup; iki yüz yıllık bir yolculuktan sonra varacağımız hedeften daha çok, çıkış noktasının dedikodularıyla birbirimizi kemirirken onlar; çoktan rönesanslarının meyvelerini toplamaya ve Batıyla aralarındaki mesafeyi kısa zamanda kapatmayı başarmışlardır.

Japonya, dünyadan alacağı şeyleri alırken de, atacağı şeyleri atarken de hep millî kimliğine sadık kalmış; tarihine sövüp reddetme ve mana köklerini inkâr etme yoluna sapmamıştır. O hep, az gelişmiş bir ülke olarak bulunduğu nokta ile hedeflediği zirve arasındaki uçurumları realistçe hesaplamış; tutarlı projeler üretip bütün problemlerini millî ve ahlâkî temellere dayalı bir toplum organizasyonu ile çözebileceğine inanmıştır.

Kızıl Elma'ya Götürecek Manifesto

Sonuç itibariyle, “kendimiz olarak” bu yüzyılda yeniden bir yapılanma ve zirveye yükselme yolu ve medeniyet adına orijinal bir üslup bulmalıyız.

Bunun için içimizde, ruh ve mana köklerimizi tahribe programlanmış ne kadar yabancı düşünce ve anlayış varsa hepsinin işgaline son verip, mutlaka kendi kültür atlasımız üzerine düşünce tarzımızı, inanç sistemimizi ve hayat felsefemizi işleyebileceğimiz bir yol takip etmemiz gerekmektedir. Nurettin Topçu'nun şu müthiş tespiti, bu noktada ne kadar isabetlidir:

“Kendimizi, yine kendimizde aradığımız şu anda, ruh dünyamızda bir Rönesans yapmak; devletimizin Anadolu'da kurulduğu günden bu yana kazanılmış en büyük zafer olacaktır.” Eğer, buraya kadar zikrettiğimiz hususların icaplarını lââyıkıyla yerine getirmez ve yeterince realist davranmazsak; ayakları yere sağlam basmayan, tatlı hülyalar veya ham hayallerle beslenen; kuruntular peşinde koşan divane toplumlar durumuna düşmekten maalesef kurtulamayız. Bizi hedefe götürecek olan sloganımız her zaman için, Bediüzzaman'ın şu sözleri ekseninde şekillenmelidir: Eski hal muhal (imkânsız), ya yeni hal ya izmihlâl (yok olmak)!” (İçtimai Dersler, 169) Ve yine Bediüzzaman'ın şu tespit, temenni ve ikazlarını gelecek

yolculuğumuzda ve modernleşme uğraşımızda daima rehber edinmeliyiz: ‘Garbın (Batının) çürümü, kokmuş, batıl formülleriyle mi? Yoksa İslamiyet’in ter-ü taze iman esaslarıyla mı?’ (Hizmet Rehberi, 212) “Asya akvamını (milletlerini) intibaha (uyanışa) getirecek, terakki ettirecek (kalkındırarak), idare ettirecek; din ve kalptir.” (Mektubat, 325)

“Rahmet-i İlâhiye’den ümit kesilmez. Çünkü Cenab-ı Hak, bin seneden beri Kuran’ın hizmetinde istihdam ettiği (kullandığı, görevlendirdiği) ve ona bayraktar tayin ettiği bu vatandaşların muhteşem ordusunu ve muazzam cemaatini, muvakkat (geçici) arızalarla inşallah perişan etmez. Yine o nuru ışıktandırır ve vazifesini idame (devam) ettirir.” (Mektubat, 327) “Ümitvar olunuz! **Şu istikbal-i inkılâbat** (gelecekteki yenilikler, değişimler) içinde en gür seda İslam’ın olacaktır!” (Tarihçe-i Hayat, 133)

Dayatmacı, tekçi, statükocu ve devletçi anlayıştan kurtulmak; “köklü bir zihniyet inkılâbına gitmek”, yarının umutlu Türkiye’sinin temellerini oluşturacaktır. “Çağdaş devlet” söylemi, samimiyetle hayata geçirildikçe ve güçlü-kutsal devlet anlayışından, fert egemenliğine geçtikçe, geleceğin mutlu limanlarına o ölçüde daha sağlam demir atabiliriz.

İnsanlara para karşılığında cennet satan, büyücü avcılığı yapan, dinden aforoz eden Ortaçağ Avrupa’sından bugünkü çağdaş Batı çıkabiliyorsa; bağınazlıkta onlarla kıyas kabul etmeyecek kadar iyi olan milletimizin, bu değişimi yaşayamayacağını söylemek; herhâlde en ağır haksızlık ve insafsızlık olacaktır. İki dünya savaşının enkazı altında kalmış bir Almanya, ya da iki atom bombası yemiş bir Japonya gibi, bu ülke de neden kalkınmasın; süper devlet olmasın? ABD eski devlet başkanı Bill Clinton’ın, Kasım 1999’da ülkemizde yapılan AGİT toplantısında sarf ettiği şu sözler bile, Batılıların geleceğimiz hakkında son tahlilde bizden daha iyimser olduklarını göstermeye kâfidir:

“...İnanıyorum ki, gelecek yüzyıl, Türkiye’nin bugünkü ve gelecekteki rolünü belirlediği yol ile önemli ölçüde şekillenecek. Çünkü Türkiye, Avrupa, Ortadoğu ve Orta

Asya'nın kesiştiği noktada bulunuyor. Eğer Türkiye istikrarlı, demokratik, laik bir Müslüman ulus olarak Avrupa'da tam olarak yerini alabilirse; gelecek daha iyi olacak.”^[21]

^[21]. Yeni Ümit Dergisi, “Kendi Medeniyetimize Doğru”, Nisan-Mayıs-Haziran 1998, Sayı: 40, s.2-5; Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 41-42, s.2-5, 2-4; Birol Uzunay, “Türklerin Vadedilmiş Yüzyılı”, Aksiyon Dergisi, 6-12 Kasım 1999 Sayısı, s.32-38; Harun Odabaşı, Nihal Bengüsi Karaca, “Açıl Sistem Açıl”, Aksiyon Dergisi, 27 Kasım-3 Aralık 1999 Sayısı, s.31-38.; M. Ali Eren, “Türklerin Zamanı”, Aksiyon Dergisi, 16-22 Kasım 1996 Sayısı, s.36-38; İsmail Çolak, “Mekanize Reform Histerisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 1998, Sayı: 46; Alâeddin Yalçınkaya, “21.Yüzyılın Yıldız Ülkesi”, Tarih ve Düşünce Dergisi, Şubat 2000, Sayı: 4, s.32-35; Ali Aslan, “Zambiya Kadar Özgürüz”, Zaman Gazetesi, 25 Aralık 1999, s.10; Zaman Gazetesi, 18 Aralık 2001, s.8; Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, s.77-78; Tahsin Banguoğlu, Kendimize Geleceğimiz, s.12; Hallett Carr, Tarih Nedir?, s.135.

2. BÖLÜM

TARTIŞILAN OSMANLI

Osmanlı Padişahlarına Çirkin İftiralar ve Zihin Bulandıran İddialar

TARİH, İNSANLIĞIN hazırladığı inanılmaz yalanların tuzağından kendisini hiçbir zaman kurtaramamıştır. Yeryüzünde dünden bugüne pek çok insan topluluğunun geleceği bu tarihî yalanlar üzerine bina edilmiştir. Kendi tarihimizin çarpıtma ve yalanlara en fazla hedef olmuş dilimi ise hiç kuşkusuz “Osmanlılar” zamanıdır. Bazı Osmanlı padişahları, iç ve dış kaynaklı oryantalizm, emperyalizm ve pozitivizmin iftira oklarına hedef olmaktan maalesef kendilerini alıkoyamamışlardır. Malum yalanlarla aslında, Osmanlı padişahlarının şahsında, onların temsil ettikleri değerlere ve medeniyete savaş açılmıştır. Burada, Necip Fazıl’ın “Bahset tarih, balığın tırmandığı kavaktan” tespitiyle örtüşecek bazı tarihî yalanlar bulacaksınız.

Fatih’in İçki İçtiği Doğru mu?

Fatih’in de “içki kullandığı” iddialarının hiçbir güvenilir kaynakta yeri yoktur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) övdüğü bir devlet adamına, bu tür iftira ve yakıştırmaları hiçbir delile dayamadan seslendirmek ise belli çevrelerin kasıtlı yayınları olarak değerlendirilmelidir. Mevcut Osmanlı ve hatta Bizans tarihlerinin hiçbirinde, Fatih’in içki içtiğine dair yazılı belge sayılabilecek bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca, Fatih’in şiirlerinde geçen bazı tabirleri, “İstanbul’u fethetmesinden dolayı gururları incinen” bazı Batılı tarihçilerin kendilerine göre yorumları vardır. Fatih, “Avnî” mahlasıyla (takma ismiyle) yazdığı şiirlerde, “kadından ve şaraptan” bahsetmiştir; ancak bunlar, divan edebiyatındaki “mecaz ve istiare” gibi kurallar çerçevesinde söylenmiştir ve özel manalar taşımaktadır. Divan edebiyatını bilenlerin hiçbirisi 500 yıl boyunca, bu şiirlere bakarak Fatih’e böyle bir iftirada bulunmamıştır. Fatih, yazdığı gazellerde kullandığı şarap ve benzeri kelimelere, ince remizler (işaretler), mecazî mana ve mazmunlar (sanatlı ince anlamlar) yüklerken, bir gün gelip de

birtakım araştırma ve ilim özürlü insanların bu kelimelere gayr-ı meşru anlamlar yükleyeceklerini tahmin bile edemezdi. “Onun şarabı, Mevlâna’nın, Hacı Bektaş’ın ve Hacı Bayram’ın kasidesinde demlenmektedir ve ilahî aşkın mest eden şarabıdır.”[22]

Fatih Kardeş Katli Kanunuyla Büyük Bir Siyasi Vahşet ve Cinayete mi Yol Açmıştır?

Osmanlı hukukçuları, padişahın meşru emirlerine karşı girişilen her çeşit itaatsizliği; umumi huzuru ve âlemin nizamını bozan her türlü isyanı ve memlekette asayiş ihlal eden her cinsten anarşi hareketlerini “bağy” (devlete isyan, ihanet) suçu olarak kabul etmiş, buna sebep olanları da “baği” (eşkıya, isyancı) olarak vasıflandırmıştır.

Buna göre, isyan eden padişahın kardeşi de olsa şerî hüküm (fetva) ve mahkeme kararı gereğince idam cezasına çarptırılmıştır. Osmanlı tarihindeki kardeş katli idamlarının yarıya yakınının bağy suçu kapsamına dâhil edildiği verilen fetvalardan anlaşılmaktadır. Mesela Yavuz’un, birisi Şiilerle (Ahmed) diğeri de eşkıya ile (Korkut) ittifak ederek devlete isyan eden kardeşlerine karşı takındığı tutum bu çerçevededir ve tamamen meşrudur.

Ancak nazariyatta durum bu şekilde tefsir edilmekle birlikte tatbikat her zaman kanuna uygun cereyan etmemiş ve şartlar tam anlamıyla gerçekleşmeden, maalesef araya giren jurnalcilerin ve yalancı şahitlerin beyanı, siyasi hırs ve ihtirasın, saray içi güç ve iktidar oyunlarının etkisi altında kalan şeyhülislâmlık makamından çıkan yanlış fetvalar neticesinde haksız veya şüpheli idam kararlarına da imza atıldığı olmuştur.

Kanuni’nin oğlu Şehzade Mustafa’yı öldürmek (boğdurmak) amacıyla, karısı Hürrem Sultan’ın ve çevresinin tahrikine kapılarak şeyhülislâmdan aldığı fetvalar ne yazık ki bu türdendir ve padişah son derece hissî, yanıltıcı ve talihsiz bir icraata belki de istemeden ve elinde olmadan girişmek zorunda kalmıştır.

Fakat hemen belirtelim ki Fatih, kanunnamesinde böylesi durumları da kesinlikle emretmemektedir. Ayrıca Fatih bu

kanunu, fevkalade halis bir niyet ve hayırlı bir maksatla; milletin, din ve devletin varlık ve geleceği adına hazırlamış ve hanedan üyelerinin aralarındaki saltanat mücadelelerinin söz konusu maksada zarar vermemesi noktasında büyük bir fedakârlık yapmıştır. Çünkü Fetret Devri'nde devletin yıkılma tehlikesi geçirmesi, hanedan mensupları arasında sık sık yaşanan taht kavgalarının; hele bir de bunları Bizans, İran, Karaman, Memluk gibi Osmanlı'nın düşmanı olan devletlerin körükleyip kullanmasının ortaya çıkardığı ağır siyasi, askeri ve iktisadi maliyet Fatih'i böylesi köklü ve “caydırıcı” bir düzenlemeye gitmeye mecbur bırakmıştır.

Öte yandan Fatih, kanunu çıkarırken başına buyruk hareket etmemiş; Osmanlı'nın önde gelen fıkıhçıların (hukukçuların) ve ulemanın görüş ve onaylarına da başvurmuştur. Bunu “ekseri ulema tecviz etmişlerdir (onaylamışlardır).” sözüyle ifade etmiştir. Yanı sıra mahkeme yapılmadan ve kadının hükmü alınmadan “siyaseten katl” yoluna gidilmemiştir.

Eğer tarihte bu kanunu, keyfi ve menfaati için suistimal edenler olmuşsa, bunu kanuna, fıkıhçılara, hele de Peygamber övgüsüne nail olmuş Fatih'in şahsına affedilmez bir kötülük, kabahat veya günah olarak kesmek şüphesiz büyük haksızlık sayılır.

Daha da ileri gidip başta Fatih olmak üzere birçok Osmanlı padişahını, kanunsuz nizamsız iş yapan, keyfi için adam asmaktan zevk alan sadist ve katil ruhlu insanlar olarak görmek ve sunmak, tarihin affedemeyeceği kadar ağır bir iftira/hakaret ve suç olur.

Unutmayalım ki, bugün bile devletin birlik, beraberlik ve bütünlüğüne kastedip aleyhinde hareket edenler ki, buna dünya üzerindeki hiçbir devlet müsaade etmemektedir, bölücülük ve vatana ihanet suçundan Türk Ceza Kanunun 125 ve devamındaki maddeler uyarınca idam cezası ile cezalandırılmaktadırlar.

Elbette ki, bu ve buna benzer çok büyük ümitlerle hazırlanan kanun maddelerinde bile zaman zaman hiç akla gelmedik ve beklenmedik yollarla suistimaller yaşandığı ve haksız hükümler verilip masum insanların canının yakıldığı da inkâr edilemez.

Son olarak Şehzade Katli Kanunu'nun "uydurma" olup olmadığı yönündeki iddialara yer vermekte fayda var: Kanunnamenin sahte olduğu veya Sadrazam Karamani Mehmed Paşa tarafından sonradan eklendiği yönünde birtakım iddialar mevcuttur. Ancak elde bunu destekleyecek çok ciddi bir belge ve kaynak bulunmamaktadır. İddiayı şimdiye kadar dillendirenler şunlar olmuştur: Hukukçu Ali Himmet Berki, Alman Müsteşrik Konrad Dilger, Abdülkadir Özcan, Aydın Taneri gibi tarihçi ve ilim adamları. Tarihçi Prof. Halil İnalcık da metnin insicamsızlığı, kendi içinde tutarsızlıklara sahip olduğu ve Türkçesinin bozukluğu yönünde tenkitlerde bulunmuş; dolayısıyla en azından belgeye şüpheyile yaklaşmıştır. Aslında iddialara temel teşkil eden en önemli dayanak şudur: Kanunnamenin aslının olmayışı; sadece 3 adet kopyasının (Viyana, Bosnalı Müverrih Hüseyin Efendi ve Hezarfen Hüseyin Efendi nüshaları) bulunmasıdır. Fatih zamanında hazırlanan toplam 75 Kanunname'nin 74'ünde hiçbir tereddüt yoktur; sadece Şehzade Katli'nin yer aldığı teşkilat kanununun sıhhatine dair itiraz ve şüpheler vardır.

Bu noktada Türk-İslam hukukunda uzman olan Prof. Ahmed Akgündüz'ün yaklaşımına itibar etmek gerekir. Akgündüz'e göre orijinal nüshasının olmaması; kopyalarında bazı teknik eksiklik ve bozukluklar olsa da gerçek olmadığı anlamına gelmez. Bu iddiaları dile getiren insanlar daha çok iyi niyetle hareket ediyor; Fatih'e böyle bir zulmü yakıştıramayıp toz kondurmak istemediklerinden ve kanunnameyi İslam Hukuku ile bağdaştıramadıklarından dolayı kanunun uydurma olduğu tezini savunuyorlar. Ancak Akgündüz, İslam Hukuku ve özellikle de Hanefi Hukuku ile kıyaslayarak kanunun özü, gerekçesi ve uygulanabilirliğinde dinen ve hukuken bir sıkıntı olmadığını ifade etmektedir. Zaten Kanunnamenin içeriğine baktığımızda bağy suçunun vuku bulması halinde ortaya konan kesin bir cezai müeyyide yoktur. Sadece zorunlu bir halde katlin olabileceğine dair tavsiye (münasiptir ifadesi) mevcuttur.

Bunların üzerine şu tespitleri de eklemek mümkündür: Eğer bu Kanunname sahte, uydurma ya da şüpheli olsaydı, en azından dini-hukuki hassasiyetlerini bildiğimiz Yavuz döneminde kardeşleri Ahmet ve Korkut'a; hele Osmanlı'nın

tam bir kanun ve hukuk devleti haline geldiği Kanunî döneminde oğulları Mustafa, Beyazıt ve Cihangir’e karşı uygulanmaz, bu kanun dikkate alınmazdı. Kanununun uygulamadan kaldırıldığı I. Ahmed dönemine (Ekberiyet sistemine geçilmesine) kadar bağı suçlamalarında padişahların, İslam hukukçuları ve şeyhülislamın en önemli dayanağının bu Kanunname olduğu tarihî bir vakıdır. Sıhhati ve orijinalliği hakkında bir şüphe olsaydı uygulamada tereddüt gösterilir ve bu bir şekilde kendisini gösterirdi. Böyle bir şey ise varit değildir; en azından bununla ilgili arşiv belgeleri ve ana kaynaklarda bir kayıt yoktur. Öyle olsaydı Osmanlı’nın en zirve İslam hukukçuları olan Zembilli Ali Efendi, Ebusuud Efendi, Kemalpaşazade gibiler buna mutlaka itiraz eder, tenkitte bulunur ve mani olurlardı. [23]

Fatih’in Şehzade Katli Kanunundan Faydalanarak Küçük Yaştaki Kardeşi Ahmed’i Haksızca Katlettiği Doğru mu?

Osmanlı kaynaklarının bir kısmında, Sultan II. Murad’ın, İsfendiyar Bey torunu Hatice Halime Hatun’dan doğma Ahmed isimli bir şehzadesinin olduğu ve Fatih Sultan Mehmed’in tahta çıkmasından kısa bir müddet sonra katledildiği yazmaktadır. Ancak hemen belirtelim ki, olay hakkında ayrıntılı ve net bir bilgi mevcut değildir ve meydana geliş şekli hakkında farklı rivayetlere dayalı son derece şüpheli bir hal bahis konusudur.

Yaşının 6 ya da 8, hatta 11 aylık olduğu noktasında bile kesin bir malumat yoktur. Bu iddianın sahibi olarak daha çok, şehzadeleri en çok kıskırtıp destekleyen ve onların sebebiyet verdiği saltanat kavgalarından en çok yararlanan Bizans İmparatorlarıyla birlikte hareket eden Bizans tarihçileri ile Hammer gibi Batılı tarihçilerin ismi ön plana çıkmaktadır.

Hâlbuki Dimitri Kantemir gibi bir kısım yabancı tarihçiler Şehzade Ahmed ve ölüm sebebiyle alakalı bambaşka bir rivayeti seslendirmektedirler: II. Murad öldüğünde, Şehzade Mehmed dışındaki bütün çocukları vefat ettiği gibi Şehzade Ahmed de Amasya’da vali iken dünyadan ayrılmıştır. Bazı kaynaklar da, “siyaseten katli” olayını doğrulamakla birlikte,

Şehzade Ahmed'i haksız yere katleden kişinin Fatih değil, Evrenoszâde Ali Bey olduğunu ve bu cinayeti padişahın habersiz bir biçimde işlediğini kaydederek hadiseye farklı bir boyut kazandırmışlardır.

Namık Kemal gibi diğer bir grup tarihçi, yazar ve araştırmacılar ise, bu iddiayı Fatih'e atılan büyük bir iftira olarak görmekte ve Peygamber methine erişmiş bir padişahın böylesi haksız bir cinayete razı ve ortak olamayacağını ısrarlı bir şekilde savunmaktadırlar. Netice olarak, tarihî teferruatı tam olarak bilinmeyen ve hakkında kaynakların ve tarihçilerin sağlıklı ve tutarlı bir görüş ve hüküm bildirmediikleri, şüpheli ve tartışmalı bir hadiseden hareketle Fatih Sultan Mehmed'i hunhar ve katil olarak suçlamak büyük bir haksızlık ve insafsızlık olur.^[24]

Fatih, Papa ve Hristiyan Annesinin Etkisiyle Gizli Hristiyan mı Olmuştu?

Sırp Kralı George Brankoviç'in kızı Mara Despina, Fatih'in öz değil, üvey annesidir. Mara'nın hiç çocuğu olmamıştır ve üstelik II. Murad vefat edince başkasıyla evlenmeyi de kabul etmemiştir. Ömrünün sonuna kadar bir Ortodoks olarak yaşadığı doğrudur. Fatih, üvey annesine her türlü yardımı yapmış, hatta Selanik'teki bir manastırı ona tahsis etmiştir. Ayrıca, edep ve hürmetinden ötürü "validem" de demiş olabilir. Bütün bunlar, Fatih'in Hristiyan olduğunu ve üvey annesinin etkisiyle Hristiyanlığa meylettiğini asla ispatlamaz.

Fatih'in öz annesi Hüma Hatun'dur ve Müslümanlığından zerrece tereddüt duyulmayacak bir kadındır. Bazı tarihçiler onun, İsfendiyaroğlu İbrahim Bey'in kızı Hatice Halime Hatun olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta Dimitri Kantemir, bundan şöyle söz etmiştir: "1428'de II. Murad, İsfendiyar Bey'in kızıyla evlenir. Bu evlilikten 6 yıl sonra, Bizans tarihi ve Hristiyanlığın belası kesilen Büyük Mehmed dünyaya gelir." Durum böyle olduğu halde bazıları her nedendir bilinmez, Fatih'in üvey annesi Mara ile öz annesi Hüma Hatun'u, sürekli şekilde yanlışlıkla veya kasten karıştırmaktadırlar.

Öte taraftan, Hristiyanlığın Doğu'daki son kalesi olan Bizans'ın ardından Trabzon Rum İmparatorluğu'nun da

Fatih'in eliyle tarihe gömülmesi, Avrupa'yı ve onun dini reisi Papa II. Pierre'yi oldukça tedirgin edip büyük bir şaşkınlığa sevk etmişti. Papanın son bir ümitle; Osmanlı'nın ve Fatih'in önü alınamayan ilerleyişini durdurmak ve Hristiyanlığa sempatisini veya geçişini sağlamak gayesiyle padişaha bir mektup yazdığı ve mektubunda "Hristiyan olmakla bütün Avrupa senin olacak; seni Yunanlıların ve Doğu'nun imparatoru yapacağız!" ifadesiyle onu Hristiyanlığa sevk etmeye çalıştığı kaynaklarda zikri geçen bir konudur.

Bir kısım Batılı kaynaklar, o tarihlerde Osmanlılara mektup yazmanın bir moda olduğunu ve Papa'nın da Hristiyan Batı Âlemini tehdit eden bir felaketi bertaraf etmek dışında bir gaye taşımadığını açıkça ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, Papa'nın mektubunun gönderildiği veya ulaştığının dahi şüpheli ve dolayısıyla "hayalî" olduğu; ancak Fatih'in güçlü istihbaratı sayesinde bu mektuplardan haberdar olmuş olabileceği de bu kaynaklarda geçmektedir. Tabii, yazılıp yazılmadığı ve gönderilip gönderilmediği bile şüpheli olan mektuptaki cazip Hristiyanlık teklifinin tesirinde kalıp Fatih'in gizli Hristiyan olduğunu iddia etmek, tarihî ve ilmî delilden yoksun kuru ve gülünç bir iftira olur. Zira Fatih'in, manevi kişiliğinin zenginliği, dine olan derin alakası ve İslâmiyet'e ve İslâm davasına olan "övülmüş" parlak hizmetleri ortadadır.

Ayrıca, Fatih'in şiirlerinde geçen "kâfir, zünnar, çelipa (haç), İsevî ve İsa" gibi kelimeler, tamamen divan şiirinin kuralları çerçevesinde yazılmış ve ifade edilmiş olan "mazmunlar"dır. Bu manada; âşıkına yaptığı zulümlerden dolayı sevgiliye bazen kâfir de denilir; sevgilinin saçı zünnar; zülfü de çelipa (haç) olarak ifade edilir.

Kâfir, İsevî ve İsa gibi kelimeler sevgili için kullanıldığında, takdir edici ve övücü anlamıyla "tevriye sanatı" yapılmış olur. Divan şairleri, sevgilinin dudağını can veren havasıyla İsa'ya benzetirler ve sevgiliden gelen saba yeline de, diriltici özelliğinden ötürü İsa adını verirler. Bütün bu kelimeleri divan şiiri kalıbında kullanan, çeşitli sanatları icra eden ve bunlardan hareketle (daha çok da manevî) sevgili hayaliyle Hazreti İsa'yı öven şair bir padişaha Hristiyanlık isnadında bulunmak cehaletin ve iftiranın daniskasıdır.^[25]

Fatih'ten İtibaren Padişahlar Neden Hür Kadınlar Yerine Cariyelerle Evlenmişlerdir?

Fatih devrinden itibaren Osmanlı padişahları, nikâh ile ve özellikle de hür kadınlar ile evlenmeyi terk etmişler; bunun yerine Kadın Efendi, İkbal, Gözde denilen ve başka erkeklerle evli olmayan cariyelerle (kadın köleler) yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu usul, Osmanlı'nın yıkılış zamanına kadar devam etmiş ve pek az istisnası görülmüştür.

Kanuni'nin nikâh akdiyle aldığı Hürrem Sultan ile Sultan İbrahim'in nikâh yaptığı Hümaşah Hanım'ın devletin başına ne büyük gaileler açtıkları tarihin kayıtları arasındadır. Dolayısıyla, Osmanlı padişahları devleti, kayınbiraderlerden, yeğenlerden, dayılardan ve amcalardan korumak için böyle bir nikâh akdi riskine girmemeyi tercih etmişlerdir. Osmanlı'nın çöküşünün başlıca sebeplerinden birinin de, padişah kızlarıyla evlenen damatların suistimali olduğu bir vakıdır.

Bir de, 24 milyon km²'lik bir ülkenin idaresi, varlık ve geleceği açısından devlet sırları dışarıya sızmamalıydı ve bunun için de padişah ailesinin taşrayla bağlantısının bulunmaması gerekmektedir. Bunun tek çıkar yolu ise, Harem'den başka, varacağı ve bel bağlayacağı yer olmayan cariyelerle aile hayatı kurmaktan geçiyordu. Bunun, Türk unsurunun saraydan uzaklaştırılmasıyla hiçbir alakası yoktu; tamamen -tenkit edilebilir olmakla birlikte- hanedanın saltanat hakkını muhafaza etme ve “koruyucu devlet siyaseti” ile ilgiliydi.

Kur'an-ı Kerim, hür erkeklerin cariyelerle Müslüman veya ehl-i kitap olmaları kaydıyla nikâh yaparak evlenmelerini, Müslüman hür kadınlarla evlenebilme gücü ve imkânı bulunmama şartına bağlamaktadır. Ancak bir kısım İslâm hukukçuları, hür bir kadınla evlenme imkânı varken dahi, cariyeye ile evlenmenin sahih ve caiz olduğunu ifade etmişlerdir. İşte Osmanlı padişahları, fetvaya esas olan bu görüşe dayanarak, hür kadınla evlenme imkânı varken cariyelerle evlenmeyi âdet haline getirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin resmi Kanun-ı Umumiye sayılan “Mültekâ”da geçen ifade aynen şöyledir: “Hür bir erkeğin,

daha evvel evlendiği hür bir kadın yoksa ehl-i kitap veya Müslüman olan bir cariye ile evlenmesi, hür bir kadınla evlenme imkânı bulunsa dahi, sahih ve caizdir. Hür bir kadınla evli olan hür bir erkeğin bir cariye ile evlenmesi ise sahih değildir. Zira Hz. Peygamber, “Hür bir kadın üzerine cariye ile evlenmek sahih olmaz” buyurmuşlardır.”

İslâm (Hanefî) hukukuna göre, cariyelerle nikâh akdi ile evlenmek ki, istisnai bir kısım padişahın yaptığı caiz ise de, nikâh akdi yapmadan (teserrî), “istifrâş” hakkını kullanarak da karı-koca hayatı yaşaması mümkündür. Padişah ile karı-koca hayatı yaşayan cariye, padişahın karısı gibi olur ve efendisi dışında kimseyle karı-koca hayatı yaşamaz. Kuran-ı Kerim’de Müminun Suresi 5-6. Ayette geçen, “Onlar namuslarını korurlar; sadece eşleri ve cariyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanmazlar.” hükmü; Nur Suresi 32-33. Ayette yer alan “Bir de içinizden bekârları ve kölelerinizle cariyelerinizden sâlih olanları evlendiriniz. Eğer fakir iseler, Allah onları kendi lütfundan zengin eder.” hükmü ve Nisâ Suresi 24. Ayette bulunan, “Ve evli kadınlarla evlenmeniz (haram kılınmıştır), elinizin altında bulunan (harp esirleri) cariyeler müstesna. (İşte bunlar) Allah’ın size yazdıklarıdır (farz kıldığı hükümlerdir). Ve bunların dışında olanlar, iffetli olmak ve zina yapmamak şartıyla mallarınızla istemeniz (mehirlerini verip almanız) size helâl kılındı. Artık onlardan faydalanmak isterseniz o takdirde farz olan mehirlerini onlara verin. Ve bu farzdan sonra, razı olduğunuz konuda onunla anlaşmanızda sizin üzerinize bir günah yoktur. Muhakkak ki Allah Alîm’dir, Hakîm’dir.” hükmü ile Peygamber Efendimiz’in (a.s.m.) bir Hadis-i Şerif’inde zikredilen “Sizden cariyesi olan biriniz onu en güzel bir şekilde terbiye eder, yetiştirir de sonra azat edip onunla evlenirse, onun için iki sevap vardır.” (Buhari, İtk: 15) buyruğu Padişahların Cariyelerle evlenmelerinin şer’î dayanaklarıydı.

Fakat bu hakkın, Kur’an’ın ifadesiyle zinaya yol açmaması ve gizli metres hayatına dönüşmemesi için de önemli kaideler konulmuştur. Osmanlı padişahlarının aile hayatında riayet ettikleri hukukî statü çoğunlukla bu çerçevede gelişmiş ve birden fazla evlenme konusundaki sınıra uymaya ihtiyaç kalmamıştır. Hemen şunu da belirtelim ki, Osmanlı

padişahlarının aynı anda dört beş kadınla beraber yaşayanları çok azdır.^[26]

Osmanlı padişahlarının aile hayatında riayet ettikleri dinî-ahlakî-hukukî statü çoğunlukla bu çerçevede gelişmiş ve birden fazla evlenme konusundaki sınıra uymaya ihtiyaç kalmadan, bir beşer olarak nefsanî arzularını dinin meşru kıldığı dairede tatmin etme yoluna gitmişlerdir. Ancak Osmanlı padişahları arasında aynı anda dört-beş kadınla beraber yaşayanlar azınlıktaydı. 36 Osmanlı padişahı içerisinde 15 tanesinin sadece bir veya iki kadınla birlikte olduğu diğerlerinin de azami yedi sekiz kadınla aile hayatı yaşadıkları tarihen sabittir. Yalnız tüm Cariyeleri padişahların sadece zevk, eğlence ve cismanî arzularını tatmin aracıymış gibi sunmak veya bütün Cariyeleri onların eşiymiş gibi görmek büyük haksızlıktır. Padişahları, sınırsız sayıda cariyeye ile dilediği şekilde halvet yapma hakkına sahip, şehvet düşkünü bir tenperver ve nefsanî arzularının esiri gibi göstermek tek kelimeyle pervasızlık ve ahlaksızlıkta sınır tanımazlıktır. En hafif ifadesiyle ecdada ve devlet büyüklerimize saygısızlıktır. Padişahların meşru çerçevede ve şer'î ölçüler dâhilinde bir elin parmağını geçmeyecek sayıdaki Cariye ile karı-koca hayatı sürmesi tabii ki “helal”di. Padişahlar cariyelerle karı-koca hayatı yaşarken kendilerini günah işleyen bir zinakâr olarak elbette görmüyorlardı. Ayrıca Tarihçi Prof. Halil İnalcık’a göre “Osmanlı toplumunda Cariye sadece cinsel meta olarak görülmemiştir. Hali vakti yerinde olan herkesin bir veya birkaç cariyeye sahibi olduğunu kadı miras listelerinden öğrenmek mümkündür. Ailenin bir ferdi gözü ile bakılan Cariyelerin, Osmanlı toplumunda ev hizmetlerinde olduğu gibi ekonomik hayatta da önemli yere sahip olduklarını tespit ediyoruz.

Fatih Zehirlenerek mi Vefat Etti?

Fatih Sultan Mehmed, Tarihçi Tursun Bey’e göre muhtemelen bir Doğu/Memluk, kimi tarihçilerce de İtalya/Roma seferine çıkmak üzereydi. Memlûk Devleti’ni ortadan kaldırıp İslâm dünyasını tek bir merkezde toplamayı ve İstanbul’u hilafet merkezi haline getirmeyi hedefliyordu. Vefatıyla gerçekleşmeyen bu sefer, 36 yıl sonra 1517’de Yavuz Sultan

Selim tarafından gerçekleştirilecekti. Ordusuyla birlikte 26 Nisan 1481’de ilk sefer durağı olan Gebze yakınlarındaki Maltepe’ye geçmiş, “Hünkâr Çayırı”nda kurulu otağına yerleşmişti.

Bir süreden beri ayağından rahatsızdı. Bazı kaynaklara göre, Osmanlı Hanedanı’na musallat olan ve birçok padişahın ölüm sebebi sayılan “nikris/damla” (goutte-gut) hastalığına müptelâydı. Otağ-ı Hümayun’a girer girmez yatağa girmiş ve bir daha yataktan kalkamamıştı. Fatih’in dördü İranlı, biri Türk, biri Arap, biri de Yahudi olmak üzere yedi tabibi vardı.

Fatih devrinde yaşamış ünlü tarihçi Âşık Paşazade’nin aktardığı bilgiye göre, Fatih’in ağrılarını bir türlü dindiremeyen doktorlardan önce İranlı Lârî, Fatih’e ayağından kan alarak konsültasyon yapmış; ancak bu ağrıları azaltmayıp daha da artırmıştı.

Tarihçi Murat Sertoğlu, Memluk Sultanı Kayıtbay’ın -II. Beyazid’in öldürttüğü- bu hekimi ayarlayarak Fatih’i zehirlettiğini iddia etmektedir. Tarihçi Âli’nin tespitleriye şöyledir: “Karamanî Mehmed Paşa vezir-i azam olunca Yakub ona haset eyledi. Tam bu sırada padişah dermansız bir derde tutuldu. Hekim Yakub tedavisini yaparken, Mehmed Paşa Hekim Lârî’yi tavsiye eyledi; o da tedaviye başladı. Şüphesiz iki ilaç birbirine karşı menfi etki yaptı. Çok zaman geçmeden Sultan Mehmed vefat eyledi.”

Sonra da sahneye Yahudi asıllı Venedikli tabip Yakub Paşa çıkmış ve padişaha çok tehlikeli bir ilaç olan “şarâb-ı fârîğ” içirmişti. Ancak, ilaç fayda etmemiş ve hemen birkaç saat içinde bir ikindi vaktinde, 49 yaşındayken 3 Mayıs 1481’de Sultan Fatih ebediyete göçmüştür.

Fatih, acaba yanlış bir tedaviye mi, ya da zehirlenerek büyük bir suikasta mı kurban gitmişti? Yoksa bu zehirleme komplosunun arkasında, İstanbul’un fethinin intikamını almak ve hızlı ilerleyişiyle Avrupa’yı korkutan Osmanlı’yı büyük önderinden mahrum bırakıp durdurmak isteyen Batılı Devletler, özellikle Papalık ve Venedik mi vardı? Neşrî, Lütî Paşa, Âli ve Solakzâde gibi klasik Osmanlı tarihçileri, Fatih’in zehirlendiğine dair herhangi bir kayıt düşmemişlerdir. Fakat Âşık Paşazâde, ölüm sebebi olarak manzum bir dille doktorları

suçlamıştır. Osmanlı dönemi tarihçilerinden Hayrullah Efendi ise, zehirlenme konusunda kesin bir iddiada bulunmamakla beraber Yahudi asıllı tabip Yakup Paşa'nın "kasıtlı veya yanlış bir tedavi" ile Fatih'in ölümüne sebep olduğuna dikkat çekmiştir.

Fatih dönemi tarihçilerinden Tursun Bey de böyle bir şüpheyi dile getirmiş, ama kesin bir ifade kullanmamıştır. Uzman Osmanlı tarihçisi Babinger'e göre, Fatih'e yönelik on dört suikast tezgâhlayıp başaramayan Venedik muhtemelen bu işin baş tertipçisidir ve sonuncu teşebbüsünde başarılı olmuştur.

Babinger, bu teşebbüsün tetikçisi olarak da, "satılmış casus" Venedikli Yahudi hekim Maestro Lacopo'nun kullanıldığını öne sürmüştür. Yahudi hekim İstanbul'a gelip güya Müslüman olarak Yâkub adını almış, padişahın itimadını kazanarak paşalıkla ödüllendirilmiş ve Fatih'in özel hekimleri arasına alınmıştı.

Yine Babinger'e göre, Lacopo, melun plân ya da teşebbüs gerçekleştirdiği takdirde Venedik hükümetinden, 1471'de Onlar Meclisi'nce hazırlanan anlaşma belgesinde geçen bilgi uyarınca büyük miktarda para alacak, ayrıca neslinden gelecek olanlara Venedik vatandaşlık hukuku tanınacak tüm nesli bütün vergilerden ve mükellefiyetlerden muaf tutulacaktı.

Bir kısım tarihçiler ve araştırmacılar bu teşebbüsü sonuçsuz kalmış tek yanlış bir hareket olarak değerlendirmektedir. Babinger, Fatih'in "zehirlenerek öldürüldüğünü"; ancak, "ölüm nedenini tam bir güvenle bilmiyoruz" dedikten sonra, dönme hekimin asker tarafından yakalanarak param parça edildiğini (başka bir rivayete göreyse II. Beyazid zamanında da görevine devam etmiştir) kaydetmiştir.

Modern dönem yerli tarihçilerimizden birkaçının görüş ve değerlendirmesi ise şöyledir: İlber Ortaylı:

"Fatih Sultan Mehmet, yönü belli olamayan bir sefere çıkarken zehirlenerek öldürülmüştür. Tarihî veriler bu seferin İtalya üzerine olduğunu gösteriyor ve İtalyanlar o dönemde zehir konusunda çok uzmanlaşmış bir millettir. Fatih Sultan

Mehmet'in hastalığı vardı; ama o hastalıktan ölmedi, zehirlenerek öldü.”

Yılmaz Öztuna:

“Fatih'in zehirlendiği bugün münakaşa mevzuu bile olamaz, o kadar açık bir keyfiyettir.”

Halil İnalcık: “Elimizde kesin deliller olmadığı için zehirlenme tezini yok sayılamayacak bir ihtimal olarak ileri sürebiliriz. Böylesine bilgi boşluğuyla dolu bir konuda kesin bir hükme varmak doğru olmaz. Tarihçinin bütün ihtimalleri hesaba katması ve her zaman bir ihtiyat payını bırakması gerekir.”

Fatih'in ölüm haberi “Büyük Kartal Öldü” (La Grande Aquile è Morta) başlığını taşıyan ve İstanbul sefaretinden gönderilen bir mektupla, olaydan 16 gün sonra Venedik'e duyurulmuştu. Fatih'in ölümü üzerine Roma'da büyük kutlamalar yapılmış ve kilise çanları üç gün boyunca çalınmıştır. Papa, Avrupa kiliselerine gönderdiği bir talimatla kiliselerde “şükür ayinleri” yapılmasını emretmişti.

Papalık ve Venedik'in ölüm haberine verdikleri tepkiler dahi, Fatih'in onlar tarafından öldürüldüğü yolundaki şüpheleri kuvvetlendirici bir faktör olarak kabul edilebilir. Sonuç itibariyle tarihçiler, Fatih'in kesin bir delil ve birinci el kaynak olmamakla birlikte zehirlenerek öldürüldüğü veya en azından bunun yok sayılamayacak kadar kuvvetli bir ihtimal ya da “muamma” olduğu hususunda hemfikirdir.^[27]

Yavuz'un Babası II. Bayezid'i Zehirleyerek Öldürdüğü İddiasının Aslı Nedir?

Yavuz Sultan Selim'in “tekrar tahta geçme ihtimalinden korkarak babasını zehirlettiği” iddiası, sadece Peçevî ve Şemdanizâde gibi çok az Osmanlı kaynağında zayıf bir rivayet olarak geçmektedir. Daha çok da, Yunan ve Bizans kaynakları, Yavuz'u ve Osmanlı'yı karalamak kastıyla, mal bulmuş mağribi gibi bu iddiaya rağbet etmişlerdir. Münecimbaşı gibi tarihçiler yalnızca, Yavuz tarafından olduğunu belirtmeksizin zehirlenerek vefat ettiği kaydını düşmüşlerdir.

Hezarfen Hüseyn Efendi ve Kâtip Çelebi gibileri de, sebebini belirtmeksizin -belki manevî- şehâdet şerbetini içtiğini ifade etmişlerdir. Diğer bir kısım Osmanlı kaynaklarında ise, yaşlılık, yaşadığı kederler, saltanatla ilgili artan fitne ve dedikodulara daha fazla dayanamadığı ve istirahatata çekilmek üzere Dimetoka'ya giderken yolda hastalanarak vefat ettiği bilgisi yer almıştır. Son tahlilde, İ. Hakkı Uzunçarşılı ve Zeki Pakalan gibi çağdaş tarihçilerimizin çoğu, söz konusu iddianın doğru olmadığını eserlerinde beyan etmişlerdir.

Bu tür iddia ya da dedikoduların kaynağında, Yavuz'un, Anadolu'nun Şiileşmesi ile ikinci bir Fetret Devrinin yaşanma tehlikesinin etkisini alabildiğince gösterdiği son derece sancılı ve kritik bir süreçte babasını, mücadele edip zorla tahttan indirmek mecburiyetinde kalmasının bizzat rol oynadığı aşikârdır.

Buna, Yavuz'un rakibi olan ağabeyi Şehzade Ahmed'in, Memlûk Sultanına sunduğu arızada (dilekçede) geçen, "İstanbul'dan çıkarılan babasının Karlıdere'de hastalanarak vefat ettiği; ancak vefatına kardeşi Selim'in sebep olduğunun halk arasında yayıldığı" ifadesi, en güzel şekilde temas etmiştir.

Hâlbuki Yavuz, babasının elini öpmüş, şahsen uğurlamış ve atının yanında yürüyerek gereken saygıyı göstermiştir. Onun, kaynaklarda geçen şu sözleri, hadiselerin zorlaması neticesinde zoraki bir kısım tedbirlere başvurduğunu ve istemediği bazı haller içerisine düştüğünü açık ve samimi bir dille itiraftan ibarettir:

"Biz saltanat sevdası için İstanbul'a varmadık. Belki babamız yaşlı ve hasta olduğundan, işleri vezirlere havale etti; düşmanlarımız bunu fırsat bilerek halkı isyana teşvik ettiler ve ihtilâller çıkardılar. Kardeşlerim de hevâ (nefsin isteği) ve heveslerinde olup, düşmanı def etmeye muktedir değillerdir. Gayemiz devleti ve dini korumaktır. Ancak bazı devlet adamları, babamla aramıza fitne soktular. Kader böyleymiş; yoksa askerimizi alıp babamız üzerine yürümek bize yakışmaz."^[28]

Yavuz'un Küpe Taktığı ve Pala Bıyık Bıraktığı Doğru mudur?

İslâm hukukuna göre, kulakların delinmesi ve küpe takılması kadınlar için caiz görülmüş, erkeklere izin verilmemiştir.

Bazı hukukçular, Hz. Peygamber zamanında yaşanan bir olaya dayanarak, erkek çocukların kulaklarının delinebileceğini ileri sürmekle beraber; çoğu hukukçu, ergen erkeklerin kulak deldirip küpe takmalarını mekruh, hatta haram derecesinde caiz görmemişlerdir. Sadece kölelere, kölelik alâmeti olarak kulaklarına küpe takma usulü yaygınlaşmıştı. Bu şerî hükmü bilen ve şahsi hayatında gayet sade yaşayan, süs ve gösterişten hoşlanmayan ve Topkapı Sarayı'ndaki en sade kaftan onun olan Yavuz Sultan Selim'in kulağını deldirip küpe taktırdığı ihtimali oldukça zor görünmektedir. Mısır Seferi dönüşünde oğlu Süleyman'ın (Kanuni), son derece süslü bir elbise giydiğini görünce, "Süleyman, sen böyle giyinirsen, anan ne giysin?" dediğini kaynaklar zikretmektedir.

Bazı yazarların, Yavuz'un küpeyi; cihan hâkimi olmasına rağmen Allah'ın aciz bir kulu (kölesi) olduğunu anlatmak ve insanlığa güzel bir emsal teşkil etmek maksadıyla taktığını ifade etmeleri; gönle ve akla hoş gelmekle birlikte gerçeğe dayanmayan zayıf bir yorum olarak görünmektedir. Zira uzman tarihçi ve araştırmacıların konuyla ilgili çalışmalarını esas aldığımızda, "küpeli resmin 'uydurma' olduğu, Yavuz'a ait olmadığı, hatta Şah İsmail'e ait olduğu" ihtimali oldukça kuvvetli gözükmektedir.

Bu mevzuda Ahmet Akgündüz'ün "Bilinmeyen Osmanlı" kitabında geçen bilgiler özetle şöyledir: Topkapı Sarayı'nın Portreler Bölümünde, 1926 yılında getirilmiş 17/66 numarada bulunan tablo ile Macar bir ressama ait olduğu söylenen 1530'larda yapılmış bir tabloda, yalnızca Yavuz'un küpeli portresi mevcuttur. Fakat Yavuz'un diğer resimlerinde ve minyatürlerde bunu doğrulayacak bir üçüncü küpe hadisesi bulunmamaktadır. Bunun dışında çeşitli tarihi kaynaklarda, Yavuz'a isnat edilen, Avrupalı ve İranlı ressamlarca yapılan pek çok hayalî ya da uydurma resmin varlığından söz edilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Tabloda yer alan küpe, incili madalyon ve taç, Osmanlı padişahlarının genel kıyafetleri ve süsleri ile bağdaşmadığı; daha ziyade İran Şahlarına ve Şiilere mahsus alâmetler ve usuller olduğu otoritelerce belirtilmektedir. Zira Yavuz'un başında, Şii Mezhebinin alâmeti olan kızıl börk ve onun üzerinde İran Şahlarına mahsus taç vardır ve küpe de aynı mezhepçe caiz sayılmıştır. Dolayısıyla, küpe takmak gibi bir hafifliği, azametiyle öne çıkan Yavuz gibi celalli bir Osmanlı padişahına yakıştırmak son derece yanlıştır.

Öte yandan, Yavuz'un, gerçek olan resimlerinde pala bıyık bıraktığı doğrudur -ne kadar ilginç ki, aynı resimlerde Yavuz'un küpe takmadığı da dikkati çekmekte- ve yalnızca savaşlarda düşmana gözdağı vermek amacıyla böyle bir yola müracaat ettiğine tarihi kaynaklarda işaret edilmektedir.

Şükrî'nin "Selimnâme"si haricinde Yavuz'un Osmanlı ressamı onu hep sakal tıraşını olmuş ve bıyıklı, hem de pos bıyıklı göstermişlerdir. Bunlar arasında Nakkaş Osman'ın "Şemâilnâme"deki minyatürü, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 1263 numarada kayıtlı bulunan "Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye"yi resimleyen Nakşî Ahmed'in Yavuz'u elinde ok ve yayla gösteren minyatürü ile "Hünernâme"de Yavuz'u cülus töreninde ve İran seferinden dönerken gösteren minyatürleri açıkça bıyıklıdır. Şükrî'nin Yavuz'u ölüm döşeginde yatarken gösteren sakallı minyatürüne gelince, bu resim, muhtemelen ıstıraplı geçen son hastalık aylarında Yavuz'un artık sakal bıraktığına bir işaret sayılabilir.

İslâm hukukuna göre, Hz. Peygamberin "Bıyıkları kısaltınız, sakalları da bırakınız." manasını ifade eden hadisi sebebiyle bıyıkların kısaltılması sünnet olarak kabul edilmiştir. Ancak, savaş durumlarında düşmanı korkutmak ve heybetli görünmek niyetiyle komutan ve askerlerin bıyıklarını uzatmalarına da izin verilmiştir.

İşte Yavuz'un pala bıyığının hikmeti ve şer'î dayanağı da aynı şeydir. Nitekim Ebussuud Efendi, bir fetvasında bu hakikati şöyle dile getirmiştir:

“Sufiler, bıyıkları dibinden kırmak sünnettir diye itikad eyleseler, şer’an mezburlara (ismi geçenlere) nesne (herhangi bir şey) lazım olur mu? El-cevab: İftiradan içtinab etmek (kaçınmak) lazımdır. Mesnun (sünnet) olan, kaş miktarı kalınca almaktır. O dahi gazilerden gayrıyadır (başkasıdır). Gaziler, uzatmak mendubdur (Şeriat’ın yasaklamadığı veya emretmediği sevap amel); adüvve (düşmana) heybetli görünmek için.”^[29]

Kanuni’nin Oğlu Mustafa ve Beyazıd’ı Tahriklerle Haksız Yere Öldürttüğü Gerçek mi?

Şehzade Mustafa hayattayken, kendisiyle birlikte hayatta olan üç şehzade daha vardı: Şehzade Beyazıd, Şehzade Cihangir ve Şehzade Selim. Kanuni’nin damadı, Mihrimah Sultan’la evlenen Sadrazam Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan’ın, hatta bir kısım tarihçilerce Kanuni’nin meyli Şehzade Beyazıd’a; padişah, askerler, âlimler ve şeyhlerin meyli Şehzade Mustafa’ya; harem halkının meyli sarayda oturup sancağa çıkmayan Şehzade Cihangir’e idi.

Şehzade Selim ise kimsenin aklından geçmiyordu; çünkü sancağında etrafındakilerle beraber gayet eğlenceli bir hayat sürüyordu ve taht işlerinde son derece lakayt davranıyordu. Şehzade Beyazıd, Şehzade Selim ve Şehzade Cihangir’in annesi Hürrem Haseki; Şehzade Mustafa’nınki ise Mah-i Devran Haseki’ydi. Hürrem Sultan’ın, Sadrazam Rüstem Paşa’nın ve Mihrimah Sultan’ın arzusu, Şehzade Beyazıd’ın tahta geçmesi ve tahtın diğer kuvvetli adayı Şehzade Mustafa’nın tasfiye edilmesi idi.

Başta Hürrem Sultan olmak üzere çevresindeki şebeke, gayelerine erişmek için fitne ateşini yaktılar ve Şehzade Mustafa hakkında akla gelmedik dedikoduları saray çevresinde ve özellikle Kanuni nezdinde körüklemeye başladılar. Elleriindeki en önemli silah “Şia tehlikesi” idi. Bunu, Rüstem Paşa’nın komutasında ordunun İran Seferine çıkmak üzere olduğu bir esnada kullanmaya karar verdiler. Ortalıkta gizli-aşıkâr konuşulan şayiaya göre, Şehzade Mustafa, İran Şah’ı Tahmasb’la gizlice ittifak yapacak, onun damadı olup babasını devirecekti.

Başlangıçta Kanuni bu iddialara itibar etmemiş ve “Hâşâ Mustafa Han’ım bu küstahlığa cüret edemez. Bazı müfsitler, kendi arzularını; mülk ve saltanat ona kalmasın diye iftira ederler!” diyerek sert bir tepki göstermişti.

Ancak, fesatçıların tahrikleri, ortalıkta dolaşan sahte mektuplar, onun yakın zamanda isyan ve ihanet edeceği, hatta 3. İran Seferi esnasında, orduya 30 bin kişilik kuvvetle katılmasını dahi bunun en tehlikeli belirtisi olarak görüldüğü yolundaki artan desiseler karşısında Kanuni de insan olarak fazla dayanamayacak ve iradesine yenik düşecekti.

Maalesef bütün bu saray oyunları neticesinde, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’den usulsüzce alınan -zira deliller yanlış ve şahitler de yalancıydı- şüpheli idam fetvası ve kadı hükmü gereğince Şehzade Mustafa, 1553 yılında babasıyla görüşmeye geldiği sırada çadırdaki “bağı suçuyla” (devlete isyan) boğularak öldürülmüştür. Böylece, Osmanlı tarihinin en acı ve haksız idamlarından birisi gerçekleşmiş ve çevresinin telkinlerine kapılarak yanılan Kanuni de çocuğunun idamına karar veren bahtsız padişahlardan birisi olarak tarihe geçmiştir. O kadar ki, Şehzade Mustafa halk arasında destanlaşmış ve adına mersiyeler yazılmıştır.

Şehzade Beyazıd’ın idamı meselesi ise şu şekilde cereyan etmiştir: 1558’de Şehzade Beyazıd Kütahya’dan Amasya’ya, Şehzade Selim ise Manisa’dan Konya’ya tayin edilmiş; ancak Şehzade Beyazıd kimi tahriklere aldanarak; özellikle, şahsî menfaatleri için iki kardeşin arasını açmaya çalışan Lala Mustafa Paşa’nın olumsuz telkinlerinin büyük rolü ve saltanat hırsıyla gelen fermanı dinlemeyip isyan etmiştir. Babası Kanuni’nin üzerine gönderdiği orduya Konya’da yenilen Beyazıd, İran Şahına sığınmış; fakat dedikodulardan çekinen Şah, asi şehzadeyi Kanuni’ye teslim etmek zorunda kalmıştı. Ardından da Şehzade Beyazıd, 1562’de yine Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin verdiği fetva ile “bağy suçundan” 4 oğluyla birlikte idam edilmiştir.^[30]

Genç Osman’ın Öldürülmesinde Hacca Gitme İsteğinin Rolü Nedir; Padişahlar Neden Hacca Gitmediler?

İslâm hukukuna göre, bir Müslüman, açık bir düşman tehlikesi bulunmadıkça, farz-ı ayn (herkesin yapmaya mecbur olduğu farz) olan haccı, farz-ı kifâye (bir kısım Müslümanların yapması yeterli olan farz) olan cihada tercih edebilir. Bunun tek istisnası, düşmanın bertaraf edilebilmesi için hacca gidecek Müslümanlara da ihtiyaç duyulmasıdır. Ancak, halife ve sultanların durumu normal Müslüman'dan farklıdır; zira onlar için düşmanların hücumunu bertaraf edip emniyet ve huzuru temin için gerekirse cihad etmek farz-ı ayndır.

Müslümanların canını, malını ve namusunu korumak kamu haklarından, yani cemiyete ait ibadetlerdendir ve bazen bu durum şahsî farzlardan daha önemli bir hale gelebilir. Hz. Peygambere, hangi amelin daha faziletli olduğu sorulduğunda sırasıyla; Allah'a ve Peygamberine iman, Allah yolunda cihad ve makbul olan hac cevabını vermiştir. Dahası bir kısım İslâm hukukçuları, sultanlar ve diğer devlet yetkililerinin “tutuklu” gibi kabul edilebileceğini ve sadece Beytülmal dışında, kendine ait maldan haccın farz olacağını ve bu özür devam ettiği müddetçe ölünceye kadar hacca gidemeye bileceklerini hükme bağlamışlardır.

İşte bu hüküm ve esaslarla hareket eden Osmanlı padişahları, üzerlerine farz olan cihadı ki, ekseriyeti ömürlerinin yarısından fazlasını Allah yolunda gaza ile geçirmişlerdir ve âlemin nizamını sağlamayı şahsî farz olan hacca tercih etmişlerdir. Tabii ki, bu hususta keyfi davranmamış, şeyhülislâmların fetvalarına dayanmışlardır.

O devirdeki ulaşım imkânları dâhilinde, bir hac görevinin en az üç ay sürdüğü hesaba katılır ve devletin sık aralıklarla birbirinin tam zıddı istikametlerde savaş ve seferberlik halinde olan, buna karşılık içerde ise çok yoğun sayılabilecek, kimi zamanlarda daha da artan bir biçimde celali-yeniçeri isyanları, taht kavgaları ve siyasi-ekonomik bunalımlarla uğraşmak zorunda kaldığı dikkate alınırsa, bu kutsal vazifeyi istese de padişahların gerçekleştirmeye içinde bulundukları ağır şartların pek izin vermeyeceği kolaylıkla anlaşılır.

Mesela, II. Beyazıd, Amasya'da valiirken hacca gitmeye niyetlenmiş; ancak sadrazam ve diğer devlet adamları gönderdikleri mektupta, hemen gelip tahta çıkması gerektiği;

aksi takdirde düşmanın cesaretlenerek saldırıya geçebileceği ikazında bulunarak, hacca gitmeyi halka ve devlet görevi olmayanlara bırakması icap ettiğini tavsiye etmişlerdir.

Buna karşılık Osmanlı padişahları, en azından yerlerine bedel olarak başkalarını göndermeye mutlak surette hassasiyet ve titizlik göstermişlerdir. Her şeye rağmen, Sultan Abdülaziz'in gizlice tebdil-i kıyafetle, Sultan II. Abdülhamid'in ise manen hacca gittiği rivayet edilmektedir. Kaynaklarda geçen kayıtlara göre, Osmanlılardan, sadece Cem Sultan ile saltanat kaldırıldıktan sonra 17 Kasım 1922'de vatani terk etmek sorunda kalan Sultan Vahdeddin hac farızasını ifa etmiştir.

Şuna da önemle temas etmeliyiz ki, padişahlar ellerinde olmayan yukarıdaki zaruri sebeplerden dolayı hacca gidemeseler de; Hz. Peygambere, Ehl-i Beyt'e, Ashab-ı Kiram'a, Kâbe'ye, Haremeyn'e adeta "Veysel Karani gibi" gönülden muhabbet, hürmet, hizmet ve sadakatle bağlanmaktan ve devletleri yıkılacağı ana kadar her yıl kutsal topraklara "Sürre Alayları" göndermekten de geri kalmamışlardır.

Yerlerine vekiller tayin ederek, bu dinî vecibelerini ifa etmişlerdir. Padişahlar, Sürre Alayları ve vekillerin yanında, sevgi ve hürmetlerinin ifadesi olarak bir de "saçlarını" göndermişlerdir. Bu ilginç dinî geleneğin kısa öyküsü şöyledir: Padişahların saçını tıraş eden Berberbaşılar, bunları gümüş bir leğende yıkadıktan sonra kurutur ve buhurla tütsüleyerek küçük bir sandıkta muhafaza ederlerdi. Hac mevsimi geldiğinde sandık yerinden çıkarılıp mühürlenir ve Sürre Alayı ile birlikte kutsal topraklara gönderilirdi. Sandıktaki saçların teslim edileceği mukaddes mahal, Peygamber Efendimiz'in mübarek kabirleri, Ravza-i Mutahhara idi. Saçlar, Efendimiz'in kabr-i şerifleri etrafındaki uygun bir yere gömülürdü. Bu güzel geleneğin taşıdığı anlam şuydu: Padişahların, Efendiler Efendisi'ne, Sevgililer Sevgilisi'ne derunî aşk ve samimi bir sadakat beslediklerinin, yoluna kurban olduklarının ve kabrine yüz sürdüklerinin nişanı olarak, kendi bedenlerinden numunelik bir parçayı, bir tutam saçlarını sembolik manada sunmalarıydı.

Genç (II.) Osman'ın hacca gitme isteği ile öldürülmesi arasındaki bağlantıyı ele alacak olursak; genç padişah hacca gitme arzusunu; hatta bu bahaneyle Anadolu'ya geçip Şam, Halep ve Mısır'dan, 1621 Lehistan Seferi sonucunda karar verdiği yeniçeri ocağının yerini alacak yeni bir ordu toplamak amacını açığa vurmuş; fakat şeyhülislâm, ulema, devlet erkânı ve yeniçeriler buna şiddetle itiraz etmiştir. Kayınpederi ve Şeyhülislâm Esad Efendi, fıkıhtaki hükümlere istinat ederek aynen şu fetvayı vermiştir: “Padişahlara hac lazım değildir; oturup adl eylemek (adaletle hükmetmek) evlâdır (daha iyidir). Câiz (mümkün) ki, bir fitne zuhur eyleye.”

Bu fetvayı, zamanın manevî kutbu Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri de tasdik etmiş ve ciddi bir ikazda bulunmuştur. Sonradan şeyhülislâm olan ve Genç Osman'ın askeri tahrik ettiği isnadında bulunduğu Yahya Efendi ise şu ifadelerle hem kendisini savunmuş hem de son bir nasihatte bulunmuştur: “Padişahım hâşâ ki, ulema duacılarınız eşkıyayı tahrik ede. Ancak içten gelerek bu niyetinizi istemezdik. Sebebi budur ki, ecdadınız etmemişler, bu tarike (yola) gitmemişler; günahımız varsa o kadarcadır.”

Nitekim halk ve asker arasında dolaşan dedikodular da yapılan ikazları haklı çıkaracak mahiyetteydi: “Nizam-ı âlem için padişahlar haccı terk ede gelmiştir. Düşmanın ortaya çıkması ve düşmanların memleketi karıştırma ihtimali var iken, Memalik-i Mahruse'yi (korunması gereken memleketi) koyup gitmek hatadır.

Sonuç itibariyle Genç Osman, söz konusu itirazlar ve yeniçerinin çıkardığı isyan neticesinde Mayıs 1622'de Yedikule'de boğularak öldürülmesiyle hacca gitmeye zaten fırsat bulamamıştır. Fakat kendisine karşı muhalefetin artmasında ve hac vesileyle gizli ordu kurma emelinin katline yol açmasında, hacca gitme isteğinin de etkili bir faktör olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.^[31]

Genç Osman'dan İtibaren Osmanlı İdaresinde Kadınlar Saltanatının Başladığı Doğru mu?

Osmanlı'da, kadınların bazı dönemlerde devlet yönetiminde aktif bir pozisyona geldikleri ve güçlü bir saltanat kurdukları

kısmen doğrudur. Bundan sadece olumsuz bir anlam çıkarılmamalı; etkin konumdaki kudretli kadınların devlet idaresiyle ne kadar ilgili oldukları; padişahların ve diğer yöneticilerin eşlerine, annelerine ve diğer saray kadınlarına meşru ölçüler çerçevesinde yönetime katılma hakkı tanıdıkları ve daha da mühimi Osmanlı'da kadınlara hiçbir siyasi hak tanınmayıp dört duvar arasına hapsedilmediği şeklinde de yorumlanmalıdır.

Osmanlı'da kadınlar saltanatı, kısmî olarak Kanuni devrinde Hürrem Sultan ile başlamış IV. Mehmed zamanında Köprülülerin iş başına gelmesine kadar devam etmiştir. Özellikle, IV. Murad'dan IV. Mehmed'in Köprülü Mehmed Paşa'yı sadrazam tayin etmesine kadar geçen sürede (1623-1656) bilhassa Kösem Sultan ile Turhan Sultan, Osmanlı'nın en kudretli kadın sultanları olarak adlarından söz ettirmişlerdir. Bunda elbette ki, bu dönemde tahta geçen padişahların çocuk yaşta olması, devlet yönetiminde gerekli ehliyet, dirayet ve tecrübeden mahrum olmaları da büyük rol oynamıştır.

I. Ahmed'in kadın efendisi, IV. Murad ve I. İbrahim'in de annesi olan Mahpeyker (Kösem) Sultan (aslen Rum bir Müslüman), ilk olarak küçük yaştaki oğlu IV. Murad'ın birinci saltanat devresinde (1623-1632) 8 küsur sene Valide Sultan, hatta Nâibe-i Saltanat (Saltanat Vekili) sıfatıyla neredeyse tam bir yetkiyle devleti yönetmiştir. Yönetimdeki bu etkisini IV. Murad'ın ikinci saltanat devresinde de kısmen sürdürmüştür.

Diğer oğlu I. İbrahim zamanında da, yine Valide Sultan olarak devleti idare etmeye devam etmek istemiş; ancak padişahın en çok sevdiği hasekisi Telli Haseki Hümaşah ve saray kadınlarının baskısıyla saraydan uzaklaştırılıp Rodos'a sürülmek istenmiştir.

Kösem Sultan, oğlunun bu olumsuz davranışına karşı tavır almış ve hatta bazı tarihçilere göre tahttan indirilmesi ve 10 gün sonra da idamına birinci derecede sebep olmuştur. Kösem'in devlet idaresinde asıl muktedir olduğu dönem, 7 yaşında padişah olan IV. Mehmed zamanıdır. Öyle ki, Naima'nın ifadesine göre, sadrazamları tayin edip istifasını kabul edecek kadar devlet işlerinde tasarruf sahibi olmuştur.

Fakat halkın buna daha fazla tahammül edemeyip ayaklanması çıkarması da gecikmemiştir. Her ne kadar Kösem Sultan bunun üzerine, IV. Mehmed'i ortadan kaldırıp yerine kardeşi II. Süleyman'ı getirme girişiminde bulunsa da başarılı olamayacak; padişah ve yine bir diğer kadın sultan olan Turhan Sultan'ın adamları tarafından 3 Eylül 1651'de boğularak öldürülecektir.

Kadınların, Osmanlı devletinde ikinci defa saltanat kurması, IV. Mehmed zamanında annesi Hatice Turhan Sultan -aslen Rus bir Müslüman- aracılığıyla gerçekleşmiştir. I. İbrahim'e cariye verilip sonradan kadın efendiliğe kadar yükselen Turhan Sultan, 7 yaşında tahta çıkan oğlu IV. Mehmed'in çocuk yaşta olmasından faydalanarak, ilk olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi rakibi Kösem Sultan ile giriştiği saltanat mücadelesini kazanmıştır. Ardından da tam 34 yıl Valide Sultanlık makamında kalmış ve 1656'da yetkilerini Köprülü Mehmed Paşa'ya devredinceye kadar "Valide-i Muazzama" ünvanıyla adeta bir padişah gibi devleti yönetmiştir.

Onun zamanında da suistimaller kısmen devam etmiş olmakla birlikte, Hürrem ve Kösem Sultan ile kıyaslanmayacak kadar yönetimde samimi ve temiz kalpli bir tutum sergilemiş ve her zaman devletin selametini düşünmüştür. Çevresindeki basiret sahibi devlet adamlarının tavsiyesiyle idareyi zamanı geldiğinde Köprülü Mehmed Paşa'ya bırakmakta tereddüt göstermemiş ve devletin gerilemesini en az 30-40 sene geciktirmesini bilmiştir.^[32]

İbrahim Deli miydi?

I. İbrahim'in buhranlı bir hayatı bulunduğu ve kendisinin basit, sade, hırs ve gururdan uzak, elmas yürekli, hassas bir insan olduğunda tarihçiler ittifak halindedir. I. Mustafa'ya söylenen, hafif akıllılık gibi tabirler, bu sultan için hiç kullanılmamıştır. Her zaman hatalarını kabul eden bir şahıstır. Güvenilir Osmanlı kaynaklarında onun için "deli lakabı" kullanılmamaktadır. Sadece, son zamanlarda kaleme alınan bazı kaynaklar, ısrarla bu lakabı ön plana çıkarmaktadırlar. Hâlbuki onun devletin askerî, malî, adlî ve idarî ıslahatı için yaptıkları ve yapılanlara olan teşvikleri, isnat edilen bu sıfatı

yalanlayan yeterli bir delildir. Bütün bunlara rağmen, I. İbrahim'in tahta çıktığı zaman hasta olduğu kesindir. Kaynaklar, onun zaman zaman derin psikolojik sıkıntılar içinde kaldığını ve yüreğinin sıkıldığını ifade etmektedirler. Devrin şartları göz önüne alındığında, Sultan İbrahim'in düşünme, idrak etme ve kavrama kabiliyetinde bir bozukluk olmadığını uzmanlar belirtmektedirler. Yani “hafif akıllı” bir hükümdar değildi.

Acılı geçmişi, iyi bir eğitim görmemiş olması, şahsiyetinin oturmayışı ve sorumluluk duygusunun fazlalığı, onu bu hale sokan sebeplerdendi. Şehzadelğinde sarayda kapalı kalması, ölüm korkusu, saray entrikaları, rüşvet gibi olumsuzluklar onun sinirlerini iyice yıpratmıştı. Çabuk öfkelenir, hızlı konuşur ve isteğinin hemen yerine getirilmesini isterdi. IV. Murad'ın rayına oturttuğu devlet gemisi ne yazık ki, Sultan İbrahim zamanında tekrar sarsılmaya başladı. Halkın ve askerlerin yönetimden şikâyetleri artmıştı. Bazı paşalar görev ve yetkilerini kötüye kullanıyor, rüşvet alıyorlardı. Padişah I. İbrahim de, vereni de alanı da şiddetle cezalandırıyordu. Bu yüzden, sevmeyeni ve düşmanı çoğalmıştı. Bunlara bir de padişahın “deli” olduğu yönünde, karısı Turhan Sultan ve saray çevresinin yaydığı söylentiler eklendi. Bu dedikodunun ortaya çıkmasında en fazla da karısı Turhan Sultan'ın etkisi vardı. Çünkü padişah ile şiddetli bir tartışmaya girmiş ve ona kin duymaya başlamıştı. Oğlu (IV.) Mehmed'i padişah yapmayacağından endişelenir olmuştu. Onun için oğlu lehine padişahın tahttan uzaklaşmasını plânlamaya koyuldu. Padişahın bazı sinirli hareketlerini abartıp, çarpıttı. Sarayda ve devlet adamları arasında bunları yaydı ve kendisine inandırdı.

Ülkenin kötü gidişatından, yaşanan kargaşa ve tüm olumsuzluklardan Sultan İbrahim sorumlu tutulur oldu. Padişahın yöneticilik ehliyet, kabiliyet ve otoritesinden yoksun olduğu ortalıkta dolaşıyordu. Nihayet beklenen oldu ve yeniçeriler yine isyan ettiler. Turhan Sultan da isyanı körükledi. İsyancılar Sultan İbrahim'in tahtı bırakmasını, Şehzade Mehmed'i padişah olarak görmek istediklerini bildirdiler ve şöyle dediler: “Artık dinen padişahımız değilsin. Bize emir veremezsin! Varıp bir süre dinlenin. Sinirleriniz yatışsın.” Tahttan indirilmesine “aklının başında

bulunmaması” öne sürülen en önemli gerekçe veya bahane oldu. Hâlbuki aklının başında olduğunu huzurunda bulunan kişilere sorduğu sorularla ispatlamıştı. Öyle sorular sormuştu ki, kimse cevap verememişti.

Sonuç itibariyle uzmanların tespitine göre rahatsızlığı, “anksiyete” denilen “nevroz” türünde bir hastalıktır, “Psikotik ve deli değildir”. Zaten hekimler de elem-i asabî (sinir bozukluğu) teşhisini koymuşlardır ki bu da “yaygın anksiyeteden” başkası değildir. Bu hastalık, akli bozan, cinnet türünde bir hastalık sayılmamaktadır.^[33]

II. Mahmud’a Neden Gâvur Sultan Denmiştir?

Sultan II. Mahmud zamanında gerçekleştirilen ıslahatlar, daha çok Avrupa’nın giyim kuşamı ve diğer bazı âdetlerinin taklit edilmesi şeklinde kendini göstermiştir. İlk defa devlet dairelerinde II. Mahmud’un Batılı kıyafetler içerisindeki resimleri asılmış ve fes, setre, pantolon mecburi hale getirilmiştir.

Damad Halil Rifat Paşa’nın “Avrupa’ya benzemezsek, Asya’ya çekilmeye mecburuz.” anlayışından kaynaklanan yanlış yenilik tatbikatları halkın büyük tepkisine yol açmış ve doğan rahatsızlığın bir ifadesi olarak II. Mahmud’a “Gâvur Padişah” denilmiştir. İşin ilginç tarafı, “Gâvur Padişah” tasviri İstanbul ulemasının değil; Bosna ulemasının bir yakıştırmasıydı. Şöyle ki:

II. Mahmud döneminde giyim kuşamdaki düzenlemelere karşı imparatorluk coğrafyasında en şiddetli tepkiyi gösteren toplulukların başında Boşnaklar gelmiştir. Boşnakların hoşnutsuzlukları Osmanlı’ya değil, Osmanlı’daki -onlara göre sözde- reform hareketlerine yönelikti. O yılların şahidi bir Hristiyan bu durumu şöyle ifade etmişti:

“Burada en küçüğünden en büyüğüne, en zengininden sıradan Müslüman’ına kadar herkes reformlara karşı. Herkes Sultan’a, idarecilerine ve genel olarak Osmanlılara karşı öfkeli. Açıkça ve alelumum, Sultan’ın, vezirlerin ve paşaların, ‘gâvur’ ve ‘din düşmanı’ oldukları konuşuluyor. Diyorlar ki: Osmanlılara bakın bir: Kadim Müslüman kıyafetlerini bırakıp

gâvur pantolonu giyiyorlar, kafalarını tıraş etmiyor, saçlarını gâvurlarınki gibi kestiriyorlar.”

Avrupaî kıfayetlere diş bileyen Bosnalılar, “Osmanlıların Müslümanlığından şüphe eder hale gelmişler” ve bu bid’atleri Osmanlı’ya yakıştıramamışlardı. Bosnalıların Osmanlı’dan istekleri açıktı: Şeriata ve Hanefî mezhebine aykırı üniformaların kaldırılması ve eski sisteme geri dönülmesiydi. Yoksa bütün bu tepkiler, II. Mahmud’un gerçekten de “dinsiz, din düşmanı veya dine karşı” bir padişah olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Zira Osmanlı’da en olumsuz bilinen ve en çok eleştirilen padişahlar bile dini konularda belli bir hassasiyete, itikat ve amel noktasında belli bir seviyeye sahipti.

Mesela işte “gâvur padişah” denilen II. Mahmud’un manevî duyarlılığı ve seviyesiyle alakalı müthiş bir misal: 1820 yılında Vehhâbiler, Mekke ve Medine’de çok büyük zulüm ve vahşette bulunarak, Ehl-i Sünnet Müslümanları kılıçtan geçirip, seleften yadigâr kalmış bütün türbeleri ve camileri yıkınca; Sultan II. Mahmud, Vehhâbi eşkıyasını def ve tart ettikten sonra, buradaki bütün eserleri yeniden inşa ve ihya eylemişti. Hücre-i Saadet’e hediye ettiği şamdanla birlikte gönderdiği aşağıdaki şiir, II. Mahmud’un Resûlullah’a ve dolayısıyla dine beslediği hürmet ve muhabbetin bir vesikasıydı:

Şamdan ihdâya eyledim cüret yâ Resûlallah!

Murâdımdır Ulyâya hizmet, yâ Resûlallah!

Değildir ravzaya şâyeste destâvri-i nâçizim,

Kabulünde kıl ihsân u inâyet, yâ Resûlallah!

Kimim var hazretinden gayrı, hâlim eyleyem i’lâm,

Cenâbındandır ihsân u mürüvvet, yâ Resûlallah!

Dahîlek, el-emân, sad-el-emân, dergahına düşdüm

Terahhüm kıl, bana eyle şefaât yâ Resûlallah!

Dü-âlemde kıl istishâb hân-ı Mahmûd-i adlîyi,

Senindir evvel ve âhirde devlet yâ Resûlallah! [34]

Abdülaziz İntihar mı Etti?

Sultan Abdülaziz'in sözde "intiharı" meselesi incelendiğinde görülmektedir ki olay intihar değil, açıkça Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa, Mütercim Rüştü Paşa ve arkadaşlarının (30 Mayıs 1876'da tahttan indirilmesinden dört gün sonra) işledikleri bir cinayettir. Zira Ahmed Cevdet Paşa'nın ifadesiyle, "makasla sol kolunun damarlarını kestikten sonra, yaralı kol ile sağ kolunun damarlarını kesmesi inanılmaz bir durumdur." Diğer taraftan, koskoca Osmanlı padişahının bu şekilde ölümü üzerine, şeran ve kanunen her çeşit soruşturma ve tam teşekküllü bir tıbbî incelemenin yapılması gerekirken, asla bu yola gidilmemiş ve sadece Fahri Bey ve birkaç doktordan sorularak alelacele "sahte ölüm raporu" hazırlanmıştır. Rapor için gelen doktorlardan bazıları Padişah'ın vücudunu incelemek istediklerinde Hüseyin Avni Paşa, muayene taleplerini şiddetle reddetmiştir. "Bu, bir padişahın cesedidir. Onun için size her tarafını açıp gösteremem" diyerek mani olmuştur. İncelenmeden tutulacak bir rapora imza atmayacağını beyan eden Hekim Ömer Paşa'nın rütbeleri sökülmüş ve askerlikten men edilmiştir.

Doktorlara, önce Padişah'ın yüzü gösterilerek, cesedin Sultan Abdülaziz'e ait olduğu teşhis ettirilmiştir. Ardından sağ ve sol kolları açılmış ve sözde kollarını kesmekte kullandığı makas gösterilmiş ve doktorlara şöyle denmiştir: "İşte yaraları açan makas budur; Sultan bununla kollarını kesmiştir." İşte sözü edilen ısmarlama rapor, sadece bunlara göre yazılmış, daha doğrusu yazdırılmıştır. Çünkü darbeci cinayet şebekesi, hazırlanan ilk iki raporu beğenmemiş ve üçüncüsünü de dikte yoluyla yazdırmışlardır. Doktorlar zaten bu hususu kaleme aldıkları raporda ifade etmişler ve "kendi görüşlerini değil, kendilerine söylenenleri" ortaya koyduklarını dile getirmişlerdir. Raporda geçen hüküm cümlesi aynen şöyledir: "Mezkûr (zikredilen) makas kanlı olup, Hüdâvendigâr-ı sâbıkın (devrik Padişah'ın) bâlâdaki (yukarıda) zikrolunan cerihaları (yaraları) bununla icra etmiş olduğunu bize beyan ettiler." Doktorlardan sadece üçü muayenede bulunmuş, diğerleri ise arkadaşlarının şahitliklerine istinat etmişlerdir. Padişah'ın cesedini gasleden (yıkayıp kefenleyen) Sultan Ahmet Camii baş imamı, Sultan II. Abdülhamid devrinde

yapılan Yıldız Mahkemesi'ndeki ifadesinde “Padişah'ın vücudunun, bilhassa kalp kısmında morluklar gördüğünü” beyan etmiştir.

O dönemi ve bizzat olay günlerini yaşayan güvenilir tarihçilerin (A. Cevdet Paşa ve Mahmud Kemal gibi) ve olay sırasında yayımlanan Avrupa basınının kanaati de olayın cinayet olduğu yönündedir. Kısaca, İngilizlerin kuklası olan Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve adamları, kendi emellerine ters gördükleri Abdülaziz'i, İngilizlerin tahrikiyle şehit etmişlerdir.

Olayın şahitlerinden olan ve hadisenin gerçekleştiği 1876 yılında 10 yaşını idrak eden, Sultan Abdüzzaziz'in kızı Nâzime Sultan, gördüklerini ve konuyla ilgili vesikaları, 1940'lı yıllarda Beyrut'ta sürgündeyken, yakın çevresi ve Adil Sulh gibi bazı ilim adamlarıyla paylaşmış ve konuyla ilgili tartışmalara son noktayı koymuştur. Adil Sulh'un oğlu Munah Sulh da bunları daha sonra tarihçi Halid Ziyade'ye aktarmıştır. Ziyade, elindeki bilgi ve belgeleri 1991 yılında El-Hayat gazetesinde yayımlanan “Osmanlı Sultanı Abdülaziz'in Vefatındaki Esrar Kızının Şahitliğiyle Dağılıyor” başlıklı makaleyle kamuoyuna ilan etmiştir. Bu makalede geçen, Nâzime Sultan'ın babasının ölümüyle ilgili, tarihî öneme sahip şahadeti şöyledir:

“Kuşkusuz, babamın intihar ederek vefat ettiğine hükmedenler aldatıcılarıdır. Ben, babamın öldürülüşüne bizzat kendi gözlerimle şahit oldum. Gördüklerim şundan ibarettir: Bir gün babam, sarayın salonlarından birinde oturuyordu. Ben de hemen yanı başında idim. Birden yanımıza pehlivan gibi sekiz adam girdi. Kuvvetli ve kötü niyetli oldukları belli oluyordu. Babam onları görünce, kötü niyetli olduklarını anladı. Kurtulmaya çalışarak ayağa kalktı. Adamlar ilerlemeye başladılar. Bir taraftan da babamdan gelecek bir mukavemete karşı ihtiyatla hareket ediyorlardı. Babam, büyük cüsseli, sağlam bünyeli ve güçlü pehlivanlardandı. Birkaç oyuna getirme teşebbüsünden sonra babam, adamlardan uzaklaşarak, sarayın bir üst katına çıkaran seyyar merdivenin olduğu yere ulaşmayı başardı. Ancak oraya varınca şaşırdı kaldı. Çünkü merdiven yerinde yoktu. İhtiyat olsun diye komplocular, onu kaldırmışlardı. Sonra durdu ve yüksek sesle haykırdı: “Burada

merdiven vardı, kim aldı?” Bu soruyu, tekrar tekrar sordu. Telaşla, sarayın salonlarında dolaşmaya başladı. Adamlar da arkasından onu takip ediyorlardı. Gördüğüm bu sahne, beni korkuttu. Kapılardan birinin örtüsünü kendime siper ederek, olup biteni izlemeye başladım. Nihayet adamlar, babamın şiddetli mukavemetinden sonra onu bir köşede sıkıştırarak ele geçirdiler. Sonra sırt üstü yere yatırdılar. İkisi sağ koluna, ikisi sol koluna, ikisi sağ ayağına, ikisi sol ayağına oturdular. İçlerinden biri bir ustura ile iki elinin atardamarlarını kesti. Çok kan kaybedinceye kadar üzerinden inmediler. Babam, bu hal üzere ruhunu teslim etti.”^[35]

II. Abdülhamid Kızıl Sultan mı?

Sultan Abdülhamid, içerideki ve dışarıdaki tüm hasım cepheye kökleşen Osmanlı düşmanlığının adeta “sembölü” olmuştu. Abdülhamid’e, siyasî emellerine yol vermediği için acımasızca saldıran, kin ve nefret nöbetleri geçiren Ermenilerce, Avrupa’da propaganda edilen “Kızıl Sultan” (Le Sultan Rouge) iftirasını, bizim İttihatçılar, onlara şirin gözükmek ve yaranma adına “öykünmeyi” meziyet saymışlardı. M. Kemal İnal’ın şu tespiti, tam da yukarıdaki trajik duruma işaret etmektedir: “Onun ‘Kızıl’ yahut ‘Kırmızı Sultan’lığına, yani hunharlığına dair duyumlar ve yayınlarda bulunan İslâm ve Türk düşmanı yabancılarının ve onlarla ağız birliği eden yerli garazkârların savundukları lafların iftira olduğunu söylemek, tarafsızlığa ve haklılığa ait olan bir vazifedir.” Şehbenderzade Ahmet Hilmi de aynı hususa “...Bu büyük hükümdara, bir Türk’ün ‘Gerici’ veya ‘Kızıl Sultan’ demesi, şaşkınlıktan öte bir gaflet ve dalalettir,” sözüyle parmak basmıştır. İ. Hami Danişmend’in ortaya koyduğu görüş ise, yukarıdakiler kadar çarpıcı, ama daha kapsamlıdır: “Tarihte tahrif edilmiş (bozulmuş) birçok şahsiyetler vardır. Bazılarının kahramanlaştırılmasına mukabil, bazıları da ‘ejderleştirilmiştir’. II. Abdülhamid işte bu ikinci zümredendir. Saltanat devrinde muhalifleri tarafından yabancı memleketlerde ve hal’inden sonra da düşmanları tarafından Türkiye’de yazılan eserlerde bin türlü mübalağalarla (abartmalarla) yalnız kusurlarından bahsedilmiş ve gene bin

türlü iftiralar atılarak kanlı ve korkunç bir tip haline getirilmiştir.”

Şu iğrenç “Kızıl Sultan” iftirasının Batıda doğuşunun ve yaygınlık kazanmasının hikâyesi şöyle olmuştu: Doğuda patlak veren Ermeni olayları ile Ermeni militanların zulüm ve katliamlarının şiddetlenmesi üzerine Sultan II. Abdülhamid, Kürtlerle işbirliği içerisine girip, onlardan Hamidiye Alayları teşkil ettirdi. Bölgede asayiş sağlayıp emperyalist emellere meydan vermeyince, Avrupa basını ve Ermeniler padişah aleyhinde yıpratma kampanyası başlatmışlardı. Bu çerçevede, Fransız Akademisi üyesi Tarihçi Kont Albert Vandal, Abdülhamid’e ilk defa “Le Sultan Rouge” lakabını takacak ve bu çirkin söz, uydurulan diğer yaftaları hep gölgede bırakarak, en fazla dikkat çekip revaç bulanlardan olacaktı. Vandal dışında, yabancı yazarlardan Anatole Frans “Evhamlı Despot, Kanlı Hayvan” lakaplarını seçerken, William Stears Davis ise “Melun Allah’ın Belası Hamid” lakabını tercih etmişti. İttihatçılar bu tabiri, “Kızıl Sultan” diye tercüme ederek, Ermenilerle birlikte, “Ermeni katili” dedikleri Abdülhamid’i kötüleme yarışına soyunmakta pek de geç kalmamışlardı. Mesela, Prens Sabahattin, onun için şu ağır ifadeleri sarf etmişti: “Kızıl canavar, elleri kanlı ve kan dökücü sultan.”

Hiçbir insanın altından kalkamayacağı bu ağır suçlamalar karşısında Abdülhamid Han’ın, “Hiçbir namuslu Ermeni, padişahına kast eden eli bombalı ırkdaşına “şanlı avcı” (Tevfik Fikret’in sözü) diyecek kadar hayâsız olmamıştır!” serzenişi oldukça manidardır. Yanı sıra, şu içerlemesi ve son dileği de fevkalade düşündürücüdür: “Yalnız bana ‘Katil Padişah, Zalim Padişah, Kızıl Sultan’ dediler. Bakalım tarih onlar için ne diyecek? Cenab-ı Hak’tan dileğim, onların sonunu bana göstermesidir.” Hâlbuki Fransa’nın Dışişleri Bakanı M. Manataux, Revue de Paris’in 1 Aralık 1895 tarihli sayısında, Abdülhamid’e “Ermeni katili” demenin büyük haksızlık olacağını, bilakis onun tüm vatandaşlarına son derece adil ve hakkaniyetli bir biçimde davrandığını itiraf etmek mecburiyetinde kalmıştı: “Abdülhamid, esmer ve güzel elleri olan bir adamdır. O bu nazik eliyle, Afrika ve Asya ortalarından Balkanlar’a kadar olan İslâm Dünyası’nın bütün fertlerini birbirine bağlarken, aynı nazik eliyle Kudüs ve

Çanakkale Boğazı'nın anahtarını da tutmaktadır. Küçük ve nazik, fakat gerçekte çok meşgul olan bir el..." Gerçekten de Abdülhamid, saltanatı boyunca, bazı tarihçilerin iddialarının aksine, Sultan Abdülaziz'in katli ve Çırağan Baskını gibi fiili durumlar hariç, muhaliflerine asla idam cezası (Mithat Paşa gibi) vermemiştir. 31 Mart olayında 1. orduya, Rumeli'den gelen çapulcuları durdurmak için, kardeşkanı akar korkusuyla talimat dâhi vermekten kaçınmıştır.^[36]

Vahdeddin Vatan Haini mi?

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ve Sultan Vahdeddin'in şahsiyetiyle ilgili yapılan değerlendirmelerin tek taraflı olduğu hemen göze çarpmaktadır. Düşman topraklarının Saraya çevrildiğini gören Vahdeddin ve Osmanlı kurmayları, bütün gayretlerini, Anadolu'ya gönderilecek bir komutan vasıtasıyla bağımsızlık tohumlarının yeniden yeşertilmesi için harcamışlardır. Sadrazam Damat Ferid, Mustafa Kemal Paşa'yı padişaha götürmüş ve askerlerin istediği insan olarak takdim etmiştir. Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal'in cumhuriyetçi olduğunu ve hanedanı devre dışı bırakabileceğini hatırlatmışsa da padişah, önemli olanın vatan ve devlet olduğunu ifade etmiştir. İşte bu şartlar altında, 9. ordu müfettişi kisvesiyle Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırılan Mustafa Kemal ile Sultan Vahdeddin defalarca özel olarak görüşmüşlerdir. Bandırma vapuruna Mustafa Kemal ile birlikte kimlerin bineceği tespit edilmiş ve bunların vizeleri temin edilmiştir. Bütün bunlar Vahdeddin'in emriyle olmuştur. Her türlü masraf, padişahın özel imkânları ile gizli ödenekten karşılanmıştır. 1920–1922 tarihleri arasında, fiilen idare TBMM'de olmasına rağmen, Vahdeddin, Kuva-yı Milliye ve TBMM aleyhine bir tek şey yapmamıştır. Aksine, işgal kuvvetlerini yatıştıracak bazı girişimler dışında, gizlice ve imkânları nispetinde, onların işlerini kolaylaştıracak desteklerde bulunmuştur. Dolayısıyla, Sultan Vahdeddin vatan haini değil, vatanın istiklâli için tacını ve tahtını terk eden bir vatanseverdir. Bütün gayretlerine rağmen İstanbul'u işgalden kurtaramayınca, Kuvayı Milliye'ye de köstek olmamıştır. İstanbul'u terk ettikten sonra, İngilizler ve İtalyanlar, onun taşıdığı hilafet sıfatını Anadolu aleyhine kullanmak

istemişlerse de Sultan Vahdeddin'in iman kuvveti ve vatan sevgisi buna mâni olabilmiştir. (Bu konuyu az sonra ayrıntılı olarak işleyeceğiz.)[37]

[22]. Namık Kemal, Evrâk-ı Perişan, Neşr. İ. Pala, Ank.1989, s.99-114; Mustafa İsen, "Osmanlı Hânedânının Şairliği ve Fâtih", Tarih ve Medeniyet Dergisi, Sayı:40(1997), s.8-10; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.100.

[23]. İbn-i Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, 1. Defter, Neşr: Ş. Turan, Ankara, 1991, s.129; Mehmed Akman, Osmanlı Devletinde Kardeş Katli, İstanbul, 1998; A. Himmet Berki, Büyük Türk Hükümdarı Sultan Mehmed ve Adalet Hayatı, İstanbul, 1953, s.142-148; Aydın Taneri, Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümlanlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Tişkilatı, Ankara, 1978, s.184 vd; Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, İstanbul, 1990-1998, c.1, 328, c.2, s.10 vd; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.80-89; Abdülkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem İçin Kardeş Katli Meselsi", İÜFTD, Sayı: 33 (1980-1981), s.12-13; Ali Aktan, "Osmanlı Hanedanı İçinde Saltanat Mücadelesi ve Kardeş Katli", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 10 (Ekim 1987), s.8.

[24]. Aşıkpaşazâde, s.140; Solakzâde, s.187; Hoca Sadeddin, c.1, s.407; Namık Kemal, Evrâk-ı Perişan, s.105-106; İbni Kemal, 7. Defter, s.8-9; Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, Neşr: N. Çevik, İstanbul, 1998, c.2, s.258; Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I-II, İstanbul, 1998, c.1, s.147; Akman, Kardeş Katli, s.64-69; Halil İncalcık, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, Ankara, 1954, s.110; Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, c.2, s.5 vd.; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.88-89.

[25]. André Clot, Fatih Sultan Mehmed, İstanbul, 1994, s.126-130; Hammer, c.2, s.178-179; Peçevi, Tarih, c.1, İstanbul, 1281-1283, s.345-346; Kantemir, c.1, s.136; Uzunçarşılı, c.2, s.151-152; İncalcık, Fatih Devri Üzerine, s.8-11, 28; İ. Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c.1, İstanbul, 1971-1972, s.202; A. Rıza Sağman, "Fatih'in Anası", Resimli Tarih Mecmuası, s.2312; Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, s.13-16; Öztuna, Devletler ve

Hanedanlar, c.2, Ankara, 1996, s.122-123; N. Sami banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1971, c.1, s.442-447; İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul, 1998; K. Edip Ünsel, Fatih'in Şiirleri, Ankara, 1946, s.81; Çetin Altan, "Fatih'in Hıristiyanlığı Öven Gazeli", Hürriyet Gazetesi, 8 Mart 1996; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.90-94.

[26]. Çağatay Uluçay, Harem II, Ankara, 1992, s.38-42; Padişahların Kadınları ve Kızları, s.34-35; Ahmed Refik, Kadınlar Saltanatı, c.3, İstanbul, 1923, s.16-17, 37-39, 131, 141; Akgündüz, Osmanlı'da Harem, İstanbul, 1997, s.23-25, 147-148, 151-164, 255-264, 303-306 vd.; Osmanlı Kanunnameleri, c.2, s.311 vd.; Bilinmeyen Osmanlı, s.111-116; Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.2, İstanbul, 1983, s.126-127; Kur'ân, Nisâ, 25; Mü'minun, 5-6; Buhari, Itk, 49.

[27]. Neşrî, Kitâb-ı Cihannüma, c.2, s.840-843; Aşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osman, İstanbul, 1932, s.191-192; Âlî, Künhü'l-Ahbâr, c.2, Ankara, 2003, s.178 vd; Lütî Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, s.190; Solakzâde, s.266; İbn Kemal, Tevârih, c.7, Ankara, 1991, s.531 vd; Uzunçarşılı, c.2, s.143-144; Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", Belleten, c.34, Sayı:134 (1970), s.231-234; c.39, Sayı: 155 (1975), s.473-482; Şehabeddin Tekindağ, "Fatih'in Ölümü Meselesi", İÜ. Edb. Fak. Tarih Dergisi, Mart 1966, s.95-108; Turgut Akpınar, "Fatih Zehirlendi mi?", Tarih ve Toplum Dergisi, Mart 1993, s.30-36; Arslan Terzioğlu, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", Tarih ve Toplum, Temmuz 1993, s.24-32; Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri 1, Haz: İ. Kara, İstanbul, 1995, s.450 vd; "Fatih Zehirlenmiş miydi?", Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 3 Haziran 2007, s.7; Ahmet Almaz, Fatih Sultan Mehmet Nasıl Öldürüldü, İstanbul, 2007, Nokta Kitap.

[28]. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. 3062; Âli, Künh'ül-Ahbâr, Süleymaniye Kütp. Esad Efendi, nr. 2162, vrk. 213/b; Lütî Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, s.203; Solakzâde, s.348-349; Hezarfen Hüseyin Efendi, Tenkihi Tevârih-i Müluk, Süleymaniye Kütp. H. Ali Paşa, nr. 732, vrk. 140/b; Peçevi, Tarih, c.1, s.430; Şemdanizâde Süleyman Efendi, Müri'üt-

Tevârih, İstanbul, 1338, s.507; Hammer, c.4, s.86; Uzunçarşılı, c.2, s.245; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.122-123.

[29]. Heyet, Resimli-Haritalı Mufasssal Osmanlı Tarihi, İstanbul, 1958, c.2, s.717-739, 788; M. Zeki Kuşoğlu, Tılsımdan Takıya, İstanbul, 1998, s.52 vd.; İlhan Bardakçı, Tarihten Bugüne 1982, İstanbul, 1983, s.121-122; İbn-i Abidin, Redd'ül-Muhtar, c.6, s.407, 420; Halil Gönenç, Günümüz Meselelerine Fetvalar, İstanbul, 1983, c.2, s.164, 176-177; Ebussuud, Fetava, Süleymaniye Kütp. Şehid Ali Paşa, nr.1028, vrk. 276/b; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.147-148; “Yavuz’un Küpesine ve Bıyığına Takılmak”, Zaman Pazar Eki, 3 Şubat 2008.

[30]. Solakzade, s.521-533, 545-566; Âli, Kühül Ahbar, Esad Efendi, nr. 2162, vrk. 363/a vd.; Peçevi, Tarih, c.2, İst.1281, s.300-305; Ahmed Refik, “Konya Muharebesinden Sonra Şehzade Sultan Beyazıd’ın İran’a Firarı”, TOEM, nr. 36, s.705-727; O. Ghiselin de Busbecq, Türkiye’yi Böyle Gördüm, Haz: A. Kurutluoğlu, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.37-40; Uzunçarşılı, “Babasından Sonra Saltanatı Elde Etmek İçin Kardeşi Selim’le Çatışan Şehzade Beyazıd’ın Amasya’dan Babası Kanuni Sultan Süleyman’a Göndermiş Olduğu Arıza”, Belleten, c.24, Sayı: 96 /1960), s.597-600; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.2, 401-408; Akman, Kardeş Katli, s.84-98; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.87, 155-157.

[31]. Naima, Tarih-i Naima, İstanbul, 1280, c.2, s.212-213; Peçevi, c.2, s.119 vd, 362-388; Solakzade, s.699-720; Kantemir, c.1, s.167-169, 285-287; Uzunçarşılı, c.3, k.1, s.127-148; Öztuna, Devletler ve Hanedanlar, c.2, s.185; Mithat Sertoğlu, “Tuğî Tarihi=İbretnüma”, Belleten, c.11, Sayı: 43 (1947), s.493-514; İbn-i Abidin, Redd'ül-Muhtar, c.2, s.453-465, c.4, s.119 vd.; Hac Risalesi, Süleymaniye Kütp. Hacı Mahmud, nr. 1093, vrk. 2/a-b; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.181-183; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, İstanbul, 2004, s.179-184.

[32]. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. 2457, 2477, 3831, 5948; Naima, c.4, s.107-123, 322-334; Silahdar Mehmed, Silahdar Tarihi, İstanbul, 1928, c.2, s.116-117; Uluçay,

Padişahların Kadınları ve Kızları, s.48-49, 56-59; Taht Uğrunda Baş Veren Kadınlar, İstanbul, 1961, s.124-149; Ahmed Refik, Kadınlar Saltanatı, c.4, s.239-242; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, s.201-203.

[33]. Naima, c.4, İst.1280, s.243-244, 298-344; Uluçay, “Sultan İbrahim Deli, Hasta mıydı?”, Tarih Dünyası, 15 Temmuz-1 Ağustos, 15 Ağustos-1 Eylül 1950, 1 Şubat ve 15 Nisan 1951 Tarihli Sayıları; Sefa Saygılı, “Sultan İbrahim Deli miydi?”, Eğitim Bilim Dergisi, Şubat 1999, s.26-27; Yavuz Bahadıroğlu, Resimli Osmanlı Tarihi, İstanbul 2007, Nesil Yayınları, s.263-264, 267-268.

[34]. Cevdet Paşa, Tarih, c.12, s.193-322; Ahmed Lütfi, Tarih, c.3, 142-160; Karal, Osmanlı Tarihi, c.5, s.142-167; Mustafa Armağan, “Bosna’ya Paşa Geldi?”, Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 15 Ağustos 2004, s.8; “Bosna: Osmanlı’nın Son Adası”, Zaman Gazetesi, 15 Ağustos 2004, s.16; İsmail Çolak, Modern Zamanlarda Osmanlı’yı Aramak, İstanbul, 2005, Lamure Yay., s.67-68; Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, İstanbul, 2004, s.184.

[35]. Mahmud Celâleddin Paşa, Mir’ât-ı Hakikat, Neşr: İ. Miroğlu, c.1, İst.1979, s.153-182; Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir, Neşr: C. Baysun, c.4, Ank.1986, s.155-160; Enver Karal, Osmanlı Tarihi, Ank.1988, c.4, s.169-264, c.7, c.255-360; Uzunçarşılı, “Sultan Abdülaziz Vak’asına Dair Vak’anüvis Lütfi Efendi’nin Bir Risalesi”, s.349-373; Albert Wirth, “Sultan Abdülaziz’in Öldürülmesi”, Çeviren: Salim Tura, Tarih Dünyası Mecmuası, Sayı: 18, 1 Ocak 1951; Abdurrahman Şeref, “Sultan Abdülaziz’in Vefatı”, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Sayı: 6/83, 1 Teşrinisanî 1340/1 Kasım 1924; İbnülemin Mahmud Kemal, “Sultan Abdülaziz’e Dair”, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Sayı: 9/86; Halid Ziyade, “Osmanlı Sultanı Abdülaziz’in Vefatındaki Esrar Kızının Şahitliğiyle Dağılıyor”, El-Hayat gazetesi, 6.5.1412/11.11.1991, Sayı: 10502; Ömer Faruk Yılmaz, “Babamın Katledilişini Gördüm!”, Yedi Kıta dergisi, Sayı: 38, Ekim 2011, s.23-24, 26-27.

[36]. Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, İstanbul, 1984, s.82-83, 90, 97, 122; M. Kemal Öke, Saraydaki Casus,

İstanbul, 1991, s.120, 153-171; İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, İstanbul, 1986, s.53, 59-65, 87; Y. Kenan Necefzade, II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1967, s.13; Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki, İstanbul, 1986, s.257; İ. Süreyya Sırma, II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti, İstanbul, 1985, s.34, 36; İ. Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.4, İstanbul, 1971, s.168, 286; Sırma, Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi, İstanbul, 1998, s.33, 218; M. Kemal İnal, Son Sadrazamlar, C.3, İstanbul, 1982, s.1289-1290; Süleyman Kocabaş, Çarpıtılan Tarihimiz, İstanbul, 2000, s.30, 37-38; Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul, 1964, s.22; Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul, 1999, s.269-270; Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, İstanbul, 1980, s.80; Ali Ekrem Bolayır, Hatıralar, Haz: M. Kayahan Özgül, İstanbul, 1991, s.403, 414; İsmail Çolak, Son İmparator Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası, İstanbul, 2009, Nesil Yayınları.

[37]. Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1976, s.132-133, 144-150, 599; Tefik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da I, Ankara, 1981, s.7; Lord Kinross, Atatürk, Çev: A. Tezel, İstanbul, 1967, s.231; Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Haz: C. Kutay, İstanbul, 1980, s.267-269; E. Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, İstanbul, 1987, s.194; İlhan Bardakçı, Vahdeddin'den Mustafa Kemal'e, İst.1993, s.77-78; Falih Rifki Atay, Çankaya, İst.1980, s.173-174; Naşit Hakkı Uluğ, Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, İst.1973, s.51-53; Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ank.1986, s.98-99, 116; Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c.2, İst.1983, s.497; Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.1, Ank.1973, s.193; Murat Bardakçı, Şahbaba, İstanbul, 1998; Son Osmanlılar, İstanbul, 1992; Necip Fazıl Kısakürek, Sultan Vahidüddin, İstanbul, 1976; Yılmaz Çetiner, Son Padişah Vahdeddin, İstanbul, 1993; Paul Gentizon, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Çev: F. Ülkü, Ankara, 1983; A. Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara, 1984; Kadir Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler, İstanbul, 1992; Osmanoğullarının Dramı, İstanbul, 1990; İ. Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Kronolojisi, C.4, İstanbul, 1972; T. Mümtaz Göztepe, Vahdeddin Gurbet Cehenneminde, İstanbul, 1991; Yıldız'dan Sanremo'ya

(Nevzat Vahdettin'in Hatıraları), İstanbul, 1999; Son Osmanlı Vahdeddin, İstanbul, 2010, Nesil Yayınları.

Hurafe ve Çarpıtmaların Odağında Osmanlı'da Harem

HAREM DEYİNCE YILLARCA yerli ve yabancı kimi tarihçi, yazar, araştırmacı ve gazeteciler ile bazı toplum kesimlerinin aklına hep müstehcenlik gelmiştir. Şimdiye kadar Harem bağlamında çekilen iç ve dış kaynaklı birçok film, dizi ve belgeselde, güya sanat adına alabildiğince cüretkâr ve pervasız bir teşhirci sunumla olaya yaklaşılmıştır. Bu tür basılı ve görsel yapılarda daha çok Osmanlı padişahlarının saraydaki mahrem hayatlarını ve cismani yönlerini ön plana çıkaran pespaye bir magazinci ve röntgenci anlayışın benimsendiği dikkatlerden kaçmamıştır. Bunlarda, içerik itibariyle okuyucunun ve seyircinin cismani duygularına seslenen ve şehvî dürtülerini harekete geçiren fantastik bir dil, senaryo ve kurgu geçerli olunca da sık sık yüz kızartıcı ve utanç verici manzaralarla karşılaşmak kaçınılmaz olmuştur.

Tarihimizin, bu cinsellik avcısı ve istismarcısı paparazzici insanların ve pozitivist-sekülerist tarihçi-yazarların ecdada reva gördüğü muamele karşısında büyük bir tehdit ve tahribata maruz kaldığı ise acı bir vakiadır.

Bu nitelikteki eserler ve yapımlar aracılığıyla oluşturulmak istenen şayia ve zihin bulandırma girişimleri, toplumdaki olumlu Osmanlı imajına hasar vermesi bakımından ciddi bir tehdit unsuru olarak önümüzde durmaktadır.

Harem'e Yabancı(lar) Gibi Bakmak

Harem örneğinden hareketle Osmanlı'ya ve padişahlara yönelik oluşturulmak istenen bu çirkin imajın, karalama edebiyatının, menfi algı ve sinsi düşmanlığın altyapısında ne vardır? Söz konusu tarihi kişilik Osmanlı padişahları olunca neden mahremiyet ve aile hayatının özelliği ve gizliliği rahatça ayaklar altına alınmaktadır? Şüphesiz bunun altında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yaşanan sert ve radikal dönüşüm sürecinde yeni devlet ve rejimin, Osmanlı'ya matuf ihdas ettiği ve yıllarca takipçisi olduğu kırmızı çizgiler, ideolojik kalıplar ve siyasi yaklaşımın mahsulü menfi bakış

açısı ve tutum yatmaktadır. Bu da Cumhuriyet dönemlerinde Osmanlı'ya düşman olan, Osmanlı mirasını ve padişahları reddeden nesiller türetmiş; ne ekilmişse o biçilmiştir. On yıllarca resmi ideoloji ve tedrisatın imalatından geçmiş, Osmanlı fobisi aşıları ve ninnileri ile yetiştirilmiş haramzade bir nesilden bundan daha başka ne beklenebilirdi ki? Tarihte Osmanlı kadar övülen; ama kendi milletinin kimi “yabancılaşmış evlatları” tarafından da bir o kadar yerilen ikinci bir devlet herhalde yoktur. Tarihine ve atalarına yabancılaşmanın, kendi tarihî kıymet ve şahsiyetlerine bir yabancı gözüyle dışarıdan bakmanın ve küçük düşürmenin başka bir örneğine dünya üzerinde Türkiye dışında herhalde nadiren rastlanabilir.

Batılılardaki Bitmeyen Merak ve Fantastik Harem Algısı

Harem ile alakalı içerde ve dışarıda yapılan menfi tezvirat ve neşriyat daha çok Batı kökenlidir. İzinsiz herhangi bir kimsenin gizlice bile girmesinin imkânsız olduğu kaleden farksız olduğu bir yere yabancı bir seyyahın (17-18. Yüzyıllarda uydurma seyahatname yazmak Avrupa'da revaçtaydı), tüccarın, tarihçi ya da bir yazarın adeta girmiş ve görmüş gibi “kendi krallarının gayrı meşru hayatlarından ilhamla” Harem’le ilgili yalan-yanlış, kulaktan dolma malumat, anı, müşahede ve tasvirlerle yer vermeleri; üstelik bunların doğruymuş gibi referans alınması ve kullanılması ilmî ve tarihî bakımdan tamamen sakat bir durumdur. Mesela I. Ahmed dönemi Venedik elçisi Ottavinano gibilerinin eserlerinde, Batılı devletlerin saraylarında olduğu gibi Osmanlı sarayının koridorları ve en kuytu köşelerinde de kol gezen tek hâkim cereyan sanki cismaniyetmiş, sere serpe bir ahlaksızlıkmiş gibi gösterilmiştir. Zaten konunun ehli tarihçiler ve otoritelere tarafından bu sözde kaynaklar ve sağlıklı metinler tenkit edilmiş ve çürütülmüştür. Haremle ilgili sık sık yayınlanan çıplak resimlerin aslı esası olmayan Batılı yazar ve çizerlerin fantezilerinden ibaret olduğunu ülkemizdeki uzman tarihçi ve araştırmacılar da teyit etmektedirler.

Dünya çapında otorite tarihçimiz Prof. Dr. Halil İnalcık Batılıların harem hakkındaki tasvirlerini “hayal ve fantezilerle

dolu” olarak tavsif etmesi bu tezimizin en kuvvetli dayanaklarından. Harem’le ilgili yirmiden fazla ilmî eser veren Prof. Dr. Çağatay Uluçay ise konuyla ilgili şu tespiti serdetmektedir: “Yabancıların yazdıkları eserler çok kere hayal mahsulüdür. Kulaktan kulağa gelenlerin yazı ve resimle ifadesinden başka bir şey değildir. Bu eserlerin hiçbirisi, Harem’i hayal yuvası olmaktan, karanlık ve sırlar âleminden kurtaramamıştır... Türkiye’yi ziyaret eden seyyahlardan çoğunun Türkçeyi bilmemeleri, Hristiyan oldukları için azınlıklarla düşüp kalkmaları ve onların verdikleri çok zaman hakikate uymayan malumatı en ufak tetkik süzgecinden geçirmeden kitaplarına kaydetmeleri, onları fahiş hatalar yapmaya sürüklemiştir. Seyyah ve ressamların bizler hakkında verdikleri hükümlerin, yaptıkları resimleri yazdıkları kitapların ne dereceye kadar doğru olacağını siz düşünün, hükmünüzü verin.”

Meşhur tarihçi ve devlet adamımız Ahmed Cevdet Paşa’nın eşi Seniha Sultan’ın, bir Fransız diplomatının hanımı olan Madama Simon de La Cherte’ye yazdığı 30 Aralık 1910 ve 12 Ocak 1911 tarihli mektubunda geçen şu sözler, içerden birisi olarak Batılıların muhayyilesindeki Osmanlı Harem’i ve saray kadınları hakkındaki bilgisizlik ve hurafelerden beslenen sağlıklı algılardan duyulan rahatsızlığa çok güzel bir misaldir:

“Biz Türk kadınları, Avrupa’da hiç tanınmayız. Hatta diyebilirim ki, Çin ve Japon kadınları kadar bile tanınmayız. Hâlbuki Pekin ve Tokyo, Paris’e çok uzaktır. İstanbul ise çok yakındır. Bizim hakkımızda akla hayale gelmeyecek şeyler uyduruyorlar. Ne ehemmiyeti var? Bizim esir olduğumuzu, diri diri odalara kapatıldığımızı, kafes içinde yaşadığımızı, neredeyse zincirlere bağlı olduğumuzu ve tepeden tırnağa kadar silahlı, vahşi zenci ve başka köleler tarafından gözaltında tutulduğumuzu, bunların zaman zaman bizleri torbalara koyup denize attığını sanıyorlar. Bizim, birbirine rakip sayısız zevceler topluluğu hâlinde yaşadığımızı, her Türk kocasının kendisine mahsus bir haremi bulunduğunu, yani en azından 8-10 karısı olduğunu sanıyorlar... Bütün Türk kadınlarının, gece gündüz hiç ara vermeden “boyunduruğumuzdan” kurtulmayı, “hürriyetimizi ve

itibarımızı ve kadınlık haklarımızı” elde etmeye çalıştığımızı sanıyorlar... Biz de sizin kadar hürüz. Bizim evde oturduğumuz müddet, sizin oturduğunuz müddetten daha fazla değildir. Canımız istediği zaman çıkar, yürüyerek veya arabayla dolaşırız. Misafirlerimizi dilediğimiz gibi kabul eder, dilediğimiz kitapları okuruz. Sevdığımız musiki aletini çalabiliriz... Türkiye’imizde kadınlar tasavvur edemeyeceğiniz kadar demokratik anlayışlıdır... Annem neydi? Zavallı bir Çerkez kızıydı... Günün birinde annem, Osmanoğlu kanından bir efendinin haremı için İstanbul’a getirilir. Zavallıcık, İstanbul’daki eski konağımıza girdiği zaman Alâeddin masallarındaki bir saraya girdiğini sanır. Artık bir daha oradan dışarı çıkmasını isteyebilir misiniz ondan?”^[38]

Ülkemizdeki Çarpık Harem Tasvirinin Mazisi

Osmanlı Devleti’nde yerli tarihçi, yazar ve gazeteciler tarafından, II. Meşrutiyet sonrasına kadar -Topkapı, saray teşkilatı ve devlet yönetimini konu alan hadsiz eser yazılmasına rağmen- Harem’le ilgili kayda değer bir kitap ve makale çalışması kaleme alınmamış ya da alınamamıştır. Zira bu bahsin padişahların özel/mahrem hayatlarına girdiği düşünülmüş; ahlak, terbiye ve nezaketin bir gereği, hürmetin ifadesi olarak merak edip ilgi duyma ve öğrenme (kurcalama) ihtiyacı hâsıl olmamıştır. Osmanlı yazarları içinde Harem’e ilk giren ve en sağlam bilgileri veren son Osmanlı vakanüvisti Abdurrahman Şeref Bey’dir. Bu yazar, Sultan II. Abdulhamid’in tahtan indirilmesinden sonra Harem’i tetkik imkânı bulmuş, burayla ilgili makalelerini 1910-1911 arasında “Topkapı Saray-ı Hümayunu” başlığı altında Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuasında yayımlamıştır. Bunun yanında Mecelle yazarı, tarihçi-hukukçu Ahmed Cevdet Paşa’nın Harem ve padişahlar hakkında verdiği bilgiler de kayda değerdir. Ahmed Refik Bey’in dört cilt olarak 1923 yılında neşrettiği “Kadınlar Saltanatı” isimli eser ise bu sahada ilmî-tarihî kıymeti haiz ilk çalışmalardandır.

Cumhuriyet Türkiye’sinde, Haremle ilgili içerdeki menfi propaganda Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren baş gösteren Osmanlı fobisi ve ecdat düşmanlığından, hatta gizli “İslam düşmanlığından” kaynaklanmıştır. Bu dönemde Harem’e ve

padişahların özel hayatına ilişkin yazılan eserlerde Batılı ve Oryantalist bir bakış ve yaklaşımın egemen olduğu sarıh bir gerçektir. Sahih ve muteber olmayan Batılı tarihçi, yazar ve seyyahların Harem’le ilgili tarihi gerçeklikten uzak, hayal ürünü kurgu ve fantastik safsataları, bu eserlerin başlıca esin kaynağı olmuştur. Bunların müellifi olan resmi ideoloji yanlısı tarihçi, yazar, araştırmacı ve gazeteciler, belgelere ve tarihi gerçeklere dayalı ilmî bir yaklaşım sergilemek yerine, Batılıların kaynak niteliği taşımayan uyduruk kitap ve makalelerini me haz gösterip taklit ederek, bire bin katan mübalağalı ve kasıtlı bir üslupla Harem gerçeğini aslından saptırmayı tercih etmişlerdir. Ekseriyeti, içerik itibariyle ilmî ve tarihî bir kıymete sahip olamayan dedikodu, yalan, ahlakî süfliyat, cinsel sapkınlık ürünüdür. Harem’i, görmeden, bilmeden, araştırmadan yazılıp çizilmiş içi boş malzemelerdir. Bunlarda Harem, dine ve ahlaka mugayir, cismaniyetin ve sefahatin hâkim olduğu bir mekân olarak tasvir edilmiştir. Haremdeki kadınlar tesettüre riayet etmeyen, avret yerlerini hemcinslerine göstermekten sakınmayan ahlaken düşük, edep ve terbiyeden nasibini almamış, padişahların zevk ve eğlence aracı olan “hafif meşrep” kadınlar gibi takdim edilmiştir. Harem’de yer yer görülen bazı münferit hadiseler ve kimi mensuplarının şahsî zaaf, kusur ve suiistimalleri, maksatlı bir biçimde umumileştirilerek sanki Harem hayatı bütün zamanlarda bundan ibaretmiş, “günah ve sefahat yuvası” imiş gibi gösterilmek suretiyle, padişahlar ve Osmanlı, toplum ve genç nesiller nazarında karalanıp küçük düşürülmek ve itibarlarına leke sürülmek amaçlanmıştır.

Sultan Reşad döneminde Harem’de 10 yıl muallimelik yapan Safiye Ünüvar’ın Harem’le ilgili Cumhuriyet’in ilk zamanlarından yapılan neşriyatın sıhatten ne denli uzak olduğu hakkındaki şu tespiti oldukça önemlidir: “Osmanlı Sultanlarının hâkim olduğu zamanlara ait pek çok neşriyat yapıldı. Hepsini dikkat ve alaka ile okudum. Diyebilirim ki, bunların çoğu hele son devirlere ait olanları uzaktan tutulmuş objektifin titrek, bulanık akislerinden ibaret kalmıştır. Bir kısmı da hayal mahsulü olan romantik maceraları ihtiva eder.”

Niyazi Ahmet Banoğlu’nun Cumhuriyet döneminde zuhur eden ve uzun yıllar revaç bulan sapkın Harem algısı ve

ilgisinin geçirdiği kısa tarihi serüven ve bunun altında yatan siyasi-ideolojik sebepler hakkındaki tahlil ve tespitleri kayda değerdir:

“Kesin olarak söyleyelim ki, Harem hayatı hakkında yazılanların pek çoğu Avrupa ve Türkiye’de ya tamamen uydurma ya yakıştırma yahut çok eksiktir. Çünkü Harem, yabancı değil, o hareme sahip olandan başka bir erkeğin hiçbir surette giremeyeceği bir kadınlar dairesidir. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz, Harem hakkındaki bir hatırasını bize şöyle nakletti: “Abdülhamid’in hal’i üzerine toplanmaya başladığı zaman, saray harem dairelerinin kafesleri açılmış ve birçok başlar uzanmıştı. O güne kadar harem dairesinden bir baş değil, bir gölge bile gören olmamıştı.” Birçok hükümdarlıklar ve imparatorluklarda görülmüş olan fuhuş ve entrikalar, harem hayatında olmamıştır. Böyle olsaydı, Osmanlı harem rezaletleri yüzünden yıkılırdı. Harem, 1923’te Türkiye Cumhuriyet’i doğuncaya kadar resmen mevcuttu ve o tarihe kadar Türkiye’de Harem’e dair hiçbir eser neşredilemezdi. Cumhuriyet kurulduktan sonra Türkiye’de Harem hayatı hakkında gazeteler ve yazarlar yarışırmasına tefrikalar ve romanlar yayınladılar. Bunlar daha önceleri Avrupa’da yayınlanan uydurma roman ve tefrikalardan farksızdır; çünkü Avrupalı yazarlar, okuyucunun merakını tahrik etmek için uyduruyorlardı. Türk yazarları ise yıkılan saltanatı halkın nazarında kötülemek için bire bin katarak yazıyorlardı. Bu, 1923’ten sonra bi’ on sene kadar sürdü. Bundan sonradır ki, saltanat devrinde Harem hayatı hakkında bilgileri olanlar hatıralarını yazdılar, arşivlerdeki vesikalar eserlere geçmeye başladı.”

Türkiye’de konuyla ilgili en çok araştırma yapıp, kitap ve makale neşreden Prof. Çağatay Uluçay, daha 1950’li yıllarda Harem’le ilgili yapılan gerçek dışı yayınların ve çekilen filmlerin meydana getirdiği tahrifatlara kamuoyunun dikkatini şöyle çekmişti: “Padişahın Harem’ine dâhil kadınlar, çok sıkı bir disiplin altında yaşarlardı. Dairelerinde böyle yaşadıkları gibi, gezinti ve göçlerde de bu hususlara çok dikkat ederlerdi. Durum böyle iken bazı romanlarda, bilhassa son zamanlarda çevrilen filmlerde Kadın Efendi ve Sultanların hayatlarını ifade etmek için onları açık saçık göstermek tarihi hakikate

uyar mı? Bu, hakikaten yaşanan bir tarihin akisleri veya uydurma şekilleri midir? Bunun üzerinde insafla ve ızanla durmak ve düşünmek icap eder. Biz, var olan bir tarihi, milletimize yaşatmıyor, onu yıkıyor, tahrif ediyoruz... Yerli eserlerin noksan ve çok kere yanlış izahları, ne Harem teşkilatını, ne de Harem’de mevcut olan Kadın Efendi, İkbal, Usta, Kalfa ve Cariyelerin hususiyetlerini, vazife ve hayatlarını anlatacak durumda değildir.”^[39]

İddiaların İçyüzü ve Harem’i Görenlerin Tanıklıkları

Harem-i Hümayun, adı üstünde girilmesi -birçok saray görevlisine bile- yasak olan, giren çıkanın izne tabi ve sayılı olduğu, dış dünyaya kapalı bir mekândı. Mesela IV. Mehmed Dönemi’nde, büyükannesi Kösem Sultan’ın yayımladığı tezkirede yer alan, Harem Ağalarının “kapıdan içeri adım atarsanız katledilirsiniz” emri doğrultusunda alınan tedbirler oldukça kati ve sertti. Kalın duvarlarla çevrili harem binası, Harem Ağalarına ait binalar ve diğer ocakların daireleriyle kuşatılmış, ulaşılması adeta imkânsız müstahkem bir kale gibiydi. 1909 yılına kadar Harem Dairesi’ne padişaktan başka, ancak mecburiyet halinde Harem Ağaları ve doktorlar girebiliyor ve gözetim altında işlerini görüp çıkıyorlardı. Sultan Reşad’ın çıkardığı şu fermanla geçen ifadeler, Osmanlı’nın son devirlerinde bile Harem’de âdab, düzen, disiplin ve giriş-çıkışlara ihtimam gösterildiğinin bir delilidir: “Harem’de yaşayan kadınlar kıyafetlerine dikkat edecekler; ahlaka aykırı giyinenlere engel olacaklar. Saraylı kadınlar, dışarı giderken yanlarında bir Harem Ağası bulunacak ve kötü yerlere gitmekten onları alı koyacak... Bohçacı, işçi ve benzerlerinin Harem’e alınmasına engel olacaklar. Harem’e gelen ziyaretçiler Kızlarağası’ndan izin alacaklar, yoksa harem’e sokulmayacaklar.”

Harem’e girip görenler ve burayla ilgili inceleme yapan Lady Montague, Ignatius Mouradgea D’Ohson, Sir Henry Blunt, Jean-Baptiste Tavernier, François Pétis de la Croix gibi seyyah, yazar, diplomat ve elçilik-konsolosluk mensubu kimselerin kanaatleri zaten müspettir. III. Ahmed döneminde (1703–1730) İstanbul’a gelen İngiltere Büyükelçisi Edward

Wortley Montagu'nun eşı Lady Mary Wortley Montague'nin 1717-1718 yıllarına ait hatıraları bu anlamda çok mühimdir ve Batılıların o zamana kadarki hurafelere dayalı menfi Harem algısını ters yüz edecek bir mahiyete sahiptir. Başta padişah II. Mustafa'nın (1695-1703) eşlerinden Hafsa Sultan olmak üzere üst düzey devlet görevlilerinin eşleriyle temas kurup görüşen Lady Montague'nin Harem hakkında birinci ağızdan aldığı bilgiler ışığında kaleme aldığı gözlem ve tespitlerini kendi ülkesindeki bazı yazarlar anlamakta güçlük çekmişler ve Lady'yi yalancılıkla itham etmişlerdir. Niyazi Ahmet Banoğlu'nun belirttiğine göre 1800'lü yıllarda evli erkeklerin, boyunlarına ip takarak karılarını pazara götürüp satmalarının yaygın bir adet haline geldiğı ve gazetelere "büyük fırsat, kaçırılmaz kelepir" ilanlarının rahatlıkla verilebildiğı İngiltere gibi demokrasi ve insan haklarının sözde beşığı olan bir ülkeye bakarak Osmanlının saraya giren kadın köleye maaş bağlaması, eğitim vermesi, sonra da değerli çeyiz ve mücevherleri ile birlikte saraydan azat etmesi elbette ki anlaşılamaz ve kabul edilemezdi. Lady Montague'nin konuyla ilgili yazdığı mektuplarında geçen şu ifadeler, çarpık Harem yargılarını alt üst edecek çarpıcılıktadır:

"Türklerin dini ve ahlakı hakkındaki bilgilerimiz pek eksiktir. Çünkü memleketlerine ya kendi işleriyle uğraşan tacirler ya da doğru ve eksiksiz malumat alamayacak kadar az oturan seyyahlar gelirler... Bunlar Türkiye'de olan biten şeylerden o kadar uzaktırlar ki... Umumiyetle yalan ve saçma dolu Şark seyahatnamelerini okumak bana garip bir zevk veriyor. Bu yazarlar herhalde ömürlerinde hiç kadın görmedikleri halde kadınlardan, erkeklerle görüşmedikleri halde onların ahlakından bahsedenlerdir. Türkler umumiyetle gururlu insanlar oldukları için memleketimizde seçkin bir mevki sahibi olmayanlarla görüşmezler... Hiçbir Avrupa sarayı düşünemem ki, bu derece namuslu hareket etsinler. Hamamda aşağı yukarı iki yüz kadın vardı. Hiç birinde küçümseme tebessümüne, fısıldaşmalara tesadüf etmedim. Aksine benim için "güzel, hem de pek güzel" dediklerini işittim... Harem tamamen yasaktır. Bu yüzden basit seyyahlar içeriye nüfuz edemedikleri için evlerin ancak fazla gösterişli olmayan dış kısımlarını anlatabilmektedirler. Zaten haremler arka tarafta olduklarından sokaktan görülemezler. Dışarıdan

yalnız gayet yüksek duvarlarla çevrilmiş bahçeler görülebilir... Konakların hepsinde bir harem dairesi ve cariyeler var. Ancak bu cariyeler evin hanımına ait hizmetçiler. Evin erkeği ömrü boyunca bunları yolda görse tanımaz. Ne kadar garip değil mi? (...) Bunların (Cariyelerin) en büyüğü yedi yaşında idi. Bu küçük kız çocukların hepsi de çok güzel giyinmişlerdi. Kendisine (Sultana) oldukça pahalıya mal oluyorlar... Yaşlı cariyelerin başlıca görevleri arasında bu küçük kızların yetiştirilmesi ve nakış öğrenmesi var. Hanımlarına, öz evlatları gibi büyük bir titizlikle hizmet etmeleri gerekiyor... Cariyeler dayak yemiyorlar ve esaretleri de diğer memleketlerdekilere göre fazla değil. Kendilerine kefalet parası verilmiyor ama elbiselerine yaptıkları masraf, bizim hizmetçilerimize verdiğimiz paradan fazla... Mr. Hill ve onun gibi diğer seyahatname yazarlarının, Türk kadınlarının esaretine acıdıklarını okurken şaşıyorum. Burada kadınlar diğer ülkelerde olduğundan daha hür ve serbest olarak ömürlerini zevk içinde geçiriyorlar... Türk kadınlarının fikir sahibi, nazik ve bizler kadar hür olduklarına itimat edersiniz...”

Sir Henry Blunt’un, 1634 yılında İstanbul ve Doğu Akdeniz’e gerçekleştirdiği seyahatin ardından kaleme aldığı seyahatnamesinde, Osmanlılar ve Harem’e dair Montague’ya paralel bilgiler aktarmıştır: “Sarayın, yabancıların ikinci avluya girmelerine izin verilen yerine kadarını gördüm... İçeriye girmedi. Ama hükümdarlarına karşı huşu duyduklarını gösteren şahane bir sessizlik ve sonsuz saygı içindeki bir görevliler ve hizmetkârlar kalabalığıyla karşılaştım.”

1631’de bir seyyah grubuyla beraber İstanbul’a gelen Fransız Seyyah Jean-Baptiste Tavernier’in, Topkapı Sarayı’nda uzun yıllar içöğlanlığı yapmış iki kişiden dinledikleri ve Fransa elçisi Marcheville’in padişahın huzuruna kabulü sırasında maiyetine katılıp saraya girmesi sonucu yaptığı gözlemlere dayanarak, 1675 yılında İstanbul’u ve Osmanlı Devleti’ni anlatan “Büyük Padişahın Sarayının İçinden Yeni Hikâyeler” isimli eserindeki tespit ve müşahedeler de Harem’le ilgili fantezi üretmenin imkânsızlığını ispatlamaktadır: “Kadınlar dairesine ilişkin bir

bölümü buraya, okuyucuya bu daireyi iyi bilmenin imkânsızlığını anlatabilmek için dâhil ediyorum... Buraya erkeklerin girmesi yasaktır ve bu yasak Hristiyan manastırındakinden çok daha büyük bir dikkatle uygulanır... Sultanın aşk hayatının niteliği gizli tutulur. Bunun üzerine konuşmayacağım ve bu konu hakkında hiç bir bilgi edinemedim. Bu konuda fantezi kurmak kolay ama doğru bir şeyler söylemek alabildiğine güçtür.”

Aynı şekilde, 1735'te İsveç'in İzmir Konsolosluğu'nda tercümanlıktan başlayıp 1796'da Osmanlı Devleti'nde İsveç elçiliği görevine kadar yükselen Ignatius Mouradgea D'Ohson, eski Harem sakinlerinin eşleri, cariyeler ve hizmetkârlar ile söyleşiler gerçekleştirerek ve araştırmalar yaparak, Osmanlı Harem'ine dair yirmi yıl boyunca topladığı mühim bilgileri 1790'da Paris'te neşrettiği üç ciltlik eserinin ikinci cildinde zikretmiştir. Hatta Padişah III. Selim, eseri çok beğenmiş ve “Musannifini (yazarını) Hak Teâlâ İslâm ile müşerref eylesin” temennisiyle birlikte bir de 5000 kuruşluk hatırı sayılı bir ihsanda bulunmuştur. Osmanlı tarihi, toplumsal yapısı ve Harem (saray) teşkilatı açısından önemli bir kaynak niteliği taşıyan bu eserinde D'Ohson, Harem'deki sıkı disiplin ve katı kurallar hakkındaki görüşlerini oldukça kısa ve net bir biçimde ortaya koymuştur: “Doktorlardan başka hiçbir erkek Harem'e ayak basamaz. Onlar bile Padişah'ın özel izniyle ve Harem Ağalarının eşliğinde girerler... Kızlar Ağası bile Harem'deki kadınlardan birine dikkatlice bakamaz.”

Başka bir yabancı kaynak da aynı gerçeği teyit etmektedir: “Padişahın kendilerine (elçilere) Dersaadet'ten (Saadet Kapısı: İstanbul) geçme izni verdiği yabancı ziyaretçiler, sıkı gözetim altında (Topkapı Sarayı'ndaki) kabul odasına kadar götürülüyorlardı. Bu ziyaretçiler, Harem yapı kompleksinin dış tarafına bakmak bir yana, hiçbir zaman Sultan'ın özel odalarına girmek fırsatını bile bulamıyorlardı.”

Fransız gezgin-şarkiyatçı François Pétis de la Croix ise Batılı yazarların uydurduğu fantastik rüyaların asılsız olduğuna şöyle parmak basmıştır: “Osmanlı hükümdarlarının sarayı konusundaki merakınızı herkesten kolay giderebilirim. Çünkü yirmi yıldan fazla bir süredir bu sarayın içine kapalı kalmış biri olarak güzelliklerini, yaşam tarzını, disiplinini

gözlemleme zamanım oldu. Çeşitli yabancı gezginlerin bir kısmı dilimize de çevrilmiş olan birçok fantastik tasvirine inanılacak olursa bu sarayın büyüğü bir yer olmadığını hayal etmemek güçtür... Fakat sarayın asıl güzelliği içinde gözlenen düzende ve burada yaşayan güçlü kişilerin hizmetine bakacak olanların eğitiminde yatar.”

Bunların yanında, Osmanlı ordusunda uzun yıllar müşavir olarak vazife görmüş ve birçok devlet adamı ile yakın münasebet halinde olmuş Alman Mareşal Moltke'nin (1800-1891) şu sözleri de Harem'le ilgili Batı'da yazılıp çizilenleri tekzip etmektedir: “Saray, içine girilmesi katıyen imkânsız bir yerdir. Ahlak ve adetlerini, iklimin ve hükümetin tesirlerinin incelenmesi ve araştırılması, güzel usul ve geleneklerin derinliğine girilebilmesi için eski surları aşabilmek yegâne merdivendir. Fakat eski sur, bugün ancak Padişah'ın sarayını kapsamaktadır.”

Fransız tarihçi Robert Anhegger'in eşi Mualla Anhegger'in, Harem'in 1960'lı yıllardaki restorasyonu sırasında görevliyken, büyük bir hayretle yaptığı inceleme ve gözlemler ise en az yukarıdakiler kadar çarpıcıdır: “Harem'in, Avrupalıların yüzyıllarca yazıp çizdiğiyle hiçbir alakası olmadığını fark ettim. Harem, Padişah'ın dilediği kadınla yatması için düzenlenmiş bir kurum değil. Mimarisi bile buna göre düzenlenmiş değil. Padişahların, Cariyeleri görebilmesi ve aralarından birini seçebilmesi mümkün değil. Kapılar, daireler, geçişler buna göre planlanmamış. Cariyeler 25 kişilik koğuşlarda yatıyor, üst katta yatan kalfaların sıkı denetimi söz konusu... Padişahların kalkıp Cariyelerin bölümüne geçmesi için kuş olup uçuşması lazım! Harem, bir üniversite gibi düşünülmüş, Cariyeler ise öğrenci. Zaten Cariyelerin yaşadığı bölümün kapısında “Allah'ım bize hayırlı kapılar aç” yazıyor. Ve bu yazı doğrultusunda, çoğu padişah tarafından çeyizleri verilip evlendirilmiş. Çünkü Cariye köle değil, cinsel köle hiç değil; bence doğru deyim Padişah'ın evlatlığı olduğudur. Gerçekten de evlatlık gibi hoş tutulup iyi eğitildikleri anlaşılıyor. Harem'in mimarisi düzenlenirken, burada yaşayan herkesin bir dakika bile boş kalmaması hedeflenmiş olmalı. Harem sanki askerî bir teşkilat... Harem'dekiler son derece iyi yetişmiş, terbiye dilmiş, zeki ve yetenekli kimseler. Devlet

kademelerinde yükselmek istiyorlar. Kendine güvenen erkekler gibi Harem'in kadınları da şanslarını sonuna kadar zorluyorlar.”^[40]

Tarih Aynasında Perdelenen Harem Gerçeği

Harem'i görenlerin tespit ve müşahedeleri de gösteriyor ki, Harem (Harem-i Hümayun) her şeyden önce bir edephane (iffet-i şahane) idi, orada edepsiz ve edepsizliğe izin verilmeyen nezih bir mekândı. Her odanın kapı girişlerinde ve duvarlarında, İslam'da aile hayatı, iffet ve terbiye gibi dini konuların işlendiği ayetler, hadisler, dualar ve kasidelerin (mesela İmam Busirî'nin Hz. Peygamber için yazdığı Kaside-i Bürde'si) nakşedildiği bir mekânda işret âlemleri, dine-ahlaka münafî melanetler ve “iffetsizlikler” nasıl irtikâp edilebilirdi? Mesela, Harem'in asıl kapısı üzerinde Nur Suresi'nin 27. Ayet'te geçen şu ilahî kelam nakşedilmişti: “Başkalarının haremlerine (evlerine) size izin verilmeden girmeyiniz.” Araba kapısının ilerisindeki ikinci kapısı üzerinde de “Ey Allah'ımız ve ey bütün kapıları açan Rabbimiz! Bize de en hayırlı kapıları açiver.” Duasının yazılı olduğu bir levha asılmıştı. Üçüncü kapının üzerini ise güzel bir hatla yazılmış Kelime-i Tevhid ile birlikte Hz. Peygamber'in (sav) şu Hadis-i Şerif'i süslemişti: “Bir saat adaletle hareket etmek, yetmiş sene nafile ibadetten daha hayırlıdır.”

Harem, Osmanlı sarayının en ağır ve en kapsamlı teşkilat, teşrifat ve hizmetlerin bulunduğu bölmeydi. Burada hiyerarşik bir düzen, kademeli bir yapı ve işbölümü, sıkı bir disiplin, sükûnet, huzur, insanî-ahlakî kurallar vardı. Harem'deki eğitimde dinî-ahlakî terbiye esas alınır, Cariyeler (Kadın Köleler) ve sair saray görevlilerinin ahlak ve edep sahibi kişiler olarak terbiye edilmesinin üzerinde ciddiyle durulurdu. İslam'ın temel ilkelerine uymak ve ibadetlerin gereğini layıgınca yerine getirmek Harem ahalisinin şiarlarındandı. Buna padişahlar, anneleri, eşleri ve diğer saray kadınları ayrı bir önem verir, özen gösterirlerdi. Başta Valide Sultanlar ve Kadınefendiler olmak üzere bütün Harem halkının en mühim gündelik meşgalesi eğitim, ilim, ibadet ve hizmetti. Haremdekilerin en temel faaliyetlerinin başında okumak; bilhassa Kuran-ı Kerim ve diğer dinî, edebî ve tarihî türdeki

eserleri okumak geliyordu. Harem'deki kadınlar ibadetlerini büyük bir bağlılık ve titizlikle yerine getirirler, beş vakit namazlarını saray camiinde cemaatle kılarlardı. Padişahlar da buna hassasiyet gösterirlerdi. Sultan Reşad'ın, Harem muallimesi Safiye Ünüvar'a verdiği şu talimat bunun en sağlam delillerindendir: “Namaz kılmayanlara, oruç tutmayanlara verdiğim tuz ve ekmeği haram ediyorum. Bu iradem, hoca hanım tarafından saray kadınlarına söylensin.” Görüldüğü üzere Harem-i Hümayun'da uhrevî bir sükûnet ve ibadethane havası hükümfermaydı.

1909'da kurulan Encümen-i Tarih-i Osmanî üyesi tarihçi, eğitimci ve yazar Ali Seydi Bey'in “Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadîmemiz” isimli eserinde temas ettiği şu hususlar buraya kadar zikrettiklerimizi özetler mahiyettedir: “Sarayda nizamsız, teşrifatsız ve geleneksiz hiçbir şey olamazdı. Saray halkının hiçbirisi tayin edilmiş vakitten evvel yiyemez, yatıp kalkamazdı. Namaz bile cemaatle kılınırdı. İkinci Bayezit, ibadetle meşgul olduğu için sarayda müezzinbaşılık gibi memuriyetler icat etmişti. Kurulmuş nizamın mükemmeliyeti sayesinde bazen o koca saray içinde bir tek nefes alan yokmuş gibi hiçbir ses işitilmezdi... Osmanlı padişahlarının geçen yüzyıl (19.) başına kadar sabah namazlarını saray camiinde saray mensupları ile birlikte kılmaları kaçınılmaz bir hareketti. Enderun'da yetişen Atâ Bey kendi tarihinde bu sabah namazı merasimini şöyle anlatmaktadır: Orta kapıda ezan habercisi olan kapıcı, Ayasofya Camiinde ezan okunduğunu işitince, orta kapının büyük halkasını vurarak ak ağalarını haberdar eder. Bunu bekleyen nöbetçi, müezzine vaktin geldiğini bağıarak haber verir. Zaten bunu bekleyen müezzin, kütüphane merdiveni üzerinden ezana başlar. O esnada ezanı bekleyenler koğuşlarından muntazam bir halde çıkarak camiye gelirlerken Padişah da, Darüssaade Ağası ve Harem-i Hümayun ağaları maiyetinde olarak camiye gelirler. Sünnet-i Şerif kılındıktan sonra hünkâr mahfelindeki Padişah'ın işareti üzerine Darüssaade Ağası ellerini dizlerine vurup işaret verince müezzin başı kamete başlar. Sabah namazı böylece kılındıktan sonra Padişah, mabeyne geçer, ağalar da koğuşlarına geçerler. Diğer namaz vakitlerinde padişah hangi köşk ve dairede bulunuyorsa namazını nöbetçi imam ve iki güzel sesli müezzin ile bulunduğu dairede kılardı.”

Çağatay Uluçay “Harem” kitabında, Harem’in halifenin evi olduğunu ve bu evde herkesin ibadetini yapma, Kuran okuma ve okuma-yazma bilme gerekliliğini şöyle vurgulamıştır: “Gerçekten padişah kadınları okuma-yazma biliyorlardı. Hemen hemen hepsinin odasında bir kitaplık vardı. Bunların, çoğu zaman günlerini okumakla geçirdikleri sanılıyor. Okumanın yanında müsait cariyelerin bazı müzik aletlerini çalmayı, şarkı söylemeyi, oyun oynamayı öğrendikleri de kesindir. Bunların dışında cariyeler, dikiş dikmesini, dantela işlemesini, örgü örmesini de iyi biliyorlardı. Bunları, bu gün onlardan bize kalan eşyalardan ve elbiselerden görüp anlayabiliyoruz. Bu sebeple Harem bir kültür okulu ve nezaket yuvası olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski saraylılar, acemilere ‘Sarayda terbiye olmayan hiç bir yerde terbiye olamaz, burası terbiye mektebidir’ diye korkuturlarmış.”

Harem’deki manevi hayat ve atmosferi -Ramazan ayının nasıl karşılandığı münasebetiyle- Sultan II. Abdülhamid’in kızı Ayşe Sultan, “Babam Sultan Abdülhamid” isimli hatıratında şöyle tasvir etmektedir: “Sarayda Ramazanlar çok güzel olurdu. Bir hafta evvel hazırlık başlardı. Temizlik yapılır, Kiler-i Hümayun’dan bütün dairelere büyük sürahiler içinde türlü şuruplar, birçok iftariyeler gelirdi. Ramazanın ilk gecesi bütün dairelerin sofalarına altın yaldızlı kafesler kurulur, Harem Ağalarıyla bir imam, iki güzel sesli müezzin gelirdi. İlahiler okunarak namaz kılınırdı. Gece kapılar açılır, sahur tablaları girer, top atılınca kadar herkes ayakta kalırdı. Öğle üzeri de her daireye bir hoca gelir, vaaz verirdi. Akşam topla beraber zemzem-i şerifle oruç bozulur, iftar takımları hazırlanır, buzlu limonatalar, şuruplar içilirdi... Sarayın harem dairesi, Ramazanda adeta cami haline girer, herkes ibadetle vakit geçirirdi...”

Harem ağalarının yönetimindeki saray kadınları, Türk-İslam geleneği çerçevesinde sıkı ve disiplinli bir eğitimden geçerlerdi. Özel kabiliyetlerine göre müzik, hanendelik (şarkı okuma), sazendelik (saz çalma), resim, edebiyat, hikâye anlatma sanatı, dikiş, örgü derslerinin yanında kapsamlı bir dini eğitim verilirdi. Adabı muaşeret, nezaket ve terbiye kuralları büyük bir ciddiyet ve hassasiyetle öğretilir ve uygulanırdı. Tarihçi Prof. İlber Ortaylı’nın, Harem’de önemli

olanın, gelen kadının en iyi şekilde yetiştirilmesi, eğitilmesi ve padişah da dâhil yüksek devlet ricali ile izdivaç yaptırılması olduğuna temas etmesi gayet mühimdir.

Harem'in kurallarını padişahların bile bozmadığını belirten Halil İncelik, burada uygulanan eğitim hakkında şu tespit ve değerlendirmeleri yapmaktadır: “Gelen Cariye bu örgüt içinde sıkı bir disiplin altında uzun bir eğitimden geçirildikten sonra padişaha takdim edilebilir. Harem örgütünü ve kurallarını İslam hukuku ve hanedan siyaseti belirlemekteydi. Bunun yanında ikinci faktör Osmanlı kul sistemidir. Bu sistem Osmanlı merkezîyetçi devlet sisteminin temel kurumudur. Enderun'da ve Birun dış hizmetlerde padişaha mutlak biçimde bağlı görevliler yetiştirmek için her türlü aile kavim ve kabile bağlarından kopmuş kul ve cariyeleri kullanmak sistemin esasıdır. Harem cariyeler örgütü, kul sisteminin tamamlayıcısıdır. Cariyelerin çoğunluğu saraydan çıkarılarak beylere ve vezirlere zevce olarak verilir. Böylece vali ve kumandanların saray dışındaki vilayetlerde yerli aile ve hanedanlarla akrabalık kurmaları önlenmiş oluyordu. Bu gibi yerel ilişkilerin merkezîyetçi mutlak idare için tehlikeleri meydandadır... Esnaf dili ile şakirt olur, sonra kalfa ve usta derecelerine geçer; gedikli denir.

Cariyeler, iki geniş odada yan yana yatarlar, her beş kızın arasında yaşlı bir kadın yer alırdı. Gedikli doğrudan doğruya padişah hizmetine verilir, onun haremde yemek, çamaşır ve benzeri hizmetlerine bakardı. Hünkâr'ın yatağına aldığı gedikli ‘ikbal’ veya ‘haseki’ adıyla anılırdı. Bunlardan padişahın gözdesi olan haseki, padişahın kadını olurdu. Kadınefendiler, başkadın, ikinci kadın diye sıralanırdı. Padişahın zevcesi sayılan kadına bir daire ayrılırdı ve yüksek gündelik tayin edilirdi. Çocuk doğuran haseki ayrıcalık kazanırdı. Bu sistem içinde her cariyenin belli bir maaşı ve giysisi vardı.”

Harem'de kimse padişahı istediği zaman göremez, padişahın yanına çağırılmadan giremez, izin vermedikçe yanında oturamaz ve konuşamazdı.

Padişah, Harem'e girerken içeriye haber verilir ve onun geçeceği yol üzerindeki bütün dairelerin kapıları kapatılır,

kazara bir Cariye padişahla karşılaşacak olursa yaptığı edepsizlik sayılır ve cezalandırılırdı. Cariyeler ve diğer saraylılar, Hünkâra, Kadınefendilere ve Şehzadelere karşı iyi giyinmek, süslenmek, kılık-kıyafet, söz ve davranışlara özen göstermek zorunluydu. Burası Çağatay Uluçay, Halil İncelik, İlber Ortaylı ve Ahmet Akgündüz gibi tarihçilerin ifadesine göre devşirme Acemi kızların ve Cariyelerin yetiştirildiği bir tür “saray okulu”, “kız mektebi”, “eğitim yuvası”, “ahlak ve terbiye mektebi” fonksiyonu görüyordu. Çünkü gelecekte bazıları Kadınefendi, Valide Sultan olabilir; “çırağ edilme” (çıkma) yöntemiyle merkezde ya da taşrada görev yapan Enderun mezunu üst düzey idarecilere eş olabilirlerdi. [\[41\]](#)

Hünkâr Sofası ve Has Bahçe’de Ne Yapılırdı/Yapılmazdı?

Diğer taraftan “Hükümdarların çıplak cariyelerin danslarını seyrettiği sefahat yeri” olarak tasvir ve iddia edilen, Harem’in en fazla çarpıtılan bölümü olan Hünkâr Sofası’nı incelendiğinde, duvarlarında Hz. İbrahim’in Nemrud’a verdiği tevhid dersini anlatan, Bakara Suresi’nin 257-263. Ayetlerinin yazılı olduğu göze çarpmaktadır. Surenin başındaki ilk iki ayetin meali şöyledir: “Allah, âmenû olanların (Allah’a ulaşmayı dileyenlerin) dostudur, onları (onların nefslerinin kalplerini) zulmetten nura çıkarır. Ve kâfirlerin dostları taguttur (onlar, şeytanı dost edinirler, şeytan kimseye dost olmaz), onları (onların nefslerinin kalplerini) nurdan zulmete çıkarırlar. İşte onlar, ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacak olanlardır. Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabbim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”

Burası aynı zamanda Ramazan aylarında “Huzur Dersleri”nin tertiplendiği, ulema ile dini sohbetlerin ifa edildiği, mukabelelerin yapıldığı, mevlitlerin okunduğu, şehzadelere şeyhülislamın ilk dersleri (bedi-i besmele) verdikleri ve padişahların bayramlaşma merasimi

gerçekleştirdikleri; kısacası çeşitli manevî faaliyetlere yoğun bir şekilde merkezlik eden bir mekândı.

Şu halde Hünkâr Sofası'nın duvarlarında zikrini ettiğimiz ayetler yazılıken ve dinî faaliyetlerin yoğunluğu bakımından bir tür ibadethane niteliğine sahipken, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi (Halife-i Ruy-i Zemin) ve gölgesi olan (Zıllullah) Halife-i Müslümin böyle bir ahlakî sefalet derekesine düşmesi nasıl düşünülebilir; bu akıl, mantık, vicdan ve insafla bağdaşır mı? Hem bunlara Akşemseddinler, Zembilli Ali Efendiler, Ebusuud Efendiler, Kemalpaşazadeler, Aziz Mahmud Hüdaier, Sümbül Efendiler gibi din ve hukuk otoritelerinin müsaade etmesi ve göz yumması beklenebilir mi?

Öte yandan Padişahların kendi hanımları, Sultan denilen kız çocukları, şehzadeleri ve bunların haremeleri ve cariyeleri ile hususi günlerde Harem'in Has Bahçe'sinde, zaman zaman da Şimşirlik'teki bahçede ve Kâğıthane'de, meşru dairede sohbet ettikleri ve ailevî meseleleri görüşmek için bir araya geldikleri de bir vakıadır.

Ancak bu halvet ve eğlencelerde, Cariyelerle ahlak dışı “âlemler” ve “süt banyosu” yapmak bir tarafa, belki şehzadeler ve haremeleri ile Padişah kadınları arasında dahi mahremiyet olur düşüncesiyle hususi halvet çadırları, kapalı sokaklar, oturma ve yemek yeme yerleri ile namaz kılmaya ve çocukların eğlenip oynamalarına yarayacak mekânlar teşkil edildiğini ve bahçenin dışarıdan görülebilecek yerlerinin halvet perdeleri ve bezleri ile örtüldüğünü Prof. Ahmed Akgündüz “Osmanlı'da Harem” isimli eserinde uzun uzadıya izah etmiştir.

Yanı sıra Cariyelere saz çaldırarak Harem kadınları ve erkeklerinin ayrı ayrı oturdukları yerlerde oyunlar oynayarak yine meşru dairede eğlendikleri de tabii karşılanması gereken bir gerçektir.^[42]

Kıssadan Hissemize Düşenler

Tarihi şahsiyetlerimizin “yatak odalarını ve aşk hayatlarını (!)” afişe etmek bize ve evlatlarımıza utanmaktan başka ne kazandırabilir? İnsanlarımızın ve çocuklarımızın gözünde onlara olan saygı ve güveni azaltmaktan, ideal model şahsiyet

mertebesinden alaşağı etmekten başka elimize ne geçer? Elbette ki onlar dokunulmaz, kutsal ve tartışılmaz değiller; ama milletlerin de kökleri, temelleri ve sigortaları hükmünde olduklarından, tenkitlerde edep ve nezaket sınırlarını aşmamak hem varlık ve geleceğimizin selameti hem de insanlığımız adına ihmale gelmez bir mesuliyet ve mükellefiyettir. Aksi takdirde tarihi değerlerimizi ve zenginliklerimizi kendi ellerimizle karalayıp paramparça eder ve manevi şahsiyetlerine ilişirsek kendi bindiğimiz dalı kesmiş, varlık köklerimizi baltalamış olmaz mıyız? Toplumun tarihe edeple yaklaşması, tarihçilerin onu edeple yazması ve nihayet sanatçıların edeple beyaz perdeye, tuvale, kâğıda ve heykele aktarması mümkün değil mi? Tarihini bilen, seven, koruyan ve aidiyet duyan her insanın böyle bir temel ahlakî vazifesi yok mudur?

[38]. Çağatay Uluçay, Harem'den Mektuplar, İstanbul, 1956, s.10-11; Ahmed Akgündüz, Osmanlı'da Harem, İstanbul, 1997, s.58-61; Claude Farrere, Türklerin Manevi Gücü, Çev: Orhan Bahaeddin, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.97-98, 103-104.

[39]. Abdurrahman Şeref, Topkapı Saray-ı Hümayunu, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, c.1, Cüz: 5-12, İstanbul, 1329/1911; Ahmed Refik, Kadınlar Saltanatı, İstanbul, 1923; Safiye Ünüvar, Saray Hatıralarım, İstanbul, 1964, s.3; Niyazi Ahmet Banoğlu, Altın Kafesteki Kadınlar, (yayımlanmamış); Ali Seydi Bey, Teşrifat ve Teşkilât-ı Kadîmemiz (Teşrifat ve Teşkilatımız), Yayına Hazırlayan: N. Ahmet Banoğlu, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.185, 187, 190-191; Uluçay, age, s.6-10; Akgündüz, age, s.28, 33, 47.

[40]. The Complete of Lady Mary Wortley Montagu, Ed: Robert Halsband, Oxford, Varendon Press, 1965; Lady Montagu, Türkiye Mektupları (1717-1718), Çev: A. Kurutluoğlu, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.9-12, 36, 39, 73, 101-102, 114-115, 128, 132-133; Sir Henry Blunt, A Voyage into the Levant, London, 1634; Gülgün Üçel-Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), İstanbul, 2007, İletişim Yayınları, s.74 vd.; Jean-Baptiste Tavernier, Nouvelle Relation de l'interieur du Séraïl du Grand Seigneur, 1675; Türkçesi: "17. Yüzyılda

Topkapı Sarayı” ismiyle İstanbul, 2010, Editör: Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, 176 s.; Ignatius Mouradgèa D’Ohson, *Tableau General de L’Empire Ottoman*, Paris, 1790, c.3, Harem-i Hümayun, Çev: Ayda Düz, İstanbul, 1972, s.10-11; Karl Tebly, *Dersaadet’te Avusturya Sefirleri*, Çeviren: Selçuk Ünlü, Ankara, 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.141; François Petis de la Croix, *Etat Général de L’Empire Ottoman*, 1695; Banoğlu, *Altın Kafesteki Kadınlar; Teşrifat ve Teşkilatımız*, s.188, 195, 197; Akgündüz, *Osmanlı’da Harem*, s.21-22, 59-60, 265, 268, 274; *Bilinmeyen Osmanlı*, s.320-321, 330-333; Latife Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul, 2008, IQ Yayıncılık, s.236.

[41]. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1984, s.34 vd., 147; Uluçay, *Harem II*, Ankara, 1992, 7-12, 17-18, 26-32; *Haremden Mektuplar I*, s.10; Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983, c.1, s.742-747; Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s.70- 71; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilât-ı Kadîmemiz*, s.22-23, 157-158; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, İstanbul, 1986, 3. Baskı, s.95; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, İstanbul, 1995, s.134-136; Akgündüz, *Osmanlı’da Harem*, s.158, 227-230, 246-247, 276, 280-281, 293; *Bilinmeyen Osmanlı*, s.319-340.

[42]. Uzunçarşılı, age, s.34 vd.; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986, s.132-133; Uluçay, *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İç Yüzü*, s.13-14; *Harem II*, s.148-149; Sertoğlu, age, s.132-133; Osmanoğlu, age, s.24-25; Akgündüz, age, s.18, 238-243, 347-352; *Bilinmeyen Osmanlı*, s.329, 339-340.

Kanunî'nin Muhteşem Portresi

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN, sadece Türk ya da Osmanlı tarihine değil adını insanlık tarihine yazdırmış büyük bir hükümdardır. Padişahlık kudreti, cihangirlik ve fütuhatçılıktaki rakipsizliği, idarî, adlî ve kanunî alanlardaki başarılı düzenlemeleri ile tarihin hafızası ve beşeriyetin maşerî vicdanında silinmez bir iz bırakmıştır. Öyle olmasaydı, Osmanlı'ya en muhteşem dönemini idrak ettirmesi, onu dünyanın en süper devleti mevkiine getirmesi mümkün olmazdı. Onun muhteşem portresinin göz kamaştırıcı çizgilerini, kimi kitaplar, film ve dizilerde çarpıtılmaya çalışılan pespaye ve ucube kopyalarından takip etmekten ziyade tarihten yansıyan asıl suretinden tanımak ve öğrenmek daha sağlıklı bir yöntemdir. Biz de burada muteber kaynaklara dayanarak muhteşem Kanunî'nin muhteşem portresini çizmeye çalışacağız. Çocuklarımızın, gençlerimizin ve umum insanlarımızın, ideal bir şahsiyet olarak kendilerine model aldıkları o muhteşem kişiliği, tarihî-manevî şahsiyetine halel getirmeden sizlere hakkıyla aktarmaya gayret edeceğiz.

Şehzadeliği ve Muhteşem Süleyman'a Hazırlık

Kanuni, 27 Nisan 1495 tarihinde Trabzon'da hayata merhaba dedi. Doğduğunda isim koymak için Kuran-ı Kerim açıldığında "İnnehû min Süleyman" ayeti denk geldi ve bu yüzden adı "Süleyman" kondu. O sırada babası Şehzade Yavuz, Trabzon'da sancakbeyi idi. İlk eğitimini ve terbiyesini annesi Hafsa Sultan ve ninesi Gülbahar Hatun verdi. Yedi yaşına gelince babası Yavuz Selim, onu İstanbul'a, dedesi Beyazıd'ın yanına gönderdi. İstanbul'daki büyük hocalardan dersler alması, kendisini en mükemmel bir şekilde yetiştirmesi gerekiyordu. Dedesi Beyazıd, Şehzade Süleyman'ın eğitimi için Hayreddin Hızır Efendi'yi ilk hocası olarak tayin etti. Zeyrekzâde Rükneddin (Şemseddin) Ahmed Efendi'den de dersler aldığı rivayet edilmektedir. Şehzade Süleyman, hocalarından tarih, fen, edebiyat ve din dersleri aldı. Özellikle tarihe ilgisi büyüktü. Arapça ve Farsça yanında Kefe Sancak

Beyliğı sırasında Tatarcayı, zayıf bir rivayete göre de Slavcayı (Sırpça) öğrendiğı kaynaklarda geçmektedir.

Bir taraftan da savaş dersleri görüyordu. Her türlü savaş taktik ve tekniğini öğrendi. Kılıç, ok, mızrak, kalkan gibi her çeşit savaş aletini de ustalıklı kullanıyordu. Savaş sanatlarında iyice uzmanlaştı. Hem bilgili, kültürlü ve dindar bir hükümdar hem de iyi bir savaşçı ve komutan olmalıydı. Osmanlı'da, şehzadelerin eğitiminde, bir sanat dalıyla ilgilenmesi, el becerisi kazanmasına da büyük önem verilirdi. Şehzade Süleyman için de kuyumculuk sanatını öğrenmesi uygun görüldü. İstanbul'un en tanınmış kuyumcusundan dersler aldı. Zaman zaman atölyede hocasıyla birlikte çalıştı ve mesleğin inceliklerini öğrendi. Çağdaşı hiçbir hükümdarın, Kanunî Süleyman kadar iyi ve çok yönlü bir eğitim almadığında kaynaklar müttefiktir. Şehzade Süleyman eğitimini tamamlayıp, temel dersleri alınca kendisine sancağa çıkmanın yolu görünmüştü. Şimdi aldığı yüksek eğitimi, sancakta askeri ve idari tecrübelerle daha da pekiştirip geliştirecekti. Bu konuda ona lalaları Kenan Hudaî Bey, Sinan Paşa ve Kasım Paşa rehberlik edecekti. 26 yaşına kadar sırasıyla Şarkikarahisar (şimdiki adı Şebinkarahisar), Kefe (Kırım'da) ve Manisa sancak beyliğı yaptı. Artık "Muhteşem Kanunî" olması için hiçbir engel kalmamıştı.^[43]

Tahta Çıkış ve Buruk Sevinç

Yavuz Sultan Selim vefat edince vezirler, Silahtar Kâhyası Süleyman Ağa'yı çağırıp, şu emri verdiler: "Şu mektubu al, kuş olup Manisa'ya uç! Manisa Valisi Şehzade Süleyman Efendimize ver. Baş sağlığı dile. Atına atlayıp hemen İstanbul'a gelsin. Taht fazla boş bırakmaya gelmez." Mektubu alan Şehzade Süleyman, gözyaşlarını tutamadı, hıçkırarak ağladı. Babası Yavuz Sultan Selim, Hakk'ın rahmetine kavuşmuş, bir devir daha kapanmıştı. Kader ve talih şimdi kendisinin yüzüne gülüyordu. Babasının tek erkek çocuğuydu, rakipsizdi ve Osmanlı'nın en şanslı şehzadelerindendi. Hiçbir taht kavgası ve kardeş mücadelesi olmadan kolayca hükümdar olabilecekti. Bu nimetin, kendisi ve Osmanlı Devleti çok faydasını görecekti. Çorlu'dan getirilen babasının cenazesini İstanbul dışında karşıladı. Çok üzgündü, ağlamamak için

kendini zor tutuyordu. Atından indi, cenazenin arkasından saatlerce saygıyla yürüdü. Sık sık babasına bakıp, ona olan saygı ve sevgisini kelimelere şöyle döküyordu: “Babasız kaldıktan sonra, padişahlık ne ki!” 30 Eylül 1520’de, 26 yaşındayken tahta oturdu. Babası Yavuz’un açtığı fetih yolundan ilerleyecekti. Babası, doğunun fethini neredeyse tamamlamıştı. Kendisi de batıya yönelecek, Avrupa’yı fethedecekti.[\[44\]](#)

Dünyayı Titretme ve Buyruk Salma Fash

Tarihçiler, Kanunî’nin askerlik dehası bakımından Fatih ve Yavuz’dan sonra geldiğini ifade ederler. Ancak Tarihçi İ. Hakkı Uzunçarşılı’nın da ifade ettiği gibi ordu üzerinde hiçbir Osmanlı hükümdarı Sultan Süleyman kadar sevgi ve saygı uyandırmamıştır. Ordunun intizam ve terakkisini sağlamak amacıyla çıkardığı kanunlar ve aldığı tedbirlerle, zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek ve dünyanın birincisi olacak kadar asrî bir ordu ve donanma inşa etmeye muktedir olmuştur. Ayrıca, elde ettiği askerî başarıları dikkate aldığımızda sadece Türk ve İslam değil, dünya tarihine de adını yazdırmayı başarmış muzaffer komutanlardan birisi olduğuna şüphe yoktur. Hele de Osmanlı padişahlarıyla kıyasladığımızda, hiç kimsenin onun kadar sefere çıkmadığı, gaza uğrunda yol ve ömür tüketmediği ve Osmanlı sınırlarını onun kadar genişletmediği kesindir.

Kanunî tahta çıkar çıkmaz Macar Kralı II. Layoş’a, Behram Çavuş’u elçi olarak göndermişti. Hem ödemediği vergileri hatırlatacak hem de tahta çıktığını bildirecekti. Fakat Macar kralının tepkisi çok sert ve acımasız olmuş; Behram Çavuş’un kulaklarını ve burnunu keserek feci şekilde öldürtmüştü. Kestiği organları da Kanunî’ye göndermişti. Haliyle Padişah küplere bindi ve kükredi: “Bu savaş demektir! Biz hakareti sineye çekecek kudretsiz ve bahtsızlardan değiliz. Tez sefer hazırlıkları yapılsın. Belgrad kapısını kırmaya andım var!” Temmuz 1521’de muhteşem bir orduyla Belgrad seferi için yola düştü. Osmanlı ordusu kasırgadan farksızdı; karşısına çıkanı hallaç pamuğu gibi savuruyordu. Kuşatma 30 gün sürmüş ve 29 Ağustos’ta Belgrad teslim olmuştu. Şehrin en büyük kilisesi camiye çevrildi, padişah ilk Cuma namazını

burada kıldı. İlk seferini büyük bir zaferle taçlandıran Kanunî böylece Orta Avrupa'nın ve Macaristan'ın kapılarını Osmanlı'ya açmayı başardı.

Diğer ilk seferini de Rodos'a gerçekleştirdi. Akdeniz'deki bu ada Alman İmparatoru Şarlken'e bağlı Saint-Jean Şövalyelerinin elindeydi. Bunlar Şarlken adına Akdeniz'de korsanlık yapıyor, Müslüman tüccarların ve hacıların gemilerini gasp edip insanları tutsak ediyorlardı. 29 Temmuz 1522'de karadan ve denizden başlayan kuşatma, yaklaşık beş ay sürdü. Zorlu kuşatmaya daha fazla dayanamayan şövalyeler, sonunda teslim bayrağını çektiler. 20 Aralık'ta kaleye İslam bayrağı çekildi. Cihan padişahlığı yolunda hızlı adımlarla ilerleyen Kanunî, camiye çevrilen Saint Jean kilisesinde ilk Cuma namazını kıldıktan sonra secdeye kapandı. Ve Allah'a şöyle şükretti: "Allah'ım! Sana şükürler olsun! Senin yolunda savaştığım sürece kılıcımı keskin eyle!"^[45]

Mohaç Bataklığına Gömülen Macarlar

Osmanlı'nın, Avrupa'daki en büyük düşmanı Almanya ve Şarlken'di. Onu ortadan kaldırmak için de öncelikle müttefikleri Macaristan ve Avusturya'yı dize getirmeliydi. Kanunî, Macar ordusunu Mohaç Meydanı'nda karşılamak istiyordu. 100 bin kişilik ordusuyla 28 Ağustos'ta savaş düzeni aldı. Macar ordusunun mevcudu da aynıydı. Bizim 300 topumuz, onların 80 topu vardı. Haçlı ordusunda Macarlardan başka Lehistan, Çek, İtalya, Almanya, İspanya, Bohemya, Eflak, Boğdan ve Papalık kuvvetleri de vardı. Mohaç Meydanı karınca sürüsü gibi asker kaynıyordu. Macar Kralı II. Layoş çok iddialıydı: "Buradaki zaferimiz, bütün Hristiyanlık dünyasının zaferi olacaktır. Zırhlı birliklerimiz sayesinde Osmanlıları perişan edeceğiz. Belgrad'ı geri alacak, İstanbul'a yürüyeceğiz!"

Kanuni sabaha kadar uyumadı. Orduyu savaşa hazırlamakla meşgul oldu. Sabaha karşı abdest aldı. Orduyla beraber Sabah namazı kıldı ve dua etti. Sonra secdeye kapandı ve Allah'a zafer nasip etmesi yakardı. Artık Osmanlı ordusu savaşa hazırды. Kanuni zırhını kuşandı, beyaz atının üzerinde orduyu

son kez denetledi. Bir tepenin üzerine çekilerek orduyu oradan yönetmeye karar verdi. Zira burası Mohaç Ovası'nı tepeden görüyordu. Fakat savaştan önce çok şiddetli yağmur başladı. O yüzden savaş ikinci vakti ancak başlayabildi. Osmanlı öncü kuvvetleri taktik gereği yavaş yavaş çekildi. Pusuya düşen Haçlılar, Osmanlı topçularının yoğun saldırısıyla neye uğradıklarını şaşırdılar. Savaş sadece iki saat sürdü. Osmanlı ordusu koskoca Haçlı ordusunun işini iki saatte bitirmişti. Düşmanın, Karasu bataklığında boğulanlar dışında 25 bin kaybı vardı. Macar Kralı II. Layoş ve pek çok Macar asili de içindeydi. Kanuni Sultan Süleyman, Avrupa'daki ilk büyük savaşını muhteşem bir zaferle süsledi. Muhteşem Kanuni, Avrupa Fatihi olma yolunda dev bir adım attı. Bu noktada Tarihçi Yılmaz Öztuna'nın şu tespiti gayet yerindedir: "Mohaç'ta gösterdiği örnek imha muharebesi ve diğer askerî hareketleri Kanunî'yi bütün tarihin en namlı serdarları arasına koydu."

1554-1562 arasında İstanbul'da Avusturya elçisi olarak görev yapan Ogier Ghiselin de Busbecg'in Kanunî'nin şahsında Osmanlı ordusunun düşmanı kahreden ve dize getiren savaş gücüyle ilgili yaptığı şu tasvir gerçekten de muhteşemdir: "Süleyman, gerek atalarının gerekse kendisinin başarılarından hâsıl olan bir güven hissi içinde, dehşet saçarak karşımıza dikiliyor. 200 bin süvariyle Macaristan'ı ele geçirdikten sonra şimdi de Avusturya kapılarına dayandı. Almanya'nın geri kalan yerlerini tehdit ediyor... Karşısına çıkan her şeyi bir yıldırım gibi çarpıyor. Savaş tecrübesi olan, çok iyi talim görmüş bir ordunun başında, adı çok uzaklara korku ve dehşet salıyor. Sınırlarımız boyunca bir aslan kükrüyor, bazen oradan bazen buradan ilerlemek istiyor."^[46]

Büyük Viyana Kuşatması

Macarlar, ölen krallarının yerine Jan Zapolya'yı seçtiler; Osmanlı, Zapolya'yı tanıdı. Fakat bir kısım Macar asilleri tanımadı. Şarlken'in desteğiyle, onun küçük kardeşi Arşidük Ferdinand'ı kral ilan ettiler. Zapolya, Ferdinand'a yenildi, üstelik Budin'i de kaybetti. Kanuni'den yardım istemek zorunda kaldı. Kanuni, Zapolya ile anlaşma yaptı ve Macaristan'ı korumasına aldı. Kanuni anlaşma gereğince

Zapolya'ya yardım etmek ve Macar kralı olmasını sağlamak için sefere çıktı. Bu seferi tarihler, Viyana seferi ya da kuşatması olarak kaydeder. Çünkü 1529'daki bu sefer sırasında Osmanlı ordusunun karşısına ne Ferdinand ne de ağabeyi Şarlken çıkmaya cesaret edemedi. Kanuni de gelmişken Osmanlı'nın gücünü ispatlamak ve Ferdinand'a gözdağı vermek için Avusturya topraklarına girip, başşehri Viyana'yı kuşattı. Daha öncesinde Kanuni, 8 Eylül'de Budin'i fethetmişti. Zapolya'yı da Macaristan'a kral atamıştı. Viyana kapılarına dayanan Osmanlı ordusundan çok korkan Ferdinand, Avrupa'dan acil yardım istedi. Viyanalılar büyük panik içinde binlerce kişilik gruplar halinde şehri terk ediyordu. Kanuni amacına ulaşmış, yapacağını yapmıştı; bu kadarı Osmanlı için yeterliydi. Zaten kuşatma için gelinmemişti, hazırlıklar yeterli değildi. Dahası, kuşatma topları da getirilmemiş, kış da yüzünü göstermişti. Yorgun düşen Osmanlı ordusu Aralık 1530'da İstanbul'a döndü.

Ferdinand, yine rahat durmadı, Budin'i bir defa daha kuşattı. Bu cesareti kendinde bulması Kanuni'yi kızdırmaya yetti ve Nisan 1532'de ordusunun başında yeni bir Avrupa seferine daha çıktı. Ferdinand, Osmanlı ordusuyla savaşmaktan yine korktu. Bu defa Kanuni'den gereken dersi aldı ve yola geldi. Osmanlı'ya barış teklif etmekten başka çaresi yoktu. Şartları çok ağır da olsa 1533'deki İstanbul Antlaşması'nı kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Bu anlaşmanın anlamı şuydu: Avusturya, Osmanlı hâkimiyetini kabul ediyor, üstünlüğüne boyun eğiyordu. Ferdinand, Kanuni'nin kendisinden üstün olduğunu tanımış, sadrazama denk olduğunu kabul etmişti. Ayrıca Macaristan'dan elini eteğini çekecek, bir hak iddia etmeyecekti. Böylece Muhteşem Süleyman, Avrupa'ya damgasını vurmuş, yaklaşık iki asır sürecek "Osmanlı Asırları"nı başlatmıştı.^[47]

Cenk Meydanında Son Nefes

46 yıllık hükümdarlığı boyunca Osmanlı'yı zaferden zafere koşturan Kanunî'nin de her fani gibi ömrünün bir nihayeti vardı. Dünya Sultan Süleyman'a bile kalmazdı. Son seferine çıkmadan önce Şehzade Selim'e yaptığı vasiyetinde kendisi de ifade etmişti: "Dünya kimseye kalıcı değildir."Artık vakit

dünyadan ayrılma ebedî âleme göç etme vaktiydi. 72 yaşındaydı ve çok hastaydı. Ayaklarındaki Nikris hastalığı yüzünden yataktan kalkamayacak vaziyetteydi. En büyük korkusu yatakta ölmektir. Son nefesini savaş meydanında Allah için gaza ederken vermek en büyük emeliydi. Nasıl yaşamışsa öyle ölmek, ne için yaşamışsa onun uğrunda ölmek istiyordu. Zigetvar Kalesi'nin düşman tarafından kuşatıldığı haberi ona aradığı fırsatı verdi. Hastalığının şiddetine aldırış etmeden ve kimseyi dinlemeden çok defa araba ya da tahtirevanla ilerlemek pahasına 1566'daki Zigetvar Seferi'ne katılmaya karar verdi. Bu sefer, Muhteşem Süleyman'ın 13. ve son seferi oldu. Çünkü kalenin bütünüyle fethini göremeden öldü. Son nefesini verirken bile kalenin düşüp düşmediğini soruyordu: “Bu ocağı yanacak Zigetvar daha alınmadı mı?” Cihan Sultanı Kanunî, 6-7 Eylül gecesi ruhunu Allah'a teslim etti. Ölmeden önce derin manalar ve duygularla dolu şu ibretli duayı yaptı: “Bütün ömrümce yeryüzünü zaferlerime eşik ettim. Yerine gelmedik ricam ve gerçekleşmedik arzum kalmadı. Şimdi, artık sevgili Peygamberinin yüzü suyu hürmetine, şehitlik saadetini nasip eyle ve sonra bana mübarek yüzünü göster.”

Kalenin fethi tamamlanıncaya kadar Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa, Kanunî'nin ölümünü tam 48 gün ordudan sakladı. Orduda karışıklık çıkmaması ve moralsizlik meydana getirip kalenin fethini etkilememesi için böyle yaptı. Oğlu Selim, Belgrad'a geldiğinde padişahın vefat ettiği orduya duyuruldu. Bütün paşalar, beyler, askerler, yer ve gök bu üzücü habere ağladı. Cenazesi, Belgrad'a getirildi. İlk cenaze namazı burada kılındı. Esas büyük cenaze namazı ve töreni İstanbul'da yapıldı. Gözyaşları içerisinde babasının yanına, Süleymaniye Camii'ndeki türbesine gömüldü. Vasiyeti gereği kabrine konulmak üzere küçük bir sandık getirildi; âlimler, kabre konulup konulamayacağını müzakere ederken birden yere düştü ve içinden tomar tomar kâğıtlar çıktı. Bunlar, Kanunî'nin icraatlarıyla ilgili Ebussuud Efendi'den aldığı fetvalardı. Fetvaları gören şeyhülislâm, üzerindeki mesuliyetin ağırlığını bir defa daha idrak etti ve şöyle dedi: “Ah Süleyman, sen kendini kurtardın, ya biz ne yapacağız?”^[48]

Cihana Nizam Veren Siyaset Yapıcılığı

Osmanlı'nın, cihan devleti konumuna kâmil manada gelmesi esasen Kanunî devrinde oldu. Öyle ki, Solakzade'nin ifadesiyle Kanunî, “devranın hükümdarı, cihan mülkünün maliki ve zamanın Süleyman'ı” unvanlarını hak edecek parlak bir saltanata kavuştu. Onun padişahlığı zamanında Osmanlı tam anlamıyla dünyaya hükmetti, dünyanın “süper gücü” haline geldi ve “Osmanlı düzeni”ni insanlığa kabul ettirdi. Osmanlı'nın rızası alınmadan ve tasdiki olmadan dünya siyasetinde ve dengelerinde herhangi bir değişiklik yapılamaz ve adım atılamaz oldu. 1525'teki Pavia Savaşı'nda Alman İmparatoru Şarlken'e yenilerek esir düşen Fransa Kralı Fransuva'nın mektupla kendisinden yardım talep etmesi üzerine Kanunî'nin verdiği cevabî mektupta geçen şu muhteşem sözler Osmanlı'nın cihan çapında bir kudret ve azamete eriştiğinin göstergesiydi: “Ben ki, sultanlar sultanı, kralların kralı, ülkelerin hükümdarlarına taç giydiren, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Karadeniz'in ve Akdeniz'in, Rumeli'nin ve Anadolu'nun, Dulkadir, Diyarbekir, Kürdistan, Azerbaycan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine, Kudüs eyaletlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgelerinin hâkimi; şanlı ve yüce atalarımın muzaffer kudretleri sayesinde alevlenen kılıcıma emanet ettikleri birçok eyalet ve ülke sahibi; nihayet Sultan II. Bayezid oğlu Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Fransa krallığının kralı François'sin. Hükümdarların sığındığı kapımın eşğine uzattığın tezkereden (mektup) malumum oldu ki, memleketinin toprakları düşman tarafından zapt olunup, sen dâhi şu anda onlar elinde esir bulunmaktasın. Kurtulmaklığın için bizden yardım dilemektesin. Yüreğiniz teselli bulsun. Ümidinizi kesmeyin. Yüce seleflerimiz, Allah onların kabirlerini nur içinde tutsun, düşmanlarını kahretmek ve sayısız fetihlere ermek maksadıyla her vakit cihat için kılıç çekmek fırsatını kaçırmayıp, ben dâhi onların açtığı çığırda harekete geçip, her gün zorlu kaleler ve girilmesinde engeller bulunan şehirler fethetmiş bulunmaktayım. O sebepten gece ve gündüz atımız eyerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır.”

Sultan Süleyman, 1538'de Bender Kalesi üzerine koydurduğu kitabede cihanşümül kudretini şu veciz sözlerle şahıkalaştırmıştı: “Ben Allah'ın kuluyum ve bu cihan mülkünde sultanım, Allah'ın lütfüyle Muhammed ümmetinin

başındayım. Allah'ın üstünlüğü ve Muhammed'in (sav) mucizeleri bana yoldaştır. Ben Mekke ve Medine'de adına hutbe okutan Süleyman'ım: Avrupa denizlerinde, Magrib'te ve Hind'de donanmalar yürüten ben, Bağdat'a Şah, Bizans ülkelerine Kayser ve Mısır'a sultanım..." Kanunî dönemini idrak eden Şair-Yazar Latıfî'nin (asıl adı Abdülatif Çelebi), 1546'da padişaha sunduğu eserinde geçen şu muhteşem ötesi beyanı Osmanlı'nın eriştiği kudretin belîğ bir ifadesidir: "Bir sultan-ı azimü's-şandır ki, her hıttada (ülkede) hutbesi yürür ve bin bir kal'ada (kalede) nevbeti vurulur." Yılmaz Öztuna'nın tahlili de gayet isabetlidir: "Kanunî devrinde Türkiye öyle bir güç derecesine erişti ki, dünyanın geri kalan bütün devletlerinin güçlerinin toplamı, Osmanlı Devleti'ninkinden daha aşağıda kalıyordu." Kanunî'nin Balkanlar, Avrupa, Asya (Ortadoğu ve Kafkaslar), Afrika, Akdeniz, Karadeniz ve Hint Okyanusu'na gerçekleştirdiği seferler, Hint Deniz Yolu da dâhil dünya ticaret yollarını ele geçirme mücadeleleri ve Avrupa'daki ilerleyişine engel olan Kutsal İttifakı (Papalık-Almanya-İspanya-Avusturya-Macaristan-Rusya) zayıflatıp parçalamak ve dağıtmak için yaptığı siyasi, askeri ve ticari hamleler ve manevralar bunun en müşahhas delilleridir. Bu anlamda, söz konusu Almanya ve Papalığın başını çektiği Katolik Hristiyan cepheyi sarsmak ve bölmek için Fransa, Venedik, Lehistan (Polonya), İsveç gibi ülkeleri çeşitli siyasi ve ticarî anlaşmalarla (imtiyazlarla) yanına çekmesi, Osmanlı'nın Kanunî zamanında Avrupa özelinde cihanşümül ölçekte siyaset yapıcı ve düzen kurucu vafa sahip olduğunun ne bariz göstergelerindendir. 1796'da İsveç'in Osmanlı büyükelçisi olan Ignatius Mouradgea D'Ohson'un şu tespiti bu gerçeğin teyidinden ibarettir: "Almanya, Rusya, Polonya ve Venedik gibi dört büyük devletten yıllık vergi alan Sultan Süleyman, Fransa'yı da himayesine aldı."^[49]

Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden Kanunî, Osmanlı'nın Batı'ya doğru açılmasını sağlamak maksadıyla fırsatlardan ve mevcut dengelerden istifade etmeyi merkeze alan aktif bir siyaset gütmüştür. Reform Hareketleri sırasında Avrupa'daki karışıklıklardan faydalanarak Protestanlık Mezhebi'nin lideri Martin Luther'i desteklemesi bu siyasete

verilebilecek çarpıcı misallerdendir. Protestanlığın ortaya çıkışı Kanunî'ye Arnavutluk sahilllerinde yer alan Draç Sancağı'ndaki Mehmet isimli subaşı tarafından 1517'de şöyle rapor edilmişti: "Hazret-i Sultanım! İki ay miktarı vardır ki, Alaman taraflarından Fıra Martin Lutru nam bir bey kendinden bir din peyda edip İspanya melûnun âyin-i batılasına muhalefet edip otuz bin miktarı asker cem' edip..." Luther taraftarları, bir dış desteğe ihtiyaç duymuşlar ve o sırada Şarlken'e cephe alan Kanunî'den yardım istemeyi uygun bulmuşlardır. Kanunî'nin, Muharrem ayında biri aracılığıyla gönderdiği cevabî mektupta geçen şu sözler, padişahın Luter taraftarlarının yardım talebine olumlu yaklaştığını ortaya koymaktadır: "İspanya memleketlerinde Lüteran mezhebi üzere olan beyler ve beyzadeler ve sair Lüteran mezhebi âyânı... Siz, Papalığa kılıç çekip merhamet-i şahanemiz sizin tarafınıza masrûf olup kara ve deryadan her hâl ile size muavenet-i husrevânemiz zuhura gelmek ve ol zalim-i bî-din elinden sizi halâs ve hak dine sevk etmek lâzım gelmiştir; imdi size olan dostluk ve muhabbetimizin îlâmı hayliden beri maksûd-ı hümâyunumuz olmuştur..."

Tarihî kayıtlar, Protestanlık mezhebinin ortaya çıkması, varlık ve güç kazanmasında Kanunî'nin politik, lojistik ve malî destek bakımından büyük rol oynadığını göstermektedir. Aslında bu, Şarlken öncülüğündeki Batı Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın kendi toprakları üzerindeki ilerleyişini engelleme politikasına karşı geliştirdiği alternatif bir siyasî manevradan ibaretti. Bu meyanda Kenneth M. Setton'un "Lutheranism and the Turkish Peril" başlıklı makalesindeki yorumu dikkat çekicidir: "Sıkça tekrarlanan bir husustur ki, Protestanlık Türkleri desteklemiştir. Aynı şekilde Türkler (Kanuni) de Protestanlığın (Reformation) oluşumuna yardım etmişlerdir." Georges W. Forell'in "Luther and the War Against the Turks (Luther ve Türklere Yönelik Savaş)" isimli makalesi de kayda değerdir: "Osmanlı'nın Avrupa'ya girişi, (Katolik olan) İmparator'un Luther hareketine karşı sert ve acımasız tedbirler almasına engel olmuştur. Zira Türklerle olan savaşında İmparator, Evanjelik prenslerin yardımına ihtiyaç duymuş ve Luther'in hareketini yok etme planını ertelemiştir. Bu itibarla

Protestanlık hareketinin taraftar bulup güç kazanması, Türk ordularının baskısına bağlı olmuştur.”^[50]

Muhteşem Hususiyetleri ve Rekorları

Osmanlı’nın gerek siyasî-askerî-iktisadî gerekse kültür ve medeniyet noktasında en parlak ve “ideal” dönemi, Kanunî’nin padişahlığı zamanıdır. Fatih zamanında başlayan Yükselme Dönemi ve Osmanlı Rönesans’ı onun zamanında zirveye çıktı. Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın tahlili de aynı istikamettedir: “Yarım asra yakın süren hükümdarlığı zamanında Türkiye, fütihat, siyaset, ilim, irfan ve sanat itibarıyla en parlak devrini yaşadığı gibi hukuk ve yeniden vazedilen kanunlar ile de medenî bir devlet olduğunu göstermiştir... Osmanlı Devleti 16. Asrın ortalarına doğru idarî, hukukî ve iktisadî teşkilatı, ilmî ve içtimâî müesseseleriyle yüksek bir İslam medeniyetinin bütün vasıflarını haiz olarak görülmektedir.” Bundan dolayı bazı Avrupalı tarihçiler bile 16. Asra “Türk-Osmanlı Asrı” dedikleri gibi “Süleyman Asrı” da demişlerdir. Öztuna’nın deyimiyle 16. Asır, Türk ve Osmanlı tarihinin doruk noktasıydı ve Sultan Süleyman da bunun en büyük mimarı olmuştu.

Devrinde, Osmanlı’nın sınırlarını 6.557.000 kilometrekareden 14.893.000 kilometre kareye, bağlı devletlerle birlikte 22 milyon kilometrekareye yükseltti. Osmanlı’nın sınırlarının en geniş (III. Murad zamanı) olmasa da en fazla genişlediği ve en iyi yönetildiği dönem onun padişahlık zamanı oldu. Osmanlı onun devrinde üç kıta, yedi denize hükmetti, okyanuslara dayandı. Şurası kesindir ki, Romanyalı tarihçi Nicolae Iorga’nın da ifade ettiği üzere, başında bulunduğu devleti, aynı zaman diliminde devrindeki hiçbir Avrupa devletinin tekâmülüyle mukayese dahi edilemeyecek mikyasta geliştirip halefine teslim etmesini bilmiştir. Osmanlı’nın 46 yılla en uzun süre tahtta kalan padişahı odur. En çok sefere çıkma rekoru da ona aittir. 13 seferde geçen toplam süre 10 yıl, 7 ay, 7 gün; kat ettiği mesafe de yaklaşık 48 bin kilometredir. Dünya’nın ekvator çevresi uzunluğu 40 bin kilometreden biraz fazla olduğu hesaba katıldığında aklın havsalanın alamayacağı bir rekordur.

Avusturya elçisi Busbecg'in hatıralarında geçen şu ilginç tespitler de Kanunî Sultan Süleyman'ın gizemli hususiyetlerinden bazılarını gün yüzüne çıkarmıştır: “Söylendiğine göre Süleyman'ın üç büyük arzusu varmış. Önce, adına inşa ettirdiği camii tamamlamak. İkinci arzusu, eski su kemerlerini tamir etmek suretiyle İstanbul'un su ihtiyacını gidermek. Üçüncüsü ve son arzusu, Viyana'yı almak. İlk iki isteği yerine getirilmiştir. Ama üçüncü arzusu sonuca ulaşamamıştır. Bu gayesinin ebediyen gerçekleşmemesini ümit ve temenni ederim.”

Kanunî'nin, muhteşem kudret ve başarısının altında yatan sırları şu şekilde de analiz etmek mümkündür: Hemen her sahada kabiliyet, liyakat, iktidar ve tecrübe sahibi insanları bulup çıkarması, himaye ve teşvik etmesi, en ideal şekilde yetiştirmesi, yükseltmesi, kullanması ve nihayet onlardan istifade etmesiydi. Bu anlamda, Kanunî'nin başarısı bir ekip veya kadro başarısıydı demek yerinde olur. Onun engin dehası ve vasıflı insan (idareci, asker, ulema, mütehassis, şair, müellif, sanatkâr) yetiştirmedeki mahareti sayesinde ki, kendi devrinden sonra bile en azından 16. Asrın sonuna kadar Osmanlı'nın yükselişi bu kadro eliyle devam etmiştir. Kanunî'ye başarılı bir hükümdar olmanın yolunu açan önemli bir unsur da şuydu: Fevrî bir tabiata sahip olmaması, kararlarını düşünüp taşınarak ve ekseriyetle vezirlerine ve ulemaya danışarak vermesi, temkin ve itidali elden bırakmaması idi.

Diğer taraftan Kanunî, divan sahibi olacak kadar büyük bir şairdi. Muhibbî lakabıyla binlerce şiir kaleme aldı. Tam 2.779 adet şiir yazdı ki, bu da bir rekordu. Çünkü Divan Edebiyatı'nda en fazla şiir yazan Zatî'nin bile toplam şiir sayısı 1.825'ti. Hastalığı sırasında kaleme aldığı şu şiir yazdığı en meşhur şiirlerdendi:

Halk içinde muteber nesne yok devlet gibi,

Olmaya devlet, cihanda bir nefes sıhhat gibi. ^[51]

Onu ve Devrini Muhteşem Yapan Mimarlar

Cihan padişahı olmasına rağmen ilim-irfan, tasavvuf, sanat ve edebiyat ehline gayet nazik ve müşfik davranır, büyük hürmet,

alaka ve iltifat gösterirdi. Kemalpaşazâde, Ebussuud Efendi, Zembilli Ali Efendi, Celâlzâde Mustafa ve Salih Çelebiler, Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, Kınalızâde Ali Efendi, Abdullah bin Şeyh İbrahim Şebüsterî gibi ulema sınıfının mümtaz temsilcileri, onun bu muhabbet ve hürmetini, tevazu ve müsamahasını, istişare ve müspet tenkide ehemmiyet veren mizacını bildiklerinden dolayı doğru bildiklerini padişah da olsa söylemekten çekinmemişlerdi. Mesela Şeyhülislam Ebussuud Efendi şer’i şerife mugayir noktalarda hükmünü açıkça beyan etmekten geri durmamıştı. Kapitülasyonlarla, Osmanlı tebaası olmayan gayrimüslimlerin şahitliklerinin kabul edilmesi hususunda “Nâmeşrû olan nesneye emr-i sultanî olmaz.” diyerek muhalefet etmesine rağmen Sultan Süleyman’dan menfi bir karşılık görmemişti.

Döneminde Osmanlı’yı hem askerî-siyasî kudretinin hem de medeniyetinin zirvesine taşıyanlar arasında yönetici tabakasını teşkil eden seyfiye ve ilmiye sınıfı yanında ilim, fikir, edebiyat ve sanat adamları da bulunuyordu. Osmanlı onun zamanında mimari, minyatür, hat, çinicilik, edebiyat ve şiirde Rönesans devrini idrak etmiştir. Osmanlı mimarisine, İstanbul’a ve hatta tüm Osmanlı coğrafyasına inşa ettiği ölümsüz eserlerle imzasını atan Mimar Sinan, sözünü ettiğimiz Osmanlı Rönesans’ının baş mimarlarından. Minyatür sanatında, “Surname” ve “Hünername” gibi muhteşem eserleri vücuda getiren Nakkaş Osman ve Nakkaş Nigari bu devrin iki önemli kutup ismiydi. Hat ustalarının pirlerine baktığımızda Şeyh Hamdullah ve Ahmet Karahisarî’nin zirveleştiğini görürüz. Osmanlı şiiri ve edebiyatının en meşhur ve parlak simalarının da yine resmigeçit yaptığı dönem yine onun saltanat zamanıdır. Fuzulî, Bâki, Zatî, Hayalî, Âşık Çelebi, Figanî gibi şairler geride bıraktıkları eserlerle edebiyat âlemimizin köşe taşlarını teşkil etmişlerdir. Tabii Kanunî de her fırsatta onları korumuş ve desteklemiştir. Misal vermek gerekirse, Kelile ve Dimne’yi tercüme ederek meşhur olan Alâeddin Ali Çelebi’nin Hümayunname isimli eserini çok beğenmiş ve ödül olarak Bursa kadılığını vermiştir.^[52]

Muhteşem Kişiliği ve Müstesna Vasıfları

Beden ve iman mükemmeliyeti, fikir, ahlak ve mefkûre yüksekliği ile temayüz eden Kanunî Sultan Süleyman, irfan sahibi, âlim, maddi ve manevi kemalatı şahsında toplamış mümtaz bir padişah'tı. Çatık kaşlı olmamakla birlikte nadiren tebessüm eden, laubalilikten hoşlanmayan, ciddi, vakur, azimli, iradeli, acele karar vermeyen, ince düşünen, az, ölçülü, kesin ve mertçe konuşan, hoşsohbet bir mizaca sahipti. Babası Yavuz Sultan Selim'in set ve asabî çehresinin aksine sakin, soğukkanlı, tatlı-sert, nazik ve zarif bir yapısı vardı. Çalışkanlığı, enerjisi, dinamizmi, disiplini, meseleleri idrakteki intikal kabiliyeti, plan ve hükümlerini tatbikata koymadaki başarısı cihetlerinden örnek bir hükümdardı. Sefahat ve rehavete düşkün olmayan, Harem'de lüzumundan fazla vakit geçirmekten haz almayan, ömrü savaş meydanlarında gaza etmekle geçen mefkûre sahibi bir sultandı. Öyle olmasaydı, Osmanlı'ya en muhteşem dönemini idrak ettirmesi, devletin sınırlarını 14,9 milyon kilometre kareye yükseltmesi, en uzun süre tahtta kalması, en fazla sefere çıkması ve son nefesini cihat ederken vermesi mümkün olmazdı. Tarihçiler Kanunî'nin, askerlik dehası bakımından Fatih ve Yavuz'dan sonra geldiğini, bilginlik bakımından da Fatih ve II. Bayezid'dan sonra geldiğini kabul ederler. Ancak Osmanlı padişahlarının hiçbirisinin devlet yönetimi ve diplomaside Kanunî'nin mertebesine ulaşamadıkları (belki Fatih yarışabilir), bu anlamda Kanunî'nin siyasî deha bakımından Osmanlı'nın en üstün ve erişilmez padişahı olduğunu teslim etmeyi de ihmal etmezler.

1560'da Cerbe Deniz Savaşı'nın kazanan Osmanlı donanmasını karşılamak ve zaferi kutlamak maksadıyla tertiplenen merasimi izleyen Avusturya elçisi Busbecg'in, bu vesileyle Padişah Kanuni'nin karakteriyle ilgili şu çarpıcı gözlemlerde bulunmuştur: "Bu merasim esnasında Süleyman'ın her zaman olduğundan daha faklı bir gurur ve neşeye sahip olmadığını onu yakından görenler söylüyorlar. Ben de iki gün sonra Cuma namazı için sarayından çıktığı zaman görmüştüm. Yüzünde her zamanki huşunet ve hüznün ifadesi vardı. Sanki kazanılan zaferin kendisiyle ilgisi yokmuş, hadise her zaman beklenen basit bir şeymiş gibi heyecansızdı. Talihin cilvesini olduğu gibi kabul etmeye bu ihtiyar adamın

kalbi öylesine alışmıştı ki, halkın alkışlarını sanki hissiz bir şekilde kabul ediyordu.”[53]

Kanunî Süleyman asla içki içmezdi. Hatta İstanbul’da sadece Müslümanlara değil Gayrı Müslimlere de içki içmeyi, imal etmeyi, alıp satmayı yasakladığı tarihî kayıtlarda geçmektedir. Solakzade’nin tarihinde geçen bilgi aynen şöyledir: “İstanbul şehrinde meyhanelerden birini bırakmayıp, içkici başı def olunmuş idi. Ecele derman için bir katre şarap bulunması mümkün değil idi.” O devre ve bu uygulamaya tanıklık eden Avusturya Elçisi Busbecg’in aktardığı şu malumat oldukça önemlidir: “Peygamberin emrine aykırı olarak İstanbul’da şarap içmek pek yaygın bir hale gelmişti. Bir gün, Sultan’ın fermanıyla şarap içmek, imal ve ithal etmek yasaklanıverdi. Bu yasak, Müslümanlardan başka Yahudi ve Hristiyanları da kapsıyordu. Ben ve adamlarım sade su içmeye alışık değildik... Bir de yiyip içme tarzımızı mı değiştirecektik? Belki bu yüzden hastalanabilirdik. Durumumuzun divanda görüşülmesini ve eski haklarımızın korunmasını tercümanlarımıza anlattım. Bazı paşalar bizim su ile yetinmemizi, komşuların bize şarap getirildiğini görmelerinin iyi sonuç vermeyeceğini, onlara yasak olan bu içkinin Hristiyanlara serbest olmasına, kokusunun bütün şehre yayılmasına izin verilemeyeceğini ileri sürdüler...”[54]

Dindar Tabiatı ve Dini Yüceltmesi

Osmanlı padişahlarının tamamı gibi Kanunî Sultan Süleyman da itikadî ve amelî anlamda kemal sahibi bir Müslüman, dindar bir padişahı. Güçlü dinî-ahlakî çehre ve koyu mümin tabiat, onun kişiliğinin en mümeyyiz vasıflarındandı. Devlet ve toplum nizamını sağlarken Ebusuud ve Zembilli Ali Efendilerin rehberliğinde dinî hükümleri esas alıp hâkim kılması bunun en bariz beşaretlerindendir. Din-devlet işleri ve seferlerden artan zamanlarını zikir, ibadet, ilim ve tefekkürle geçirecek kadar âlim, fazıl ve kâmil bir hükümdardı. Dünyayı sarsmasına rağmen sarayın bahçesindeki elma ağaçlarını saran karıncaları bile incitemeyecek derecede bir ruh yüceliğine, kadife yüreğe ve hassas bir mizaca sahipti.

Daha Manisa’da şehzade iken Merkez Efendi vasıtasıyla Halvetî (Sünbülî) tarikatının etkisi altına girdiği, Nûreddinzâde ve Üftâde Efendilerin zikir halkasına dâhil olduğu kuvvetle muhtemeldir. Mesela Avusturya elçisi Busbecg’in sözlerinden anladığımız kadarıyla yaşı ilerledikçe bu dinî hassasiyeti daha da artmıştır. Solakzade’nin deyişiyle “menhiyattan içtinap ederek salah ve takva binasını sağlamlaştırdı.” Hatta vakit namazlarının cemaatle kılınması için 1546’da bir ferman dahi çıkarmıştır.

Avusturya’nın İstanbul elçisi Ogier Ghiselin de Busbecg birkaç defa Kanunî ile görüşme şerefine nail olmuş ve onun muhteşem kişiliği ve bu arada dindar karakteri hakkında da şu dikkat çekici tasviri yapmıştır: “Görünüşü, hal ve hareketlerindeki onurluluk, gerçekten bu muazzam devletin hükümdarı olan bir adama yakışmaktadır. O, aşırılığı sevmeyen, kendini birçok zevklerden mahrum etmesini bilen, irade sahibi bir kimsedir. Gençliğinde bile ağırbaşlılıkla hareket ederdi, şarap içmezdi... Dindardır, ibadetlerini hiç ihmal etmez. Bir emeli devletin hudutlarını genişletmek ise, diğeri de aynı derecede dinini yükseltmek, yaymaktır.” 1553’te Padişah’ın huzuruna çıkan Venedik balyosu (elçisi) de aynı kanaati taşıyordu: “Çok adil olmakla şöhret bulup hiç kimseye haksızlık yapmayan, dinine atalarından çok daha fazla bağlı.”^[55]

Dindarlığının Nişaneleri: Zafer Niyazları

1525’teki Pavia Savaşı’nda Alman İmparatoru Şarlken’e yenilerek esir düşen Fransa Kralı Fransuva’nın yardım talebine Kanunî’nin verdiği cevap, onun dindarlığının en parlak nişanelerindendir: “Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla, Cenab-ı Hakk’ın inayeti, rasuller âleminin yıldızının, Hz. Muhammed (s.a.v)’in hayır duaları dolu mucizeleri ve dört halife Hz. Ebu Bekir’in (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.)’in mübarek ruhlarının himayesi altında daima muzaffer Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han... Yüce seleflerimiz, Allah onların kabirlerini nur içinde tutsun, düşmanlarını kahretmek ve sayısız fetihlere ermek maksadıyla her vakit cihat için kılıç çekmek fırsatını kaçırmayıp, ben dâhi onların açtığı çığırda harekete geçip, her

gün zorlu kaleler ve girilmesinde engeller bulunan şehirler fethetmiş bulunmaktayım. O sebepten gece ve gündüz atımız eyerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır...”

Kanunî, bir savaş meydanında Cenab-ı Hakk’ın İslam askerini muzaffer kılması için “bende-i Huda, Süleyman-ı bîriya” imzasıyla Ebussuud Efendi’ye dua talebinde bulunurken dile getirdiği, dindarlık, edep ve nezaket şahikası şu cümlelerini tarihe ve mirasçılara bir numune-i imtisal olarak emanet etmişti: “Halde haldaşım, sinde sırdaşım, tarik-ı Hak’ta yoldaşım, ahiret karındaşım Molla Ebussuud Hazretleri! Dua-yı Huda’yı ifadeden sonra nedir haliniz ve nicedir lazimü’l-ihhtiyacınız? Sıhhat ve afiyette misiniz? Hazret-i Hakk’ın hazine-i hafiyesinden kemâl-i ihlâs ile niyaz olunur ki, evkat-i mübâreke de bu muhiblerini kalb-i şeriflerinden ihraç ve iz’âç etmeyeler; ola ki, bu meydan-ı gazada küffar-ı hakısar münhezim ve mükedder, asâkir-i İslâm da mansur ve muzaffer olup, rızauallahı muvafık amel ola...”

Aynı şekilde 1526’daki Mohaç Savaşı öncesindeki gece de uyumamış, sabaha karşı kalkıp abdest alarak orduyla beraber sabah namazını kılmış, ardından ellerini kaldırarak zafer nasip etmesi dileğiyle Allah’a şu içten yakarışı yapmıştı: “İlahî, kuvvet ve kudret senin, ilahî tasarruf ve nusret de senin, ilahî lütuf ve inayet senin, kerem ve mürüvvet ile himaye senin! Bir bölük Muhammed (sav) fukarasını yendirme ve bir nice kavî el ve bazu ile düşmanları sevindirme!” Gözlerinden yaşlar boşanan padişahın bu halini gören ordudaki komutan ve askerler çok müteessir oldular ve onlar da ağlamaya ve yakarmaya başlayacaklardı. Osmanlı tarihçisi Peçevî İbrahim Efendi’nin savaş öncesinde Padişah ve İslam Ordusu’nun eriştiği manevî ruh haliyle ilgili naklettiği şu manzara da gerçekten dehşet verici ve hissiyatı galeyana getiricidir: “Sultan Süleyman, her alayın durduğu yere gidip, her sancağın dibinde ellerini kaldırıp dua etmekte ve gözlerinden yaş dökülmekteydi. Bunu gören bütün ordu yerlere kapanıyor, padişah uğruna canlarını feda edeceklerine yemin ediyorlardı.”^[56]

Hız. Peygamber (sav) ve Ehli Beyt’e Hadsız Muhabbet ve Bağlılığı

Kanunî Sultan Süleyman, Peygamber Efendimize (sav) karşı hadde hesaba gelmeyecek mikyasta bir muhabbet, hürmet ve duyuyordu. Muhibbî mahlasıyla yazdığı şiirlerde bu derunî aşkını ölümsüzleştirmişti. Konuyla ilgili etraflı malumat üçüncü bölümün başında yer aldığından ötürü burada tekrarı gereksiz görüyoruz. Orada mevzu edindiğimiz bahislerin haricinde Sultan Süleyman'ın Hz. Peygamber'e (sav) ve Ehl-i Beyt'ine sevgi, bağlılık ve himayesi ifade eden başka misaller verebiliriz. Mesela “Molla Kabız Hadisesi”ni ele alalım: Mohaç Zaferi dönüşünde, İran'dan İstanbul'a gelen Molla Kabız adıyla bilinen bir şahıs, Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den (sav) büyüklüğü iddiasıyla ortaya çıkıp, halk arasında fitne ve anarşi çıkarmaya yeltenmişti. Rivayete bakılırsa Sadrazam İbrahim Paşa da Molla'yı, Divan-ı Hümayun'un önünde Rumeli Kazaskeri Molla Fenarizade Muhyiddin Çelebi ile Anadolu Kazaskeri Kadri Efendi'nin karşısına çıkarıp ilzam ettirmeyi planlar. Ancak buna muktedir olamaz; zira Molla'ya galebe gelinemez. Bu münazarayı divanın yukarı kısmında kendine ait yerden dinleyen Solakzade'nin ifadesiyle “dinpehan” (dinin sığınağı) olan Kanunî, hoşnutsuzluğunu ve hiddetini belli eder ve duruma derhal müdahale eder: “Bir mülhid (sapık) divanımıza gelir, Hz. Peygamberimizin i'tila-i şanına (yüksek şanına) nakz veren (gölge düşüren) hezeyana cüret kılar ve zum-ı fâsidince delâil ve nusûs dahi nakleder ve mülzem olmadan (susturulamadan) çekip gider. Buna bâis (sebeup) nedir?” Ertesi gün Molla'nın davası, Müftü Kemal Paşazade ile İstanbul kadısı Sadi Çelebi huzurunda görülür. İleri sürülen ikna edici deliller karşısında Kabız'ın çürük iddiaları ilzam edilir. Molla, davasını şeran ve hukuken kaybeder. Batıl itikadından dönmesi ve tövbe etmesi ihtar edilirse de Molla iltifat etmez. Böyle olunca da idam hükmü derhal infaz olunur.

1534'te Birinci İran Seferi'ne revan olan Kanunî, Bağdat'ı fethettikten sonra ilk işlerinden biri de İmam-ı Âzam Ebu Hanife ile Abdülkadir-i Geylanî'nin türbelerini ziyaret etmek olmuştu. Abdülkadir-i Geylanî'nin üzerine yüksek bir türbe ve imaret yaptırdı. İmam-ı Azam'ın mezarı üzerine ise bir kubbe inşa ettirdi. Daha sonra da Necef ve Kerbelâ'da Hz. Ali ve Hz. Hüseyin makamlarını ziyaret etti ve “yüzün sürdü”. İran ile imzalanan 1555 yılındaki Amasya Antlaşması üzerine Şah

Tahmasb'a yolladığı mektupta ise Kanunî, müfrit Şiîlerin, Hz. Aişe ve Üç Halife'ye karşı küfre varan sözlerini yasaklanmasını istemişti.

1566'da 72 yaşındayken Zigetvar'a tertiplenen sefere çıkmadan önce oğlu II. Selim'e emanet ettiği şu vasiyetname de, içinde billurlaşan Allah (cc) ve Muhammed (sav) aşkını hayata vedaya hazırlandığı bu son seferinde dâhi terennüm etmeyi ihmal etmediğinin vesikasıdır: “Bu iki bâzubendi (kola takılan muska) ve bir mücevherli el sandığını vakfeylemişimdir (bağışlamışım). Fahr-i Cihan (âlemin övüncü) olan Muhammed Mustafa'nın pak ruhu içindir. Bunları satıp Cidde-i Mamure'ye su getirtesin. Bu esbab (elbise) Fahr-i Âlemindir, benim değildir. Dünya kimseye payidar (kalıcı) değildir. Hak Teâlâ bu seferi mübarek edip gönül hoşluğuyla gelmek müyesser (kısmet) ede, Habibi (Sevgilisi Hz. Muhammed) hürmetine aleyhisselam.”^[57]

Kanunî ve İnsanî Çehresi

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Kanunî, büyük bir asker, kudretli bir idareci, eşine az rastlanır bir teşkilatçı ve nihayet Osmanlı padişahlarının en büyük kanun yapıcılarındandı. “Kanunî” bir kişiliğe sahip olacağının, hüküm ve icraatlarında hakkaniyet ve adaleti gözeteceğinin ilk işaretlerini daha tahta çıkar çıkmaz vermişti. Müneccimbaşı Tarihi'nden öğrendiğimize göre ilk icraatları şunlar olmuştu: “Süleyman Han işe, yapılan zulüm ve haksızlıkları ortadan kaldırmakla başladılar. Selim Han'ın Arap diyarını fethettikten sonra İstanbul'a sürdükleri altı yüz evin tekrar vatanlarına dönmesine izin verdiler. Bunlar, Süleyman Han'a hayır dualar ederek memleketlerine geri döndüler. Yine Selim Han'ın emriyle bazı tüccarların gasbedilen mallarının geri verilmesini emir buyurdular... Bu mallardan bazıları telef olduğundan Süleyman Han, bunları kendi hazinelerinde tazmin eyleyip sahiplerine veya varislerine iade ettirdiler.”

Hükümdarlığı boyunca en fazlada Osmanlı'yı tam bir kanun, hukuk, adalet ve düzen sahibi devlet haline getirmek için uğraş verdi. Zamanında Osmanlı merkez ve taşra yapılanması zirveye ulaştı ve altın devrini idrak etti. Batı tarihlerinde

“muhteşem” ve “büyük” unvanlarıyla anılan Kanunî hakkında Şarkiyatçı Ortalon’un serdettiği şu tespitler bu gerçeği ifade eden en güzel sözlerdendir: “Sultan Süleyman’ın eserleri bir sıraya konulsa, en altta muharebeleri, onun üstünde bıraktığı abideler, en üstte ise kurmuş olduğu ilmî ve hukukî müesseseler gelir.” Fatih, II. Bayezid ve Yavuz dönemlerinde çıkan kanunları değiştirerek daha da geliştirdi. Hem kendi devrinde hem de Osmanlı’nın tüm zamanlarında en derli toplu ve en mükemmel kanunlar onun hükümdarlığı döneminde çıktı. Bu kanunlar, zamanının çok ilerisinde, hiçbir devlette bulunmayan, hatta hiçbirisinin akıl edemediği seviyede ve gelişmişlikteydi. Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Kemal Paşazade’nin dinî-hukukî danışmanlığında 200’den fazla Kanunname çıkarak bu alanda da bir rekora imza attı. Başta kendisi olmak üzere devlet ve toplum hayatında kanunlara titizlikle ve adaletle uyulmasını sağladı. Öyle ki, yaptığı kanunların çoğu 19. Yüzyıla kadar yürürlükte kalmış, bir kısmı da devletin yıkılışına kadar geçerliliğini korudu. Koyduğu ve geçerli kıldığı en sağlam kanunlardan biri de, “bütün tebaa hukuk karşısında eşit olduğu ve aynı cürümün cezasının kim olursa olsun aynı ve eşit olacağı” idi. (Kanunname-i Süleyman, 1. bap, 1.fasıl)

Bu yüzden kendisine yakıştırılan en güzel sıfatlardan biri de “Kanunî” oldu. Tarihçi Prof. Feridun Emecen’a ve Yılmaz Öztuna’ya göre daha ziyade mevcut yasaları yaygınlaştırdığından dolayı Kanunî unvanına layık görüldü. Mesela, halka eziyet eden idareci ve askerleri cezalandırması, teftişleri yaygınlaştırması bu kabildendi. Bir defasında reayanın hakları konusunda şöyle demişti: “Velinimet-i âlem, reaya yani köylüdür.” Saltanatı müddetince suçsuz bir kişiyi haksız yere görevinden azletmediği ya da mağdur etmediği gibi yetkilerinin bir kısmını devrettiği idarecilerin bunu suistimal etmelerine ve devletin yüksek menfaatlerine aykırı hareket etmelerine de -en sevdikleri bile olsa- asla müsamaha göstermemiş, tereddüt etmeksizin kanun ve adaleti hâkim kılmıştır. Sultan Süleyman’ın makam ve rütbe dağıtırken ne kadar hassas davrandığını, Osmanlı’yı hakkaniyet ve adaleti gözeterek de doruğa ulaştırdığını, halasının oğlu olan Semendire Sancak Beyi Bali Bey’e 1532’de gönderdiği mektuptan hayret ve ibretle okumak mümkündür. (Kanunî’nin

insanlık ve adaletine dair hayatından örnek hadiseler için üçüncü bölümdeki ilgili kısımlara bakabilirsiniz.)^[58]

Ölümsüz Eserleri ve Mirası

Kanunî, bilhassa İstanbul'un imarına büyük ehemmiyet vermiş, şehrin çehresini ve dokusunu değiştirip güzelleştiren büyük eserlere mührünü vurmaya muvaffak olmuştur. İstanbul'a armağan ettiği şaheserler şunlardır: Kendi adına Süleymaniye Camii ve Külliyesi (Darü'l-Hadis ile dört medrese, Darüşşifa, Muallimhane), babası namına Sultan Selim Camii ve müstemilatı, Şehzade Mehmed namına Şehzade Camii, Cihangir namına Cihangir Camii ve tesisler, kızı Mihrimah Sultan adına Edirnekapı ve Üsküdar camileri, zevcesi Hürrem Sultan namına da Haseki Sultan Camii, medrese ve darüşşifa. Bunların dışında Kâbe-i Muazzama'da dört medrese; Kuds-i Şerif'te Beni İsrail peygamberlerinin ibadet ettikleri mukaddes kayanın tezyini; Şam-ı Şerif'te bir cami, medrese ve imaret; Bağdat'ta İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin türbesinin imarından sonra yanına bir cami ve imaret, yine aynı şehirde Kadiriye tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylani'nin türbesi ile camiinin tamiri; Konya'da Mevlana Celaleddin Rumi'nin türbesinin yanına iki minareli camii, semahane ve imaret; Seyyid Battal Gazi türbesi civarına bir büyük tekke, cami, medrese ve imaret tesisi de, gerçekleştirdiği büyük hizmetlerdendir.

Kanunî zamanında İstanbul'un nüfusu çoğaldıkça su ihtiyacı da artmış ve şehre yeni kaynaklardan su getirme ihtiyacı hâsıl olmuştu. Bu çerçevede Mimar Sinan, Ayvatköy civarındaki Bakraç ve Orta dereler ile bazı memba sularını toplayıp Kurt Kemerü üzerinden geçirerek Eyüp'teki İslambey mahallesinde bulunan yeni kubbeye kadar, Cebeciköy ve Balıkdere önlerinde inşa ettirdiği süzgeçten geçirerek İstanbul'a bol miktarda su akıtmaya ve yüzden fazla çeşme yapmaya muvaffak olmuştur. Evliya Çelebi meşhur Seyahatnamesi'nin birinci cildinde bunu uzun uzadıya hikâye etmektedir. Kanunî, İstanbul'a getirttiği, Kırkçeşme ve Kâğıthane suları olarak isimlendirilen bu suları, bir hizmet olarak şehre ve şehir insanına vakfetmiştir. Hatta Kâğıthane suları hakkında müstakil bir vakıf kurmuş; bu özelliğe sahip ilk Osmanlı

padişahı olma unvanını da elde etmiştir. Ayrıca bu amaçla yaptırdığı su kanallarının devamlılığını, bakım ve tamirini sağlamak için etraftaki bir kasaba ve beş köyün bütün gelirlerini bu su vakfına bağışlamıştır.^[59]

[43]. Topkapı Sarayı Arşivi, E 6.185, E 98; William Ochsenwald and Sydney Nettleton Fisher, *The Middle East: A History*, New York 1959, s.222; Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul, 1992, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.8-11; Ahmed Tevhid, “Kanunî Sultan Süleyman Han’ın Şehzadelîği Devri”, *Tarihî Osmânî Encümeni Mecmuası*, 1335-1337, nr. 49-62, s.86 vd.; Yılmaz Öztuna, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul, 2006, s.13-15, 18-19, 134; Yaşar Yücel, *Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara, 1987, TTK Yayınları, s.2-3.

[44]. Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, c.2, Haz: İ. Erünsal, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.511-512, Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c.10, s.38; Gökbilgin, age, s.12-13; Yücel, age, s.4-6; Öztuna, age, s.18.

[45]. Feridun Bey, *Münşaat I*, s.507-514, 529; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, Hazırlayan: Vahid Çubuk, Ankara, 1989, c.2, s.120-125; Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Çeviren: Mehmet Ata, c.5, s.15, 271; Lavissee-Rambaud, *Histoire Générale*, c.4, 1894, s.28; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1988, c.2, s.310-316, 419; Gökbilgin, age, s.21-25; Yücel, age, s.20-24; Öztuna, age, s. 44-45.

[46]. Kemal Paşazade, *Mohaçname*, s.91 vd.; Peçevi, s.86-113; Feridun Bey, *Münşaat I*, s.529-546; Solakzade, s.137-146; Hammer, age, s.50-76; Lavissee-Rambaud, *Histoire Générale*, s.622; Uzunçarşılı, age, s.323-326; Gökbilgin, age, s.30-43; Yücel, age, s.29-35; Öztuna, age, s. 49-51, 158; Ogier Ghiselin de Busbecg, *Türkiye’yi Böyle Gördüm*, Haz: Aysel Kurutluoğlu, İstanbul (tarihsiz), Tercüman 1001 Temel Eser, s.190.

[47]. Solakzade, age, s.161-167, 172-177; Uzunçarşılı, age, s.329-336.

[48]. *Münşaat*, c.2, s.469-477; *Selanikî, Selanikî Tarihi*, s.53-63; Solakzade, age, s.297-314; Hammer, age, c.6, s.356;

Uzunçarşılı, age, s.409-419.

[49]. Solakzade, age, s.111; Latıfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ, Neşreden: Ahmed Cevdet Paşa, İstanbul, 1896, Sadeleştiren: Rıdvan Canım, Ankara 2000, TTK. Yayınları, s.13; René Grousset, L'Empire du Levant, *Histoire de la question d'Orient*, Paris, 1946/1979, s.642-644; Yücel, age, s.III; Öztuna, age, s.9, 18, 134, 137, 159; Ignatius Mouradghea D'Ohson, Tableau General de L'Empire Ottoman, Paris, 1790, c.7, s.443.

[50]. Topkapı Saray Müzesi Arşivi, E. 7671; Uzunçarşılı, age, s.486; A. Fischer-Galati, Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555, Cambridge 1959, Harvard University Press, s.111-117; Türkçe Çevirisi: Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı 1521-1555, Çeviren: Neval Öke, İstanbul 1992, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s.127-133; Christine Isom-Verhaaren, "An Ottoman Report about Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, Sayı: 28/1996, s.299-318; Seyfî Kenan, "Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa", Osmanlılar ve Avrupa, Editör: Seyfî Kenan, İstanbul 2010, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, s.23-24; Kemal Beydilli, "Avrupa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.4, İstanbul, 1991, s.138; N. Ahmet Asrar, Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Devleti'nin Dinî Siyaseti ve İslam Âlemi, İstanbul, 1972, s.106-108; Özcan Hıdır, "16. Yüzyıl Avrupa'sında Düzen Kurucu Bir Aktör Olarak Kanunî Sultan Süleyman", *Zaman gazetesi*, 19.01.2011, s.24.

[51]. Uzunçarşılı, age, s.307, 419-420; Öztuna, age, s.9-10, 134-137, 158, 161; Gökbilgin, age, s.196, 208-209; Yücel, age, s.100, 105. Nicolae Iorga, Voyageurs Français dans l'Orient, Paris, 1925, s.21; Busbecg, age, s.192.

[52]. Gökbilgin, age, s.194, 208; Yücel, age, s.104-105; Uzunçarşılı, age, s.420.

[53]. Solakzade, age, s.111; Uzunçarşılı, age, s.418-419; Öztuna, age, s.134-135, 158, Gökbilgin, age, s.194-195; Yücel, age, s.6, 103; Busbecg, age, s.164-165.

[54]. Solakzade, age, s.315; Busbecg, age, s.165-166.

[55]. Solakzade, age, s.315; Busbecg, age, s.68-69.

[56]. Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi, nr. 372-91; Solakzade, age, s.142; Peçevî, age, s.91.

[57]. Solakzade, age, s.157-160; Peçevi, age, s.124, 184, 329-336; Müneccimbaşı, age, s.528-529; Hammer, age, c.6, s.48; Gökbilgin, age, s.47-48, 73-74, 150-151; Topkapı Sarayı Arşivi, nr. 5888; Uzunçarşılı, age, s.410.

[58]. Müneccimbaşı Tarihi, s.512; Peçevî, Tarih I, s.16 vd.; Uzunçarşılı, age, s.419-420; Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul, 1997, s.148, 151-153; Gökbilgin, age, s.7, 13-14, 92, 196, 199-201; Öztuna, age, s.135; Yücel, age, s.103.

[59]. Solakzade, age, s.317-318; Gökbilgin, age, s.157, 197-198; Yücel, age, s.104; Evliya Çelebi, Seyahatname, c.1; Osman Nuri, Mecelle-i Umur-ı Belediye, c.1, İstanbul, 1922, Matbaa-i Osmaniye, s.1230; İbrahim Ateş, Kanunî Sultan Süleyman'ın Su Vakfiyesi, Ankara, 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.4-5 vd.

II. Abdülhamid'in Gizemli Portresini Keşfetmek

SULTAN II. ABDÜLHAMİD, Osmanlı'nın ve yakın tarihin en çok tartışılan, hakkında en fazla eser üretilen, en ziyade yergi ve iftiralara hedef olan, tarihimizin en muammalı liderlerindendir. Hakkındaki spekülasyonlar aslında onun gizemli âlemine nüfuz edememekten ve esrarlı kişiliğine vakıf olamamaktan doğmuştur. Bir kısım siyasî-entelektüel çevrelere bulaşan “Abdülhamid illeti”, büyük ölçüde çok yönlü politikalarını anlayamamaktan, etrafını kuşatan ağır şartları takdir edememekten ve nihayet dinî-geleneksel kaynaklardan beslenen şahsiyetine, tavırlarına duyulan alerjiden türemektedir. Belki Yıldız'a hapsolmuştu, ama ufku, vizyonu, hayalleri, projeleri ve yenilikleri Yıldız'ın duvarlarını ve çağını aşacak seviyedeydi. Abdülhamid'in çehresini örten kalın örtü açıldıkça ve kişiliğine yönelik saldırıların katranı temizlendikçe gerçek Abdülhamid olanca ihtişamıyla ortaya çıkmakta ve gözleri kamaştırmaktadır. Aşağıda zikredeceğimiz birbirinden çarpıcı bilgiler, Abdülhamid ile ilgili zihin kirliliğine son verip, daha sağlıklı ve sahici bir yaklaşım içine girmemizi sağlayacak ufuk açıcı ve ezber bozucu bir keyfiyeti haizdir.

Muammalı Mizacı ve Hususiyetleri

Abdülhamid Han, “Kızıl Sultan” karalamalarını hak edecek mizaçta bir padişah değildi. Aksine son derece merhametli, yufka yürekli ve bağışlayıcı bir karaktere sahipti. O kadar ki en büyük düşmanlarını bile bağışlayacak kadar şefkat ve merhametine yenik düşen bir hükümdardı. Gayet yumuşak huylu, hikmetli konuşan, karşısındaki hasmı bile olsa onu karizması, tevazuu, insanlık ve nezaketiyle etkileyen biriydi. İster halk ister devlet adamı olsun, huzurunda konuşanları sıkımsa, düşüncelerini açıkça söylemelerine imkân verir; kimseyi fikirleri veya ölçüsüz sözleri yüzünden cezalandırmazdı. Bariz özelliklerinden biri de dengeli ve otoriter olmasıydı. İzlediği “denge siyaseti” ve devleti kurtarmak için aldığı koruyucu tedbirler bunun belirtisidir.

Böyle davranmaya, devleti içine çeken anaforik şartlar ve saltanatının fevkalade karışık bir döneme rastlaması sevk etmişti. Diğer dikkat çekici yönü de oldukça tedbirli, temkinli ve uyanık olmasıydı. Nispeten aşırıya kaçacak seviyede biraz vehimli ve kuruntulu olduğu söylenebilir. Ancak bu da dönemin olağanüstü şartlarından, siyasetin kaypak zemininden ve etrafında güvenilir kişilerin bulunmamasından kaynaklanmaktaydı. Tahmin edilemeyecek kadar cesur ve atikti. Hafızası pek kuvvetli, zeki, çabuk kavrayışlı ve hazırcevap idi. Derin düşünmeden, karşıdakinin görüşlerini anlamadan ve devlet erkânı ve ulemanın görüşünü almadan herhangi bir konuda hüküm vermezdi. Özel hayatı ve devlet idaresinde israftan kaçınır, dengeli bir harcama yapardı. Aşırı saray masraflarını kısmıştı. Bu yüzden “pinti Hamid” suçlamalarına maruz kalmıştı.

Manevî Cephesi ve Dindarlığı

Sultan Abdülhamid’in kişiliğinin en baskın tarafı dindar olmasıydı. Hayatı boyunca ibadetlerini aksatmamış, abdestsiz evrak imzalamamıştı. Doğru ve tam bir itikada sahipti. Daima camilere devam etmişti. Sarayın hususî bahçesinde beş vakit ezan okuturdu. Şazeli tarikatına intisap etmiş, Kadirî tarikatına da girmişti. Kadere inanışı fevkalade kuvvetliydi. Hacca gidemese de ruhen görülecek ve Osmanlı’nın “veli” padişahı olarak nitelendirilecek kadar dindar ve takva ehli bir sultandı. Sürekli Kur’an-ı Kerim okurdu. Buhârî-i Şerif’i hususî surette bastırmış, tüm Müslüman memleketlere ve camilere hediye etmişti. Çanakkale Harbi’nde sürekli “Buhârî-i Şerif” okuyarak dua etmişti. Ayrıca, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve kutsal beldesine karşı duyduğu sonsuz sevgi, sadakat ve hizmetleri; manevî şahsiyetine ve dinin izzetine hakaret içeren Batı kaynaklı iftira kampanyalarına karşı adeta bir “heykel” gibi dikilmesi ve İslâm Dini’ni ve Müslümanları koruyup güçlendirmeyi esas alan icraatlarda bulunması onun güçlü manevî yapısının göstergelerindendi. İşte manevî cephesini tasvir eden seçkin birkaç hadise:

Abdülhamid Han, yatağının başında daima temiz bir tuğla bulundurur ve yataktan kalktığında çeşmeye kadar abdestsiz yere basmamak için teyemmüm amacıyla kullanırdı. Neden

böyle hareket ettiği sorulduğunda şu düşündürücü cevabı vermişti: “Halife olarak biz sünnet ölçülerine dikkat etmezsek, ümmet-i Muhammed bundan zarar görür!” Mabeyin Başkâtibi Esad Bey’e, “Ben bu kadar zamandır milletimin hiçbir evrakına abdestsiz imza atmadım,” demişti.

Başka bir ilginç hadise de şuydu: Abdülhamid zamanında, Yavuz Sultan’ın türbedarı şiddetli geçim darlığı yaşayınca dayanamayıp sandukaya hiddetle vurur ve şunu söyler: “Bir de senin evliya olduğunu söylüyorlar! Yıllardır türbeni beklemekteyim, hâlâ yoksulluk içindeyim!” Ertesi gün Sultan Abdülhamid onu hemen çağırır ve bir yıllık ihtiyacını karşılar, çünkü gece rüyasında cedit Yavuz Selim’i görmüş ve onun uyarısıyla türbedarın halinden haberdar olmuştu.

Mehmed Akif’in aktardığı şu hatıra ise onun “veli” olduğunun çarpıcı bir misalidir: Akif’in, Sultan Ahmed’e her sabah erkenden gelip, mihrabın bir köşesinde gözyaşıyla sürekli inlemekte olan, saç sakalı ağarmış ihtiyar bir zat dikkatini çeker. Nihayet bir gün yanına yaklaşıp neden bu kadar derbeder olduğunu sorar. Israra dayanamayan adam halini gözyaşları içinde şöyle izah eder:

“Abdülhamid devrinde binbaşı idim. Anam babam vefat edince Sadrazamlığa bir dilekçe gönderdim.

– Mallarımız var, bunların bir bakıcıya ihtiyacı var, kabul buyrulursa istifa etmek istiyorum, dedim.

Bana doğrudan hünkârdan bir yazı geldi. “İstifan kabul edilmedi,” deniyordu. Bizzat huzura çıkıp yüz yüze görüşmek istedim. Padişaha çıktım.

– İstifamın kabulünü istirham edeceğim, durumum budur, dedim.

Israrıma dayanamadı. Öfkeli bir eda ve elinin tersiyle,

– Haydi! İstifa ettirdik seni, dedi.

Gece, mana âleminde ordunun teftiş edildiğini gördüm. Efendimiz (s.a.v.) Yıldız Sarayı önünde orduyu teftiş ediyordu. Abdülhamid, edeple Efendimizin arkasında duruyordu. Derken, benim birliğime geldi. Başında kumandan olmadığı için darmadağınktı. Efendimiz,

– Nerede bunun kumandanı, diye sordu.

Abdülhamid de,

– Ya Resulallah, çok ısrar etti, istifa ettirdik, dedi.

– Senin istifa ettirdiğini biz de istifa ettirdik, buyurdu.

İşte ben o gün bugündür bunun hicranı ve pişmanlığı ile gözyaşı döküyor, kederleniyorum.”

Renkli Hayatı ve İlginç Hobileri

Her gece uyumadan evvel kitap okutmak âdetiydi. Kitaba olan ilgisi fevkaladeydi. Sarayındaki kütüphanede, yabancı dillerde Türkiye hakkında yazılmış, tercümesi yapıp telif hakkı ödenmiş 6 bin adet eser, roman, hikâye, coğrafya ve seyahatname koleksiyonu bulunuyordu. Tarih, siyaset ve hukukta geniş malumata sahipti. Osmanlı tarihini değişik kaynaklardan okuyup incelemişti. Roman (polisiye) ve seyahatname okumayı çok severdi. Kütüphaneciliğimizin modern anlamda kurucusu oydu. Matbaa ve yayın işlerine de gayet meraklıydı. Avrupa’dan modern matbaa makineleri getirip nefis divanlar bastırmıştı.

Zayıf ve atletik bir yapıya sahipti. Ata biner, araba ve yelken kullanırdı. Kılıç ve tabancada gayet mahirdi. Silah koleksiyonu dahi yapmıştı. Atıcılık yapar, ava giderdi.

Sarayda resim salonu, fotoğraf atölyesi, musiki salonu ile marangoz atölyesi en çok bulunduğu yerlerdi. Marangozluğa özellikle ilgiliydi. Manzara ve çiçek resimlerinden hoşlanır, portre çizerdi. Güzel tablo koleksiyonları vardı. Fotoğrafçılığa da meraklıydı, döneminde tüm imparatorluğun fotoğrafını çektirmişti. Tiyatro ve konseri sever, hususî tiyatrosunda temsil ve konser verdirirdi. Musikişinas bir tabiatı vardı.

Vatanına ve Haysiyetine Düşkünlüğü

Sultan Abdülhamid, tahttan indirildiğinde Selanik’teki Alatini Köşkü’nde mecburî ikamete tâbi tutulmuştu.

I. Balkan Harbi’nde Selanik elden çıkınca İttihat ve Terakki Hükümeti şehri terk etmesini istemiş, ancak şiddetli bir tepkiyle karşılaşmıştı.

Sultanın, ayağa fırlayıp bağırarak verdiği şu cevap haysiyetli bir Osmanlı liderine yakışır muhteşemlikteydi:

“Balkanlarda bize karşı ittifak oldu öyle mi? Yunanlılarla Bulgarların birleşmesi nasıl olur? Çünkü onların birbirlerine düşmanlıkları, hepsinin bize düşmanlıklarından ziyade idi. Bu nasıl bir gaflettir! Aralarında kilise kavgaları vardı. Selanik, İstanbul’un anahtarıdır. Ecdad kanlarıyla sulanan bu topraklar nasıl düşmana terk edilir? Bırakıp gidersek, tarih ve ecdad bizim yüzümüze tükürmez mi? Bana bir tüfek veriniz, birlikte son nefesimize kadar müdafaa edelim. Ne olursa olsun bir yere gidecek değilim. Allah devletimi bu hale getirenleri kahretsin!”

Lâkin durumun vahameti ve padişah Mehmed Reşad’ın ricası tekrar iletilince, son derece şaşkın ve üzgün bir biçimde İstanbul’a dönmek zorunda kalacaktı. Sonraki yıllarda bu defa 1915’teki Çanakkale Savaşı’nda payitahtın Eskişehir’e taşınması gündeme gelmişti. Sultan Reşad, “Hazır olsunlar kendilerini Bursa’ya nakletmek icap edecek” haberini gönderince, Abdülhamid’in tepkisi Selanik’tekinden farksız olmuştu: “Hiçbirimiz payitahtı terk etmemeliyiz. En küçük ferdimize kadar memleketi müdafaa ederek ölmeliyiz. Ben Fatih’in torunuyum. Bizans İmparatoru Konstantin kadar olamayacak mıyız? İstanbul’dan katiyen çıkmam. Burada ölmeye hazırım!”

Hayırda Rakipsiz Şefkat Abidesi

Başkâtibi Tahsin Paşa, tebaasının dert ve sıkıntılarıyla nasıl hemhâl olduğu ve darda kalanların imdadına sınırsız bir şefkat ve lütufla nasıl “Hızır” gibi yetiştiği hakkında şöyle hayretengiz bir vaka nakleder: “Mabeyinde nöbetçi olarak kalmıştım. Gelen mektup, telgraf, rapor ve tezkereleri huzura çıkarmak üzereyken bir telgraf geldi. Bir Laleli postanesi memuru Yıldız’a çektiği telgrafta, karısının o gece doğum yapacağı ve doğumun çok zor geçeceğinden bahisle merhamet-i şahaneye sığındığını bildiriyordu. Kıymet verip listeye almadım. Padişah her şeyi gözden geçirdikten sonra

– Başka bir şey var mı, dedi.

Telgrafı söyleyip arza değmeyeceğini arz ettim. Emir verdi:

– Hemen getiriniz.

Dikkatle okudu ve derhal bir tabip ve yaverle doğumun kontrol altına alınmasını ferman etti. Gittik ve işimizi bitirip sabaha karşı döndük. Bir de ne görelim? Hünkâr, odasından cama vurarak bizi çağırıyor mu? Sabaha kadar uyumayıp beklediğini anladık. Kadının kurtulduğunu, ihsan-ı şahanenin teslim edildiğini ve adamın ağlayarak ömür ve devletlerine dua ettiğini anlattım. Bizi ayakta dinledi, sadece bir “oh” çekti ve sabah namazına durdu.”

Başka bir seferinde de fırıncılar, 30 paraya satılan ekmeğin fiyatına 10 paralık zam yapmak istediklerinde sultan onları çağırarak, zammı geri çekecek şu etkili sözü sarf etmişti: “30 paraya satmaya devam edin, istediğiniz 10 parayı ben vereceğim. Ekmeğe zam yapılırsa tüm zaruri ihtiyaçlar pahalılaşır ki halkımız bundan büyük ıstırap çeker.”

Abdülhamid’in hayırseverliği din, ırk ve sınıf ayrımı yapmaksızın toplumun bütün kesimlerini içine alıyordu. Padişah hediyesi anlamına gelen “atiyye-i seniyyeler” bunun en çarpıcı örneğiydi. Hediyelerin bedeli büyük ölçüde padişahın kesesinden karşılanıyordu. Her kış mevsiminde evini ısıtamayacak durumdaki yoksul aileleri tespit ettirir ve kömür dağıttırmayı asla ihmal etmezdi. Yine her tahta çıkış yıldönümünde, borcundan hapse düşenleri kurtarmak için şahsi hazinesinden para sarf etmeyi de itiyat edinmişti. 1894’teki büyük İstanbul depreminde halkın acısını dindirmek için adeta çırpınmış, bir yardım kuruluşu kurdurup ilk yardımı da (6.500 lira) kendisi yapmıştı.

Çağını Aşan Vizyonu ve Reformları

Sultan Abdülhamid zannedilenin tersine yeniliğe ve gelişime açık “reformist” bir padişahı. Batı’daki ilmî ve teknolojik gelişmeleri yakından takip etmiş ve devletin imkânları çerçevesinde intikal ettirmişti. Bu konuda, kendisini “gericilikle” suçlayan İttihatçıları bile utandırıp takdirlerini kazanacak kadar muazzam yenilikler gerçekleştirmişti. Zamanında yapılan reformlar, Osmanlı’nın son devrinde görülen ve hatta Cumhuriyet’e bile temel teşkil edecek çapta

büyük, mucizevî reformlardı. Mesela, Osmanlı'ya ilk bisikleti, otomobili ve telefonu getiren O olmuştu.

Yatırımlarını, modern bir imparatorluğa dönüşmenin temeli olarak gördüğü alt yapıyı geliştirme ve halkın eğitim seviyesini artırma istikametinde yoğunlaştırmıştı. Bu uğurda, memleketi demir ve kara yollarıyla, telgraf hatlarıyla örmeye ve her kademedен okulla donatmaya çalışarak Osmanlı'yı devletlerarası alanda yeniden söz sahibi yapacak yeni nesiller yetiştirme çabasına girişmişti. Fatih'ten sonra eğitim ve kültüre en fazla ehemmiyet veren padişah'tı. Öğretmen yetiştirmeye büyük önem vermiş ve öğretmen okullarının sayısını artırıp her vilayete yaygınlaştırmıştı. Her köyde caminin yanına bir de ilkokul yaptırması en mühim icraatlarından. Yılda ortalama 400 ilkokul açarak ve okul sayısını 9.347'ye çıkartarak bir rekor kırmıştı. Aynı şekilde, 250 olan ortaokul sayısını 900'e, lise sayısını da 109'a çıkarmıştı. Osmanlı'nın ilk üniversitesi "Darü'l-Fünun" 1901'de onun zamanında tedrisata başlamıştı. Açılan öbür gözde okullardan bazılarıysa şöyleydi: Siyasal Bilgiler Fakültesinin çekirdeği Mekteb-i Mülkiye, Hukuk Fakültesinin temeli Mekteb-i Hukuk, Ziraat Fakültesinin alt yapısı Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi, Mühendislik Fakültesinin esası Hendese-i Mülkiye Mektebi, Güzel Sanatlar Fakültesinin başlangıcı Sanayi-i Nefise Mektebi. Cumhuriyet Devrinde yetişen bilginler, eğitimciler, kumandanlar, siyasiler, mühendisler, doktorlar ve hukukçular; daha da önemlisi Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran komutan ve bürokratlar dahi hep onun kurduğu modern okullardan yetişmişlerdi. Bu manada, Cumhuriyetin varlığını, yönetim şeklinin alt yapısının oluşmasını, siyasî-bürokratik kadronun yetişmesini, kullanılan müesseseler itibarıyla Abdülhamid'e borçlu olduğunu savunanların başında dünyaca ünlü tarihçimiz Kemal Karpat gelmektedir.

Diğer taraftan, Pasteur, kuduz aşısını 1885'te ilk defa keşfettiğinde devlet başkanlarına mektup yazıp kuracağı enstitü için yardım talep etmişti. Rus çarı, 2 metre boyundaki portresini yollamakla yetinirken Sultan Abdülhamid, enstitünün kurulması amacıyla bir heyet oluşturup Fransa'ya göndermişti. Bununla da kalmayıp Pasteur'e 10 bin altın ve

birinci derece Mecidiye nişanı hediye etmişti. Verem mikrobunu ve ilacını bulan Alman tıpçı Dr. Robert Koch'un kapısını ilk çalanlardan biri de yine Abdülhamid Han olmuştu. Koch ile Berlin'de görüşmek üzere bir heyet teşkil etmiş ve ona birinci rütbe Osmanlı nişanı takdim etmişti. Osmanlı'ya ilk "denizaltı"nı da yine Abdülhamid almıştı.

Avrupa'nın büyük silah tüccarı Basil Zaharoff, Nordenfeldt'ın 1885'te G. W. Garrett ile birlikte Stockholm'de inşa ettiği ilk denizaltını Yunanistan'a satınca bunu tehdit olarak algılayan Abdülhamid, bedeli özel hazineinden karşılanan iki denizaltı (Abdülhamid ve Abdülmecid) birden sipariş etmekten geri kalmamıştı. Bununla da yetinmeyen Abdülhamid, yurdu demir ağlarla örüp 1865'te birkaç yüz kilometre olan demiryolunu 5.700'e, 13.750 kilometre olan karayolunu 20-25 bine, 28.115 kilometre olan telgraf hattını da 50 bine çıkararak taşrayı ve İslâm coğrafyasını İstanbul'a bağlamıştı. Asya ile Avrupa'yı bir "Boğaz Köprüsü" ile birbirine bağlama düşüncesi de ilk defa 1900'lü yıllarda yine Abdülhamid tarafından ortaya atılıp projelendirilmişti.

Fernidan Arnoden isimli bir Fransız mühendise, boğazın Sarayburnu-Üsküdar ve Rumeli Hisarı-Kandilli arasında iki ayrı köprü projesi hazırlatmıştı. Köprünün üzerinde minareler, kubbeler, kuleler ve savunma amaçlı toprak da yer alacaktı. Proje bilinmeyen bir sebeple hayata geçirilemedi. Hayret verici bir gelişme de, 1891'de Osmanlı'nın ilk "denizaltından tüp geçit projesi"nin yine onun devrinde hazırlanmasıydı. Bu da meçhul bir sebepten ötürü gerçekleşmedi. Ancak, dünyanın ilk tüp geçidi olan "Manş Tüneli"nin yapımından yaklaşık 100 sene önce, hem de "gerici" denilen Abdülhamid döneminde böyle bir "tüp geçit projesinin" tasarlanması bile başlı başına bir hadiseydi.

İbretlik Manzaralarla Dolu Vefatı

Abdülhamid Han, vefat günü olan 10 Şubat 1918 sabahı kalkmış ve abdest alıp son namazını kılmıştı. Son ana kadar kendini kaybetmemiş, vasiyetini bile yapmıştı. Aynı gün akşama doğru ruhunu teslim eden "Son İmparator"un vasiyeti harfiyen yerine getirilmişti. Tarihçi Ahmed Refik'in anlattığına göre, tabut içinde beyaz kefenler arasında,

kemikleri sayılan göğsünde ahitname duası, yüzünde Kâbe örtüsüyle, aksakalıyla ve ebediyete kapanmış gözleriyle Hırka-i Saadet Dairesi'nde yatışı cidden elim ve ibret vericiydi. Huşu içinde İlâhi Huzur'a gidiyordu. Cenazesinde, görülmemiş bir kalabalık vardı ve İstanbul böylesi bir kalabalığı görmemişti. Dost düşman herkes cenazeye iştirak etmişti. Kendisine amansızca muhalefet edenler, her türlü çirkinliği yakıştıranlar, en azından son bir pişmanlık ve vicdan azabıyla cenazesine koşmuşlar; hayattayken göstermedikleri insanlık ve saygıyı, hiç olmazsa ebedî yolculuğunda göstermeyi başarmışlardı. Bunlar arasında elini yüzüne kapatıp hıçkırarak ağlayan Talat Paşa'nın hali içler acısıydı ve ibretlik bir manzaraydı. Nihayet, "Gök Sultan"ın naşı cenaze namazını müteakip "tahtta vefat etmiş hükümdar gibi" büyük bir merasimle Sultan Mahmud'un yanına defnedilmişti. [60]

[60]. Orhan Koloğlu, Abdülhamid Gerçeği, İstanbul 1987, s. 7-430; Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, s.7, 195, 207; Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid, İstanbul 1990, s.13, 212-216, 396; Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.8, s.249-250; Ayşe Osmanoğlu, Babam Sultan Abdülhamid, s.22-35, 209-231; İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, s.65-85, 149-155, 200-202; Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, s.142; Mehmet Genç, Mehmet Mazak, Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi, İstanbul 2000, s.47; Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet, İstanbul 2003, s.34-35, 166; Aydın Talay, Eserleri ve Hizmetleriyle Sultan Abdülhamid, İstanbul 1991, s.288, 309, 410; Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, İstanbul 1994, s.251-277; Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara 1988, s.66-154; "Prof. Kemal Karpat İle Tarih, Osmanlı ve II. Abdülhamid Üzerine...", İlim ve Sanat Dergisi, Sayı: 44-45/1997, s.38; Aykut Kazancıgil, Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji, İstanbul 2000, s.286-287; Hayri Mutluçağ, "Boğaziçi Köprüsünün Yapılması Yolunda İlk Çabalar", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Ocak 1968, Sayı: 4, s.32-33; Yunan İşgalinin Patronu Zaharoff, s.36-37; Ahmed Refik, Sultan Abdülhamid-i Sâni'nin Nâşı Önünde, s.13; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan II. Abdülhamid'in Hal'i ve Ölümüne Dair Vesikalar", Belleten Dergisi, Sayı: 37-40/1946, s.729; Mustafa Armağan, Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı, İstanbul 2006, s.57-91, 227-

353; İsmail Çolak, Son İmparator Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası, İstanbul, 2009, Nesil Yayınları s. s.13-43, 165-190.

Tahttan Hacizli Tabuta Sultan Vahdeddin

SULTAN VAHDEDDİN, Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden ayrılmasıyla kader çizgisi kesişen talihsiz bir “Son Osmanlı”dır. Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri Paşa'nın deyişiyle, “Onun çektiği acıyı tarihte hiçbir hükümdar çekmemiştir!”

Öyle ki, başına gelen talihsizlikler silsilesi, Şam'da ebedî istirahatata çekilene kadar onun peşini bırakmadığı gibi, hakkındaki paranoyak tartışmalar hâlâ durulmadığı ve tarihî-manevî itibarı henüz iade edilmediğinden dolayı maalesef bugün de devam etmektedir.

Eski Bahriye Nazırı Avni Paşa, şu sözlerinde galiba çok haklı:

“Avam tabakası arasında bile Vahdeddin'den daha talihsizi, bütün tarih ve edebiyat âlemi içinde aransa bulunamaz!”

Batmakta olan Osmanlı'yı kıyıya çekmeye çabalamasına, işgal altındaki Anadolu'da istiklal meşalesini yeniden ateşlemesine ve vatanın bağımsızlığına kavuşmasındaki rolü tarihen ve ilmen sabit olmasına rağmen, maalesef “hain” damgası vurularak yakın tarihimizin en çok karalanan şahsiyeti olmaktan kurtulamamıştır.

Talihsiz Bir “Son Osmanlı”

Vahdeddin'in, işgaller ve esaretin cehennemî anaforuna aldırış etmeksizin vatan ve milletin selameti için adeta çırpınmasına karşılık hak etmediği bir muameleye maruz kalmasını tutarlı biçimde anlatanlardan biri de Tarihçi R. Ekrem Koçu'dur:

“Memleket felakete düştükten sonra işbaşına geçen, ağır sorumluluk yüklenen, düşmanlara dostça el uzatmak durumunda kalan o kara bahtlı insanlar tarihin sigorta lambalarına benzer. Kendilerinin yanması vatan ve milletin kurtulmasını temin eder!”

İşte “Son Osmanlı”nın, imparatorluğun koca bir fil gibi çökertildiğinde tahta çıkışından vatani hazin bir şekilde terk edişine, gurbet ellerde sefalet içindeki acı yaşamından

haczedilen tabutuna, oradan da sergüzeşt-i hayatının son durağı Şam’a defnedilişine uzanan talihsiz kader çizgisinden dramatik kesitler:

Hicretin Sebepleri ve Hazin Veda

1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılması Vahdeddin açısından, bundan sonra zincirleme bir surette sükün edecek büyük felâketlerin ilk habercisi olmuştu. Saadetten dengesini kaybedecek kadar zatına tesir eden Büyük Zafer’in gerçekleşmesi sonucu İstanbul’da başlayan şenlikler münasebetiyle Vahdeddin, Yıldız Sarayı’nın da zafer şerefine donatılmasını istemişti. Ancak aynı gün kalabalık bir grubun, saray önüne gelerek “Kahrolsun Vahdeddin!” diye birtakım gösteriler yapması padişahı şoka uğratmış ve derin bir kaygı ve tedirginliğe sürükletmişti. Hele Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü’nün şu sözleri bardağı taşırmıştı: “Şeytandan, Lloyd George’dan daha seni alçak olan Vahdeddin’in besmele ile taşlanmasını teklif ederim!” Daha da fenası, saltanatın kaldırılması vesilesiyle meclisteki görüşmelerde her Vahdeddin ismi geçtikçe mebusların “Taçlı Hain”, nidalarıyla bağrıışmaları padişahı büsbütün kahretmişti. Hâsılı Vahdeddin, hâdiselerin ağır psikolojik ve ruhî baskısıyla hayatının tehlike altına girdiğine inanmaya başlamış, yargılanıp idam ettirileceğine dair bir korkuya kapılmıştı.

En nihayetinde, başına büyük felaket geleceği yönünde çevresindekilerin telkinlerinin de etkisiyle kesin kararını verecek ve çok sevdiği vatanına elveda demek zorunda kalacaktı. Osmanlı hanedanının son temsilcisi, hem Devlet-i Âli Osman’ın azametine gölge düşürmemek hem padişahlık haysiyetine zarar getirmemek hem de bilhassa memleketinde iç harp çıkmasına sebebiyet vermemek düşüncesiyle âdeta kendini feda etmişti. İngiliz Başkomiserliğine iltica başvurusunun kabul edilmesiyle birlikte 17 Kasım 1922’de sabaha doğru Malaya zırhlı gemisiyle sessiz sedasız, fakat fevkalade kırgın, mahzun ve kederli bir vaziyette yurttan, taç ve tahtından ayrılacaktı. Vahdeddin, elinde fırsat varken ve etrafındakilerden ısrarlı teklifler almışken, giderken hazineye el sürmekten şiddetle kaçınmıştır. Kalabalık maiyetiyle beraber meçhul bir âleme gitmesine ve padişah hazinesini son

kuruşuna kadar boşaltma imkânına sahip olmasına karşın kendini ömür boyu Karunlar gibi zevk ve sefa içerisinde yaşatacak ölçüdeki mal varlığını ve şahsına ait değerli hediyeleri bile hazineye iade etmiş ve milletine bağışlamıştır. İ. Hami Danişmend'in bu konudaki değerlendirmesi oldukça çarpıcı: “Vahdeddin'in bunları götürmeye tenezzül etmemesi efsanevî bir namus ve istikamet eseridir!” Torunu Hümeýra Hanım Sultan (Özbaş) ise bunu, Şahbaba'sının “Osmanlı” oluşuna bağlamakta: “20 bin sterlin parası varmış. Yanındaki mücevher kutusunu bile iade etmiş. Selamlığı ve haremiyle, kaç sene yaşayacağını bilmeden dımdızlak çıkmış. Osmanlı işte böyle çıkar.”

Acı Gurbet ve Kirli Emellere Direniş

17 Kasım 1922'de Dolmabahçe'den hareket eden Vahdeddin önce, acı gurbet hayatının ilk durağı olan Malta Adası'na yöneldi. Hicaz'da halifelik hayalleri kuran Kral Hüseyin, Vahdeddin'in Malta'ya geçtiğini öğrenince hemen bir mektup yazmış ve onu hacca davet etmişti. İhtiraslı emirin son arzusu, aciz durumdaki sultanın elinden bir punduna getirip halifelik yetkisini koparmak ve halifeliği kullanarak Arap Yarımadası'nda bir siyasî birlik kurmaktı. Vahdeddin ise, teselli için Ravzâ-i Mutahhara'ya giderek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefkatli sinesine sığınma kararına çoktan varmıştı. Mezkûr şartlar altında böylesi bir hac ziyaretinin ne tür riskler içerdiğinin ve hangi siyasî suiistimallere yol açabileceğinin fazlasıyla idrakindeydi. Hele de Kral Hüseyin'in, kendisini bir padişah gibi ihtişamla karşılaması, ikamet ettiği sürece kesenin ağzını alabildiğince açıp her türlü izzet ve ikramı ayaklarına sermesi, kuşkularını iyice kabartmıştı. Rahatsızlığını sık sık şu sözlerle dile getiriyordu: “Bu adamın bu derece ısrarlı ikramları beni sıkmaya başladı. Allah vere de altından çapanoğlu çıkmaya!” Öte yandan, bu şahsın hilafet hakkında çirkin emeller beslemesini bir türlü hazmedemiyor, hürriyetini tehdit eden bu ortamdan bir an evvel kurtulmak için çareler düşünüyordu. Nitekim Hicaz kralının Suriye, Filistin ve Amman'da birtakım tertiplerle halifeliğini ilân ettiği ve Arap âleminin temsilcilerini Hicaz'a davet edip kendine biat

ettirerek Vahdeddin üzerinde caydırıcı olmaya çalıştığı bir esnada Hicaz'dan ayrılacak ve bu iğrenç tuzağı bozacaktı.

Cereyan eden bu hâdiselerden gerekli dersi çıkartarak, hiçbir oyuna gelmeden rahat yaşamak düşüncesi ve baskıdan uzak memleket kaydı ile İtalya yolunu tutmuştu. Kral Hüseyin'in kursağında kalan bu hilafet oyununda, İngiliz parmağının olduğu açıktı. Zira İngilizlerin hedefi, Vahdeddin'den, sömürge topraklarında çok etkili olan Hilafet'i almak ve Kral Hüseyin gibi kendi güdümlerinde bir şahıs eliyle kontrol altında tutmaktı. Nitekim Şeyh Said İsyanı (1925) esnasında, İngilizler Vahdeddin'i San Remo'da, Türk halkına halife sıfatıyla bir isyan bildirisi yazması için sıkıştıracak ve bunu yerine getirdiği takdirde tüm maddî sıkıntılarının “şerefine gölge düşmeyecek biçimde” karşılanacağını vaat edecekti. Fakat Vahdeddin, en sefil günlerine rastlayan ve önüne milyonlarca sterlinin konduğu bu çirkin teklifi tereddütsüz reddetmişti. Vatani aleyhindeki hiç bir kirli oyuna, gurbetin en serbest ortamında dâhi âlet olmayacağını, İngilizlerin söz konusu hain planlarını Türkiye'nin Roma Temsilciliği'ne ihbar ederek göstermişti.

Vahdeddin'i kullanmada İtalyanlar da at başı gidecekti. San Remo'ya ayak bastığında onu bir padişah gibi karşılayıp şeref misafiri olarak ağırlayan İtalya, öncelikle, sultan üzerinde hoş bir intiba bırakmayı hedeflemişti. Vahdeddin yağmurdan kaçarken doluya tutulmuştu. Bundan sonra da gıyabında yapılan tezgâhlara düşmemek ve siyasi heveslere boyun eğmemek için yoğun bir çaba sarf edecekti. Kral Emanuele, kendisine dilediği konağı seçmekte serbest olduğunu, tüm masrafların tarafından karşılanacağını teklif ettiğinde, şu haysiyetli cevabı vererek içine çekilmek istendiği tuzağı büyük bir maharetle bozmuştu: “Ben Müslümanların ruhanî reisiyim, Peygamber postunda oturuyorum. Bu sıfat, kendi dininden olmayan bir zatın teklifini kabulden beni men eder!” Mussolini ve İtalya kralının Vahdeddin üstünde bu derece durmalarındaki esas gaye, halife sıfatından yararlanarak Güneybatı Anadolu üzerindeki işgal planını gerçekleştirmektir. Ancak, yüklü paralar teklif etmek de dâhil, çevrilen türlü melânetlere Vahdeddin hiçbir surette prim vermemiştir. Neticede, İtalyanlar emellerine ulaşamayınca, Vahdeddin'le

olan ilişkilerini kesmek zorunda kalacak, hatta vefat ettiğinde, İtalyan esnafına ödeyemediği borçtan ötürü cenazesine konan haczi kaldırmak için bile, intikam fikriyle, kollarını kıpırdatmayacaklardı.

Hasretle Ölüm, Hacizli Tabut ve Şam’a Defin

Devrik hükümdar, kendisine tahtını iade edecek insana minnettar kalacaktı, ama bu uğurda yabancı devletlerin karanlık oyunlarına, vatan ve milleti aleyhine iç savaş türü ihanetlere gelmeyecek kadar da basiret abidesiydi. “Devlet-i Osmanî, Türkiye demektir. Orada sükûnet ve huzura ihtiyaç var!” yaklaşımındaydı. Gurbet felaketine inanılmaz bir dirençle dayanmış ve hiç bir zaman devlet ve milletine kırgınlık ve küskünlük beslememişti. Şu sözü bunun açık deliliydi: “Biz bir paratonerdik. Devlet ve milletin varlığına yıldırım düştü, üzerimize çektik. Biz yandık, fakat devlet ve millet kurtuldu.” Vatana dönüş hayalinin Vahdeddin’i hiç terk etmediği kaynaklardan anlaşılmakta. Vahdeddin bunu özellikle şeref ve haysiyetine sürülen lekeleri temizlemek ve tarihte lâayık olduğu yeri almak için istiyordu. Buna erişemeyeceğini anlayınca yakınlarına şu vasiyette bulunmuştu: “Döndükten sonra benim hain olmadığımı anlatın!”

Ne acı ki hayatının son anlarında dâhi vatanını hasretle yâd etmekten vazgeçmemişti. Öldüğü gece bütün maiyetini odasına toplamış, geç vakitlere kadar neşeli sohbetlere dalmış ve geçmiş refah yıllarına ait tatlı hatıralar anlatmıştı. Maalesef ömrü, eski asude yılları bir kez daha idrak etmeye izin vermeyecek ve 1926 yılı 16 Mayıs gecesinde dünyaya gözlerini kapayacaktı. Hayatı boyunca sağanağa dönüşen talihsizlikler ölüm anında da yakasını bırakmamış ve hazin kaderinin finalini yaşamıştı. Çünkü İtalyan esnafına ödeyemediği 120 bin liralık borçtan ötürü tabutuna haciz konulup yaklaşık bir ay rehin tutulmuştu. 600 yıllık imparatorluk tarihi böyle bir zillet ve meskenete tanık olmamıştı. O kadar ki ölümü üzerine açılan küçük çekmecedен servet namına çıkan 17 çeyreklik Osmanlı altını ile taşları sökülmüş bir hanedan nişanı bile bu borcu karşılamaya yetmemişti. Muhtemelen, Nice’deki son Halife Abdülmecid

Efendi de dâhil, hanedan üyesi kişilerden ve İslâm Dünyası'ndan gelen yardımlarla haciz ancak kaldırılabilmişti.

Cenazenin defni için Şam'ın seçilmesi, Sultan Vahdeddin'in vasiyeti olarak zikredilmişse de aslında aile içi bir karardı. Zira Türkiye hiçbir şekilde düşünülemezdi ve o sırada Türkiye dışında bağımsız bir Müslüman ülke de mevcut değildi. II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'ın eski kocası Ahmet Nami Bey'in, o esnada Suriye hükümet başkanı olması Şam tercihini güçlendirmişti. Nihayet cenaze, hükümdar olarak karşılandığı İtalya'dan avamdan bir insan gibi, damadı Ömer Faruk Efendi nezaretinde 17 Haziran'da gemiyle selametlendi ve Haziran sonunda Beyrut'a ulaştı. Trenle Şam'a nakledilen naşı, orada Nami Bey, hükümet erkânı, askerler, eski Osmanlı subayları, eşraf ve halktan kalabalık bir kitle refakatinde askeri törenle karşılandı. Üzeri kıymetli şallar ve Kâbe örtüsüyle örtülen tabut arabaya bindirilerek Mevlevî, Kadirî ve Rufaî dervişlerinin okuduğu ilahiler, tekbir ve tehliller eşliğinde şehir merkezindeki Sultan Selim Camii'ne getirildi. Başında Suriye askerleri ve eski Osmanlı subayları ihtiram nöbeti tuttu. Ömer Faruk Efendi'nin ifadesiyle, cenaze sanki yabancı bir toprakta değil kendi memleketindeydi. Ve en sonunda naaş Temmuz başında, camii avlusundaki Süleymaniye Külliyesi'ne defnedilerek çile ve elem dolu fâni hayattan ebedî istirahatgâhına çekildi. Son söz olarak diyoruz ki vatan hasretiyle ebediyete göçmüş ve tarih-toplum vicdanında “aklanmış” bu “Son Osmanlı”nın bedeninin memleket toprağıyla buluşmasına ve itibarı iade edilip tarihte hak ettiği yeri almasına artık izin verilmelidir.^[61]

[61]. N. Fazıl Kısakürek, Sultan Vahdeddin, İstanbul 1976; Yılmaz Çetiner, Son Padişah Vahdeddin, İstanbul 1993; Murat Bardakçı, Şahbaba, İstanbul 1998; İlhan Bardakçı, Vahdeddin'den Mustafa Kemal'e, İstanbul 1993; A. Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara 1984; Kadir Mısıroğlu, Osmanogullarının Dramı, İstanbul 1990; T. Mümtaz Göztepe, Vahdeddin Gurbet Cehenneminde, İstanbul 1991; Son Osmanlı Vahdeddin, İstanbul, 2010, Nesil Yayınları.

Osmanlı'yı Sarıkamış Uçurumuna Enver Paşa mı İtti?

SÖZÜN, KALEMİN ve gözyaşının dahi donduğu “Sarıkamış Faciası”nı bilir misiniz? Çoğu, düşmana tek kurşun bile sıkamadan donarak şehit olan on binlerce Mehmetçiğin, gömlek ve çarıkla üç bin rakımlı Allahüekber Dağları’na ve cehennemî tipinin ortasına sürülüşünün acıklı ve destansı “beyaz öyküsü”nü... Şanlı tarihimizde hüznü yapraklar da vardır ve belki de millî hafızaya kazınmış en unutulmazı Sarıkamış Harekâtı’dır. “Türk’ün Beyaz Dramı”, tarih sayfalarında buzdan bir kor halinde ısıldamakta ve milletimizin yüreğini sızlatmaya devam etmektedir.

Sarıkamış neresidir? Küçük bir serhat şehri mi, karlı bir dağ başı mı, yoksa bir tarih mezarlığı mı? Şüphesiz Sarıkamış iman, cesaret ve asalet abidesi, masal kahramanı binlerce Mehmetçiğin kış kıyamette Allahüekber cehennemine sürüldüğü ve çoğunun donarak şehit düştüğü büyük bir kabr(gül)istan, bir ibret meşheridir. Eteklerinde ne hayaller ne acılar gömülüdür. Karla kefenlediği on binlerce “erkek güzeli Mehmet’i” tarifsiz bir şeref ve özenle koynunda ağırlamaktadır. Bu yüzden Sarıkamış, beyaz bir hüznün ve dramın yegâne değişmez adresi; bu yüzden “Türk’ün Beyaz Kerbelası”dır. Tarihin hür bir vatana, özgür bir istikbale erişme adına, mübarek bedenlerini kefaret kılan Sarıkamış şehitlerine müstesna bir mevki biçeceğine ve ziyadesiyle takdir ve hürmetle anacağına zerre şüphe duyamayız.

Türk’ün Beyaz Kerbela’sı!

Sarıkamış Harekâtı’nda tartışılmayacak bir şey var ki, o da, korkunç tipiyle savrulan, -40 dereceye düşen soğukta kırılan, aç biilaç kalıp dermanı kesilen, amansız emirlere göğüs geren, her şeyin bittiği noktada bu kez dizanteri ve tifonun pençesinde can çekişen, varlığımızın teminatı o muhteşem “Mehmetçiğin” dillere destan olan kahramanlığıdır. Mehmetçiğin mesuliyet duygusu, emre itaati, tevekkülü, mücadele azmi, hedefe kilitlenmesi ve hâsılı onca zorluk ve

acıdan sonra büyük bir metanetle düşman üzerine korkusuzca atılması hayret ötesi bir hadisedir. Bütün bunlar Sarıkamış Dramı'nı fazlasıyla destansı kılmaya yetmiştir.

Sarıkamış, artık Mohaç, Niğbolu, Çanakkale, Sakarya gibi bir destan yeridir. Sarıkamış, Türk Milleti'nin tarihte zamana, mesafeye ve mekâna karşı çektiği bir kılıçtır. Türk'ün inancının, sabrının ve direncinin ağır imtihandan geçtiği büyük bir mahşerdir. Hiç kuşkusuz milletler, tarihlerini ve kahramanlarını önemsedikleri, varlıkların adandığı kutsal değerlere sahip çıktıkları ve mazinin imbiğinden süzülen acı tecrübeleri tedris ettikleri nispette güçlü ve payidar olabilirler. Tarihimizin “Sarıkamış Durağı'nda” büyük bir ibret ve rikkatle duralım ve derin bir muhasebe ve tarih şuuruyla hareket ederek, gelecekte bizi bekleyen benzer felaketlerden kurtaracak faydalı dersler çıkartalım. Bir hayalperestin Don Kişotça maceralarının hangi boyutlarda fecaatler doğurduğunu, koca İmparatorluğu uçurumların eşiğine nasıl getirdiğini, devlet ve millete ne denli feci bir fatura ödettiğini ibret nazarıyla düşünelim ve benzer maceracıardan memleketimizi halâs eylemesini dergâh-ı İlahiden derin bir vecdle niyaz edelim.

Enver Paşa'nın Ham Hayali, Ağır Gafleti

Sarıkamış Harekâtı, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı düzenlenmiştir. Osmanlı, Enver Paşa'nın marifetiyle harbe iştirak edince Ruslar ve Fransızlar karşısında zor duruma düşen Almanlar, bir çıkış yolu bulup rahatlamak ümidiyle Bâb-ı Ali'den geniş çaplı bir taarruz başlatmasını istemişlerdi. Bu hususta Osmanlı Devleti'ne gönderdikleri trenlere “Enverland'a (Enver'in Topraklarına) gider!” ibaresini yazarak ihtirasını kamçıladıkları Enver Paşa ve “Alman ordusunun süngüsü” Mehmetçik nasıl olsa emre amadeydi. Buna karşılık Enver Paşa ise askerî bir manevrayla Allahüekber ve Sarıkamış Dağları'nı aşır, Rus işgalindeki doğu illerimizi kurtarmak, Kafkasya ve Orta Asya'ya girerek “Türk Birliği”ni gerçekleştirip Çarlık Rusya'sını çökertmek ve sonunda da “Boğazın Hasta Adamını” yeniden ayağa kaldırarak “Büyük Türkiye”yi kurmak amacındaydı. 32 yaşında orduya hükmeden Enver Paşa yine kabına sığmamış,

iflah olmaz bir “Turan Hülyası”na kendini kaptırmıştı. Doğu yollarına “Turan’a gider” levhalarını çoktan koydurmuştu. Alman Goltz Paşa dâhi ondaki hamlık ve dirayetsizliği tenkitten kendini alamamıştı: “Kafkasya’da Napolyon olduğunu iddia eden birçok cahil adam var.” Turancılığın, Enver Paşa’nın karakteri ve icraatları üzerindeki derin etkileri hakkında Kazım Karabekir’in tespitleri oldukça çarpıcıdır: “Turancılığı kendisine o kadar büyük bir ideal edinmişti ki bir alev in etrafında dönen ve en nihayetinde kendisini de o aleve atıp yakan bir pervane gibi etrafında döndü durdu.”

Nitekim Enver Paşa, Doğu’daki 3. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa’ya, 16 Aralık 1914’te Sarıkamış’taki Rus birliklerine karşı taarruz emrini vermekte gecikmeyecekti. Ancak cephelerin emektar komutanı, bu pervasız hareketin amansız kış şartları yüzünden büyük bir hüsrarla sonuçlanacağını bildiğinden şiddetle karşı çıkmıştı: “Bu mevsimde harekât bir faciaya dönüşür. Kış şiddetini kaybetsin, yollar açılsın, düşmana haddini bildiririz!” İzzet Paşa bu teklifini kabul ettiremeyince istifa etmişti. Harekâtın muhaliflerinden 9. Kolordu Komutanı Galip Paşa da itirazını şöyle dile getirmişti: “Yol yok, kar fazla. Muharebe vasıtalarından mahrumuz. İaşe yolunda değil, hele giyim hiç yok. Harekâtın yaza tehiri münasip olur.” Öte yandan facianın mesullerinden Hafız Hakkı Paşa ise bölgedeki yalan yanlış tetkikleri neticesinde taarruza yol açan şu raporu ikbal uğruna sunmaktan çekinmemişti: “Dağlar üzerindeki yolları keşfettim. Bu mevsimde harekâtın mümkün olduğuna inandım. Kolordu ve ordu komutanları yeterince inançlı ve kararlı olmadıklarından taraftar olmuyorlar. Bu vazife, rütbem düzeltilerek bana verilirse yaparım.” Tepkilere kulağını tıkayan Enver Paşa taarruz komutanlığını bizzat üstlenme ve muhaliflerin yerine Hafız Hakkı Paşa ve İhsan Paşa’yı getirme yoluna gidecek ve 21 Aralık’ta “Sarıkamış Harekâtı’nı” resmen başlatacaktı. Harekât plânına göre 9. Kolordu Sarıkamış Dağları’nı, 10. Kolordu Allahüekber Dağları’nı aşarak Rus birliklerini Sarıkamış’ta imha edecekti.

Ölüme Sürülen Mehmetçik ve Donan Ordunun Trajedisi

120 bin civarındaki Mehmetçik harekâtla birlikte kar kış demeden, paltosuz, postalsız, cehennemî fırtınanın ve dondurucu soğuğun ortasına sürülüvermişti. Senenin yarısı karla kaplı olan bölgenin kimi yerlerinde kar yüksekliği 1-2 metreye yaklaşıyordu ve zemheri günlerinde sıfırın altında kırk dereceye kadar düşen soğuklar düşmandan da beter oluyordu. Öyle ki gündüz başlayan yürüyüşte askerlerin yumuşayan çarıkları gece donup bir mengene gibi ayaklarını sıkmaya başladığında adım atmak imkânsızlaşıyordu. Zira ayakta başlayan donma kısa sürede tüm vücudu esir alıyordu. Bu arada İstanbul'dan giyecek ve askeri malzeme taşıyan gemilerin Trabzon'da Ruslar tarafından batırılması 3. Ordu üzerinde tam bir psikolojik yıkım meydana getirmişti. O günlerde Iğdırlı Ali Çavuş'un yazlık giysilerle titreyerek yazdığı şu mektup, yaşanan vahameti tüm ürperticiliğiyle ortaya koymuştu: "Çadırın perdesi buz kesmiş oğlak kulağı gibi kırılmakta. Akşam yaklaşınca Köprüköy'e civar dağlardan tipi boşanır. Kumandanımız, Enver Paşa'nın teftiş için geleceğini müjdeledi. Gelineye kadar yün içlik, çorap ve paltoların verileceğini ve yazlıkları atacağımızı müjdeledi. Başkumandanın gelmesiyle Moskof'un geceleri seyrettiğimiz ocaklı ve mutfaklı karargâhlarını ele geçireceğimizden subaylarımız çok emin. Tepelerdeki Moskof ocaklarının ateşi gözlerimizdeki ayazı tandır közüne tebdil eyler. Başkumandan acele gelse de ateşe kavuşsak!" Zuhur eden elim hadiseler Enver Paşa'yı henüz caydıramamış ve birliklere şu mesajı göndermeye engel olamamıştı: "Ayağınızda çarık, sırtınızda paltonuz olmadığını gördüm; lâkin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda Kafkasya'ya gireceğiz. Orada her türlü nimete kavuşacaksınız."

Takvimler 26 Aralığı gösterdiğinde Enver Paşa'nın da içinde yer aldığı 9. Kolordu, Sarıkamış'ın 8 km. yakınına gelmiş ve eksi 25 derece soğukta barınaksız bir biçimde geceleme zorunda kalmıştı. Kalın kütükleri kesecek balta olmadığı için ateş de yakılamamıştı. Komutanlar, donmaları önlemek için sık sık birlikleri uyarıyordu. Fakat on beş saatlik yürüyüşün ardından dermansız bedenlerini bir ağaca yaslayan zavallı askerler tatlı bir uyuşukluğa bürünüyor ve donduklarını bile hissedemiyorlardı. Biraz akıllı davrananlar üzerlerine muşamba atıp soluklarıyla birbirlerini ısıtmaya çalışıyorlardı.

Öte yandan Hafız Hakkı Paşa 10. Kolordu ile Allahüekber'i, ardında binlerce donuk bırakma pahasına aşır Enver Paşa'dan önce Sarıkamış'a erişme sevdasındaıdı. Saatler boyunca yol kat etmekten takati kesilen Mehmetçikler sütun gibi devrilip kalmış ve birliklerinden kopmuştu. Neferlerin kimi çömelmiş kimi yuvarlanmış kimi bir ağacın gövdesine dayanmış vaziyette kardan heykellere dönüşmüştü. Hangi dehşet verici hallere maruz kalındığını 9. Kolordu Kurmay Başkanı Şerif Paşa şöyle satırlara dökmüştü: "Kar ve buz kayaları ile meşhur olan bütün dik ve derin dereleri, tepeleri topçular nasıl çıkacaklar aklım ermiyordu. En nihayet çıktık. Pek yorulmuş ve takatsız düşmüştük. Tam yayla üstünde keskin bir rüzgâr ve arkasından şiddetli bir tipi başladı. Göz gözü görmez oldu. Kimsenin kimseye yardım etme imkânı kalmadı. Sonsuz denecek kadar uzamış olan yol kolu dağıldı. Herkes kendi canının derdine düştü. Yol kenarında karların içine çömelmiş bir nefer, kollarıyla bir yığın kar kucaklamış, titreyip feryat ederek dişleriyle kemiriyordu. Zavallı cinnet geçiriyordu. Şu melun buzullar içinde biz, belki 10 binden fazla insanı bir günde kar altında bıraktık ve geçtik."

Karla Kefenlenen Beyaz Güller ve Kardelenler

Günlerce süren ölüm yolculuğunun ardından kilometrelerce uzunluktaki yürüyüş kolunun başı, sonunda Allahüekber Dağları'nı aşır Beyköy'e ulaşmıştı; ancak kolun arkası aniden kopunca korkunç facianın bilânçosu bütün çıplaklığıyla kendini göstermişti. Maalesef yapılan yoklamada 16.300 kişilik 30. Tümeden 1.400; 16.000 kişilik 31. Tümeden 2.000; 32.300 kişilik 10. Kolordudan da 3.400 asker kalmış, gerisi dağın eteklerinde karla kefenlenmişti. Sağ kalabilme mucizesini başarabilenlerin büyük kısmıysa donma, tifüs, açlık ve ayak şişmesi sebebiyle yürüyecek halde değildi. Enver Paşa, kürklü paltosu ve su geçirmez çizmesi ile süratle ilerlerken askerin de kendisi gibi yürüyeceğini zannediyordu. Elde kalan aç ve bîtap düşmüş bir avuç askerle her cihetten güçlü Rus ordusunu hâlâ püskürtebileceğini vehmediyor, fecaati görmezden gelme/gizleme işgüzarlığıyla İstanbul'a şu telgrafı çekiyordu: "Kahraman askerlerimizde ilerleme isteği o kadar çok ki ellerinden gelse soluklarıyla karları eritip yol

açacaklar.” İlk taarruzun akim kalmasından sonra Enver Paşa istemeyerek de olsa askerlerin dinlenmesine müsaade etmişti. Eksi 40 dereceyi bulan soğukta sabahı etmek kolay değildi ve dahası ateş yakmak da yasaktı. Çünkü en küçük alev belirtisinde Ruslar orayı hallaç pamuğuna çeviriyordu. Donmamak için sürekli hareket etmek gerekiyordu ve güya bunun adı da dinlenmek oluyordu. Gün ışıdığına subaylar birlikleri toplamaya çıkınca insanın kanını donduran acı bir vaziyetle karşılaşmışlardı: Çamların alçak dallarında kimi oturmuş, kimi ayakta duran askerler komutanların çağrılarına icabet etmemişti; zira biçare askerler ayakları donmasın diye çamlara tırmanmış ve oracıkta donarak abideleşmişlerdi.

Hazin Tükeniş ve Acı Bilânço

Enver Paşa şansını sonuna kadar deneyip Sarıkamış’a girmekte kararlıydı. 6. Ordu Komutanı A. İhsan Sabis Paşa, onun bu inatçı tutumuyla ilgili şu ilginç teşhisi yapmıştı: “Karşısında duran Sarıkamış’a bir türlü kavuşmamak, sevgilisinin reddi karşısında inatçı âşığın şuurunu kaybedip ölüm kararı vermesine benzer bir durumdu.” Sarıkamış yakınlarına ulaşan Türk kuvvetleri, 25 Aralık gecesi, kazanma şanslarını yitirdikleri halde en küçük bir bozulma emaresi göstermeden taarruzu büyük bir azim ve cesaretle sürdürmüşler, onların bu kahramanca ve belki de ümitsizce mücadelesi Rus ordusunda büyük bir panik meydana getirmişti.

Hatta korkusuzca düşman üzerine atılan 300 kişilik bir öncü kuvveti, insanüstü bir gayretle ve tarifsiz ıstıraplarla karlı dağları aşsa, donan vücutları lime lime olsa da mecalsiz dudaklarından kelime-i şehadet fısıldayarak karşıdan yağan kurşunları hiçe sayıp Sarıkamış’a girmeye muvaffak olmuş ve Rusları şaşkına çevirip hatırı sayılır kayıplar verdirmişlerdi. Türk askeri, bütün imkânsızlıklara rağmen fedakârlık, dayanıklılık, itaat, direniş ve mücadele bakımından emsalsiz bir davranış sergilemişti. Fakat Türk birliklerinin üstünlüğü ancak iki saat sürmüş ve Rusların Türkistan Kolordusu Komutanı Yudenic’in karşı saldırısı sonucunda 9. kolordu çekilmeye dahi fırsat bulamadan teslim olmuştu. Sarıkamış’ta soğuğa teslim olmaktan kurtulamayan kahraman Mehmetçik,

Rus Kafkas Ordusu Kurmay Başkanı Pietroroviç'i Enver Paşa'dan daha fazla etkilemişti:

“Delirmiş bu Türkler. Böylesine açık hedef olunur mu?”

Türkler gibi asker yoktur, ama bu ne acemilik, bu ne akılsızlık! İlk sırada diz çökmüş beş kahraman tetiğe asılamamış, kaput yakaları semaya dikilmiş kaskatı.

Tabiata, başkumandana ve düşmana isyan eden, ama Allah'ına teslimiyetle bakan gözleri açık... İkinci sırada öyle bir manzara ki hiçbir heykeltıraş benzerini yapmaya muvaffak olamaz. Başları korkutucu katılıkta semaya dönük altı masal güzeli Mehmet, öylesine kaskatı kesilmiş.

Binbaşı Mustafa Nihat ayakta, sol eli boynundaki dürbünü kavramış, havada donmuş kale sancağı gibi. Allahüekber Dağları'ndaki Türk müfrezesini esir alamadım. Çünkü bizden çok evvel Allah'a teslim olmuşlardı!”

Emir komuta iyice bozulmuş, elde kalan bir avuç asker de sokak çatışmalarında telef olmuştu. Sonunda Hakkı Paşa, Enver Paşa'ya işimizin bittiğini itiraf etmek mecburiyetinde kalmıştı. 10 Ocak 1915'te hayallerimizle birlikte Mehmetçik de tükenmişti. Altı hafta süren kasırga, 3. Ordunun 118.714 askerinden 109.274'ünü Sarıkamış Dağları'nın eteklerine serpmişti. Harekâtın neden bir felaketle sonuçlandığı hakkında Fevzi Çakmak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Hafız Hakkı ve Enver aşırı atılgan ve aktif kişilerdi. İkisi ortasında birisi bulunmadığından başımıza Sarıkamış felaketi geldi.” Sabis Paşa'nın tespitleri çok daha şümüllüdür:

“Mağlubiyet, galibiyet kadar her askerin talihinde vardır. Fakat aşikâr hesapları ihmal etmek, samimi yardımcılarının mütalaalarına kıymet vermemek doğru sayılamaz. Evham, korkaklık ne kadar fenaysa, hesapsız cesaret ve sabırsızlık da o derece zararlıdır. Orduyu savaş eritmedi; soğuk, hastalık ve gıdasızlık mahvetti.”^[62]

^[62]. Şerif (İlden) Paşa, Sarıkamış, İstanbul, 1998; Alptekin Müderrisoğlu, Sarıkamış Dramı, İstanbul, 1997; Ziya Nur Aksun, Enver Paşa ve Sarıkamış Harekatı, İstanbul, 2005;

İsmail Çolak, Tarihimizin En Beyaz Dramı, İstanbul, 2006,
Akis Kitap.

Osmanlı Gerilemesinin Kafa Karıştırıcı Anatomisi

OSMANLI’NIN, İLMÎ ve teknolojik gelişiminin durmasında, bu sahadaki gelişmeleri takipte Batı’dan geri kalmasının tesirli olduğu kısmen doğru olmakla birlikte büsbütün de gerçeği yansıtmamaktadır. Bu gerileme meselesini bir kompleks, saplantı ve hatta tabu haline getiren, tarihine yabancılaşmış ve Batı karşısındaki yenilgilerin psikolojisi altında ezilmiş bir kısım okumuş yazmış kesimi maalesef var. Bu görüş sahiplerine göre Osmanlı, Kanuni’nin ölümünden itibaren gerileyip kendi içinde çürümeye başlamıştır. Sonrasında ise Batı’nın gelişmesi ve yükselmesi karşısında büyük bir “tutulma” ve şaşkınlık yaşamış, zamanla modernlikten tamamen kopmuş, “modernlik trenini” hepten kaçırmış ve Avrupa’da olup bitenleri sadece seyretmekle yetinmiştir. Mesela Newton yerçekimi kanunuyla uğraşırken bizim Kuyucu Murad Paşa, Celalileri “kuyulamakla” meşgul olmuştur. Yok, eğer gerilemediyse neden yıkılmıştır? Her şeyden önce bu çevreler, gerilemenin başladığını iddia ettikleri Kanuni’nin ölümünden sonra Osmanlı’nın 357 yıl daha ayakta kalabilme mucizesini nasıl başardığının makul bir izahını yapmaları gerekir. Ayrıca Osmanlı’nın, sanayi ve teknolojik alanda istenen ölçüde gelişip kalkınabilmesi için “büyük sermayeye” ihtiyacı vardı; onu da tabii yollarla elde etmesi mümkün görünmüyordu. Batılı Devletler gibi sömürgeciliğe soyunması ve hâkimiyeti altındaki topraklarda müstemleke idareleri kurması gerekiyordu. Tam aksine Osmanlı, tebaasına emperyalist bir mantıkla yaklaşmak bir tarafa, onları “Allah’ın emaneti”, topraklarını da “vatani” olarak gördü ve aldığı vergiden kat be kat fazlasıyla yatırım ve hizmet götürmeyi kendisine görev bildi.

Batı’dan Geri Kalma Masal mı?

Üstelik zamanla ortaya çıkan ağır siyasi, askeri ve ekonomik buhranlar da iyice Osmanlı’nın belini bükmeye başlamıştı. Bilhassa 17. ve 18. yüzyıllarda Avusturya, İran ve Rusya ile sıkça yapılan ve ekseriyetle kaybedilen savaşların beraberinde

getirdiği ağır maliyet, toprak ve vergi kayıpları Osmanlı'yı Avrupa güç dengesinde sıkıntıya sokan gelişmelerdir. Coğrafi Keşiflerle birlikte Osmanlı'nın kontrolünde bulunan Akdeniz'deki ticaret yollarının önemini kaybetmesi ve buralardan elde edilen gelirlerin hızla azalması Osmanlı ekonomisinin gelişimini yavaşlatan sebeplerin başında gelir. Azalan gelirlerin giderleri karşılayamaması sonucunda devletin, ya yeni vergiler koyup mevcut vergilerde artırıma ya da iç ve dış borçlanma yoluna gitmesine bağılı olarak idarî mekanizmada derin bunalımların ortaya çıkması Devlet-i Aliye'nin eski ihtişamlı günlerini arar olduğunu göstermektedir. Yeniçeri ve Celâli İsyanlarının yoğunlaşması ve ekonomik açıdan dışa bağımlılığın artması gibi faktörler Osmanlı'nın bütün gücünü tüketmiş ve elini kolunu bağlamıştı. Bütün bunların üstüne bir de çoğalan kapitülasyonların artan yükü, Avrupalı devletlerin azınlıklar lehine sıklaşan emperyalist amaçlı reform taleplerinin meydana getirdiği dış baskı ve birkaç asırlık geçmişe sahip oturmuş eski yapıyı bir anda değiştirmenin zorluğu, devleti iyice aciz duruma düşürmüş ve dipsiz bir anafora doğru sürüklemeye başlamıştı.

Osmanlı yine de III. Selim Devri'nden itibaren Anka kuşu misali kendi külleri üzerinde yeniden doğmak ve dirilmek, kendi dinamikleri içinde gelişimini sürdürmek ve kabuğunu tazeleyip yenilenmek için, Avrupalılara “Yoksa Osmanlı yeniden mi ayağa kalkıyor?” dedirtecek çapta, olağanüstü bir gayret göstermekten de geri durmayacaktı. Mesela demiryolunun Avrupa'da kullanılmasından 31 yıl sonra, elektrikli telgrafınsa 18 yıl sonra Osmanlı'ya getirildiği, bu noktada altını önemle çizmemiz gereken en çarpıcı uygulamalardandır. Osmanlı'nın son devirlerinde (mesela II. Abdülhamid) bile, gücü yettiği ölçüde Batı'daki ilmî ve teknolojik icat ve keşifleri izlediği bir tarafa hatta öncülük dâhi ettiğini gösteren hâdiselere şahit olmaktayız. Dünyaca ünlü tarihçimiz Prof. Dr. Cemal Kafadar'ın geliştirdiği şu yeni ilmî tez, bu konudaki kemikleşmiş yargıları yıkacak, ezberlenmiş klişeleri bozacak kadar ufuk açıcı ve orijinaldir: “Bazı yargılarımız değiştirdi; benim çok önemli olduğunu düşündüğüm bir şey var: 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı toplumu kendi dinamikleriyle, kendi içinden bir modernleşme ve

sekülerleşme serüveni yaşamıştır.” Dolayısıyla, burada zikrini ettiğimiz esas mevzuda henüz, ön yargı ve saplantılardan sıyrılarak sağlıklı bir yaklaşım sergilediğimiz söylenemez. Buna bir de asırlar boyunca Osmanlı ile her alanda giriştiği büyük hesaplaşmadan nihai zaferle çıkan ve ona diz çöktüren Batı’nın yaklaşımını eklemek gerekir. Konuya Oryantalist bir zihniyetle yaklaşarak Osmanlı’yı tamamen hazmedip yok etmek ve onun aracılığıyla Türklerin ve Müslümanların “gelişme dinamiğini tamamen kaybettiğini” belleklere iyice yerleştirmek ve İslâm Dünyası’nın direncini kırıp külliye teslim almak maksadıyla yaklaşmaktadırlar. “Tarihin Sonu” hezeyanından da beslenen, olumsuz bir “Osmanlı imajı” meydana getirme çabasını da hesaba kattığımızda mevzu daha da dallanıp budaklanmaktadır.^[63] Osmanlı’nın, Batı’daki gelişmelerin neresinde olduğunu anlamak için şu beş misal büyük ehemmiyet arz etmektedir:

Osmanlı’da Matbaanın Serüveni ve Saklı Gerçekler

Osmanlı’nın, ilmî-teknolojik gelişmeleri izlemekte Batı’ya ayak uyduramadığından dolayı geri kaldığı iddiasına verilen en tipik misallerden biri de “Osmanlı’ya matbaanın geç girdiği” meselesidir. Batı karşısında topyekûn geri kalışımızın en esaslı gerekçesi olarak hep “matbaanın Osmanlı’ya geç geldiği” tezi öne sürülmüştür. Şimdiye değin bu görüş sahipleri, Osmanlı’nın ilmî-teknolojik alanda Batı’daki gelişmelere ayak uyduramayıp bağınazlığa saplanmasında ve matbaanın ülkeye geç girişinde padişahların, ulemanın, hattatların şahsında lonca teşkilatının ve nihayet dinî yobazlığın fevkalade menfi bir rol oynadığını iddia ede gelmişlerdir. İşte, “Osmanlı’ya matbaanın gelişi” etrafında zihinleri kurcalayan ve dillere dolanan tartışmalı mevzular ve tarihî kaynaklar ışığında bunların cevapları:

Osmanlı Devleti matbaayı, Avrupa’da kuruluşundan kısa bir süre sonra haberdar olmuş ve tanıma fırsatı bulmuştur. Osmanlı Devleti’ne matbaa 1727 yılında değil, daha erken tarihlerde gelmiştir. Müslümanların eserlerini bastıkları ilk resmî matbaanın tarihi 1727’dir. Ancak Yahudiler 1488’den, Ermeniler 1567’den ve Rumlar da 1627’den itibaren İstanbul’da matbaalarını kurmuşlardı. Kuvvetle muhtemeldir

ki, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in matbaacılıkla ilgilendiği bilinmekle beraber ilk matbaa, Museviler tarafından II. Beyazıd zamanında yurda getirilmiş ve padişahın verdiği izinle 1488'de kitapların neşrine başlanmıştır. Hatta bu matbaada basılmış eserlerin kapağında "Sultan II. Beyazıd Han'ın himayesinde neşredilmiştir" ibaresi yer almıştır.

II. Bayezid zamanında 19, Yavuz Sultan Selim zamanında ise 33 kitap basılmıştır.

III. Murad, Arap harfleriyle basılan geometriye dair "Usul'ül-Oklidis" kitabının serbestçe satılması için 1588 tarihli fermanla izin ve müsaade vermiştir. IV. Murad zamanında İstanbul'da bir matbaa kurulması için izin istendiğini ve bu iznin verildiğini Tarihçi Mustafa Nuri Paşa "Netayicü'l Vuku'at"ında kaydederken, Enderun tarihçisi Ata da, ilk resmî matbaa teşebbüslerinin IV. Mehmed zamanında başladığını ve ancak neticeye 1727 yılında ulaşıldığını anlatmaktadır. İlk matbaa IV. Mehmed (1648–1687) devrinde, yani İbrahim Müteferrika'nın matbaasından yaklaşık bir asır evvel kurulmuş ve bazı kitaplar da basılmıştır; lâkin harfleri intizamlı bir şekilde düzenlenemediğinden devam ettirilememiştir.

İbrahim Müteferrika'nın kaleme aldığı, matbaa kurulmasının cemiyete sağlayacağı faydaları etraflıca açıklayan el yazması küçük bir risalesinin (Vesiatü't-Tıbaa), böyle işlere meraklı olan Sadrazam İbrahim Paşa'nın eline geçmesi ve onun da devrin hükümdarı Sultan III. Ahmed'e sunması, padişahın da bu risaleden memnun kalması, Osmanlı'da resmi matbaanın kurulmasında belirleyici olan gelişmelerdir. Matbaanın kurulabilmesi için şeyhülislamın fetvası, padişahın da fermanı gerekiyordu. Zaten padişah ve şeyhülislamın da bu işi desteklemesi sebebiyle, fetva da ferman da kolayca çıkmıştır.

Bu bilgiler, Osmanlı padişahlarının kitap basımı ve matbaa aleyhinde oldukları görüşünü reddetmekte, bilakis yardımcı olduklarını ispatlamaktadır.

O halde Osmanlı Devleti'ndeki matbaanın değil, belki resmî matbaanın kuruluşunun tarihi 1727'dir. Yoksa matbaa, Avrupa'da Gutenberg tarafından 1455'te kurulan müesseseden

33 yıl sonra Osmanlı ülkesine girmiş ve çok sayıda kitap da basılmıştır. Osmanlı Devleti, gerileme ve duraklama devrine girince matbaadan yeterince yararlanamamıştır ve maalesef bu konuda Osmanlı'daki esnaf teşkilatı loncaların ve bunlara bağlı hattatların menfî anlamda rolleri olmuştur. Hattatlar ve müzehhibler, meslek ve geçimlerini kaybetmek kaygısı ve korkusuyla matbaanın Osmanlı'ya sokulması teşebbüsüne haklı olarak direnmişlerdir.

Kont Marsigli, 1727'de İstanbul'da 90 bin hattatın (biraz şüpheli ve mübalağalı bir rakam da olsa) bulunduğunu söylemektedir ki yarısı bile doğru kabul edilse, yine de büyük bir rakamdır. Bunlara bağlı olarak sahaflar, kalemciler, ciltçiler, divitçiler ve benzeri esnafın baskısı da resmî matbaanın gecikmesinde önemli rol oynamıştır. Marsigli'nin şu cümleleri bunu doğrulamaktadır: “Gerçekten Türkler, kendi kitaplarını bastırmazlar. Zannedildiği gibi matbaanın onlar için yasak bir iş olduğundan ileri geldiği kesinlikle doğru değildir.” Fakat matbaada, dini ilimlere ait kitapların basılmayıp Kur'an, tefsir, hadis ve fıkıh alanındaki eserlerin hattatlara bırakılması, geçimlerini temin edecek geniş bir sahanın kendilerine kalmasından ötürü, hattatlardan gelmesi beklenen, korkulan büyük tepkiyi dizginlemiştir.

Şu halde, matbaanın resmen kurulmasının gecikmesini padişahlara, ulemaya ve dinî taassuba bağlamak yanlış olur. Ülkemizde yıllardır kitap basmanın dine aykırı olduğu iddiasıyla ulemanın matbaa açılmasına karşı geldiklerine dair yanlış bir iddia yayılmıştır. Gerçekte ise ulemadan böyle bir direnme geldiğini gösteren bir delil yoktur. Matbaanın caiz olmadığını iddia eden bazı âlimlerin çıkmış olması da mümkündür; fakat aynı hâdise Avrupa'da da yaşanmıştır. Sadece bizde değil modern matbaanın anavatanı olan Avrupa'da bile matbaanın kurulması ve baskıya geçmesi çok büyük tepkilere yol açmıştır.

Papa Alexandre VI, 1501'de yayınladığı emirnameyle ruhsatsız yayınlanan kitapların yakılmasını emrettiği gibi Fransız Kralı II. Henry de ruhsatsız kitap basanları idamla tehdit etmiştir. Jacob Burckhardt'ın “İtalya'da Rönesans Kültürü” adlı eserinde belirttiği üzere Urbino hükümdarı Federigo, “basılmış bir kitap sahibi olmaktan utanç

duyduğunu” belirtmiştir. Yanı sıra İspanya’da Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabelle, ülkenin farklı yerlerinden toplattıkları, Arapça ve İbranice basma ve yazma eserlerden oluşan dev yığınları yakmaktan büyük zevk almışlardır. Aynı şekilde birçok Avrupalı hâkim de İncil’e muhalif diye matbaayı şehirlerine sokmamışlardır. Dahası 16-17. yüzyıl Avrupa’sında dâhi basım, ancak birkaç sanatkâr ailenin desteklemesi sonucunda, büyük baskılar altında güçlkle yapılabilmektedir.

Öte yandan 1782’de Fransa’da ipek dokuyan makineli tezgâhların mucidi Jacouard, bu icadından ötürü Lyons’lu işçilerin öfke ve kinini kazanmış, işçiler kendisine karşı birleşerek Place des Terreaux meydanında büyük bir miting tertiplemişler ve burada icat edilen makinenin tahrip edilmesi yolunda ortak karar almışlardır. 1816’da ise İngiltere’de dantel makinesinin mucidi Heatcoat’ın Laughborough’daki fabrikası, elle dantel ören işçiler tarafından yakılmıştır.

Avrupa’da matbaa ve diğer teknolojik gelişmelere karşı oluşan bu sert tepkilere bakıldığında, aslında Osmanlı’da matbaaya geçişin sanıldığı kadar da büyük tepki ve sıkıntı doğurmadığı, iddiaların biraz abartılıp çarpıtıldığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. Matbaanın kurulması için dinen ve aklen hiçbir engelin bulunmadığını açıklayan layiha (yazı) üzerine mesele Şeyhülislâm Abdullah Efendi’ye sorulmuş, o da hemen olumlu cevap vermiştir. Ulemadan da 11 (veya 16) kişinin bütün mühim mevzularda olduğu gibi, bu mevzuda da fikirleri alınmıştır ve bunlar bu teşebbüs sahibini takdirle övmüşlerdir. Bu fetvadan sonra Temmuz 1727 tarihli padişah fermanı çıkmış ve kurulan matbaada ilk olarak 1729’da “Vankulu Lügati” basılmıştır. Fermanda şimdilik tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm kitaplarının basılmayacağı da belirtilmiştir. Ayrıca ulemadan bazıları ilk kitabın başına “takriz”ler (övgü yazıları) yazmışlardır.

Hatta Şeyhülislam Abdullah Efendi, Müteferrika’ya basılmasını gerekli gördüğü iki kitabı da tavsiye etmiştir. Ayrıca, matbaanın tashih işlerine bakmak üzere ulemadan üçü kadı, biri Mevlevi şeyhi olan dört kişi memur edilmiştir. Matbaa açıldıktan sonra da, ulema sınıfından bir karşı koyma gelmediği gibi herhangi bir kapatma girişimi söz konusu olmamıştır. Bunun da ötesinde devlet, hem maddi hem de

manevi olarak bu teşebbüsü desteklemiştir. İbrahim Müteferrika'nın kendini tamamen matbaa çalışmalarına hasredebilmesi için yükü daha az olan bir işe tayini sağlanmış ve ilk eserin basımı süresince matbaadaki işçilerin ücreti devle tarafından karşılanmıştır. Matbaanın geç gelmesinde ulemanın hiçbir tesiri (bunu ilk ortaya atanlar Karacson ve Szézarnak adlı iki Katolik Macar'dır) olmadığını Niyazi Berkes şöyle izah etmiştir: “Ulemadan böyle bir direnme geldiğini gösteren hiçbir delil yoktur. Şeyhülislâm Abdullah Efendi fetvayı hemen vermiş, ulemadan on bir kişi ilk kitabın başına “takrizler” yazmışlardır. Bunlarda kitap basmanın şeriata aykırılığından hiç söz edilmemiştir.”

Zannedilenin aksine ulema bu ve benzeri pek çok yeniliğin girmesinde engelleyici değil, teşvik edici bir rol oynamış ve toplum bünyesinden (loncalar gibi) gelebilecek farklı tepkilerin önünü alıp yumuşatma vazifesi görmüştür. Esasen Müteferrika da ulemadan değil halkın tepkisinden çekinmiş ve fetva alarak bu tepkiye karşı bir kalkan yapmak istemiştir. Dolayısıyla, ne Şeyhülislâm ve din adamları ne de padişah yasaklayıcı ve engelleyici bir mevkide yer almıştır. Müteferrika'nın fetva istediği dilekçe, “Biz tefsir, kelâm ve fıkıh kitapları dışındakileri basmak istiyoruz” şeklinde gelince fetva ve ferman da ona göre çıkmıştır. Yoksa herhangi bir yasaklama kesinlikle mevzu bahis olamaz.

Son tahlilde matbaanın geç gelmesi katiyen dinî bir mesele değildir ve bu mesele, teknik, ekonomik ve siyasî problemlerimizden ayrı ele alınamayacağı gibi, toplumsal karakterimize ilişkin kökleri de göz ardı edilemez. Bu hususta en geniş ve isabetli tespitleri Osmanlı Tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa yapmıştır: “Matbaa yeni bulunmuş bir gezegen gibidir. Bunun ışığı Şark'a oldukça geç ulaşmıştır. Çünkü vakit ve hâl, yani dönemin şartları bunu gerektirmiştir. O dönemde matbaa henüz Avrupa'da bile tam olarak kabul görmüş değildi. Hem zaten o zamanlar Avrupalılar ile pek içli dışlı, ilişkilerimiz yeterince kuvvetli değildi.”^[64]

Osmanlı'da Telgraf ve Mors'a Destek

Telgrafı 1837 yılında icat eden Amerikalı Samuel Mors, yaptığı aletin değerini önceleri ne anavatanında ne de Avrupa’da anlayacak kimse bulamamıştı. Çaresiz kalan Mors, Osmanlı’nın ilme ve ilim adamına verdiği kıymeti duyarak şansını bir de İstanbul’da denemek istemişti. Nihayet aradığı desteği bulan Mors, ilk denemesini 1839’da Osmanlı sarayında yapacak ve cihazın eksik parçalarını tamamladıktan sonra 1847 yılında saraya telgraf hattı çekmeye muvaffak olacaktı. 1839’da Amerikan BOARD Misyoner Örgütü’nün temsilcisi olarak İstanbul’a gelen ve meşhur Robert Koleji’nin kurucuları arasında yer alan Cyrus Hamlin, hadisenin şahitlerinden birisi olarak Padişah Abdülmecid’in huzurunda yapılan testi, 1878’de neşrettiği “Among the Turks” (Türkler Arasında) başlığını taşıyan hatıralarında uzun uzadıya hikâye etmiştir. Bu hizmetten çok memnun kalan Sultan Abdülmecid (1823–1861) Mors’u, elmaslı madalya ve üzerinde kendi imzasının yer aldığı ihtira (patent) belgesiyle ödüllendirerek hem ona olan hoşnutluğunu hem de ilme verdiği değeri açıkça gösterecekti. Abdülmecid Han’ın bu desteğini duyan devlet başkanları, Mors’a hediyeler göndermekte ve destek çıkmakta birbirleriyle adeta yarış edeceklerdi. Samuel Mors, Osmanlı Padişahının yaptığı destek ve taltiften dolayı şükranlarını şu sözlerle dile getirmişti: “Sultan Abdülmecid han, bu nişanı ve tebrikiyle, keşfimin değerini anlayan ilk büyük insan olmuştur.” Mors’tan faydalanmasını bilen Osmanlı, Kırım Savaşı sırasında, 1855 yılında dünyanın bilinen ilk telgraf şebekelerinden birisini, İstanbul-Edirne-Varna-Kırım arasında kurmayı; 10 yıl içerisinde de hemen hemen bütün Osmanlı coğrafyasını kapsar hale getirmeyi başarmıştır.

Kuduz Aşısı ve Abdülhamit’in Pasteur’ü Himayesi

Önceki bölümde de sözünü ettiğimiz gibi Pasteur, kuduz aşısını keşfedip ilk defa uyguladığında Osmanlı tahtında Sultan II. Abdülhamid bulunuyordu. Kuduz aşısını bulduktan sonra devlet başkanlarına mektup yazan Pasteur, kuracağı enstitü için yardım talep etmişti. Mesela Rus Çarı, sadece 2 metre boyundaki portresiyle birlikte kuru bir tebrik mektubu yollamakla yetinmişti. Sultan Abdülhamid ise bakteriyoloji alanındaki yeniliklerin yurda getirilmesi ve Pasteur

Enstitüsü'nün kurulması amacıyla bir heyet oluşturup Fransa'ya göndermişti. Abdülhamid bununla da kalmamış, enstitüye 10 bin altın ve birinci dereceden Mecidiye Nişanı hediye etmişti.

Lale Devri ve Dünyanın İlk Denizaltı Modeli

Lale Devri'nde III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününde tertiplenen şenlikler içerisinde en ilgi çekici olanı, Tersane Başmimarı İbrahim Efendi'nin yaptığı “eni boyu 3 çifte piyadeye muadil (denk)” denizaltı ve onun maharetleri idi. Adeta “dev bir timsahı” andıran denizaltı, tersane bahçesinde otağını kurmuş olan padişahın önüne gelerek dalmış, bir müddet suyun altında kaldıktan sonra sarayın sahiline yanaşarak ağzını açmıştı. “Sanki deniz üzerine kurulmuş bir mutfakmış ve içinde zerde pilav pişiriliyormuş gibi arkalarında ve başlarında pilav zerde taşıyan beş kişi çıkarak padişaha yemek ikram etmişlerdi.” Aslında bu, denizaltı gemisinin ilk şeklinden başka bir şey değildi. Dünyada denizaltıcılığın başlaması açısından önemli bir yere sahip olan bu gemi, Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığında, Seyyid Ahmed Vehbi'nin “Surname-i Vehbi” isimli eserinde çizimleriyle beraber kayıtlıdır.

Abdülhamid ve Osmanlı'nın İlk Denizaltıları

Osmanlı'da denizaltıcılıktan bahsetmişken bir önceki konuda zikrettiğimiz Sultan II. Abdülhamid'in tüm imkânsızlıklara ve devrin ağır şartlarına rağmen Osmanlı Devleti'ni dünyanın ilk modern denizaltısına sahip ülkelerinden biri haline nasıl getirdiğine yer verelim: İngiliz Nordenfeldt silah fabrikası 1885'te G. W. Garrett ile el ele vererek Stockholm'de bir denizaltı inşa etmiş, ama hemen ilk denemede denizin dibini boylamıştı. Avrupalı Devletler bu garip makineye para yatırmaya henüz pek hevesli görünmüyorlardı. O dönem Avrupa'sının en büyük silah tüccarı olan Sir Basil Zaharoff duruma derhal el koymuş ve bu denizaltıları küçük devletlere satma alternatifine yönelmişti. Harekete geçen Zaharoff, silahlanmaya bütçesinden büyük paylar ayırdığını bildiği Yunanistan'a 9 bin sterline ilk denizaltıyı satarak bu ülkeyi denizaltıya sahip ilk ülke yapmasını bilmişti.

Tabii bu vaziyet karşısında Yunanistan'ın söz konusu teşebbüsünden tehdit algılayan II. Abdülhamid de tanesi 11 bin sterlinden bir değil iki denizaltı sipariş etmekten geri kalmayacaktı. Bu denizaltılar Osmanlı'nın da "ilk denizaltı gemileri" olacaktı. "Abdülhamid" ismi verilen ilk Türk denizaltısı, Taşkızak Tersanesi'nde Eylül 1886'da tamamlanmış ve Şubat 1887'de de denizle buluşmuştu. "Abdülmecid" adlı ikinci denizaltımız ise Ağustos 1887'de bitmiş ve Ocak 1888'de denize indirilmişti. Dahası dünyada ilk torpido atan denizaltı unvanı bu denizaltımıza nasip olmuştu. Gemilerin bedeli devlet hazinesinden değil, Hazine-i Hassa'dan yani II. Abdülhamid'in şahsi harcamalarıyla ilgili hazineden, bir anlamda kendi cebinden, karşılanmıştı. [65]

[63]. Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Çeviren: Halil Berktaş, İstanbul, 2000, Eren Yayıncılık; Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, İstanbul, 2000, Ötüken Neşriyat, s.28-29; Kemal Beydilli, Büyük Friedrich ve Osmanlılar: 18. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri, İstanbul, 1985, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.78; "Korsika ve Osmanlı Devleti", İlmî Araştırmalar, Sayı: IV/1997, s.25; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Arşiv Kaynaklarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti", TTK Belleten, Sayı: I/3-4/1937, s.627-639; Seyfi Kenan, "Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa", Osmanlılar ve Avrupa, Editör: Seyfi Kenan, İstanbul, 2010, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, s.14-15, 27-28; Roderic H. Davison, "Osmanlı İmparatorluğunda Elektrikli Telgrafın Kurulması", Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923), Çev: M. Moralı, İstanbul, 2004, Alkım Kit., s.194; Küçük Çelebizâde, Tarih, c.6, İstanbul, 1287, s.470-473; Tayyarzâde Ahmed Atâ, Tarih-i Atâ, c.1, s.157-158; A. Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, c.1, İstanbul, 1885, s.60-62; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.4, K.1, s.158-162; Ahmet Rıza, Batının Doğu Politikasının Ahlaken İflası, İstanbul, 1982, s.119.

[64]. İmre Karacson, "İbrahim Müteferrika", Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, c.1, Sayı: 3, İstanbul, 1328/1910, s.178-179; S. Nüzhet Gerçek, Türk Matbaacılığı, İstanbul, 1939, Müteferrika Matbaası, s.26-29, 47-49; Osman Ersoy, Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler, Ankara,

1959, s.27-29; Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul, 1970, s.142-155; İsmet Binark, Eski Kitapçılık Sanatımız, Ankara, 1975, s.58-83; “Türkiye’ye Matbaanın Geç Girişinin İctimaî-Ruhî Sebepleri”, VII. Türk Tarih Kongresi, c.2, 1981, s.1312; Edward Çarleson, İbrahim Müteferrika Basımevi ve Bastığı İlk Eserler, Çev: Mustafa Akbulut, DTCF Basımevi, Ankara, 1979, s.9-15; Şefik Ergülbüz, Matbaacılık Tarihi, İzmit, 1947, 19-23; Aladar Y. Sirnonf, İbrahim Müteferrika: Türkiye’de Matbaacılığın Banisi, Çev: Faruk Yener, Başbakanlık Yayınları, No: 14, Ankara, 1945; Mahmud Gündüz, “Matbaanın Tarihçesi ve İlk Kur’ân-ı Kerim Basmaları”, Vakıflar Dergisi, c.12, Ankara, 1978, s.335-350; Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Ankara, 1973, s.47-59; “İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dinî ve Fikrî Kimliği”, Belleten, c.26, Sayı:104/1962, s.724-736; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.4, K.1, s.158-162; Akgündüz, Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, s.212-214.

[65]. Asaf Tanrıkut, Türkiye Posta, Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı, Ankara, 1984, Efem Matbaacılık, s.533-693; Roderic H. Davison, “Osmanlı İmparatorluğunda Elektrikli Telgrafın Kurulması”, Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923), Çev: M. Moralı, İstanbul 2004, Alkım Kit., s.194; Özdemir Nutku, “Eski Şenlikler”, Haz. M. Armağan, İstanbul Armağanı III: Gündelik Hayatın Renkleri, İst.1997, İst. Büyükşehir Bel. Kül. İşl. Dairesi Başk. Yay., s.125; Raşit Metel, Türk Denizaltıcılık Tarihi, İstanbul 1960, Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı Yay., s.1; Nejat Gülen, Dünden Bugüne Bahriyemiz, İstanbul 1988, s.62; Günvar Otmanbölük, “İlk Türk Denizaltıları”, Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1977, Sayı: 151, s.28-33; İsmail Çolak, Yunan İşgalinin Patronu Zaharoff, İstanbul 2005, s.36-37.

Batı Medeniyeti'nin İnşasında İstanbul'un Fethi ve Fatih

İSTANBUL'UN FETHİ'NİN, Türk tarihinin olduğu gibi dünya tarihinin de seyrini değiştirdiği şüphe götürmez bir hakikattir. Hususen de Batı âleminin mukadderatını yakından tayin etmiş ve etkileri günümüze kadar devam eden köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu anlamda tarihçi G. Schlumberger'in konuyla ilgili değerlendirmesi gayet çarpıcıdır: "İstanbul'un fethi, cihan tarihinin en büyük hadiselerinden birini teşkil etmiştir. Bu fethin, Avrupa'nın mukadderatı üzerindeki tesiri, mucizevî olmuştur. Bu hadise hemen hemen tarihin akışını değiştirmiştir."

Alman tarihçi Franz Babinger ise "Mehmed-II der Eroberer und seine Zeit Weltenstürmer einer Zeitenwende" adlı eserinde şu mühim tahlillere yer vermiştir: "Cihan tarihinde bir dönüm noktası meydana getirecek olan bu hadisenin tesiri her yerde hissedildi... Batı âleminin mukadderatı, Fatih Sultan Mehmed'in görünmesiyle sarıh bir şekilde işaretlenmiştir. Kudretli şahsiyeti, Avrupa'yı derinden değiştirmiştir. Orta Çağ'dan çıkarken, insanları ve dünyayı, görüş tarzıyla Fatih'in şahsiyeti, zekâsı tesir altında bırakmıştır."

Fethin Batı Âlemindeki Büyük Yankıları

"Ufukların Sultanı" olarak onun fetihleri, projeleri ve nihayetinde tüm icraatları zaman atlasını ileriye ve geriye doğru yırtmış, zamanı ve geleceği tayin etmiştir. Yahya Kemal'in deyişiyle Fatih, İstanbul'da sadece mekânı değil zamanı da fethetmiştir.

Fetih esnasında, aşılmaz ve yıkılmaz zannedilen kalın surların top gülleleriyle devrilebileceğinin ortaya çıkmasından ilham alan Avrupalı krallar, aynı yönteme başvurarak, otoritelerini hiçe sayan ve ahaliye köle muamelesi yapan derebeylik rejimine asırlar sonra da olsa son vermeyi, İstanbul'un fethi ve toplar sayesinde nihayet başarabilmişlerdi. Türk toprakları, Avrupa'da merkezî krallıkların güçlenmesine, millî birlik esasına göre yeni devletlerin kurulmasına yol

açmış; Avrupa'nın siyasi yapısı, haritası ve geleceği üzerinde kalıcı etkiler meydana getirmiştir.

Yine fetihle birlikte İpek ve Baharat Yolu'nun Osmanlı'nın eline geçmesiyle, Türklere ekonomik ve siyasi anlamda bağımlı hale gelen Avrupa, bundan kurtulmak ve Osmanlı karşısındaki konumunu büsbütün yitirmemek için alternatif deniz ve ticaret yolları aramaya koyulmuştur. Bu da Coğrafi Keşiflerin ortaya çıkmasına, Avrupa'nın dünyayı tanıyıp kabuğunu kırarak içine gömüldüğü makûs talihini yenmesine yol açacaktır.

Kısacası, Avrupa'da yeni bir çağ açan fetih hadisesi, Batı'nın hayatını baştan sona değiştirmiş ve geleceğine istikamet vermiştir. Bu yüzdendir ki fetih, sadece bir savaşın kazanılması, bir şehrin ele geçirilmesi değil, insanlık tarihi, dünya ve Avrupa medeniyetinin akışını ve gelişimini şekillendiren muazzam bir olaydır.

Fetih öncesinde, aktif ve gelişmeci bir tavır sergileyemeyen Batı medeniyeti, durağan yapıdaki Hint, Çin, Afrika ve Amerika'daki ilkel medeniyetlerden hiç de farklı değildi. Buna ünlü medeniyet tarihçisi Bernard Lewis "The Middle And The West" isimli kitabında "Frenklerin Avrupa'sı sahiden geri, sahiden aşağıydı. " tespitiyle işaret etmiştir. Fetihle Batı, hem Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçmiş hem de ilkel bir medeniyet safhasından yenilikçi bir medeniyet safhasına geçme imkânı elde etmiştir.

Bizanslı Bilginlerin Rönesans'ı Başlattığı Yalanı

İstanbul'un fethini, dünya tarihi, bilhassa da Avrupa açısından önemli kılan bir diğer sebep de bugünkü Batı medeniyetinin temelini oluşturan Rönesans hareketi üzerindeki etkisidir. Avrupalı bilim adamlarının pek çoğu Rönesans'ın, Fatih'in İstanbul'u fethiyle başladığına inanmaktadır.

Mesela Fransız Akademisi'nden Rene Grousset, "L'Empire Du Levant" adlı eserlerinde, bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: "Eğer Bizans setti yıkılıp, Müslüman fethi 1453'te değil de 673 veya 717'de gerçekleşseydi, henüz rüştünü idrak etmemiş olan Avrupa'nın hali ne olurdu? Hiç bir Rönesans hareketi mümkün olmazdı... Avrupa medeniyeti dışında bilhassa

Müslüman dininden olan milletler, insanlık medeniyetine o kadar yüksek safhalar yaşatmışlardır ki taraf tutmayan bir tarihçi, onlara düşman hiç bir temayüle sahip olamaz.”

Fetihten sonra bir miktar Bizanslı düşünür ve sanatçı yanlarına çok değerli yazma eserleri de alarak, çoğunlukla Roma’ya göç etmişlerdir. Georgios Trapezentius, Kritovoulos, Amirutzes, Benedetto Dei, Gaetalı, Jacopo, Criaco d’Ancona gibi Rum bilgin ve entelektüelleri ise bu devrede Fatih’in yanında yer almayı tercih etmiştir. Bir kısım -özellikle Batılı-tarihçilere göre, İstanbul’dan kaçan bu bilginler İtalya’da, klasik Yunan kültürüne dönüşte önemli rol oynamış, zaten kısa bir süre sonra da Avrupa’da Rönesans hareketi başlamıştır. Önce Rönesans sonra da Reform hareketleriyle önü açılan Avrupa, ilimde, teknikte, düşünce, edebiyat ve sanatta büyük gelişme kaydederek iyice güçlenip kalkınmıştır.

“Bizans’tan kaçan bilim adamları ve düşünürler Batı’ya kaçarak Rönesans’a ön ayak olmuştur” görüşüne diğer bir kısım tarihçi ise şüpheyile yaklaşmakta ve sorgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüş sahipleri, dünya tarihinin akışını değiştiren bir etkiye sahip olmakla birlikte Rönesans’ı, İstanbul’un fethine ve bilhassa Bizanslı bilginlere bağlamayı oldukça hamasî bir söylem olarak kabul etmekte.

Bunlar, Batı’nın, yeniden inşasında önemli rol oynayan antik Yunan felsefesiyle haşır neşir olma sürecini açıklarken Bizans’tan kaçanlara tutunduğunu savunmaktadır. Onlara göre Modern Batı, Orta Çağ’dan çıkışını, Rönesans gibi büyük atılımları, antik Yunan’a dönmekle açıklamıştır. Dolayısıyla antik Yunan’la tanışma hikâyesini yeniden yapılandırarak, İstanbul’un fethiyle birlikte Bizans’tan kaçan düşünür ve bilim adamlarına dayandırmaya çalışmıştır.

Aslında, İstanbul’un fethiyle birlikte Batı’ya kaçanların sayısı abartıldığı kadar da fazla değildir, ancak iki elin parmakları adedince: Georgios Gemistos Pethon, Basiliüs Bessarion, Georges Scholarius Gennadius, John Agyropulos, Michel Apostolis, Demetrius Chaicandiles, Geroqe Aimouetzes, Tehodoros Gaza.

15 yıl boyunca Rönesans’ı doğuran sebepler üzerinde yaptığı çalışmanın sonuna doğru yaklaşan, bilim tarihi ve felsefesi

alanında uzman olan Prof. Dr. Bekir Karlığa, tek tek isimler üzerinde tahlil yaptıktan sonra “Bunların hepsi ikinci-üçüncü sınıf düşünürlerdi. Ne felsefe tarihinde yerleri var ne de literatüre kazandırdıkları bir şey vardı.” demekten kendini alıkoyamamıştır.

“Bizans’ta bilimin b’si bile olmamıştır. İstanbul’dan ayrılanların içinde bilim adamı varlığından söz edilemez.” diyen Prof. Dr. Mehmet Ali Kılıçbay da her şeyin Ortodoks inancıyla açıklandığı bir yerde en çok tartışılan şeyin “meleklerin cinsiyeti” konusu olduğunu, Bizans’ta başka bir şeye kafa yorulmadığını ifade etmiştir. Zaten İstanbul fethedildiğinde Rönesans’ın çoktan gerçekleşmeye başladığını, sembol eserlerinin ve mimarlarının (Dante, Leonardo da Vinci, Aristo gibi) ortaya çıktığını dile getirmiştir.

“Bizans’ta Rönesans’a yön verecek düşünür olsaydı daha fazla Bizans’a faydası olması gerekirdi. İstanbul’dan ayrılanların kendilerine hayrı yoktu ki gittikleri yere hayrı olması söz konusu olabilsin. ” tezini ileri süren Karlığa haklı olarak şu soruyu yöneltmektedir: Uzun ve görkemli tarihi boyunca Bizans’ta evrensel çapta kaç bilgin ve düşünür yetişmiştir ki bunların arta kalanları İstanbul’un fethi ile birlikte Batı dünyasına gidip Rönesans gibi tarihin akışını değiştiren önemli bir atılım başlatmış olsunlar?

Karlığa, Bizans’ta ismi geçen düşünürlerin evrensel bilim ve düşünceye de kayda değer hiçbir katkı sağlamadıklarını söylerken ünlü bilim tarihçisi Sarton’un 14. yüzyıl Bizans bilim ve düşüncesi ile ilgili “Bizans’ın bilimsel düşünce düzeyinin bu kadar düşük olduğunu düşünmek gerçekten üzücü.” tespitine dayanmaktadır.

Türkiye’de bulunan az sayıdaki Bizans tarihi uzmanlarından Prof. Dr. Işın Demirkent, İstanbul’un fethiyle birlikte İtalya’ya kaçanların Rönesans’a ön ayak oldukları görüşünde olanların, etkisi olmuştur ya da olmamıştır diyenlerin varlığından bahsetmekle beraber kendi kanaatini net bir biçimde ortaya koyamamıştır.

“Bizans İmparatorluğu’nda Din-Devlet İlişkileri” adlı bir çalışması olan Bizans uzmanı Prof. Dr. Mehmet Çelik ise Karlığa ve Kılıçbay ile aynı kanaati taşımaktadır: “İstanbul

fethedildiğinde eğitim ve kültür açısından bitmiş bir İstanbul vardı. Fikir, düşünce, ilahiyat planında çaplı insanlar da yoktu.

Dolayısıyla bilim namına İstanbul’da bir şey yoktu, tartışma söz konusu değildi. 11. yüzyıldan sonra zaten eğitim tamamen dini ağırlıklı olmuştur. İstanbul’un fethi Rönesans’ı tetikledi şeklindeki görüşün hiçbir bilimselliği yoktur. Rönesans’ı tetiklemeyi bırakın hiçbir katkısı olmamıştır. İstanbul’dan gidenlerse zaten asilzadelerdi.” Çelik, fetihle birlikte Bizans’tan çok değerli kitapların da Batı’ya götürüldüğü iddiasının gerçeği yansıtmadığını da sözlerine eklemiştir.

Bizans’ın son dönemine ilişkin “Türkiye-İtalya İlişkileri” başlıklı bir çalışması olan Prof. Dr. Şerafettin Turan da tarih kitaplarında yer alan “abartılı” ifadelerle bilim dünyasıyla dalga geçildiği; İstanbul’dan gidenlerin çorbada tuzu bulunabileceğini, fakat “şöyle, böyle etkiledi” gibi bir ifadenin kullanılamayacağı kanaatini öne sürmüştür.

Böyle bir kanaatin oluşmasında ve bu aydınların gereğinden fazla abartılmasının temelinde Karlığa’ya göre Batı’nın Yunan hayranlığı yatmaktadır: “Aydınlanma sonrası Rönesans’ın değerlendirilmesi safhasında artık Yunan hayranlığının Batı’da zirveye çıktığı bir dönemdir. Yunanlıların bağımsızlık istek ve arzularının başladığı dönemde, 18. ve 19. yüzyıllarda Bizans’ın öne çıkartılması hedeflenmiştir. Yani modern dönemlerde, tarihin yeniden inşa edildiği bir zamanda Bizans’a böyle bir ayrıcalık tanınmıştır.” Karlığa, Batı’nın Rönesans konusunda önyargılı davranarak bazı gerçekleri örtbas ettiğini de sözlerine eklemektedir.

Rönesans’ta Fethin ve Fatih’in Rolü

Şu halde, Rönesans’ı Bizans’tan gidenler yapmadı da kim yaptı? Karlığa, Rönesans’ın başlangıcının 13. yüzyılda atılan adımlar olduğunu; Sorbon, Oxford ve Cambridge üniversitelerinin kurulması ve buralarda okutulan kitapların Avrupa’da önemli düşünce akımlarının doğmasına yol açtığını savunmaktadır.

Bu çerçevede, ilk Latinceye tercüme edilen kitaplardan biri, İbni Sina’nın 4 bin sayfalık “Şifa”sı olmuştur.

20. yüzyılın önemli Orta Çağ tarihçilerinden Ethenjilson, “Şifa, Latinceye tercüme edildiği zaman Avrupa’daki aydınlar bu eserin büyüklüğü karşısında adeta çarpıldılar, şoke oldular.” demiştir.

İbni Sina’nın, “Kanun” isimli tıp kitabı da tercüme edilmiştir. Kısa bir süre sonra da İbni Rüşd’ün eserleri Latinceye kazandırılmıştır. İbni Sina, İbni Rüşd ve Aristo’nun eserleri Avrupa üniversitelerinin temel ders kitabı ve el kitabı haline gelmiştir. Hem bu tercümeler hem de üniversitelerde okutuluyor olması, Avrupa’da yeni bir fikir hareketinin doğmasına yol açmıştır.

Diğer taraftansa İstanbul’un fethi, Haçlı seferlerinden bu yana İslam âlemiyle temas imkânını ciddi anlamda kaybeden Hristiyanlık dünyasının bütün dikkatinin tekrar Müslümanlar üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Fatih, İstanbul’da ilim ve kültür alanında baş döndürücü bir sıçrama kaydetmiş; hayata geçirdiği engin hoşgörü iklimi, yüzyıllardır mezhep farklılıkları yüzünden birbirleriyle kanlı savaşa soyunan Avrupa’ya dinî müsamaha ve insan hakları konusunda ilham ve emsal teşkil etmiştir. P. Faure’nin de dediği gibi, “Fatih, Rönesans’ın en büyük ilhamlarından biridir. Rönesans Fatih’in, İkinci Bayezid’in ve Yavuz’un toleransına çok şey borçludur.”

Buraya kadar ifade ettiğimiz görüşlerden hareketle son tahlilde, Rönesans’a temel teşkil etmede Bizans’lı bilginlerin etkisinden ziyade, İbni Sina, İbni Rüşd ve Farabi gibi İslam bilginlerinin eserleriyle yaptıkları katkılardan; Haçlı seferleri sırasında Müslümanlar ve İslam medeniyetinden görüp öğrendikleri ve Avrupa’ya taşıdıkları ilmi-teknolojik icat ve keşiflerin tesirinden; Avrupa’nın yanı başında kurulan ve yüzyıllar boyunca Batı’ya ışık saçan Endülüs medeniyetinin yabana atılamaz katkısından ve hâsılı bizzat Fatih ve Osmanlı medeniyetinin inkâr edilemez rolünden söz etmek daha mantıklı ve tarihi gerçeklere daha uygun olacaktır.^[66]

[66]. Paul Wittek, “Feth-i Mübin”, İstanbul Enstitüsü Dergisi, 2/1956; Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul, 1982, s.30, 43; Yavuz Bahadıroğlu, Fatih Sultan Mehmed, İstanbul, 2004, s. 113-114, 130-133, 143; Mustafa

Armağan, *Ufukların Sultanı*, İstanbul, 2006, s. 45, 48, 51; Bekir Karlığa, *İslam Düşüncesi'nin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*, İstanbul, 2004, Litera Yay.; Mehmet Çelik, *Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri*, İzmir, 2000, Akademi Kitabevi Yay.; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, Ankara, 2000, Kültür Bak. Yay.; George Saliba, *Islamic Science and the Making of European Renaissance*, Cambridge, 2007, The MIT Press, s.193-233; Seyfî Kenan, “Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa”, *Osmanlılar ve Avrupa*, s.37; Muhsin Öztürk, “Rönesans'ı Bizans Değil Endülüs Tetikledi”, *Aksiyon Dergisi*, 26. 05. 2003, Sayı: 442; İsmail Çolak, *Bitmeyen Hesaplaşma Hilal ile Haç'ın Bin Yıllık Mücadelesi*, İstanbul, 2008, Nesil Yayınları, s.135-144.

Karlofça ‘Masalı’ ve Gerçekler

OSMANLI ORDUSUNUN 1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatması’nda beklenmedik ağır bir yenilgiye maruz kalması, Haçlı âleminde hayret ve şaşkınlıkla karışık tarifsiz bir sevinç ve heyecan meydana getirmiştir. Aslında Avrupa, büyük bir faciaya sürüklenmekten kıl payı kurtulmuştu. Zira onlara göre Kara Mustafa Paşa sadece Viyana’yı değil bütün Avrupa’yı elinden kaçırmıştı.

İkinci Viyana Kuşatması, Osmanlı tarihinde, Hilal-Haç ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasıdır. Kalıcı ve uzun vadeli mühim sonuçlar doğurmuştur. Şimdiye kadar bu çapta bir mağlubiyete maruz kalmayan Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki ilerleyişi durmuş ve artık geri çekilmeye başlamıştır.

Karlofça’yı Doğuran Süreç

Papa XI. İnnocentius, Osmanlı ordusunun Viyana’dan geri püskürtülmesi üzerine yeniden harekete geçerek, bu sefer Osmanlıların önce Macaristan’dan ardından da tüm Avrupa ve Balkanlardan atılması için büyük bir gayret içerisine girecekti.

Jan Sobieski’nin kuşatma sonrasında sarf ettiği “Türkleri Avrupa’dan atmanın vakti geldi” gibi sözleri, Viyana’da temelleri atılmış ittifak fikrinin daha da güçlenmesi ve genişletilmesi için papayı hareketlendirmeye yetmiş ve birtakım yoğun faaliyetler göstermeye sevk etmişti.

Sobieski ve Birinci Leopold’ün İtalya’daki elçileri ile papanın temsilcilerinin çabaları sonucunda 5 Mart 1684’te Venedik de ittifaka dâhil edilmiştir. Kutsal ittifakı teşkil eden bu üç Avrupa devleti, 1684 yılında üç koldan taarruza geçme kararına varmışlardır. Viyana bozgunundan cesaret alan Kutsal İttifak Devletleri ile Osmanlı arasındaki 16 yıl süren söz konusu savaşlar dizisine “Kutsal İttifak Savaşları” denmiştir.

Osmanlı tarihinde “Felaket Seneleri” olarak da anılan bu savaşlar veya bozgunlar zincirinin son halkası, Sultan İkinci Mustafa zamanındaki 1697 Zenta Bozgunu’dur. Viyana ile başlayan Zenta ile biten bu bozgun süreci maalesef

Karlofça'yla bitmiştir. Viyana ile başlayan Zenta ile devam eden Karlofça ile zirve yapan talihsizlikler silsilesi, Osmanlı Devleti'nin Haçlı dünyası karşısındaki çözülüş ve gerilemesini daha da hızlandırmıştır.

Karlofça Zafer mi Hezimet mi?

1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin tarihinde ve Batı karşısında ilk kez en ağır toprak kaybına uğradığı doğrudur. Ancak Karlofça, Osmanlı için büyük bir felaket olduğu kadar, aynı zamanda devletin toparlanması ve zaman kazanması noktasında önemli bir fırsat olarak da değerlendirilmelidir. Felaket senelerinde Osmanlı'nın içerisine düştüğü vahim durumlar dikkate alındığında, kutsal ittifak devletlerine karşı yenilgiler zincirinin son halkası olan Zenta bozgunu akabinde Karlofça'yı imzalamayıp da savaşa devam etseydi, devletin başına daha büyük felaketlerin geleceği ve daha ağır bir antlaşmayla karşılaşacağı muhakkaktı. Bu anlamda Karlofça ehven-i şerdir ve aslında Osmanlı'nın arka arkaya maruz kaldığı yenilgilere göre bir "diplomatik zafer"dir. Bunu şöyle izah edebiliriz:

Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa, zamanın en kabiliyetli ve mahir diplomatı, (1702'de sadrazamlığa kadar yükselen) Reisülküttab "Rami" Mehmed Efendi'yi baş murahhas tayin etmiştir. Rami Mehmed Efendi ve Divan-ı Hümayun tercümanı İskerletzade Aleksandr Mavrokordato, 1200 kişilik bir heyetle, kendilerine en az 8 ay yetecek kadar zahireyle birlikte Karlofça'ya gönderilmiştir. Osmanlı açısından düşman son derece kuvvetli, savunulacak dava oldukça çetin, meselelerse gayet yüklüydü. Osmanlı heyetinin sırtında "tarihin kurşun yükü", karşılarında burnu havada kutsal ittifak diplomatları, önlerinde ise işgal edilmiş Osmanlı topraklarının hazin haritası vardı.

Karlofça'da, Osmanlı temsilcileri Rami Mehmed Paşa başkanlığında müzakere masasına oturdukları zaman, ağır askerî yenilgilerden çıkmış olmalarına ve ittifak devletlerinin savaşı yeniden başlatma tehditlerine rağmen, haysiyetli bir duruş sergileyip, aşırı itaatkâr ve aciz bir tutum içerisine girmemişlerdir. Osmanlı heyetinde, zannedildiği gibi Avrupalı

devletlere karşı süklüm püklüm, yalvar yakar olma havası hâkim olmayıp, tam aksine devletin izzetini koruma ve işgale uğramış toprakları mümkün olduğunca geri alma inanç ve gayreti daha baskındı.

Rami Paşa'nın Diplomatik Taktik ve Atakları

Rami Mehmed Paşa tuttuğu günlüğünde, Osmanlı'nın yenik taraf psikolojisi ve ezilmişliği ile değil, bilakis hâlâ kendine güvenen büyük ve muzaffer devlet psikolojisiyle oturduğunu şu yürekli sözlerle ifade etmiştir: “Avn-i Hakk (Hakk'ın yardımı) ile Devlet-i Aliyye'nin kudretini siz de biliyorsunuz. Kuvvetimizi her geçen gün karada ve denizde artırıyoruz. İttifakınıza aldanmayın. Çünkü kendi kuvvetine güvenmek, iânetle (başkasının yardımıyla) kuvvetlenmekten daha mühimdir.”

Rami Mehmed Paşa'nın barışın akdi esnasındaki ehliyet ve uyanıklığı, görüşülen meseleleri süratle kavrayıp büyük bir vukufiyetle, ustalıklı diplomatik manevralarla ortaya koyması ve yabancı murahhaslar üzerindeki hâkimiyeti ve olumlu intibası, antlaşmanın kesilmesine meydan vermeden barışın sağlanmasında hatırı sayılır bir rol oynamıştır.

Türk diplomatlarının, meseleleri ustaca manevralarla, kesin usullere ve belirli şartlara bağlı kalmak yerine esnekliğe dayanarak müzakere etmeleri, Osmanlı'yı görüşmeler sırasında daha avantajlı hale getirmiş ve fazla ağır kayıplara ve tavizlere imza atmasını engellemiştir. Müzakereler esnasında birbirine düşen müttefik heyetlerin açıklarından ve aralarındaki çıkar çatışmalarından faydalanmasını bilen Osmanlı heyetini görüşmelerde rahatlatıp avantajlı kılan üç mühim koz vardı:

1. Farklı çıkar ve beklentileri olan müttefikler ortak bir ilkede birleşemiyor ve birinin işine gelen karar öbürünün aleyhine dönebiliyordu.
2. Avusturya heyetinin acelesi vardı, Fransa ile savaş eli kulağındaydı.
3. Rus heyeti Kongre'nin daha ileri bir tarihte yapılmasını istiyordu.

Mağlup Osmanlı'nın Diplomatik Zaferi

Öyle ki bu durum, Venedik temsilcisi Ruzzini tarafından “Türk entrikası” olarak adlandırılmıştır. Müzakerelere katılan bazı Batılı devletlerin başkentlerinde ise Osmanlı temsilcilerinin kurnazlığı, diplomatik atakları ve “Hıristiyan murahhasları aldattıkları” şeklinde değerlendirilmiştir.

Karlofça'da Osmanlı ile Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya ile olan müzakereler tam 4 ay devam ederek 36 celse sürmüş; sert ve çetin geçen görüşmeler sonucunda Rusya hariç 3 devletle 25'er sene müddetle antlaşma imzalanmıştır.

Antlaşma sonunda dost düşman görmüştür ki Osmanlı heyetindekiler, devletin çıkarlarına ve şerefine, kendi değişleriyle “ırz ve namusuna” halel getirmeden, bu karmaşık işin içinden sıyrılmayı bilmiş, ehil diplomatlar olduklarını ispatlamışlardır. Sonuçta kutsal ittifak heyetleri, diz çöktürdüklerini zannettikleri Osmanlı'dan, tahmin ettiklerinden daha az toprak kopartabilmişlerdir. Yani Karlofça'da baskın çıkan ve kısmen galip gelen taraf daha ziyade Osmanlı olmuştur.^[67]

^[67]. Râşid Mehmed Efendi, Tarihi Râşid, C. 2, İstanbul, 1282, s. 433-434; Karlofça Sulhnamesi; Behçeti-al Seyyid İbrahim, Silsiletü'l-Âsafıyy fi Devleti'l-Hakaniyeti'l-Osmanniyye, Köprülü Ktp., 9435 II. K. 212. 180b; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekayiât, Haz: A. Özcan, Ankara, 1995, s. 639-640, 645; Mustafa Naîmâ Efendi, Naîmâ Tarihi, C. 1, İst. 1280, s. 58; Fındıklı Mehmed Ağa, Nusretnâme-I, Haz: İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1962-1966, s. 347; Ahmed Taib Efendi, Hadikatül Vüzera, İstanbul, 1271. s. 128; Ahmed Reşid, Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarihi Osmani, C. 2, İstanbul, 1327, s. 225; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1988, C. 4/I, s. 20; Rifa'at Ali Abou-El-Haj, The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz, Princeton Üniversitesi, 1963, s. 16; Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev: B. Ç. Dişbudak, İstanbul, 1992, Sabah Kit., s. 29; Monika Molnar, “Karlofça Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı (1699-1701)” Türkler Ansiklopedisi/Osmanlı, C. 1, Ankara, 2002, Yeni Türkiye Yay., s. 787; Ziya Nur Aksun, Osmanlı

Tarihi, C. 2, İstanbul, 1994, Ötüken Yay., s. 294; Tarih ve Toplum Dergisi, Kasım-Aralık 1999 Sayısı; Ali Canib Yöntem'in Tebliği, IV. Türk Tarihi Kongresi, Ank. 1952, TTK Yay; Nevzat Kösoğlu, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler, İstanbul, 1990, s. 324; "Râmî Mehmed Paşa" İslam Ansiklopedisi, C. 9, s. 623-624; "Karlofça'da bir Türk olmak", Zaman Turkuaz, 22. 02. 2004; İsmail Çolak, Bitmeyen Hesaplaşma Hilal ile Haç'ın Bin Yıllık Mücadelesi, İstanbul, 2008, Nesil Yayınları, s.171-177.

Baltacı Bilmecesi ve Tarihin Zor Hükümü

BİLİNDİĞİ GİBİ 1711 yılında Osmanlı'nın Ruslara karşı ilan ettiği Prut Savaşı'nda açlık, susuzluk ve düzensizlik sebebiyle perişan olan Çarlık ordusu batağa saplanıp mağlubiyetle karşı karşıya gelmişti. Çar I. Petro öylesine zor durumda kalmıştı ki, bunu, "Ordumun dört bir tarafı Osmanlı kuvvetleriyle çevrilmiş bulunuyor. Bir mucize olmazsa ya hepimiz ölecek veya esir edileceğiz," ifadesiyle dile getirmişti. Osmanlı bu kritik savaşta Rusları yok etmek ve Çarı yakalamak için muazzam bir avantaj elde etmiş, ama bunu tam bir zafere dönüştüremeyip büyük bir fırsatı elinden kaçırmıştı. İşte o günden beridir bu tarihi olay hiçbir zaman unutulmamış ve hâdisenin odak noktasında yer alan, gençlik yıllarında yüzünün güzelliği ve güzel ezan okuması sebebiyle "Güzелce Müezzîn" namıyla anılan, Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa, birtakım ağır iddia ve iftira oklarına hedef olmuştur.

İddia ve İftiraların Aslı Astarı

Baltacı Mehmed Paşa'ya yönelik çirkin yakıştırmaların başında, Çarın hanımı Katerina ile bir aşk ilişkisi yaşadığı ve bundan ötürü daha muhteşem bir zafer imkânını beceriksizce ve süflüce heder ettiği zikredilir. Hâlbuki Prut zaferini en ince ayrıntılarıyla anlatan tarihî kaynakların hiçbirinde Baltacı Mehmed Paşa'nın Rus Katerina ile gayri meşru bir ilişkide bulunduğu veya en azından Çar Petro ve Katerina'nın bu savaşın yapıldığı mekâna geldikleri yazılı değildir. Rus ordusunun komutanı Şermetivef'di ve Çar Deli Petro ile karısı asla savaş meydanına gelmemişti. Çar, mağlup olacağını anlayınca Başbakan Baron Şafirov vasıtasıyla çok değerli mücevherlerini hediye göndermiş ve sulh antlaşması yapılmasını arzulamıştı. Baltacı, topladığı heyete, "Rus Çarı sulh istiyor ve her ne talep edilirse vermeyi kabul ediyor, ne dersiniz?" diye sormuş; ekseriyetle, "Eğer istediğimiz kaleleri bize teslim eder ve tekliflerimize razı olursa sulh yapmak kazançtır. Ayrıca yeniçeriler arasında savaşa karşı bir isteksizlik sezilmesi ve maazallah fena bir durumda savaşın bozgunla neticelenme ihtimali vardır," cevabını almıştı.

İsveç Kralı XII. Şarl'ın ve Kırım Hanı Devlet Giray'ın, Çarın vaatlerini yerine getirmeyeceği ve barış yapılmaması gerektiği doğrultusundaki farklı kanaatlerini dinlemeyen ve müşavirlerinin tesiri altında kalan Baltacı Mehmed, çok cazip şartlarla sulh akdi yaparak muzaffer bir komutan olarak İstanbul'a gelmek üzere yola çıkacaktı. Hatta Hammer'ın temas ettiğine göre, bu duruma çok sinirlenen XII. Şarl, Vezir-i Azam Baltacı'ya acı sitemler yönelterek onu şu sözle iyice bunaltmıştı:

“Çar'ı alıp İstanbul'a götürmeli değil miydiniz?” (Ağırlıklı görüşlerden biri de Baltacı'nın, aslında can hasmı Petro'yu elinden kaçırma hırsının esiri olan XII. Şarl'ın iftira ve ısrarlı şikâyetlerinin mağduru olduğudur.) Baltacı da “Ya o zaman o yokken ülkesini kim idare edecekti?” tuhaf cevabını vermişti.

Bu arada, Padişah III. Ahmed'in (1703-1730) çok sevdiği Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi, Damat Ali Paşa ve Darüssaade Ağası Süleyman Ağa, sert hareketlerinden ve patavatsız sözlerinden dolayı Baltacı'nın aleyhindeki faaliyet ve planlarına payitahtta hız vermişlerdi. Paşa, İstanbul'a gelmeden Rus Çarı'nın sözünde durmamasını da bahane ederek hemen aleyhte bir plan hazırlamışlardı. İlk planları, Baltacı'nın İsveç Kralı ve Kırım Hanı'nın sözlerine önem vermediğini, zira Rus çarını diri diri yakalama fırsatı elde edildiğini ve çar tarafından gönderilen paralar sebebiyle sulh yolunu tercih ettiğini ısrarla padişaha anlatmak olmuştu. Tek kabahatin gece gelen altın arabaları olduğunu, yoksa çarı yakalamamak için bir sebep bulunmadığını da ilave etmişlerdi.

İşte bu noktada Tarihçi Hammer, Katerina'nın sulh antlaşması uğruna bütün kıymetli mücevherlerini Osmanlı komuta heyetine gönderdiğini ve Şermetivef vasıtasıyla sulhu sağlaması için vezir-i azama mektup ilettiğini ifade etmiştir. Bazı çağdaş tarihçiler de bir iftiraya kurban gitmemek için gelen hediyeleri herkesin içinde kabul etme ve İstanbul'a dönüşünde de hazineye beyan etme hassasiyetini gösteren Baltacı'nın asla rüşvet almadığını ifade etmişlerdir.

Böyle olmasına karşın Baltacı'nın müşavirlerinden Ömer Efendi ve Osman Efendi'nin bu hediyeleri kabul ettiği anlaşılmaktadır. Voltaire'in, İsveç kralının yaveri

Ponyatovski'den dinlediğine göre İstanbul'da Osman Ağa'nın hazinesi içerisinde Katerina'nın yüzüğü ile Moskova'da basılmış 20 bin altın bulunmuştu. Nitekim açılan soruşturmada Osman Ağa'nın rüşvet aldığı sabit olmuş ve derhal idamla cezalandırılmıştır. Ahmed Cevdet Paşa'nın konuyla ilgili tahlili ise şu merkezdedir:

“İstanbul'da bulunan erkân-ı devlet (devlet adamları) ve tahta yakın olanlar Baltacı'nın tasfiyesine uğrayacaklarından korkarak “Böyle fırsat ele geçmiş ve Rus ordusu bütünüyle imha olunabilecek surete gelmişken vezir-i azam, Rusya'dan rüşvet alarak sulha rıza verdi” diye görevden alınması için çalışmışlardı.

Lakin Sultan Ahmed, “Böyle gazada bulunmuş vezirin ödüllendirilmesi gerekirken azli münasip değildir,” diyerek reddetti. Bunun üzerine akla hayale gelmedik iftiralar ilave ederek nihayet İstanbul'a gelmeden Baltacı'yı azil ve sürgün ettirdiler. Gerçi o bu iftiralardan uzak ise de...”

Dikkat edilirse Baltacı'nın Katerina ile çadırda beraber olduğuna dair güvenilir Osmanlı kaynaklarında ve çağdaş tarihçilerin eserlerinde en küçük bir bilgi bulunmadığı gibi, çar ve hanımının asla harp yerine gelmediğini ve bu tür iddiaların tamamen yalan olduğunu ifade eden beyanlar yer almaktadır.

Üstelik sefer sırasında Rusların ve Osmanlıların tuttukları ruznameler (günlükler) ve savaşa katılan şahısların birçok hatırat, rapor ve şahitliği göz önüne alındığında bunların hiçbirinde ima yoluyla bile olsa Katerina ile Baltacı'nın yüz yüze geldiği söz konusu edilmemiştir. Prut Savaşı'yla ilgili yerli ve yabancı bütün kaynakları inceleyerek iki ciltlik bir eser kaleme alan Tarihçi Akdes Nimet Kurat da malûm iddiaların fantastik dedikodu ve hayal mahsulü bir hikâyeye olduğunu belgeleriyle ortaya koymuştur.

Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu'nun konu hakkındaki değerlendirmesi ise şöyledir:

“Rus arşivlerini araştırıyoruz, kesinlikle böyle bir ilişki söz konusu değil. Rus tarihçilere de bu durumu ilettik. Onlar da böyle bir ilişkinin olması mümkün değil; ‘çadırına gitmesine imkân yok’ dediler.”

Katerina'nın, Prut Antlaşması'nın imzalanmasındaki rolü inkâr edilemez, fakat bu çadır buluşması ile değil Katerina'nın akılcı stratejisi ile gerçekleşmiştir. Katerina, Osmanlıların merhametli olup boyun eğene kılıç çekmelerinin mümkün olmadığını, şartları aleyhlerine de olsa barış antlaşması teklif edilmesini istemişti. Baltacı'nın antlaşmayı imzalamasının altında ise Osmanlıların İkinci Viyana Bozgunu ve akabinde Kutsal İttifak Devletleriyle 16 yıl süren savaşların verdiği yığınlının büyük etkisi vardı.

Ayrıca paşa, yeniçeri askerine tam olarak güvenememiş, Prut'ta yeniçerilerin yanlış taktiklerle gereken başarıyı gösterememeleri ve isteksizlikleri gözünü korkutmuştu. Osmanlı ordusunun geri saflarındaki bazı yeniçerilerin fitne çıkararak firar etmeleri, onu haklı çıkarmaya yetmişti.

Netice itibarıyla Baltacı Paşa'nın bu tutumu, İstanbul'da kendisine karşı bir cephenin oluşmasına sebep olmuş ve rüşvet alıp Rusları saldığı söylentisiyle vezir-i azamlık makamından azledilerek 1711'de Midilli'ye sürgün edilmesine yol açmıştı. Daha sonra idam edilmesi doğrultusunda padişah hükmü çıksa da ferman kendisine ulaşmadan Baltacı Mehmed vefat edecekti.

Baltacı'nın Savunması ve Zor Karar

Prut'taki başarısızlığın mesulü sayılan Baltacı, henüz cepheden dönmeden önce İstanbul'dan gelen haberler üzerine III. Ahmed'in annesi Ematullah Valide Sultan'a yazdığı mektupta kendisini şöyle savunmuştu:

“Düşman elçileri sulh için geldiklerinde, ‘Şevketli kudretli padişah efendimizin kılıcı keskin ve hazinemiz çok, cephanemiz lazım gelenden on beş kat fazladır, biz cenkten usanmadık’ diye reddettik. Ardından yine gelip, ‘Sizin şeriatınız gereğince aman dileriz’ dediklerinde ‘Tekliflerimizi kabul ederlerse sulh yapalım’ dedik. İki taraftan barışa dair kâğıtlar alınıp verilip, Allah'ın izniyle hem düşmanımıza galip gelip ve hem de isteklerimizi kabul ettirdik. Bu, şevketli efendimizin kuvvetinin eseridir. Bu sene kâfirler ile savaşıldığı zaman berabere kalınmak dâhi herkesin canına minnetti.

Kimsenin hatırına gelmeyen uzun bir cenk yaptık ve bu cenk zaferle sonuçlandı.”

Son tahlilde, Baltacı’nın, I. Petro’nun “Her ne istersen veririm” demesine rağmen çok hafif şartlarda anlaşma yaparak büyük bir fırsatı kaçırdığı doğrudur ve tarihçilerin çoğunluğu tarafından da affedilmez bir eksiklik ve hata olarak kabul görmektedir. Bu cümleden olarak, varılan nihaî hükümlerden birkaçı şöyledir:

Ahmet Refik:

“Baltacı Mehmed Paşa, umur-ı siyasiyede (siyasi işlerde) hiç mahareti haiz (sahip) değildi. Hatta ordunun sevk ve idaresine memur olduğu zaman, kendi aczini itiraf etmiş; gençliğinden beri takip ettiği mesleğin böyle büyük işleri ifaya (yerine getirmeye) kifayet etmeyeceğini söylemişti.”

A. Nimet Kurat:

“Prut barışı, askerî bakımdan Rusların büyük bir hezimetleriyle neticelenmiş olmakla beraber diplomasi itibarıyla büyük bir Rus zaferidir... Baltacı Mehmed Paşa’nın cehaleti ve cesaretsizliği, Petro’nun ve Rus ordusunun muhakkak bir yıkımdan kurtulmasına imkân verdi.”

Ancak bütün bunlara karşın, aleyhinde sarf edilen ağır ithamların, sadece kuru bir iftiradan ibaret olduğu ise ayan beyan ortadadır.^[68]

^[68]. Râşid Mehmed Paşa, Tarih-i Râşid, C.3, İstanbul 1292, Matbaa-i Âmire, s.366-372; Mustafa Nuri Paşa, Netâic’ül-Vuku’ât, Haz: N. Çağatay, C.3, Ankara 1987, s.20-22; Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, İstanbul 1985, s.153-154; Ahmed Refik, Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro, İstanbul 1327, Matbaa-i Hayriye, s.61-81; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.4, K.1-2, s.83-95, 280-285; İ. Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.4, İstanbul 1972, s.3 vd.; A. Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara 1987, s.266; Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C.6, s.273 vd.; Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.1, L. Angeles (tarihsiz), s.313; Prut Seferi, Genel Kurmay Başk. Yay., Ankara 1981; Münir Aktepe, “Baltacı Mehmed Paşa”, TDVİA, c.5, s.35-36; Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk,

Bilinmeyen Osmanlı, s.210-212; Süleyman Kocabaş, Merak Edilen Tarihimiz, İstanbul 2000, s.38-44; Armağan, “Katerina’nın Baltası Tarihimizi Nasıl Kesti?”, Zaman Turkuaz Eki, 12 Eylül 2004, s.8; Zaman Gazetesi, 26 Mayıs 1996, s.17.

İğrenç Karalama: Soykırım Masalı

BATI DÜNYASI'NIN, başı sıkıştığında Ermenileri maşa olarak kullanma ve soykırım iftirasına soyunma hastalığını terk etmeye henüz pek niyeti yok gibidir. Ermeni lobisi hiç boş durmamakta, ABD ve Avrupa'da 24 Nisan'ın "soykırım günü" ilan edilmesi için var gücüyle uğraşmaktadır. Son olarak "sözde soykırım meselesi", Türkiye'nin 2005 yılında AB ile müzakerelere başlamasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Görünen o ki "Ermeni Meselesi ve Soykırım İddiaları", uzun bir süre Türkiye'nin başını ağrıtmaya devam edecek, Ermeniler ve destekçisi Avrupalılar, icat edip başımıza sardıkları bildik meseleyi, bugün de temcit pilavı gibi ısıtarak bizi köşeye sıkıştırmaktan herhalde vaz geçmeyeceklerdir. Gerçekten de ileri sürülen ithamları Osmanlı'nın şahsında hak ediyor muyuz? Bunu, tarihin şahitliği dâhilinde sorgulayalım ve onun mahkemesi önünde soykırım iftirasından aklanma beratımızı almaya çalışalım

Osmanlı İftiraları Hak Etmiyor!

Osmanlı'nın adalet ve huzur dolu atmosferi altında, asırlardır en imtiyazlı mevkiide asude bir hayat süren azınlıkların en başında daima Ermeniler gelmiştir. Toplumun en zengin ve müreffeh tabakasını hep Ermeniler teşkil etmiştir. Bilhassa da Osmanlı'nın son dönemlerinde vezirlik dâhil devlet memuriyetlerinde en yüksek makamlara kadar gelip, memuriyetin üçte birini işgal etme ayrıcalığına onlar kavuşmuştur. Hatta kendilerini kışkırtan Rusya ve İngiltere'deki azınlıkların bile erişemeyeceği ölçüde, gıpta edici hak ve özgürlüklere malik olmuşlardır. A. J. Arbery, Osmanlı'nın Ermeniler açısından bir saadet ülkesi olduğuna şöyle temas etmektedir: "Hem İstanbul'da hem de Doğu Vilâyetleri'nde Ermeniler, çok mutlu, üstün derecede rahat, hayatlarından memnun bir statü içinde bulunuyorlardı." Romanyalı Jorga da, Ermenilerin millet-i sâdika payesiyle, nasıl bir itimat, şefkat ve iltifata nail olduklarına şu tespitle işaret etmekte: "Türkler tarafından Ermenilere, diğer bir

millete ibraz edilen dereceden çok daha ziyade hürmet ve sevgi gösterilmektedir.”

İngilizlerin Trabzon Konsolosu Palgrave ise, 1868’de yerinde yaptığı tetkik, teşhis ve müşahedeler neticesinde, Ermenilerin mutlu azınlık statüsünde imrenilecek bir hayat sürdüklerini hükümetine şöyle bildirecekti: “Bütün yük, yalnızca Müslüman halkın omuzlarındadır. Gerçi Hristiyanlar hazineye önemsiz bir bedel ödemektedirler. Ama bu, onların askere gitmemekle elde ettikleri avantajlara göre bir hiçtir. Hristiyanlar, debdebeli evleri, şık giysileri, takıp takıştırdıkları gösterişli süsleri ve mücevherleri ile servet ve refah düzeylerini apaçık sergiliyorlar. Onların bu durumu uzaklarda çok konuşulan sözde baskı iddialarıyla hiç bağdaşmıyor.” Bu noktada Palgrave’nin de dediği gibi, toplum hayatında ve devlet kademelerinde asıl tebaasından daha fazla nimetlerle donatan Osmanlı’ya; Ermenilere zulmettiği, haksızlığa uğrattığı; hele de katliama maruz tuttuğunu iddia etmek çok gülünç düşmektedir. Osmanlı’nın Ermenilerle etnik, dinî, sosyal ve kültürel temelde ciddi hiçbir meselesi olmamıştı. Mesele, Rusya ve Avrupalı Devletlerin Osmanlı üzerindeki çıkarlarını temin için dışarıdan sunî olarak dayatılmış ve üretilmişti. İngiliz Yazar Cyrus Hamlin, bunu şu şekilde doğrulamaktadır:

“Ermeni Meselesi, Avrupa tarafından ortaya konmadan önce mevcut değildi. Son yıllarda bile, büyük katliamlar ortaya çıkıncaya kadar Ermeni halkının çoğunluğu Türk idaresinden kurtulmak gibi bir arzuya sahip değildi.”

Osmanlı’dan ayrılıp bağımsızlığa kavuşmanın yolunu, Batı kamuoyunu Osmanlı aleyhine harekete geçirmede bulan Komiteciler, bunun için kan dökmek ve ayaklanmalar tertiplemekten başka çare olmadığı inancındaydılar. Ermeniler, hallerinden o kadar memnundular ki, Osmanlı’ya karşı kıyama sürüklemek amacıyla yabancı devletlerin ve Ermeni komitecilerin tahrik ve tazyiklerine uzun bir süre karşılık vermemişlerdi. Rus Çarı’nın, Ermenileri Osmanlı aleyhine kullanmak maksadıyla Kafkasya Cephesi Komutanlığı’na atadığı Ermeni kökenli General Boris Milkon’un, tahrik bildirilerine Ermeni halkı hiç itibar etmemişti. O kadar ki Milkon, Ermenileri isyana sevk edememe çaresizliği

karşısında; “Hiç kimseye meram anlatmak mümkün değil. Buradaki Hristiyanlar başka bir soyda ve itikatta kalmışlar” diyecekti. 24 Nisan 1877’de Rusya’nın; bütün Osmanlı Hristiyanlarının himayesini istediğini bildiren harp notası Meclis-i Mebusan’da okunduğunda, buna ilk sert tepkiyi gösterenler yine Ermeni Meb’uslar olmuştu. Haleb’in Ermeni Meb’usu Monak Efendi tepkisini şu ifadelerle dile getirmişti: “Ermeniler, beş yüz seneden beri Devlet-i Âliye’nin koruyucu kanatları altında olup her vakit aramakta olduğu hukuka bu devlet sayesinde nail olmuştur. Rusya’nın himayesini asla kabul etmeyiz ve ne de muhtacız ve onun meşru olmayan saldırıları aleyhine mal ve canımızla; hâsılı her türlü fedakârlıkla sonsuza dek çalışıp reddederiz. Biz bu zamanda Müslüman arkadaşlarımızdan ayrılmayız.”

Komiteciler, az önce de değindiğimiz veçhile, menhus emellerine Ermenileri ortak edemeyince, belgelerle sabittir ki, Müslüman kılığına bürünüp kendi milletlerini katletmekte dâhi fütur göstermeyeceklerdi. İngiliz siyasetçilerinden, meşhur şarkiyatçı Sir Mark Sykes, buna şöyle parmak basmakta: “Ermeniler, imkânları hakkında mübalağalı bir inanca sahiptirler. Bu kanaat, akılsız bir zihniyetle birleşince, onları ümitsiz siyasî cinayetlere sevk etmekte. Karşılaştıkları felâketlerin büyük bir kısmı birbirlerine karşı olan tutumlarından ileri gelmektedir. İhtilâlcilerin başvurduğu usûllerden daha şeytanî hiç bir şey olamaz. Bunlar hem Müslümanları, hem de kendilerine para vermeyen Hristiyanları katletmişlerdi.” Cyrus Hamlin ise 1893’te şunları yazmıştı: “Hınçaklar’ın hepsi de zalim, merhametsiz ve alçak insanlardır. Bizzat kendi öz soydaşlarının başına bela olmakta, soymakta, ölümle tehdit ve ekseriya da fiilen öldürmektedirler.”^[69]

Millet-i Sâdık’a’yı İğfal Edenler

Şu hâlde, Osmanlı’yla arasında su sızmayan sadık millet nasıl yoldan çıktı da; devletin bir numaralı gailesi isyankâr bir topluluk hâline geldi? 1878 Berlin antlaşmasıyla resmîyet kazanıp patlak veren “Ermeni Meselesi”nin ve bilhassa da 19.yüzyıl ve sonrasında alevlenen isyanlar ve katliamların

ardında hangi devletler vardı, olayların gerçek failleri kimlerdi ve emelleri neydi?

1893-96'da Doğu'da zuhur eden Ermeni terörü günlerinde Van ve Bitlis'te Rus Konsolosluğu yapan General Maywesky raporunda, millet-i sâdikayı iğfal edenleri ve soykırım teranelerinin ardındaki gerçekleri şöyle açıklamıştı: "Ermenilerin Türklerin zulüm ve gasbına maruz bulunduklarını Avrupa'ya göstermek icap ediyordu. Program şu şekildeydi: Ancak kan dökmek lazımdır ki, Ermeniler serbestiyet kazansın! Kan dökünüz; Avrupa sizi himaye eder! Ermeniler tarafından yapılan fecâyîin mesuliyeti evvela ihtilâl komiteleri ile müştereken hareket eden Ermeni İhtilâlcilerine, saniyen bunları teşcî ve teşvik eden bazı ecnebî hükûmetlerine râcîdir. Komitecilerin girmediği yerlerde, Ermeniler rahattırlar! Türk vahşiliği bir gerçek olmayıp, isteyerek uydurulmuş siyasî bir hikâyedir. Gerçeği olduğu gibi söylemek icap ediyorsa; Doğu'da vahşî olanlar Müslümanlar değil, tersine Hıristiyanlar yapmışlar, sonra bunları himayesiz Müslümanlara yüklemişlerdir."

Ermeni isyanları sırasında yazdığı kitapta, uyduruk şayiaların ayyuka çıkmasının tek kabahatlisi olarak politikacıları ve basını mesul tutan -aslen kendisi de gazeteci kökenli olan- Avam Kamarası üyesi Sir Ashmead Barlett de, aynı hakikati teyit etmişti: "1894 Aralığını takip eden olaylar üzerine, aslı ve esası olmayan birtakım söylentilere dayanarak Türkler aleyhinde en fena lisanı kullanmaya başladılar. Dillerine doladıkları olayların ya büsbütün aslı yoktu yahut gayet önemsiz bir şeyken mübalağa edilmiş idi. Vuku bulmamış olaylardan dolayı Türkler veya Osmanlı Hükümeti'ne vahşet ve dehşet suçlamasına cüret ettiler. İsyancıları tenkil için başvurulmuş tedbirler neticesinde tabiidir ki, birkaç yüz kişi öldü ise; İngiliz gazeteleri bunun miktarını 30-40 bine çıkarmaktan çekinmediler. Bahsettikleri vahşetlerin hiçbirisi meydana gelmedi. Hikâye olunan ahval ve vahşet, Osmanlı Devleti'nin can düşmanlarının iftiralı idi. Sonraları birtakım karışıklıklar zuhur ettiyse de, bunlara sebep İngilizlerin tutumlarıydı."

Ermenilerin huzurunu bizzat kışkırtıcılar ve komitecilerin bozduğunu ise William L.Langer, Ermenilerin itirafına

dayanarak şu şekilde dikkatlere sunmakta: “Ermeni komitecilerinin katliamları başlamadan önce Ermeniler, açıkça Osmanlı idaresinde, sulh ve skn içinde bulunduklarını itiraf ediyorlardı.” Langer gibi Amerikalı Gazeteci George Hepworth da, Ermeni terörü ve katliamların tırmanmasında birinci derecede suçlunun komiteciler olduğunda ortak kanaate sahip: “Ermeni katliamlarına, Ermeni Komitecilerinin sebep olduğunu söylersem; bir gerçeği hem de çok önemli gerçeği söylemiş olurum.” Olayların en şiddetli zamanında Doğu’yu gezen Hepworth, ayrıyeten Ermenilerden duyduğu serzenişleri ise şöyle zikretmişti: “Biz önceleri çok mutlu bir halktık. Vergilerimizi der işimizle gücümüzle ilgilenir, huzur ve refah içerisinde yaşardık. Fakat Berlin Antlaşması, İngiltere’nin işi karıştırması yok mu? Eğer Avrupa bizi kendi hlimize bırakırsa iyi bir geleceğe sahip olabiliriz. Ancak, halk olarak kötü duruma düştüğümüz görülüyor. Avrupalılar bizi kötü bir hırsla tahrik ettiler; yazık, memleketimiz harap oldu!”^[70]

Tehcirden Soykırım Malzemesi çıkar mı?

Soykırım yalanının odağında en fazla “Tehcir Hâdisesi” yer almaktadır. Osmanlı Devleti I. Dünya Harbi esnasında Ermenilerin Ruslarla işbirliği yapıp ihanet etmesi zerine 27 Mayıs 1915’te tartışmalara sebep olan ve Ermenilerin ve Batılıların bir kaşık suda fırtına kopardıkları, meşhur “Sevk ve İşkn Kanunu” ile bazı tedbirler almak mecburiyetinde kalmıştır. Uygulama, soykırım kastıyla değil; Kafkas, İran ve Sina cephelerinin güvenlik ve ikmalini aksatan isyankâr unsurların bölgeden uzaklaştırılması; yani sınır dışı etmeden ülke içi nakil işleminin gerçekleştirilmesidir. Kanun gereğince olaylara karışıp savaş suçu (ihanet) işleyen Ermeniler, Osmanlı sınırları içerisindeki Suriye’ye zorunlu göçe tâbi tutulmuş, fakat sevkıyat sırasında kiş mevsiminin etin şartları ve salgın hastalıklar yüzünden birçok Ermeni hayatını kaybetmiştir. İşte, Ermenilerin ve onlara arka çıkan Batılıların kıyameti kopardıkları nokta da burasıdır: Tehciri merkeze oturtarak Osmanlı’nın, 1878 Berlin Antlaşması öncesinden başlayarak Ermenileri toplu katliama, yani “soykırımı” maruz bıraktığını iddia etmektedirler.

Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu'nun ortaya koyduğu rakamlara göre sevk edilen toplam insan sayısı 438.758'dir. Bunlardan 382.184'ü yerlerine ulaşarak iskân edilmişlerdir. Aradaki 56.610 kişilik farkın 6.610'u, yola çıkıp da tehcirin durdurulması sebebiyle bulundukları vilayetlerde alıkonanlardır. Kayıp nüfus toplamı sadece 50.000'dir. Bunların 25-30.000'i hastalıktan, 10.000 civarındaki eşkiya saldırılarından, diğerleri de uygun olmayan yol şartlarından (soğuk, açlık vs.) ölmüşlerdir. Sevk ve iskân, Ermenilerin tümüne uygulanmamış; İstanbul, İzmir, Bursa, Kütahya, Aydın gibi bazı vilayetlerde ikamet edenler, hastalar, özürlüler, sakatlar, yaşlılar, yetim çocuklar, gebe ve dul kadınlar, Osmanlı ordusunda görevli olanların aileleri, Reji İdaresi, Osmanlı Bankası ve Konsolosluklarda çalışanlar ve aileleri, Katolik ve Protestan Ermeniler olmak üzere toplam 167.778 kişi sevk ve iskânın dışında tutulmuştur. Zorunlu göç, yerel jandarma ve mülki amirlerin kontrolünde başlamış ve hükümet yayınladığı emirlerle kimsenin zarar görmemesi için talimatlar vermiştir. Sevk mıntıkalarına devamlı müfettişler gönderilmiştir. Hatta Osmanlı Hükümeti mütareke döneminde, olaylarda ihmali görülenler hakkında açtığı soruşturmalar neticesinde 1.397 görevliyi cezalandırıp, 40 kişiyi idama mahkûm etmiştir. O kadar ki 19 Nisan 1919'da Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey haksız yere idama mahkûm olmuştur.

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından çıkarılan talimatlar ve hükümetin aldığı kararlar uyarınca sevk ve iskân işleminin şu şekilde yapılacağı hükme bağlanmıştır:

Göçe tâbi tutulan ahali, kendilerine tahsis edilen bölgelere rahat bir şekilde, can ve mal emniyetleri sağlanarak nakledilecektir. Yeni evlerine yerleşene kadar iâşeleri göçmenler ödeneğinden karşılanacaktır. Eski malî ve iktisadî durumları göz önünde tutularak kendilerine emlâk ve arazi verilecek, muhtaç olanlara hükümetçe mesken inşa edilecek, çiftçi ve zanaat erbabına tohumluk ve alet temin edilecektir. Geride bıraktıkları taşınabilir mal ve kıymetler kendilerine uygun şekilde ulaştırılacaktır. Ermenilerin boşalttıkları şehir ve köylerdeki gayrimenkulleri tespit ve kıymetleri takdir edildikten sonra bu köylere yerleştirilecek muhacirlere tevzi edilecektir. Muhacirlerin zeytinlik, dutluk, bağ, dükkân,

fabrika, depo gibi gelir getiren yerleri müzayede ile satılacak veya kiraya verilecek ve bedelleri sahiplerine ödenmek üzere mal sandıklarınca emanete kaydedilecektir. Yer değiştirme olayının canlı şahitleri, naklin büyük bir intizam içinde gerçekleştiğini yazmışlardır. Bunların başında gelen Amerika'nın Mersin Konsolosu Edward Natan, 30 Ağustos 1915'te, büyükelçi Morgenthau'a gönderdiği raporda aynen şunları kaleme almıştır:

“Tarsus'tan Adana'ya kadar bütün hat güzergâhı Ermenilerle doludur. Adana'dan itibaren bilet alarak trenle seyahat etmektedirler. Kalabalık yüzünden çektikleri sefalet ve zahmete rağmen Hükümet, bu işi son derece intizamlı bir şekilde idare etmekte, şiddete ve intizamsızlığa yer vermemekte, göçmenlere yeteri kadar bilet sağlanmakta ve muhtaç olanlara yardımda bulunmaktadır.” Tarafsız ve güvenilir yabancı kaynakların ekseriyeti dâhi, Osmanlı'nın Ermenilere en hafif, en insanî ve sağduyulu cezayı verip, “dünyanın en başarılı yer değiştirme uygulamasını” gerçekleştirerek kendisini ve Ermenileri bu badireden, en az zararla sıyırdığı hususunda ittifak etmektedir. Tehcir olayından bir “soykırım malzemesinin” çıkartılmasının imkânsızlığına, Türk Tarih Kurumu üyesi Prof Dr. Justin McCarthy, şöyle değinmektedir: “Göç ettirilen Ermenilerin 3'te 2'si Suriye'ye varabildi. Buna soykırım diyenler, aynı dönemde İstanbul ve İzmir'deki Ermenilerin varlığını görmüyorlar. O zaman, bir soykırımdan bahsetmek mümkün değildir.”

Devlet Arşivleri Genel Müdürü Yusuf Sarımay da iddia sahiplerine haklı olarak şu soruyu yöneltmektedir: “Katliam yapmak amacıyla olan bir yönetimin iâşe, can güvenliği, malların muhafazası ve iadesi, ihmali görülen ve suç işleyen görevlilerin görevlerinden alınmaları, cezalandırılmaları vb. konularda bu kadar hassas davranması mümkün müdür?” Konu hakkında Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu'nun nihaî değerlendirmesi ise şöyledir:

“İddialarda bulunanlar, Ermenilerin toplu bir katliama tâbi tutulduğunu açıkça belirten bir kaynağa dayanmadıkları gibi, özellikle o dönemdeki Hükümetin böyle bir emir verdiğine, hatta imada bulunduğu dair de somut bir belge ortaya

koyamamaktadırlar. Kaldı ki öldürüldüğü iddia edilenler nereye gömülmüştür? Toplu mezarlar nerededir?

İddiada bulunanlar bunu açıklamak, toplu mezarları göstermek mecburiyetindedirler. Ermeni delegasyon başkanı Bogos Nubar Paşa, Fransa Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporda Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin ne miktarda hangi ülkelere sürüldüklerini bildirerek tehcirin bir soykırım olmadığını bir yerde ispat etmiştir. Asıl şaşırtıcı olan bu zatın ifade ettiği rakamların Osmanlı Arşivindeki tehcir edilenlerle ilgili şehir şehir verilen rakamlarla uyuşmasıdır.

Osmanlı Arşivinde Ermeni konusunu araştıran yerli ve yabancı bilim adamları, Ermenilerin şu veya bu ad altında sistemli bir öldürme hareketine maruz kaldıklarını söyleyememektedirler. Haçlı seferlerinin neden yapıldığını bilenler, masun Ermenilerin kimler tarafından neye âlet edildiklerini ve ne için kandırıldıklarını da bileceklerdir.

Dünyayı geçmişte ve hâlen sömürenler, sömürgelerinde yüz binlerce, milyonlarca insanı katledenler, “siyah abanoz ticareti” yapanlar, hayrettir ki bugün Ermenileri sözde koruyanlardır. Ne garip, ne kadar inandırıcı ve ne kadar insanî! Buna inanılmasını isteyenler ise ne kadar akıllı!”

Sonuç olarak, uzmanların ekseriyeti, tehcir olayının soykırım ile ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığını; daha çok bir “mukâtele”den (karşılıklı vuruşmak, öldürmek) bahsetmenin, gerçeğe en yakın sağlıklı bir değerlendirme olduğunu benimsemiş durumdadır. Osmanlı Devleti’nin, sözünü ettiğimiz sevk ve iskân uygulamasında, BM’lerin 11 Ocak 1951 tarihli “Soykırım Sözleşmesinde” tanımlanan herhangi bir soykırım unsurunun/suçunun; tüm Ermenileri sırf Ermeni olduğu için kasıtlı toplu yok etme girişiminin bulunmadığı gayet açıktır. Osmanlı’nın “Tehcir” uygulaması; asi, saldırgan, bölücü, düşmanla işbirliği yapan, cephe gerisinde Müslümanları katlederek köy ve kasabalarını yakıp yıkan, ordunun intikal ve ikmal yollarını kesen bir “isyan/ihanet eden topluluğu” cezaî tedbirlerle bölgeden zorunlu olarak göç ettirme hâdisesi biçiminde vuku bulmuştur.

Otoritelerin yukarıda yer verdiğimiz görüşlerine ilaveten, tehcir ve sözde soykırım meselesine bir de rakamların diliyle

baktığımızda, “iftira komedyası”nın daha belirgin bir vaziyette sırtıttığını görmemek imkânsızdır:

Osmanlı Devleti’nin 1914 yılı istatistiklerine göre tüm Ermenilerin sayısı, 1.234.671’dir. 1885, 1897 ve 1906 yılı istatistiklerinde bu sayı daha da düşüktür. Ermenileri düşündüğünü ifade eden Fransız Tourne, bize, 1900 yılında yazdığı kitapta Ermenilerin tamamını 1.300.000 olarak göstermiştir. Amerikalı H. Lynch 1901 yılında yazdığı kitapta 1.324.246 rakamını, Amerikalı Tarihçi Stanford J. Shaw 1.229.007 rakamını, L. De Constenson 1.400.000 rakamını vermiştir. Ermeni tarihçi Kevork Aslan da 1914 yılında Fransızca yazdığı tarih kitabında, Ermenilerin toplam sayısını 1.800.000 olarak belirtirken H. Paster Madijian 1.700.000 sayısı (Ermeni yazarlar ve Patrikhane kayıtlarına bakılırsa toplam nüfusları 5.000.000 kadardır) üzerinde durmuş; ancak Kevork Aslan ve H. Paster Madijian’ın öne sürdüğü rakamların abartılı olduğu kabul edilmektedir. Çünkü resmî dokümanlarla yabancı kaynakların verdiği sayılar birbiriyle örtüşmektedir.

Verilen bu rakamların bütün iyi niyetimizi kullanarak ortalamasını alırsak Osmanlı yönetimindeki bütün Ermenilerin toplam nüfusunun yaklaşık 1.300.000 civarında olduğu sonucuna varırız. Bu sayılar, 1915 tehcir olayından önceki sayılardır. Oysa tehcir olayı dolayısıyla 1.500.000 Ermeni’nin öldüğü iddia edilmekte ve “sözde soykırım”dan bahsedilmektedir.

Hâlbuki bu olaylardan sonra yapılan istatistikler, yabancı kaynaklar ve raporlar Osmanlı yönetimindeki Ermenilerin sayısının 1.300.000 civarında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sayılar bize, bırakın “soykırım”ı, Ermenilerin nüfusunda ciddî bir azalma bile olmadığını göstermektedir. En fanatik yazarların rakamları bile esas alınsa, en fazla 200-300.000 civarında bir nüfus farkı olduğu görülmektedir.

Bu fark da bir kısmının korkuyla kendisini gizlemesinden, isim ve din değiştirerek başka bir bölgede yaşamaya devam etmesinden, bir kısmının göç şartları dolayısıyla ölmüş olmasından, bir kısmının çeşitli vasıtalarla Amerika ve Fransa gibi başka ülkelere gitmesinden kaynaklanmaktadır. Zaten,

zaman zaman öldüğü kabul edilen kimselerin Amerika ve Fransa gibi yerlerde görünmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu, İngiliz, Fransız ve Amerikan arşivlerinden 1 milyon Ermeni'nin Osmanlı topraklarından yurtdışına çıktığını tespit ettiklerini kaydetmekte ve “öldürüldü” denilen Ermenilerin yaşadığını şöyle ispatlamaktadır:

“1918’de, şehir şehir tarayarak Anadolu’da 650 bin Ermeni’nin olduğunu tespit ettik. Amerika, Arjantin, Avusturya, Fransa gibi ülkelere gittiklerine dair belgeler bulduk. Mesela, ABD’ye giden gemilerin yolcu listelerini inceledik. Ölü denilen Ermenilerin aslında göç ettiklerini belirledik.”^[71]

Ermenilerin “Müslüman Soykırımı”!

Görüldüğü gibi iddia edilenlerin tam aksine, Ermeni terör örgütlerinin 93 Harbi’nden Kurtuluş Savaşı’na uzanan süreçte doğuda, savunmasız kadın, yaşlı ve çocuklardan oluşan Türkleri camilere ve samanlıklara doldurarak yaktıklarına dair Rus ve Amerikan gözlemcilerinin raporları, tarafsız kaynaklarda epeyce kabarık oranda bir yekûn teşkil etmektedir.

I. Dünya Savaşı sırasında Taşnak ve Hınçak Komitelerinin “Kurtulmak istiyorsan, önce komşunu öldür” talimatı gereğince hareket eden Ermeni çeteleri, (erkekler cephede çarpışmada olduğundan) savunmasız Osmanlı şehir, kasaba ve köylerine saldırmışlardır. Kafkaslar ve Anadolu’da, Zeytun, Bitlis, Kayseri, Trabzon, Ankara, Sivas, Adana, Urfa, İzmit, Bursa, Musa Dağı ve daha pek çok yerde yüz binlerce Müslüman’ı, yaşlıları, çocukları, kadınları, cepheden dönen yaralıları, sistemli bir şekilde katletmişlerdir.

Başbakanlık’ta oluşturulan özel bir birimin yaptığı araştırmalar sonucunda I. Dünya Savaşı’nda Ermeni çetecilerin katlettiği Türklerin sayısı, belgeleriyle birlikte 518 bin 105 olarak açıklanmıştır. 1906-1922 yılları arasında Anadolu ve Kafkaslarda ise 517.955 Türk, Ermeniler tarafından katledilmiş; sayısı tespit edilemeyenlerle birlikte bu rakam 2 milyonu bulmaktadır. Günümüzde, Ermenilerin

katlettiği Müslümanlara ait 180'in üzerinde toplu mezar bulunmaktadır; fakat bunların yalnızca 30'a yakını bugüne kadar açılabilmiştir. Hiç şüphesiz, “toplu katliam mezarları”, Ermenilerin irtikâp ettikleri “Müslüman Soykırımının” en canlı ve müşahhas bir göstergesidir.^[72]

Soykırım “Edebiyatı” Neden Prim Yapıyor?

Yabancı kaynaklar, Osmanlı'yı arkadan vuran Ermenilere hafif bir cezanın verildiği; devletin ve onların en az zararla vartadan kurtarıldığı hakkında ilmen hemfikirdir. Edgar Granville'nin sözleri bunun çarpıcı misallerindendir:

“Osmanlı, tehlike karşısında her milletin yapması gerekeni yapmış ve güvenilmez unsurları savaş bölgesi dışına çıkarmıştır. Şurası aşikârdır ki, ulaştırma imkânlarının yetersizliği, modern tekniğin yokluğu yüzünden bu tedbir müthiş kötülöklere; Çar'ın himayesinde Ermenistan gibi akılsızca bir hayal uğruna masum insanların ıstırap çekmesine sebep olmuştur. Asıl büyük canı ilk günden beri Çarlık'tır.” Rus Konsolosu Tevet de, Osmanlı'nın haklılığını -devletin tutumuyla kıyaslayarak- tasdiklemektedir: “Böyle asi bir halk Rusya'da olsa mutlaka öldürölür.” Tarihçi Leo ise, Osmanlı'nın her devlet gibi tabîi hakkını kullandığını şöyle hükme bağlamakta: “Bu öyle bir haktır ki, en medenî bir devlet bile bu hakkı kullanmaktan feragat edemez.”

Amerikan Kongresi'nin savaş döneminde aldığı tedbirlere baktığımızda, Osmanlı'ya yöneltilen suçlamalar tamamen boş çıkarmakta. 1917-1918'de Kongre'nin kabul ettiğı “Casusluk ve Kışkırtıcılık Kanunu” ile savaş içinde Amerika'nın hükümet şekli, bayrağı ve üniforması hakkında sadakatten ve saygıdan uzaklaşan yahut laubali, hatta sadece haksız bir konuşmayı bile pek ağır şekilde cezalandıran hükümler getirilmişti. Burada herkes gibi biz de soruyoruz: Her iki dünya harbinde Amerika, ülkesindeki Alman ve Japon asıllı vatandaşlarını; aynı şekilde Avrupalı müttefikleri de yabancı vatandaşlarını serbest bırakıp, ana vatanlarına yardım teşebbüslerine göz yummuş mudur?

Hâl böyleyken akla şu soru takılıyor: Soykırım “edebiyatı”, Batı basını ve kamuoyunda neden bu kadar geniş alaka görüp

yüksek pirim yapıyor? Meşhur İngiliz Tarihçi Arnold Toynbee, İngiliz Propaganda Teşkilatı'nda çalışırken yazdığı 26 Eylül 1919 tarihli memorandumda, malum sualin cevabını -bugüne de ışık tutacak şekilde- şöyle vermişti:

“Ermenilerin kredisini düşürmek, Türk aleyhtarlığı davasını zayıflatmak demektir. Ermenilere yapılan muamele, Türk meselesinin radikal şekilde hallini ülkede ve hariçte kamuoylarına kabul ettirmek için Majesteleri Hükümeti'nin elindeki en büyük sermayedir.”

Zikrettiğimiz acı gerçekler karşısında Sultan II. Abdülhamid gibi hayıflanmamak mümkün değil:

“Onlara gösterdiğimiz sabrı acaba hangi memlekette bulabilirlerdi? Ermeniler hiç de hissetmedikleri bir acı için ağlar gibiler. Büyük devletlerin arkasına gizlenip, en ufak bir sebeple yaygara koparan kadın gibi nazlı ve korkak bir millettir.”

Ermenilerin meşum hezeyanlarla varmak istedikleri hedefin; Avrupa'nın siyasî desteğini arkalarına alarak Türkiye üzerinde baskı kurup tavize zorlamak; ülkemizi milletler arası platformda yalnızlığa sürüklemek; dünya kamuoyunda bizi katliamcı suçuyla mahkûm etmek ve özellikle de ilk planda yüklü miktarda tazminat kopardıktan sonra, toprak talebinde bulunup vatanımızı parçalamak olduğu aşikârdır.

Osmanlı'ya barbarlık suçlamasında bulunan Batılılar, hümanizm havariliği ayaklarına yatıp sözde soykırıma sahip çıkarken; tarihten bugüne dünyanın değişik coğrafyalarındaki Müslümanlara yönelik zulüm ve soykırımlar karşısında hep sağır sultan kesilmiştir. Batılıların ve suç ortağı Ermenilerin, soykırım yalanını kalkan yapıp kendilerini temize çıkarmak için bu kadar fazla gayret sarf etmelerinin altında, kendi vahşet ve soykırımlarını örtbas etmek de yatmaktadır.

Ermenilerin, “Büyük Ermenistan” hayali uğruna -PKK'ya uzanan çizgide- irtikâp etmedik insanlık dışı yöntem ve muamele bırakmadıklarının en büyük şahidi, geride bıraktıkları kanlı tarih yapraklarıdır.

Ne yazık ki, Batılıların ve Ermenilerin tarihte işledikleri zulüm ve katliamların hesabını, aynı cesaret ve kararlılıkla

sormaya henüz kimse teşebbüs edebilmiş değildir. Bizim kabahat ve zafiyetimiz ise; haklılığımızı gerekli mercilerde yeteri kadar güçlü ve ikna edici tarzda savunamamaktır.

Bizim ihmalkârlık ve pasifliğimiz böyle giderse; Batıdan da sürekli teşvik ve destek görürse, bu “Ermeni gailesi” daha başımızı çokça ağrıtaçağa benzemektedir. Bu durumda Türkiye’ye, önüne çıkan tarihî fırsatları; içerde ve dışarıda “Ermeni kapanına” kısılarak, büyük devlet mevkiine yükselememenin ağır bedelini her bakımdan ödemek düşecektir.^[73]

[69]. A.J.Arbery (Ed.), Religion in Middle East, Vol:1, Camdriage Universty Press, Cambridge, s.969, 6-498; nak. . Süleyman Kocabaş, Tarihte Adil Türk İdaresi, İstanbul, 1994, s.211; M. Sadi Koçaş, Tarihte Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri, İstanbul, 1990, s.80, 160; Bilal N. Şimşir, Osmanlı Ermenileri, İstanbul, 1986, s.13-14; Hans Barth, Le Droit du Croissant, Paris 1898, s.5,30; nak. Ah. Djevad, Yabancılar Göre Eski Türkler, İstanbul, 1978 s.59, 61; Nikerland Krayblis, Rusya’nın Şark Siyâseti ve Vilâyet-i Şarkıyye Meselesi, Çev: H. Adem, Dersaadet Mat., İstanbul, 1332, s.173; Hakkı Tarık Us, Meclis-i Mebusan 1293 (1877) Zabıt Ceridesi, c.1, Vakıf Mat., İstanbul, 1939, s.172; İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid’in Hatıra Defteri, İstanbul, 1986, s.57-58;

[70]. General Maywesky, Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği, İstanbul, 1330, s.116, 134, 146; Sir Ashmead Barlett, Taselya Marekesinde, Çev: Cemalettin, İstanbul, 1315, s.12-15; William L.Langer, The Diplomacy of Imperialism (1890-1902), Alfred A.Konpf, New York 1972, s.148; George H.Hepworth, Through Armenia on Horsback, E.P.Dutton, New York 1898, s.332, 339; nak. Kocabaş, age, s.156, 211-212.

[71]. Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Tehciri ve Gerçekler, Ankara 2001, TTK Yay., s.73-80; Azmi Süslü, Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Ankara 1990, s.11 vd; Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Ankara 1985, s.312; Edgar Granville, Çarlık Rusya’sının Türkiye’deki Oyunları, Çev: O. Arıman, Ankara 1967, s.109-110; Cevdet Küçük, Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı, İstanbul 1984, s.105-106; Koçaş, Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri, s.145,

214, 239; Justin McCharthy, Müslümanlar ve Azınlıklar, Nşr: B. Umar, İstanbul 1998, s.48, 56-57, 126, 134; Abdurrahman Küçük, Ermeni Kilisesi ve Türkler, Ankara, 1997, s.98-126.

[72]. İsmail Çolak, Modern Zamanlarda Osmanlı'yı Aramak, 3. Bölüm; Yusuf Sarınay, "Ermeni Sorunu ve Türk Arşivleri", Eğitim Dergisi, Aynı Sayı, s.116-118; Takvim-i Vekâyi, No: 2189, 19 Mayıs 1311 (1 Haziran 1915); Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Ermeniler", Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan 2001, Sayı: 38, s.633; *Zaman* Gazetesi, 19.04.2002, 28.08.2003.

[73]. Granville, Çarlık Rusya'sının Türkiye'deki Oyunları, s.109-110; Cevdet Küçük, Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı, s.105-106; Koçaş, Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri, 239; Gürün, Ermeni Dosyası, Önsözden, 47; General Maywesky, Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği, s.134; Sultan Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, İstanbul, 1984, s.81, 84. Konu hakkında teferruat için bak. Çolak, age, s.135-188.

3. BÖLÜM

SIRLAR ÂLEMİNDE OSMANLI

Osmanlı'nın Manevî Temeli: Hz. Muhammed (sav) ve Kutsal Topraklar Sevgisi

OSMANLI'NIN ÖZÜNÜ ve temellerini besleyen manevî unsurların en başında ilâ-yı kelimetullâh aşkı ve peygamber sevgisi gelmiştir. Osmanlı sultanları, hayatları boyunca gaza meydanlarında bu mukaddes değerlere karşı sonsuz sevgi, saygı ve bağlılıklarını ispatlama sevdasıyla harikalar sergilemiştir. Peygamberimize ve mukaddes beldelere hürmet, muhabbet, hizmet ve sadakat soylu ceddimizin her daim şiarı olmuştur. Padişahlar devlet işlerinin aksamaması için şeyhülislâmların verdiği fetvaya dayanarak hacca gidememişler, ancak Hz. Peygambere ve mübarek topraklara karşı Veysel Karâni gibi gönül bağlamaktan da geri kalmamışlardır.

Osmanlı, Yavuz Sultan'ın tabiriyle Harem-i Şerif'in hadimi olma telâkkisini, buralar elinden çıkana kadar sürdürmüş, Haremeyn'e sancak asmaktan, vali ve kadı göndermekten bile hayâ etmiştir. Osmanlılar Resulullah'ın, Ehl-i Beyt'in ve Ashâb-ı Kirâm'ın kabirlerini ihya edip hatıralarını günümüze kadar taşımaya öncülük etmiş; hünkârlar, hanım sultanlar ve devlet erkânı Mekke ve Medine'de hayır kurumu, medrese ve imarethane inşası için birbirleriyle yarışmışlardır.

Osmanlı'nın Şiarı: Ehl-i Beyt'e Hürmet

O kadar ki, Mekke ve Medine halkından olup da Osmanlı topraklarına gelmiş olan, ancak Ehl-i Beyt'e soyca irtibatı olmayanlara dahi; Resulullah'ın doğup büyüdüğü, İslam Dinini tebliğ buyurduğu ve kabrinin yer aldığı o kudsî beldelerin halkından olmaları hasebiyle hürmet ve alâka göstermede kusur etmemişlerdir. Söz konusu asil duygularını her zaman ve mekânda açığa vurmayı, hatta devlet çapında bir ciddiyet ve duyarlılığa bürümeyi meziyet bilmişlerdir. Tarih, bunu izah eden birbirinden muhteşem misallerle doludur.

'Devlet-i Âl-i Muhammedî'

Her şeyden önce Osmanlı, ilk kurduğu askerî birliği, O'nun davasını bayraklaştırdığından ötürü “Peygamber Ocağı” payesiyle onurlandırmış; neferini de “Mehmetçik” adıyla taltif etmiştir. Ordusuna verdiği isimlerden biri “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye” iken devletin başka bir adını da “Devlet-i Âliye-i Muhammediye” koymuştur.

II. Murad ve Haremeyn’e Vakfettiği Miras

Ceddimiz, Kâbe ve çevresinin tamir ve imarına, hacıların hizmetlerinin görülmesine ve hac yolunun güvenlik ve işleyişine ayrı bir titizlik göstermiştir. Bu hizmetleri bir ibadet neşvesi içerisinde yerine getirmiş ve bunu devletin aslî görevlerinden saymıştır. Mesela Peygamber müjdesine erişmiş Fatih gibi büyük bir dâhiyi yetiştiren Sultan II. Murad, malının yüklü bir kısmını Mekke ve Medine fukarası ile Kâbe, Ravza-i Mutahhara ve Mescid-i Aksa’da yetmiş bin kere okunacak Kelime-i Tevhid’in ve Kur’ân hatimlerinin sevabının ruhuna ita edilmesi için harcanmasını vasiyet etmiştir.

Fatih’in Eşsiz Sevgisi

Peygamber aşkıyla yanmada başı çeken Osmanlı padişahı belki de Fatih Sultan Mehmed’dir. Öyle olmasaydı asırlar öncesinden Hz. Peygamberin övgüsüne herhalde mazhar olamazdı. O’na karşı tarifsiz muhabbetini, en güzel biçimde İstanbul’un Fethi’nde ortaya koymuştur. Rumeli Hisarı’nı, O’nun güzel ismi “Muhammed”in Arapça yazılışına göre inşa etmiş, fethin gerçekleşmesi için de O’ndan şöyle imdat dilemiştir: “Avn-ı ilâhî ve imdâd-ı peygamberi ile beldeyi düşman elinden alacağız!” Başka bir mısradaki aynı hissiyatını şu şekilde dile getirmiştir: “Ey Muhammed mu’cizât-ı Ahmed’i muhtar ile/ Umarım gâlib ola a’dâ-yı dine devletim.”

Cem Sultan ve Kâbe-i Muazzama

Osmanlı’nın, hassaten de Kâ’be-i Muazzama’ya hürmet ve alakası bambaşkaydı. Cem Sultan’ın hac fârizasını ifâ ettikten sonra yazdığı şu beyitler, padişahların duygularına tercüman olan en harika sözlerdendir: “Kâbetullah’a varıp bir kez tavaf

eyledim/ Bin Karaman, bin Acem, bin memleket-i Osman'dır.”

Yavuz'un Muhabbeti ve Mukaddes Emanetler

Peygamberimize muhabbet ve tazimde zirveye çıkan veli padişahlardan biri de Yavuz Sultan Selim'dir. “Allah rızası için tüm dünyayı fethetmek istiyorum!” idealiyle hareket eden Yavuz Selim, askerlerini gaza meydanlarında adeta “Peygamber Ordusu” gibi sevk ve idare etmiştir. O'na olan derunî sevgisini şu manzum sözle şahikalaştırmıştır: “Ey keremkân-ı Rasul-i Kibriya Kemterindir bu Selim-i pürhata/ Dergâhından iltica eyler ata el meded ey maden-i nur-i Huda.” “Biz, mukaddes yerlerin hâkimi değil hadimiyiz!” diyen Yavuz, buraların Osmanlı hâkimiyetine gönül rızasıyla girmesinden duyduğu memnuniyetiyse şöyle ebedileştirmiştir: “Bundan duyduğum mutluluğu bütün dünyanın padişahlığına değişmem”. Öbür yandan Yavuz, O'ndan ümmetine yadigâr kalan paha biçilmez “Mukaddes Emanetleri”, Topkapı Sarayı'na getirip Hırka-i Saadet Dairesi'ne koymakla bizi şereflerin en yücesiyle müftehir kılmıştır. Yavuz, Hırka-i Saadet Dairesi önünde asırlar boyunca kırk hafıza 24 saat nöbetleşe Kur'ân tilâvet ettirmiştir. Ayrıca Yavuz, Haremeyn'e Fatih döneminde ganimet malından tahsis edilen dokuz bin altını iki yüz bin altına çıkarmıştır.

Kanuni'nin Şiirleri ve Rüyası

Cihan hükümdarı Kanuni'nin, Efendimize muhabbet ve bağlılığı da ceddininkilerden aşağı kalır değildi. Kanuni, “Muhibbî” mahlasıyla yazdığı bir şiirinde bunu şu altın sözlerle billurlaştırmıştır:

Allah Allah diyelim sancağ-ı şahı çekelim

Yürüyüp her yandan şarka sipahi çekelim.

Umarım rehber ola bize Ebu Bekr u Ömer

Ey muhibbi yürüyüp şarka sipahi çekelim.

Kanuni, bir başka şiirinde Hz. Peygambere olan sonsuz aşkını şu şekilde vezne dökmüştü:

Hamdülillah Muhammed ümmetiyiz

Can ile Mustafa'yı kim sevmez.

Öyle ki Osmanlı klasik eserlerinde, Kanuni'nin rüyasında Hazreti Peygamberi gördüğü ve kendisine şöyle emrettiği nakledilmektedir: “Belgrad, Rodos ve Bağdat kalelerini fethedesin; sonra da benim şehrimi imar edesin!” Tabii Kanuni de hemen Haremeyn'i imar ve ıslah etmişti. Hatta oğlu II. Selim'e, servetiyle hacılar için su getirecek bir vakıf dâhi kurulmasını vasiyet etmişti: “Bu iki bâzubendi ve mücevherli el sandığını vakfeylemişimdir. Fahr-i Cihan olan Muhammed Mustafa'nın pak ruhu içindir. Bunları satıp Cidde-i Mamureye su getirtesin.”

III. Mehmed ve Hırka-i Şerif Zaferi

III. Mehmed, Eğri Seferi'ne giderken Hırka-i Saadeti de yanına almış ve bir an bozgun durumu baş gösterince Vakanüvis Hoca Saadeddin Efendi'nin “Padişahım, siz gibi Âl-i Osman Sultanı, Peygamber Efendimiz yolunda halife olduktan geru, Hırkâ-i Saadet'i böyle anda giymek, Hak Teâlâ'ya dualar eylemek elbet münasibtir!” sözü üzerine tekbirlerle Hırkâ-i Saadet'i giyerek, askerlerine aşıladığı yeni heyecan ve hamle ruhuyla zafere ulaşmıştır.

Birinci Ahmed'in Sorgucu

Sultan Birinci Ahmed'in, dillere destan fiili sevgisi ve muhabbet yüklü ifadeleri ise, asırlardır baş tacı edilmeye, sitayişle yâd edilmeye değer ölçüdedir. Osmanlı padişahı, Sultan Ahmed Camii'ni yaptırırken Mısır'da Sultan Kayıtbay türbesinde bulunan Hz. Peygamberin “Nakş-ı Kademi” denilen mübarek ayak izlerini getirtip önce Eyüp Sultan Türbesine koydurmuş, cami inşaatı tamamlanınca da yeni camiye naklettirmek istemişti.

Ancak Sultan o gece, Peygamberimizi rüyasında görmüş; Efendimiz ona, Kadem-i Şerif'in getirildiği yere iade edilmesini emretmişti. Sultan Ahmed emri derhal yerine getirmiş ve akıllara durgunluk verici bir güzel davranışta bulunmuştu: Sarığına taktırdığı sorgucun içine, Peygamberimizin ayak izinin resmini koydurmuş ve üzerine

de Kâinatın Efendisi'ne duyduğu sonsuz hasreti terennüm eden şu muhteşem dörtlüğü yazdırmıştı:

N'ola tacım gibi başımda götürsem dâim

Kadem-i resmini ol Hazret-i Şâh-ı Rasül'ün.

Gül-i gülizâr-ı nübüvvet o kadem sahibidir

Ahmedâ durma yüzün sür kademe ol gülün.

Birinci Ahmed, başka bir dörtlüğünde, kalbindeki muallâ sevgiyi, Gönüller Sultanı'na, şu derunî manalarla arz etmişti:

Zât'ı pâk-i Mustafa'ya âşıkım

Can ile fahrü'l verâya âşıkım.

Muksim-i feyz-i nevadır ol şerif

Menbâ-i cud ü atâye âşıkım.

Üçüncü Selim'in Nât'ı

Sultan Üçüncü Selim de Fahr-i Kâinat'ın nezih ruhuna ithafen yazdığı Nât'ta, benzer duyguları terennüm etmişti:

N'ola fahr etse yazarken hâme na't u midhatın,

Ol Resûl-i Kibriyânın vasf-ı zât-ı devletin.

Bî-nazîr mahbûb-ı Hak'tır görmemiş mislin felek,

Nûrdan bir serve benzetmiş görenler kâmetin.

Hilkat-i dünya bâis zât-ı pâkindir senin,

Arşdan a'lâ yâ Resûlallah kadr ü rif'atin.

Hamd ola Hakk'a bizi çün ümmetinden eyledi,

Şükrün etmek nice mümkündür bu uzmâ nîmetin.

Dâima zikr-i salâtım ola evrâdım benim,

Olur ise ey şeh-i taht-ı risâlet himmetin.

Mülhem oldun yazmaya bu nüsha-i vassâfi çün,

Ta şefaât eyleye bu na't-ı pâke himmetin.

Nin salât ile selâm eyler revân-ı pâkine,

Eyler İlhmî recâ nakd-ı şefaât ruhsatin.

İkinci Mahmud'un Şiiri

Vehhâbiler, Mekke ve Medine'de çok büyük zulüm ve vahşette bulunarak, Ehl-i Sünnet Müslümanları kılıçtan geçirip, seleften yadigâr kalmış bütün türbeleri ve camileri yıkınca; Sultan İkinci Mahmud, Vehhâbi eşkıyasını def ve tard ettikten sonra, buradaki bütün eserleri yeniden inşa ve ihya eylemiştir. 1820'de Hücre-i Saadet'e hediye ettiği şamdanla birlikte gönderdiği aşığıdaki şiir, İkinci Mahmud'un Resûlullah'a beslediği hürmet ve muhabbetin bir vesikasıdır:

Şamdan ihdâya eyledim cüret ya Resûlallah!

Muradımdır Ulyâya hizmet, ya Resûlallah!

Değildir ravzaya şayeste destâvri-i naçizim,

Kabulünde kıl ihsan u inayet, ya Resûlallah!

Kimim var hazretinden gayrı, hâlim eyleyem i'lâm,

Cenabındandır ihsan u mürüvvet, ya Resûlallah!

Dahîlek, el-emân, sad-el-emân, dergâhına düşdüm

Terahhüm kıl, bana eyle şefaât ya Resûlallah!

Dü-âlemde kıl istishâb han-ı Mahmûd-i adlîyi,

Senindir evvel ve ahirde devlet ya Resûlallah!

Abdülmecid'in Emsalsiz Hürmeti

Tanzimat'ın ve Batılılaşmanın mimarlarından olan Sultan Abdülmecid'in bile Hz. Peygambere ve Haremeyn'e sonsuz bir saygı beslediği ilmiye salnamesinde şöyle anlatılmıştır: "Cennetmekân Abdülmecid Han Hazretleri Ravza-i Mutahhara-i Risâletpenâhinin tamir ve tezyin-i zahiresine fevkalade sureti itina gösterdi. İstanbul'da kıymetdar levhalar, avizeler, kitaplar ve sair mamulâtı bedia ve mensucat-ı nefise takdimiyle arz-ı ubudiyyet ve niyaz-ı şefaât olunuyordu. Hazret-i padişahın takdim olunan eşya arasında bir levhaya nazar-ı padişahane ve arifaneleri müsadif oldu ki -şah-ı şah-ı cihan Abdülmecid- mısraı muharrer idi. Ruh-ı latif-i Muhammedi'ye mütevessil olan cihan-ı padişah, "Ben kimim

ki Sultanu'1 Enbiya Efendimiz Hazretleri'nin tahtgah-ı risaletpenahilerinde böyle evsaf ile yâd olunayım?" buyurdu. Derhal o vezin kafiyede, Çâker-i Fahr-i Resul Abdulmecid (Resulullah'ın kölesi Abdulmecid) mısra-ı belîğini irticalen inşâd eyledi."

Sultan Abdülaziz'in Numune Davranışı

Sultan Abdülaziz'in, Medine-i Münevvere'den gelen bir dilekçe kendisine uzatıldığında hasta yatağından fırlayarak söylediği şu ibret dolu sözler, ceddimizin kutsal topraklara duyduğu engin hürmeti ifade etmesi bakımından mükemmel bir numunedir: "Haremeyn'den, Allah Resulu'nun komşularından gelen talepler, yatarak edebe aykırı halde dinlenmez!" Ayrıca, Medine-i Münevvere postasının her gelişinde abdest tazelemiş; "Bunlarda Medine-i Münevvere'nin tozu var" dedikten ve alnına götürüp öptükten sonra okutmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in Derin Hassasiyeti

Hazreti Peygambere ve O'nun davasına, ceddi Yavuz gibi, en fazla gönül verip, kendini adayan ulu hakanlardan biri de cennet mekân Sultan İkinci Abdülhamid'di. Abdülhamid Han, Peygamberimize olan tazim ve muhabbetini, O'nun kutsal beldesine hizmetler götürmekle ve İslam Birliği gayesini gerçekleştirmeye çabalamakla, arz-ı endam ettirmeye çalışmıştır.

Hicaz bölgesiyle münasebetleri kuvvetlendirmek ve mukaddes topraklarla aradaki mesafeyi kaldırmak niyetiyle yaptırdığı Hicaz ve Bağdat Demiryolu, bunun en güzel ifadesi olmuştur. Bu projenin gerçekleşmesi için pek çok İslam Ülkesinden gelen yardımların yanı sıra padişah da 50 bin lira bağışta bulunmuştur.

Demiryolu yapımının Medine'ye ulaştığı esnada, Sultan'ın verdiği şu çok özel talimat; onun, Ehl-i Beyt'in şahsında Hazreti Peygamber'e olan sevgi, saygı ve bağlılıktaki hassasiyetini göstermesi açısından, eşine az rastlanır müthiş bir misâldir: "Mümkün olan âletlerin üzerine keçeler sarınız ki

fazla gürültü olmasın ve Ehl-i Beyt'in ve burada yatanların ruhları rahatsız olmasın! ”

Sonsuz Kudüs Sevgisi

Burada parantez arasında, Osmanlıların İslam'ın diğer kutsal beldesi “Kudüs’e” gösterdiği sevgi ve verdiği ehemmiyetten de kısaca söz etmek istiyoruz. Müslümanların Kâbe'den önceki ilk kıblesi ve Kâinatın Serveri'nin (s.a.v.) Miraç yolculuğu esnasında muazzaz nuruyla gark olup, müstesna ruhaniyetiyle şerefyâb olması hasebiyle, Osmanlı Sultanları, Kudüs ve çevresinin idaresini de Haremeyn'deki gibi ayrı bir ihtimam, hürmet ve hizmet anlayışı çerçevesinde yerine getirmişlerdi.

30 Aralık 1516'da Kudüs'e giren Yavuz Sultan Selim, Mescid-i Aksa'da iki rekât hacet namazı kıldıktan sonra mukaddes mekânları gezerken halkın kendisini yücelten coşkun bir tezahüratıyla karşılaşınca, bulundukları mekânların kutsiyetini hatırlatıp nümayışçileri susturma duyarlılığını sergilemişti. Osmanlılar, Kudüs'e her zaman özel bir önem atfetmişler; “Peygamberler Şehrinin” ihtiyaç duyduğu hiçbir şeyi ondan esirgememişlerdi. Meselâ Sultan İkinci Abdülhamid, Berlin-Bağdat-Hicaz Demiryolu'nu, özellikle Kudüs'ten geçirmiş ve Müslümanların burayla irtibatını kavileştirmişti.

Buranın tüm nazik dengelerini bilen Osmanlı, birbiriyle sürekli çatışma ve rekabet içindeki Müslim ve Gayrı Müslim bütün mezhep ve ırklara eşit mesafede hitap ederek, anarşi ve karmaşaya meydan vermeden âdil bir arabulucu olarak bilumum meseleleri çözme başarısını göstermişti. Kudüs'ün üç semavî dinin mukaddes merkezi olduğunun bilinciyle hareket eden Padişahlar, burada bulunan kutsal mekân ve mabetlerin tasarruf ve idaresine ayrı bir dikkat ve hassasiyet göstermişti.

Mezhep yelpazesi oldukça geniş bu kutsî beldede, muhtemel kargaşaları bertaraf etmek için mevcut düzende köklü değişiklikler yapmayıp aynen devamını sağlamıştı. Yavuz Sultan 1517 tarihli fermanıyla, Hz. Ömer ve Sultan Selâhaddin zamanından beri geçerli olan şartların; geniş bir hoşgörü

anlayışına müstenit hassas siyasetin aynen devam ettirileceğini zikredecekti.

Böylece, 19. yüzyılın ortalarına kadar Kudüs, Osmanlı sayesinde asude bir “401 yıllık barış dönemi” yaşayacaktı. Osmanlı, Kudüs önlerinde yüzyıllardır süregelen kadim çatışmayı Avrupa içlerine taşımasını bilmiş ve Haçlıların, değil Filistin’i; Suriye’yi, Anadolu’yu, Trakya’yı, Balkanları bile geçmeye mecali kalmamıştı; zira Viyana önlerinde savunma savaşı vermekle uğraşacaklardı.

Sultan Reşad ve Son Sürre Alayı

Devlet-i Âl-i İslâm’ın mukaddes mekânlara meftûniyetinin en müşahhas misallerinden biri de her yıl hac mevsiminde Mekke ve Medine’deki Seyyid, Şerif, ulema ve fakirlere para ve hususî hediyeler götüren “Sürre Alayları”dır. İlk kez Çelebi Mehmed devrinde tertiplenen Sürre Alayları’nın taşıdığı en kutsal hediye Kâbe örtüsüydü ve yenisiyle değiştirilen eski örtü büyük bir hürmet ve itina ile getirilerek çeşitli camilere pay edilirdi. Devlet, Sürre Alayları’na o denli ehemmiyet veriyordu ki çöküş devrine girdiği I. Dünya Harbi’nde bile Sultan Reşad, yabancılardan borç almak pahasına ecdadından tevarüs eden bu harikulade geleneği kesintiye uğratmamıştır.

[74]

Hürmetin Sembölü: Nâkibü’l Eşraflık

Devlet-i Âli Osman, Efendimiz’e ve Ehl-i Beyt’e hürmet ve hizmetini müesseseler kurarak da fiilen göstermiştir. Peygamber soyuna mensup Seyyid (Hz. Hüseyin) ve Şeriflerin (Hz. Hasan) şecerelerini çıkarıp kaydetmek ve her türlü hizmetlerini görmek amacıyla “Nâkibü’l Eşraflık” müessesesi kurmuş ve başına da Âl-i Beyt’ten “Nâkibü’l Eşraf” adlı bir memur atamıştır. Osmanlı, Nâkibü’l Eşraflara hürmet ve ihtiramda o kadar ileri gitmiştir ki mesela III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Mustafa’nın Eyüp Sultan türbesindeki cülus merasimlerinde, şeyhülislâm ile beraber Nâkibü’l Eşraf kılıç kuşandırmıştır. Savaşlarda ise padişahla birlikte Nâkibü’l Eşraf da sefere katılmış ve Hz. Peygamber’in sancağı dibinde yürümüştür.

Haremeyn ve Kudüs’e Hazin Veda

Osmanlı, fiilen yıkıldığı Mondros Mütarekesi sırasında bile, Peygamberimize ve O’nun beldesine hürmet ve bağlılığını, kanının son damlasına kadar korumaktan çekinmemiştir. “Çöl Kaplanı” payesiyle maruf Fahreddin (Türkkan) Paşa’nın, İngilizlere karşı giriştiği destansı ve hazin “Son Medine Müdafaası”, bunun en muhteşem bir misalidir.

Fahrettin Paşa, mütarekeye rağmen tam 2 ay 1 hafta; sıcaklığın gölgede 47, güneşte 72 dereceyi bulduğu cehennemî bir atmosferde, subay ve askerleriyle “çekirge yemek” bahasına Medine-i Münevvere’yi savunmuş; İstanbul Hükümeti üzerinde yoğunlaşan siyasî baskılar neticesinde teslim olmak mecburiyetinde kalmıştı. Medine’de kalan 500 kadar subay ile 6 bin Mehmetçğimiz, fevkalâde mecalsiz, yara bere içerisinde Harem-i Şerif’i son defa ziyaret edip, Rasulü Kibriya’ya ceyhun olan gözyaşlarını sunduktan sonra veda etmişlerdi.

Kutsal toprakları İngilizlere vermemek için sonuna kadar direnen Fahreddin Paşa, Hazreti Peygambere olan sonsuz aşkını; gözyaşları içinde, şu dramatik sözlerle, âdetâ haykırmıştı: “Ey Nâss! Malumunuz olsun ki şeci ve kahraman askerlerim, bütün İslam’ın sırtını dayadığı yer, manevî gücün desteği, Hilâfetin gözbebeği olan Medine’yi son fişegine, son damla kanına, son nefesine kadar muhafazaya ve müdafaaya memurdur. Buna Müslüman’ca, askerce azmetmiştir.

Bu asker, Medine’nin enkazı ve nihayet Ravzâ-i Mutahhara’nın yeşil türbesi altında, kan ve ateşten dokunmuş bir kefenle gömülmedikçe, Medine-i Münevvere kalesinin burçlarından ve nihayet Mescidi Saadet minareleriyle yeşil kubbesinden al sancağı alınmayacaktır! Allahu Teâlâ bizimle beraberdir! Şefaatçimiz O’nun Rasulü, Peygamber Efendimizdir!

Ey bütün tarihi eşsiz kahramanlar; şan ve şerefle dolu Osmanlı ordusunun yiğit zabitleri! Ey her cenkte cihanı tir tir titretmiş, asla kimseye boyun eğmeyerek daima namus ve din borcunu kanıyla ödemiş, şecî Mehmetçiklerim, kardeşlerim, evlatlarım! Gelin hep beraber Allah’ın ve işte huzurunda huşû ve vecd içinde gözyaşları döktüğümüz Peygamber (s.a.v.)’in

karşısında, aynı yemini tekrar edelim ve diyelim ki; Yâ Rasulallah, biz seni bırakmayız!”

Fahrettin Paşa’nın karargâh subayı olan İdris Sabih’in, Hz. Peygamber’in kabri başında terennüm ettiği şu kıta da insan hissiyatını lerzeye getirecek kabildendir:

Yapamaz, Ertuğrul evlâdı sensiz...

Can verir, cananı veremez Türkler!

Ebedî Hâdimü’l-Harameyniniz.

Ölsek de ravzanı, ruhumuz bekler!

Osmanlı’nın, gücünün son raddesine kadar Siyonizm’in ve emperyalizmin tahakkümünü bertaraf etmeye çalışmasına rağmen istilasına mani olamadığı öteki mukaddes şehir Kudüs’e veda etmesi de çok dramatik bir biçimde vuku bulmuştu. Kudüs’ün düştüğü haberi Payitahta vasıl olduğunda yürekler kavrulmuş; aslında devlet gerçek anlamda o vakit tarumar olmuştu.

İngilizlere esir düşen bir Osmanlı subayının anlattıkları, Kudüs’ün elimizden nasıl hazin bir şekilde çıktığını resmeden trajik ifadelerle doludur:

“Elimizde silahımız ve kurşunlarımız tükenmek üzereydi. İngilizler büyük bir taarruz başlattılar. Artık dayanacak gücümüz kalmamıştı. Filistin’i kaybedecektik. Nasıl dönerdik evlerimize; nasıl bakardık bizi bekleyen analarımızın, bacılarımızın, hanımlarımızın ve çocuklarımızın yüzlerine! Mevzilerimizi terk etmiş, ayaklarımızdaki parçalanmış çarıklarımızla geri çekiliyorduk...”

Ebedileşen Sevgi

Ecdat, Haremeyn’e ve Kudüs’e hazin bir şekilde veda etmiş olsa da gönül bağını ve muhabbetini hiçbir zaman kesmemiş ve azaltmamıştır. Ceddimizin Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) ve Al-i Beyt’e gösterdiği engin hürmet ve muhabbet ve sırf O’ndan dolayı derunî bir sevgi ve saygı beslediği kutsal topraklara matuf ilgi ve bağlılık da aynen dünkü gibi bugün ve gelecekteki kuşaklar tarafından da katî surette devam ettirilip baş tacı edilecektir.

Zira bu kalbî alaka, bizim en büyük şiar ve meziyet olarak özümsemiştir; aslî alâmet-i farikalarımızın, manevî dünyamızın temel dinamiklerinin ve nihayet mevcudiyetimizin en güçlü hayat kaynaklarının başında gelme vasfını hâlâ korumaktadır. [75]

[74]. Ahmet Uğur, “Osmanlılarda Kâ’be Sevgisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Haziran 1999, Sayı: 63, s.42-43; Uğur, “Milletimizin Ehl-i Beyt Sevgisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 1998, Sayı: 46, s.62-63; Hilmi Aydın, “Mukaddes Emanetlerimiz”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1999, Sayı: 61, s.50-54; Aydın, “Hırkâ-i Saâdet Dairesi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ekim 1996, Sayı: 31; Atilla Çetin, “Matlûb-i Şahanem Odur Ki!”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1998, Sayı: 49, s.50-52; Reşad Ekrem Koçu, Topkapı Sarayı, İstanbul 1960, s.84; Şamil Kucur, “Peygamber Nesline Osmanlı Hürmeti”, Aksiyon Dergisi, 26 Nisan-2 Mayıs 1997, s.20-22; Tursun Bey, age, s.40; Danişmend, age, s.231; Okurer, age, s.45; Uzunçarşılı, age, s.464; Öztuna, age, s.441; Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C.6, Türkiye Gazetesi Yay., s.97; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, 4.Bölüm.

[75]. Ahmet Uğur, “Osmanlılarda Kâ’be Sevgisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Haziran 1999, Sayı: 63, s. 42-43; “Milletimizin Ehl-i Beyt Sevgisi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 1998, Sayı: 46, s. 62-63; Hilmi Aydın, “Mukaddes Emanetlerimiz”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1999, Sayı: 61, s. 50-54; “Hırkâ-i Saâdet Dairesi”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ekim 1996, Sayı: 31; Atilla Çetin, “Matlûb-i Şahanem Odur Ki!”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Nisan 1998, Sayı: 49, s. 50-52; Osman Nuri Topbaş, İbret Işıkları, İst.2002, s. 280-281; Reşad Ekrem Koçu, Topkapı Sarayı, İst. 1960, s. 84; Feridun Kandemir, Medine Müdafaası, İst. 1991; Alphonse de Lamartine, Osmanlı Tarihi, İst. 1991, s. 571; Tursun Bey, Tarih-i Ebu’l-Feth, s. 40; Okurer, Büyük Fetih, s. 45; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, s. 464; Mekke-i Mükerreme Emirleri, Ank.1984, s. 4-12; Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, s. 231; Münir Atalar, Osmanlı Devleti’nde Sure-i Hümayun ve Sure Alayları, Ank.1999, s.9-171; Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst.1971, “Nakîbü’l-Eşrâf” Maddesi, s.647;

Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, s. 441; Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C. 6, Türkiye Gazetesi Yay., s. 97; İ. Süreyya Sırma, Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi, İst. 1998, s. 24-25; Selim Yıldız, Vilayetlerin Sultanlığından Faziletlerin Sultanlığına Osmanlı, İst. 2004, s. 128-142.

Osmanlı'nın Kutlu Doğumu ve Temelleri

OSMANLI DEVLETİ'NİN kuruluşu bugüne kadar çeşitli otoriteler tarafından dünya tarihinin en mucizevî hâdiselerinden birisi olarak kabul edilegelmiştir. Küçük bir beylik iken hızlı bir büyüme ve güçlenmeyle devletleşme sürecine geçmesi; oradan üç kıtaya yayılan ve çok renkli bir milletler-dinler mozayigine dönüşmesi; insanlık, adalet ve hoşgörüyle hükmedip cihanın en kudretli ve en uzun ömürlü devleti mevkisine yükselmesi tüm dünya tarihçilerinin ilgi ve dikkatini çekmektedir. Osmanlı'nın kuruluşunun temelinde yatan sırları çözmek için araştırmacılar dünya çapında bir gayret ve merakla Osmanlı'nın geride bıraktığı miras üzerinde sanki yeni bir kıta keşfetmişçesine keşif üstüne keşifler yapmaktadırlar. Bütün bunları, tarihi gerçekliğe uygun bir açıklık ve sıhhat içerisinde anlamamanın can alıcı noktalarından biri de Osmanlı'nın doğuşunda etkili olan alametleri, dinî-tasavvufî cereyanların/dinamiklerin muazzam rolünü ve hâsılı temellerin sağlam atılmasında fevkalade tesirli olan “tasavvufî ruh ve maya”yı dikkatli bir biçimde araştırmak, incelemek ve idrak etmekten geçmektedir.

Sırlı Doğumun Alametleri ve Sadık Rüyalar

Horasan'dan çıkıp Ön Asya'ya doğru yol alan Kayı Boyu, 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'ya girmiş; 1230 Yassı Çemen Savaşı'nda Anadolu Selçuklu Devleti'nin harbi kazanmasındaki üstün gayretlerinin bir sonucu olarak önce Ankara Karacadağ yakınlarına sonra da Bizans sınırındaki Söğüt ve Domaniç'e gelip yerleşmişlerdi. Başlarında Ertuğrul Gazi'nin bulunduğu yaklaşık 400 çadırdan oluşan Kayı Aşireti, bu devrede uç beyliğinden devletleşme mertebesine geçişin doğum sancılarına gebe bir vaziyette Bizans'a karşı sürekli “gaza” etmekle meşgul bulunuyordu. Ertuğrul Gazi, daha oğlu Osman'ın dünyaya gelmesine aylar varken bir rüya görmüş ve “Osmanlı Devleti'nin” doğumunun ilk işaretlerine şahitlik etmişti. Rüyasında, aş ocağında bir suyun kaynamaya başladığına, kaynadıkça çoğaldığına ve nihayet bir deniz haline gelerek yeryüzünü kapladığına şahit olmuştu. Rüyasını,

Selçuklu Sultanı Üçüncü Alaaddin'in aynı zamanda kâtibi olan âlim zatlardan Abdülaziz Müstevfi'ye anlatacak, o da şöyle tabir edecekti:

“Bir erkek çocuğun olacak ve onun soyundan gelenler yeryüzüne hükmedecekler.”

Bir seferinde de Ertuğrul Gazi, Konya'ya Anadolu Selçuklu sultanı ile görüşmeye gittiğinde yanında çocuk yaştaki oğlu Osman'ı da götürmüş, resmi temaslarından sonra her Konya'ya gelişinde adet edildiği üzere Mevlana Hazretleri'ni de ziyaret etmişti. Ertuğrul Gazi, oğlu Osman'a Mevlana'nın elini öptürerek hayır duasını almak istemiş, o da “Hoş, şimdi hükümdarlar kendine bir baba bulduysa biz de kendimize bir oğul bulduk,” diyerek Osman Gazi'ye iltifat etmiş ve elini tutarak “Mademki bunun oğulları ve torunları benim neslime inanırlar, devletleri daim olsun!” niyazında bulunmuştur. Son olarak Mevlana, Osman Gazi'yi “ulu ve devamlı olacak bir devletle” müjdelemiştir. (Buna karşılık Osman Gazi'nin, Mevlana Hazretlerine duyduğu hürmet ve muhabbet ise, Âta tarihinde şöyle anlatılmıştır: “ Osman Gazi'nin Mevlana'ya olan kemal derecedeki meyil ve sevgilerinden dolayı o zamanlarda Mevlevî dervişlerinin giydikleri Kalensüve (tepesi sivri külâh) tabir olunan külâhı giydikleri halde, sonra bu külâhın üzerine tekviri sarık ve tepesine sırma tabla konularak süslenmiş ve padişaha ait olduğu için adı Sikke'ye (Mevlevîlerin giydiği devetüyü rengindeki iki katlı keçe külâh) çevrilmiştir.) Bunlardan hareketle diyebiliriz ki Ertuğrul Gazi bile, gelecekte kendi neslinden geleceklerin bir “ulu devlet” kurarak dünyaya adalet ve insanlığı hâkim kılacaklarına inanarak ebedî âleme göç etmişti.

İnsanlık tarihinin en hayret verici doğumlarından birine sahne olan Osmanlı Devleti'nin zuhurunu önceden haber veren klasik kaynaklarda zikredilen diğer alâmetler de şunlardır: Türkmenler arasında kendisine Korkud Ata (nam-ı diğer Dede Korkud) denilen ve pek çok kerametleri görülen hikmet sahibi bir pir vardı. Hanların akıl danıştığı, hakanlara ve halka öğütler veren, sözleri itibar gören bir şahsiyetti. Bu zat, bir gün, yanında birçok insanın bulunduğu bir esnada şöyle dedi:

“Saltanat ve hanlık sonunda Oğuz Han’ın vasiyeti mucibince (gereğince) Kayı boyuna geçecek ve bu ailenin neslinden ilâ ahîri’z-zaman (dünyanın sonuna kadar) devam edecektir.” Muhyiddin-î Arabî (1165-1240), Osmanlı’nın kuruluşundan yaklaşık bir asır, Osman Gazi’nin doğumundansa 18 yıl önce yaşamış olmasına rağmen Edirne Kütüphanesi’nde bulunan ve Efrani tarafından tercümesi yapılan “Ed-Dâiretün- Numaniyye fi’d-Devleti’l-Osmaniyye” adlı eserinde Osmanlıların kuruluşuyla ilgili bazı çarpıcı manevî müjdelere yer vermiştir. Henüz ortada Osman Gazi ve Osmanlı Devleti’nin ismi ve nişanı dâhi yokken Şeyh-i Ekber, cifir ilmi (harflere verilen sayı kıymetiyle geçmiş ve gelecek hâdiselere dair işaretler çıkarmak) ile onun yakın bir zamanda geleceğini müjdelemiştir. (Muhyiddin-i Arabî Hazretleri, eserinde, sadece Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan bahsetmemiş, Osmanlılar devrinde meydana gelecek pek çok olayı asırlar öncesinden aynen haber vermiştir. Şam ile Mısır’ın fethedilip Yavuz Sultan Selim’in Şam’a girmesiyle kendi kabrinin ortaya çıkarılacağı, Hafız Paşa’nın dokuz ay boyunca kuşatmasına rağmen Bağdat’ı alamayıp fethin 40 gün içinde IV. Murad’a nasip olacağı; Sultan Abdülaziz’in katledileceği gibi daha birçok hâdiseyi rumuzlu (manası gizli işaretler) bir biçimde bildirmiştir. Türkler hakkında ise “Türkler için muzafferiyet ve saadet vardır” demiştir.)

Osman Gazi, 1258’de Söğüt’te dünyaya geldiğinde İslâm Âlemi’nde büyük karışıklıklar yaşanıyordu. Moğol-İlhanlı hükümdarı Hülagu, tam da bu tarihte Bağdat’ı dünya tarihinde eşine az rastlanır bir vahşet ve barbarlıkla istilâ etmişti. Başta Abbasi Halifesi Mustasım olmak üzere binlerce masum Müslüman’ı katletmekle yetinmemiş, camileri ahır haline getirmek ve kütüphaneleri tahrip edip binlerce orijinal yazma eseri Dicle Nehri’ne atmak gibi melanetler işlemişti. Öyle ki Dicle’nin günlerce kan ve mürekkep lekesine bulanmış bir vaziyette aktığı İslâm kaynaklarında ayrıntılı olarak rivayet edilmektedir.

İşte, asırlardır İslâmiyet’e hizmet eden ve dünyaya ilim, irfan ve feyz dağıtan Abbasi Medeniyeti’nin battığı bir vakitte, ilahî tecelli, İslâm Medeniyeti’ni/Sancağını düştüğü yerden kaldırıp ikinci kez zirveye (Viyana burçlarına değin) taşıyacak olan

Osman Gazi'nin şahsında Osmanlı-İslâm güneşinin Söğüt'te dünyayı şerefleştirmesini takdir buyurmuştu. Bu sebepten dolaydır ki Arap tarihçilerinin ve düşünürlerinin en büyüğü olan İbn Haldun'un, Türklerin İslâm'a hizmetleri dolayısıyla mükâfata layık olduklarından hiçbir şüphesi bulunmuyordu. Bernard Lewis, İbn Haldun'un Abbasi'den Osmanlı'ya geçen medeniyet ve gaza bayrağı ile alakalı değerlendirmelerini şöyle zikretmektedir: “(İbn) Haldun, Türklerin gelişlerini, İslâm'ın ve Müslümanların selameti için Allah'ın devam eden teveccühüne (hoşnutluğuna) ilişkin bir delil olarak anladı. Ona göre İslâm Hilafeti'nin zayıflamış ve bozulmuş, düşmanlarına karşı direnme gücünün kalmamış olduğu bir zamanda Allah, hikmeti ve lütfuyla Türlerin büyük ve çok sayıdaki kabileleri arasından İslâm'ın kuruyan nefesinin yeniden canlanması ve Müslümanların birliğinin yeniden sağlanması için yeni idareciler ve himayeciler yollamıştı.”

Bu arada, genç bahadır Osman da bazı özel hallere ve rüyalara mazhar olmaya başlamıştı. “Ahiret canibine (tarafına) meyli ziyade”, “menhiyattan (haramlardan) ise son derece müctenib (kaçınan)” salih bir zat olan Osman Bey, zaman zaman Ahi Şeyhi Edebâli'nin sohbet ve ziyaretlerine devam ediyordu. Rivayete göre Osman Gazi, bir gece Şeyh Edebâli'nin Bilecik sırtlarındaki (başka bir rivayete göre de Eskişehir'in Uludere (Kelpburnu) Köyü'ndeki) tekkesine misafir olmuş ve geç vakte kadar sohbet etmişlerdi. Sohbetten sonra Osman Gazi yatması için kendisine gösterilen odanın duvarında özel mahfazası içinde bir Kur'an-ı Kerim'in asılı olduğunu fark etmişti. Kur'an-ı Kerim'e olan sonsuz hürmet ve edebinden ötürü ayaklarını uzatıp yatmaktan hayâ etmiş ve ona doğru diz çöküp el bağlayarak sabaha kadar huşu içerisinde oturarak uyumamayı tercih etmişti. Hane halkının uyanma vakti yaklaşırken bu haline şahit olmamaları düşüncesiyle ayaklarını uzatmadan başını yatağa koyduğunda bir an gözleri dalar gibi olmuş (yakaza anı) ve Hak katından kendisine şöyle hitap edildiğini duymuştu:

“Ey Osman, mâdem sen benim kelâmıma hürmet edip izzet ve ikram eyledin, ben de seni, senin evlâdını, etbaini (bağlılarını) ve eşyânı âlemde muazzez (aziz), mükerrem (kerim) ve muhterem kılacak ve kıyâmete kadar devam edecek

bir ulu devlet verdim!” (Bu rüya bazı kaynaklarda Ertuğrul Gazi için de zikredilmektedir.) Görüldüğü üzere, Osman Gazi’nin Kur’an-ı Kerim’e derin bağlılık ve sevgisi Allah’ın rızasını kazanmaya sebep olmuş ve onun soyuna yüce ve kerim bir devletin ihsan edilmesini netice vermişti.

Osman Gazi bu rüyadan sonra Şeyh Edebali’nin dergâhına daha sık gitmeye başlamıştı. O kadar ki geç vakitlere dek süren sohbetler neticesinde çoğu defa dergâhta yatmak zorunda kalıyordu. Yine dergâhta gecelediği günlerden birinde rüyasında Edebâli’nin koynunda birden bire bir hilâlin zuhur ettiğini ve büyüyüp bedir (ayın dolunay hali) halini aldıktan sonra kendi göğsüne girdiğini görmüştü. Ardından göbeğinden bir ağaç bitip, gittikçe büyüdüğüne ve yeşillik ve güzelliğinin iyice arttığına şahit olmuştu. Hatta o kadar büyüdü ki dallarının gölgesi üç kıtanın nihayetine değin tüm karalar ve denizleri kuşatmıştı.

Kafkas, Atlas, Toros, Emos Dağları bu yapraklar denizinin dört direği gibi gözükiyordu. Ağacın kökünden, deniz gibi gemilerle örtülmüş olarak Dicle, Fırat, Nil ve Tuna çıkıyordu. Ovalar ekinlerle dolu, dağlar büyük ormanlarla dalga dalga kaplıydı. Bu dağlardan çıkan bereketli sular, gül ve servi bahçeleri içinde dolaşa dolaşa akıyorlardı. Pınarlara kol kol insanlar gitmekte, kimi bunlardan bostanlara su vermekte kimi onları hayat kaynağı gibi içmekte kimi bağında bahçesinde ekin biçmekte kimi çeşmeler, hayırlar yapmakta kimi de çayırarda safa sürmekteydi. Ovalarda uzaktan kubbeler, dikili taşlar, sütunlar, latif minareler ve kulelerle süslü şehirler görünüyordu. Bu ulu binaların hepsinin zirvesinde birer hilâl parladığı gibi minare şerefelerinden yayılan ezan-ı Muhammedî sedaları sayısız bülbüllerin nağmelerine karışıyordu. O sırada şiddetli bir rüzgâr çıkarak ağaçların taze ve güzel kokulu yapraklarını dünyanın bütün şehirleri üzerine, özellikle iki deniz ve iki karanın kavşağında iki yakut ve iki zümrüt arasına yerleştirilmiş bir cevhere (elmasa) benzeyen ve bütün dünyayı kuşatan bir halkanın (yüzüğün) en kıymetli taşı hükmünde bulunan İstanbul’a doğru yayıyordu. Osman Gazi, tam halkayı parmağına geçireceği vakit uyanmıştı. Rüyasını sabah olunca Şeyh Edebâli’ye anlatacak, o da kısa bir tefekkürün ardından şöyle tabir edecekti rüyayı: “Müjde ey

Osman! Hak Teala sana ve senin evlâdına ulu bir devlet ve saltanat nasip edecek. Bütün dünya, evlâdının himayesi altında olacak, cihana hâkim olacaklar ve bütün Müslümanlar onların kanadı altında rahat bulacaklar. Kızım Balâ Hatun da sana eş olacak!”

Şeyh Edebali: Ahilerin Rolü ve İ'lâ-yı Kelimetullah

Buraya kadar zikrettiğimiz malumatlardan da anlaşılacağı üzere, Osman Gazi'nin yetişmesinde, manevî kemale ermesinde en fazla hissedar olanların başında, Kırşehir'den Söğüt'e gelen ve birçok vâkıfı, malı, mürit ve seveni olan Karamanlı Ahi Tarikatı (Halil İnalcık'a göre Edebâli, Bağdat'ta Ebul Vefa adlı bir şahsın kurduğu Vefaiyye tarikatındandır. “Elvan Çelebi Menâkıbnamesinde” Edebâli'nin bir Vefaiyye şeyhi olduğu ve Osmanlı'ya halife olarak gönderildiği yazmaktadır.) şeyhi Edebâli gelmiştir. Babası Ertuğrul Gazi, onu, Şeyh Edebâli'nin manevî çevresi ve cezbesi etrafında tutarak tam bir İslâmî terbiye ile donanıp yoğrulmasına hususî bir ehemmiyet ve özen göstermişti.

Aşık Paşazâde, Şeyh Edebâli ile Osman Gazi arasındaki özel ilişki hakkında şu bilgiyi aktarmaktadır: “Osman Gazi niyaz etti ve bir lahza (an) ağladı. Uyku galip oldu, yattı uyudu. Gördü ki kendilerinin arasında bir aziz şeyh vardı, hayli kerameti zahir (görünür) olmuştu ve cem'i (hepsi) halkın mûtemedi (itibar ettiği) idi. Ve âla (yüce) dervişlik batınında (içinde) idi. Dünyası, nimeti ve davası çoktu. Ve sahib-çerağ (ışık sahibi) ve âlimdi. Daim (her zaman) misafirhanesi hâli (boş) olmazdı. Osman ki bu dervişe konuk olurdu...” O devir Anadolu'sunun büyük gönül sultanlarından olan Edebâli'nin manevî sohbet ve hizmetlerine düzenli olarak devam eden Osman Gazi, daha genç yaşlardan itibaren güzel ahlâkı, yiğitliği ve olgun davranışlarıyla çevresinin takdirini kazanıp gönüllerini fethetmeye başlamıştı. O, Edebâli sayesinde diğer Gazi Beyler ve Alperenler arasından sıyrılıp çıkmasını ve “öncü” mertebesini elde etmesini bilmişti. Hatta rivayete göre Osman Bey'e “Gazilik kılıcını” Şeyh Edebâli kuşandırmıştı.

Henüz 23 yaşında (1281) beyliği babasından devraldığında bile Bizans'a karşı “gaza” (cihat) ülküsünü şiar edinip bayraklaştırdığından ötürü, adeta bir mıknaş gibi etrafında

sayısız idareci, ulema, şeyh, delişmen tabiatlı ve garip tavırlı derviş, alperen, abdal toplanmıştı. Bunlar, Anadolu'nun farklı köşelerinden koşup onun “cihat sancağı” altında “i'lâ-yı kelimetullah davası” (Allah'ın dinini yaymak) uğrunda çarpışmaya koyulmuşlardı. Aşık Paşa'nın sıralamasıyla Gaziyân-ı Rum, Bâciyân-ı Rum, Âhiyân-ı Rum ve Abdalân-ı Rum ismiyle anılan unsurlar 9. yüzyıldan itibaren Maverâünnehir, Horasan ve Semerkand'dan kopup gelen ve 11. yüzyılda Anadolu'yu kuşatan “Gaziyâni Hareketini” yeniden canlandırmışlardı. Yılmaz Öztuna bununla alakalı şu anlamlı tahlili yapmaktadır: “Horasan Erleri denilen ateşli tarikat propagandacıları, gazi dervişler, emirleri altına giren kitleye evvela gaye olarak cihat ve i'lâ-yı kelimetullâh umdelerini (ilkelerini) işliyorlardı... Erenlerin ocağında yoğrulan Türk nesli yerlerini yurtlarını terk ederek i'lâ-yı kelimetullâh adına şehadet (şehitlik) aradılar.”

Temeli; cömertlik, mertlik, cesaret, kahramanlık, alçak gönüllülük, yumuşaklık, ilim, şefkat, hoşgörü, sevgi, insanlık ve fedakârlık gibi faziletleri bünyesinde toplayan “fütüvvet (yiğitlik) ruhunun” Anadolu'ya gelen temsilcileri olan ahileri karşılarında gören Bizans ahalisi ve tekfurlar (valiler), onlara kısa müddet içinde gönülden teslim olmaktan başka çare bulamayacaklardı. (Saray halkıyla birlikte İslâm'ı seçen Gazi Mihal ve Evrenos Beyler gibi.) Gazıyan ve Âhiyan'dan başka Yusuf Hemedanî'nin ve Hâce Ahmed Yesevî'nin “Dervişân” diye anılan İslamî cemaat ve tarikatlar da Osmanlı Beyliği'nin arkasında yer almıştı. Burada özellikle “ahilerin” Osman Gazi ve davasına verdikleri maddî ve manevî yardımın altını bilhassa çizmek gerekmektedir. Ahiler, Osman Gazi'nin, Edebâli'nin kızını almış olmasının (kan bağının) da etkisiyle tüm askerî, siyasî ve idarî dinamizm, tecrübe, birikim, sosyal güç ve becerilerini (içtimaî birlik ve yardımlaşma) Osmanlı'nın kuruluş ve gelişmesi uğrunda sarf etmişlerdi. Osman ve Orhan Gazi etrafında kümelenen, barışta ve savaşta hazır kuvvet olarak devlet hizmetinde bulunan bütün ahi tarikatı mensupları, Anadolu'da girilen pek çok fetihle de daima ön saflarda yer alarak (hatta sefere çıkılacak yerleri daha önceden “manen fethederek”) en fedakârca gayret içerisine girenlerden olmuşlardı. Mesela Bursa'nın fethi esnasında burçlara Osmanlı bayrağını dikmek üzere en önde

gidenin Ahi Hasan olduğu ve Orhan Gazi'nin mühim seferlere onsuz katılmadığı kaynaklarda zikredilmektedir.

İbn Batuta, “Seyahatname”sinde, Antalya, Burdur, Gölhisar, Lâdik, Milas, Barcın, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Gerede, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, Sinop gibi Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde “Ahiyetü'l-fıtyan” (Kardeş Yiğitler) adı verilen bir Ahi topluluğunun zaviyelerinden (Tarikatların Tekke'den küçük zikir ve ibadet yeri) bahsetmekte ve Anadolu'daki her Türkmen kasabasında ve köyünde bunlara tesadüf edildiğinden söz etmektedir. İbn Batuta'ya göre ahiler, gündüz çalışan, geceleyin şeyhleri etrafında tekke ve zaviyelerinde sohbet eden kimselerdir. Orhan Gazi zamanında Bursa, İznik civarını gezen Batuta, şu izlenimlerine yer vermektedir: “Bursa'da tanınmış ahi şeyhlerinden Şemseddin'in zaviyesine inmiştik. O akşam zaviyenin sahibi büyük bir ziyafet tertip etti. Şehirdeki ileri gelen askerleri, halkı davet eyledi. Hep birlikte iftar edildi, güzel sesli hafızlar Kur'an okudular. Vaiz Konyalı Mecdeddin Fakih de halka vaaz ve nasihatte bulundu. Ondan sonra sema ve ayine kalkıldı. Gece bu surette bütün yüceliği ile yaşanmış oldu... Bursa'dan İznik'e gittik, şehre ulaşmadan gece bastırınca Gürle Köyü'nde ahilerden birinin zaviyesinde yatmak mecburiyetinde kaldık...”

Osman Gazi'nin, Anadolu Selçukluların yıkılmasından sonra saltanat sahibi olmasını manevî büyüklerden Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran ve Şeyh Edebâli Hazretleri özellikle tasdik etmiş ve desteklemişlerdi. Beyliğin başına geçtiğinde, çevresi, Şeyh Edebâli, Şeyh Mahmud, Ahi Şemsüddin, Dursun Fakih, Kasım Karahisarî, Şeyh Muhlis Karamanî, Aşık Paşa ve Elvan Çelebi gibi iman, ilim ve irfan ehli kişiler, evliya tabiatlı şahsiyetlerle dolup taşmıştı. Bu yüzden Osman Gazi'ye, gaza düşüncesine olan sadakat, hizmet ve gayretlerinden dolayı “Fahrü'd-din” (Dinin övüncü) unvanı layık görülmüştü. Bu meseleyle ilgili, Osman Turan'ın şu tespitleri fevkalade önemlidir: “Hiçbir Müslüman devleti Osmanlılar kadar bütün ilim, din, tarikat ve tasavvuf mensuplarını bu kadar İslâm davasına bağlayamamıştır. Onların devletin kuruluşunda bu kadar rol oynadıkları tarihte görülmemiş, tarikatlar arasında bu

derece sağlam bir ahenk vücuda gelmemiş, hepsi Türk-İslâm davası uğrunda birleşmiştir. Osmanlı Devleti'nde vuku bulan bu inkılâp ve yükseliş bakımından en dikkate şayan bir misali tasavvufun geçirdiği güzel tekâmül (gelişim) teşkil eder.”

Osmanlı Devleti'nin temelinde, “devlet şuuru ve millet birliğini aşilayarak” cemiyet ve devlet hayatının esasını oluşturmada ve tesis edeceği medeniyeti sağlam köklere dayandırıp inşada, Şeyh Edebâli gibi manevî önderlerin ön saflarda yer aldığı ve onların rehberliğinde kıvama eren tasavvufî ruh, anlayış ve kuruluşların başlıca rolü oynadığı muhakkaktır. Osmanlı'nın manevî temellerinin tutması, dünyaya hâkim olması, insanlık, adalet ve hoşgörüyle cihanşümul devlet ve medeniyet anlayışını yakalamasında en etkili unsurlardan biri de dinî/tasavvufî ruh, maya ve ahlâk olmuştur. Öyle ki Osman Gazi'nin bir tarafında İslâm fikhına hâkim Dursun Fakih dururken diğer tarafında da derin tasavvufî idrak, anlayış ve terbiyesi ile Şeyh Edebâli boy göstermiştir. Bilhassa Edebâli devletin “manevî kurucusu” ve “ilk müftüsü” (fetva emiri) mevkiini hak etmişti. (Edebâli'nin vefatından sonra da damadı Dursun Fakih getirilmişti.) Osman Gazi, Bozüyük'teki iki köyü, onun emir ve hizmetlerine bağışlamıştı. Ayrıca Osman Bey, Bilecik ve çevresinin mahsulünü, ailesinin geçimine ayırmış ve Şeyh Edebâli'yi de yönetici tayin etmişti. Edebâli böylece, hem kendisine emanet edilen beylik ailesinin bakımını hem de Bilecik Kalesi'nin hâkimliğini üstlenmişti.

Şeyh Edebâli'nin Osman Gazi ve Osmanlı Devleti'nin yanındaki emsalsiz mevkiine Halil İnalcık şöyle değinmektedir: “Edebâli çok nüfuzlu bir şeyhtir. Halep ve Şam'da medrese okuyan, fıkıh eğitimi alan bir âlimdir. Hukukî işlerde kendisine başvuruluyor. Devlete o destek veriyor. Meselâ cizye nasıl alınacak, onlara bir müşavir gibi yardım ediyor. Hanedan, onunla ilişki kurarak halk üzerindeki nüfuzunu artırıyor. Osman Gazi ona hürmet ediyor, ama müridi olmuyor.” Yaptırdığı zaviyede “âyende ve revendeye” (gelene gidene) hizmeti şiar edinen, misafirhanesi ziyaretçilerle dolup taşan, çevresindekilere “toprağa bağlanın, suyu israf etmeyin, ilim sahiplerini gözetin, ağaç dikiin” şeklinde nasihatlerde bulunan Şeyh Edebâli, Anadolu'da

benzerleri arasında yalnız değildi. Etrafında işçi, çiftçi, zanaatkâr ve askerlerden oluşan müritleri ile Turgut Alp'ler, Konur Alp'ler, Akçakoca'lar ve her köyde kurdukları zaviyeleriyle içtimaî hayatın aklî ve ruhî dinamizmine yön veren ahilertoplumsal hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Ahiler, bir yandan cemiyette cihat ruhunu kuvvetlendirirken diğer yandan da sahip oldukları manevî nüfuz ile içtimaî hayatı imar eden ve canlandıran birer otorite durumundaydılar.

Osmanlı Devleti kuruluşundan yıkılışına kadar İslâm ve tasavvufa hürmet ve hizmette kusur etmemiş, şeyhlik makamında bulunanların gittiği yolun sağlamlık ve doğruluğunu hiçbir zaman gözden ırak tutmamıştı. Her şehirde sultanların kabirlerine komşu olan Edebâliler, Somuncu Babalar, Emir Sultanlar, Helvacı Babalar, Yazmacı Babalar, Geyikli Babalar, Akşemseddinler, Molla Hüsrevler, Güraniler, Kemal Paşalar, Hasan Canlar, Hoca Efendiler, Horasan Erenleri, binlerce gaziler bu hakikatin en güzel bir nişanesidir. Fetih için her sefere çıkılışında mutlaka güzergâh üzerindeki tekke, zaviye, türbe ve mezarlar ziyaret edilir, onların manevî rehberlik ve desteklerine sığınılırdı. Rumeli'nin fethine memur edilen Şehzade Gazi Süleyman Paşa, Rumeli'ye geçmeyi kararlaştırdığı zaman, evliyaullahtan yardım talebinde bulunmuş; Mevlâna'nın halifelerinden birisi gelerek karşıya geçileceği esnada orada dua etmişti. Zafer hatırası olarak da şehzadeye Mevlevî külâhı hediye ederek arkasından zafer ve ilahî yardım niyazında bulunmuştu. Bu sırada muzafferiyetin gerçek vasıtasını Şeyh Mahmud şu beytiyle ifade etmişti: “Keramet gösterip halka, suya seccade salmışsın/ Yakasın Rumeli'nin, dest-i takva (takva gücü) ile almışsın.”

Orhan Bey de babasının yolundan giderek Mevlana Sinan, Dursun Fakih, Davud-i Kayserî ve Tâcü'd-Din Kürdî gibi sufî (tarikat büyükleri) ve âlimleri; Abdal Murad, Abdal Musa, Geyikli Baba gibi dervişleri çevresinde toplamış ve onları ehemmiyetli mevkilere getirmiştir. Osmanlı sultanları ile tasavvuf büyükleri arasındaki ilişkilere verilecek en güzel misallerden biri de Orhan Gazi ile Geyikli Baba arasındaki ilişkidir: “Geyikli Baba” (Halk ona bu ismi, geyiğine binip geldiğinden dolayı koymuştu. Bursa'nın fethinde, geyiği üzerinde altmış okkalık kılıçla harp etmişti.) namıyla bilinen

evliyâullahtan bir mürşit, Bursa'nın fethedilmesinden (1326) sonra gelip orduya yetişmişti. [76] Hatta “Ne gelsin, ne geleyim” kararlılığında olmasına rağmen Orhan Gazi'nin ısrarlı davetlerine daha fazla dayanamamıştı. Gelir gelmez de saray kapısının önüne bir çınar (veya kavak) ağacı dikmiş ve şöyle dua etmişti: “Teberrükümüz (uğur/bereket) oldukça dervişlerin duası sana ve senin nesline makbuldür (kabul görür).” Orhan Gazi, Geyikli Baba'ya çok hürmet ve sevgi besliyordu. Zaman zaman yanına gidip dua ve manevî yardımlarını alıyordu. İnegöl'ü, etrafındaki köyler ve tarlalarla beraber ona vermek istediğinde şu irşat edici ibretli karşılığı görmüştü: “Bizim gayemiz Allah'ın rızasını kazanmaktır. Siz bu arazileri fakir ailelere dağıtırsanız daha büyük bir hayır işlemiş olursunuz.” Geyikli Baba da diğer kâmil mürşitler gibi, Orhan Gazi'ye halkın işlerini görmenin ve adaleti hakkaniyetle dağıtmanın, dergâhlara devam edip kalp ve ruh hayatının zevklerinden daha kutsî bir hizmet olduğunu nasihat edenlerdendi: “Tahtınız, Kâbe'nin nuruna, feyiz ve bereketine mazhardır. Devletinizin eşiği de sanki halkın tavaf yerine benzemektedir. Dualarımız gece gündüz size yöneliktir ve devamlı şekilde şerefle yükselen devletinizle beraberdir. Sevgimiz, gönül merkezimizdedir.”

Orhan Bey'in vefat etmesiyle devlet işlerinde nüfuzlu ahilerin kararı ile Murad Hüdâvendigâr Bursa'ya davet edilerek hükümdar ilan edilmiş ve bu dönemde de derviş, gazi ve ahilerin tesirleri devam etmişti. Hatta I. Murad'ın ahiliğini ve “ahilerin reisi” durumunda bulunduğunu, 1366'da Malkara'da yaptırdığı zaviyeye yazdığı vakfiyede açıkça şöyle ifade ettiğini görüyoruz: “Hısımım Seydi Sultan'ın kızcağızını alıverdim ve ahilerimden kuşandığım kuşağı Ahi Musa'ya kendi elimle kuşatıp Malkara'da ahi diktim.” Murad Hüdâvendigâr, inşa ettirdiği başka bir zaviyenin hitabesine de ismini “Ahi Murad” olarak yazdırmıştır. Osmanlı askerî teşkilatını nizama sokan padişah sıfatını da taşıyan Murad Hüdâvendigâr'in ahiliğinin göstergelerinden biri de oluşturduğu ilk düzenli piyade askerlerinin üniformasını belirlerken Ahi üniformasını tercih etmesi ve bu birliklerin gözdesi konumundaki Yeniçeriler için Ahi başlığını kullanmasıdır. Diğer yandan fetihler sırasında ve sonrasında

gördükleri hizmetler gazi dervişlerin ve tarikat şeyhlerinin devlet üzerinde hatırı sayılır bir yer edinmelerini sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve kurumlaşma sürecinde tarikatların ve tekkelerin, ahilerin ve Türkmen babaların siyasî, askerî ve idarî katkısı yabana atılamayacak kadar büyük olmuştu. II. Murad'a kadar hemen hemen bütün Osmanlı vezirleri ahilerdendi ve diğer tasavvuf önderleriyle beraber bey/hükümdar seçiminde söz sahibiydiler.

Osman, Orhan ve Murad Gazi'nin yanında Ahi Evran, Ahi Hasan, Samsa Çavuş, Akçakoca, Konur Alp, Turgut Alp, Aykut Alp, Gündüz Bey, Hasan Alp, Kara Mürsel, Taz Ali, Gazi Abdurrahman, Akbaş, Mahmut Alp, Karaoğlu, Kara Tekin, Şeyh Mahmud, Saltuk Alp, Çandarlı Mevlana Halil, Aydoğdu, Alâeddin Paşa, Nizameddin Ahmed Paşa, Hacı Paşa, Sinânüddin Yusuf Paşa gibi alperenler ve alptekinler başköşede yer almışlardı. Devlet de idare ile el ele vererek devletin kuruluşu, güçlenmesi ve büyümesine katkıda bulunan bu gazi beylerin, şeyh ve dervişlerin hizmetlerine karşılık olarak kendilerine zaviyeler açıp köyler bağışlamaktan geri durmayacaktı. Osmanlı Devleti ehl-i sünnet (Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve hareketlerine sağlam bir biçimde uyan sahabe ve onlara tâbi olanların mezhebinde olma) inancı ve tasavvufî esasları memleket düzeyinde hâkim kılmaya özel bir önem veriyordu.

Fuat Köprülü bazı büyük sufilerin nüfuzuyla doğudan Anadolu'ya Halvetîlik tarikatının getirildiğini belirtirken Rifailik, Kadirilik, Nakşibendîlik ve Mevlevîlik gibi Sünnî tarikatların erken dönemde Osmanlı topraklarında faal olduklarını vurgulamıştır. İbn Batuta'nın kaydına göre, Anadolu'da hissedilir bir hâkimiyet kuran tarikatlar arasında “Tarikat-ı Ahmediyye” de denilen Rifâilik de vardı. İzmir, Bergama, Amasya ve Sonisa'da tekkesi bulunan ve harikulâde hareketleriyle halkın itibar ve beğenisini kazanan Rifâi dervişleri de önemli bir nüfuza sahipti.

Osmanlı'nın kuruluşunda adından pek söz edilmese de Mevlana Celaleddin-i Rumî ve “Mevlevîlik'i” de zikretmek gerekir. Zira Kuzey Anadolu, Çorum, Ankara ve Bursa, babaların tekkeleri ile kuşattıkları yerler olmasına karşılık; Kayseri, Konya, Kütahya, Aydın hattı da Mevlevilerin nüfuzu

altında idi. Son olarak, binlerce müridiyle Sarı Saltuk ve halifesi Barak Baba, Horasanlı Tabduk Emre ile Azerbaycanlı Geyikli Baba'yı da batı uçlarında siyasî hayatın istikrar kazanması istikametindeki önemli hizmetlerinden ötürü unutmamak gerekir.^[77]

[76]. Geyikli Baba'nın yanı sıra, Abdal Murad -dört arşın uzunluğundaki kılıcıyla savaşıyordu- ve Musa Baba gibi daha pek çok gönül eri -Bursa'lı İsmail Belig'in kaydı itibariyle 40 Horasan Ereni- fetihten önce Horasan'dan Bursa'ya gelerek şehri “manevî kuşatma” altına almışlardı. İsmail Belig'in tespiti bu konuda oldukça dikkat çekicidir: “Bursa'nın fethinin 726 (1326) tarihinde evliyanın himmet ve yardımı ile ve açık kerametiyle vücuda geldiği erbabının malûmu olan bir husustur.”

[77]. Taşköprüzâde, eş-Şakâik, s.6-12; Z. Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, I, s. 328, 359; Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, c.1, s.51-53; Aydın Taneri, Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi, s.116, 158, 163, 191; Münecimbaşı, Câmîü'd-Düvel, İstanbul 1995; Sahâifü'l-Ahbâr, C.1-2, s.46-47; Hoca Sadettin Efendi, Tâcü't-Tevârih, C.1, Ankara 1992, s.37, 92; Lütfi Paşa, Tarih, s.6; Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihannümâ, C.1, Ankara 1987; Aşıkpaşazâde, Tarih, İst.1332, s.6; Şemdanîzâde, Mürîi't-Tevârih, C.1, İstanbul 1338; Osmanzâde Ahmed Tâib, Hadikatü'l-Mülûk, Beyazıd Ktb., Esad Ef. Ks., nr. 1414/1, varak 3b; Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba, Ankâ-yı Maşrık, Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud ks., nr. 3094, varak 15b-18b; Atâ, Târih-i Atâ, C.1, İstanbul 1293; Ali Seydi Bey, Teşrifat ve Teşkilât-ı Kadîmemiz (Teşrifat ve Teşkilatımız), Yayına Hazırlayan: N. Ahmet Banoğlu, İstanbul, (baskı tarihi yok), Tercüman 1001 Temel Eser, s.83; İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, İstanbul 1971, s.197, 312, 327, 338, 360; İsmail Belig, Güldeste-i Riyâ-i İrfan, Bursa 1287; A. Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefa, C.2, İstanbul 1977; Hammer, Osmanlı Tarihi, C.1, s.81-83; M. Fuad Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara 1972, s.146; İlk Mutasavvıflar, s.204-217; Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, İstanbul 1928; Paul Wittek, Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu, İstanbul 1947;

Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.1, s. 105-106, 127, 161, 531, 455, 561; “Murad I”, İslam Ansiklopedisi, VIII, 587, 590, 596; Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi, C.2, İstanbul 1980, s.32; Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C.2, s.300; İrfan Gündüz, Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, İstanbul 1989, s.9-19; Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Konya 1981, s.95; Ö. Lütfi Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri”, Vakıflar Dergisi, II, 1942, s.281-299; M. Tayyib Gökbilgin, “Osman I”, İslam Ansiklopedisi, IX, s.437; “Orhan”, İslam Ansiklopedisi, IX/405; Tarih Vesikaları, C.1, s.241-244; Rifat Özdemir, “Osmanlı Devleti’nin Tarikat ve Zaviyelere Karşı takip Ettiği Siyaset”, OTAM, Sayı: 5, Ank.1995; Ahmet Şimşirgil, “Söğüt’te Doğan Güneş”, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Ocak 199, Sayı: 58.

Osmanlı'nın Evliya Sevgisi

OSMANLI SULTANLARI hakkı söyleyen, eğriyi doğrultan, rıza-yı İlahî ve istikametten ayrılmayan mümtaz ulema ve din ulusunun hatırına son derece önem vermiş, onlara derin bir hürmet ve muhabbet duymuştur. Osmanlı Devleti temellerini atmada, cemiyet ve devlet hayatının esasını oluşturup müşkülâtlarını çözmede ve kurduğu medeniyeti sağlam dinî-dünyevî köklere dayandırmada pek çok manevî önderin himmet, himaye, dua ve rehberliğine başvurmuş, devlet şuuru ve millet birliğinin teşekkülünde onların kıvama erdirdiği tasavvufî ruh ve anlayıştan beslenmiştir.

Cihan Sultanları ile Gönül Sultanları

Padişahlar, fetih için her sefere çıkışlarında mutlaka güzergâh üzerindeki âlim ve evliyaların tekke, zaviye ve türbelerini ziyaret eder, manevî desteklerine sığınırlardı. Her şehirde sultanların kabirlerine komşu olan Edebâliler, Somuncu Babalar, Emir Sultanlar, Helvacı Babalar, Yazmacı Babalar, Geyikli Babalar, Akşemseddinler, Molla Hüsrevler, Güraniler, Kemal Paşalar, Hasan Canlar, Horasan erenleri ve binlerce gazi bu hakikatin en güzel nişanesidir.

Kuruluş ve yükselme devri padişahlarından bir kısmının, yanı başlarında adeta bir istinat direği ya da gölgelik gibi ağırladıkları devrin manevî kutupları büyük mürşitlerle olan münasebetleri, onlara karşı sergiledikleri engin sevgi, hürmet ve sadakatleri devletin kuruluş temellerinin sağlamlığını göstermektedir.

Yıldırım Beyazıd ve Emir Sultan

Aslen Buharalı olup, soyu Hazreti Hüseyin'e dayanan Emir Sultan Hazretleri Osmanlı'nın manevî mimarlarından idi. Bursa ve etrafını manevî feyzi, derin ilim ve irfanıyla aydınlatan, kuruluş devrinin en parlak kandillerinden biriydi. Ledünni ilme sahip, pek çok kerameti zahir olduğundan dolayı bu âlim ve evliyaya "Kerametler Sultanı" da denmişti. Yıldırım Beyazıd'ın Emir Sultan'la tanışması, ona kızını vermesi,

Niğbolu Zaferi'nde (1396) onun manevî himayesini görmesi de bir dizi sır ve keramet dolu olayın sonucunda gerçekleşmişti. Yıldırım Beyazıd, Macarlarla savaşında kolundan yaralanmış ve genç bir hekim ona yardım ederek yarasını sarmıştı. Yarası derin olmasına rağmen hekim öyle bir sarmıştı ki Yıldırım Beyazıd sabah sargıyı çözdüğünde hayretten dona kalmış ve yaradan eser kalmamıştı.

Bir de sargıda kullanılan bezin bir parçası hanımının nişanlıyken kendisine verdiği mendilin yarısıydı. Bunun sebebini öğrenmek, sırrını çözmek istedi; ancak yarasını saran hekim çoktan sırta kadem basmıştı. Osmanlı ordusu Niğbolu'da büyük kayıplar vermiş ve kaleye girmekte oldukça zorlanmıştı. Ama Sultan Beyazıd büyük bir azim ve kararlılıkla taarruza geçecek ve kale kapısını açmayı başaracaktı. Orduyu âdeta kaleye buyur eden asker, yarasını saran aynı genç hekimdi. Bu arada padişah Edirne'deyken kızı Hundi Hanım'ın kendi rızası alınmadan evlendirildiğini duymuş ve çok öfkelenmişti. Bu işi gerçekleştirenleri cezalandırmak için bir adamını Bursa'ya gönderecek, fakat araya hatırı sayılır kişilerin girmesi üzerine cezadan vazgeçecekti. Nihayet, Niğbolu Zaferi dönüşünde kendisini karşılayan halk arasında Yıldırım Beyazıd'ın dikkatini bir genç çekmişti. O genç, yarasını saran hekimin ve Niğbolu'da kale kapısını açan askerin ta kendisiydi. Zira elini sardığı mendilin diğer yarısı onun cebindeydi. Olan biten bunca sırlı hadiseden sonra Yıldırım Beyazıd anlar ki kendisine savaşta yardım eden bu kişi, damadı Emir Sultan'dan başkası değildir.

Yıldırım Beyazıd, bundan sonra Emir Sultan'a daha bir gönülden bağlanıp tesirli nefeslerinden imdat dileyerek nice defa muradına nail olacaktı. Bir keresinde, Rumeli tarafında küffarla vuruşurken ordusu ve kendisi çok çaresiz durumda kalmıştı. Bu sırada Emir Sultan ortaya çıkmış ve "İşaret ve feth-ü nusret guzat-ı Müsliminindir" diye müjde vermişti. Bunun üzerine Yıldırım ve askerleri de atlarını düşmana sürmüş ve Allah Teâlâ'nın izniyle bolca ganimetle birlikte galip gelmişlerdi. Öte yandan Emir Sultan, çok gayret göstermesine rağmen, Timur-Yıldırım çatışmasının önüne geçemeyecek ve 1402'deki Ankara Savaşı, işaret ettiği üzere Yıldırım Beyazıd'ın yenilgisiyle (kendisi de esirler

arasındaydı) sonuçlanacaktı. Emir Sultan ayrıca, II. Murad zamanındaki İstanbul kuşatmasına (1422) da 500 dervişle beraber katılacak ve ordunun manevî destekçilerinden olacaktı.

II. Murad ve Hacı Bayram Veli

Şehzade Mehmed'in doğumu yaklaştığında Sultan II. Murad, tedirgin fakat sevinçli bir bekleyişle sabaha kadar uyuyamamıştı. Gece boyunca Kur'an-ı Kerim okuyan Sultan Murad, Fetih Suresi'ne geldiğinde odasının kapısı çalmış ve bir oğlan çocuğunun dünyayı şerefleştirdiği müjdesine nail olmuştu. Sultan Murad'ın ağzından gayri ihtiyari şu sözler dökülmüştü:

“Elhamdülillah, ravza-i Murad'da bir gül-i Muhammedî açtı!”

Sultan Murad Han'ın da “İstanbul'u gülzar yapma” ateşi içinde hiç sönmüyordu. Hayattaki tek arzusu, mutlaka fethedileceğini bildiği bu kutlu şehrin fethini sağlığında görebilmektir. Nitekim bu sırlı hâdiseyi çözme gayesiyle, Ankara'daki Hacı Bayram Veli Hazretleri'ni Edirne'ye davet etti. Davete icabet eden Hacı Bayram Veli, Edirne'ye vardığında bizzat padişah tarafından büyük bir hürmetle karşılandı. İstirahattan sonra akşam saatinde sultan ile bir araya gelen Hacı Bayram Veli'ye sohbet esnasında bir beşik getirdiler. Hacı Bayram-ı Veli, beşiğe dikkatlice baktı ve Fetih Suresi'ni orada bulunanların işiteceği bir sesle okumaya başladı. Herkes hayretler içinde kalmıştı. Çünkü beşiktekinin kim olduğunu bilmeden bu sureyi neden okuduğuna bir mana verilememişti.

Tam bu esnada Hacı Bayram-ı Veli, Sultan Murad'a dönerek, “Siz bir zat-ı kâmilsiniz. Şehzadeniz için okuduğunuz o güzel mısrayı okusanız!” dedi. Murad Han, bu şiiri daha önce kimseye okumadığı halde Hacı Bayram Veli'nin buna işaret etmesi karşısında hayretler içinde kalmış ve “Ravza-i Murad'da bir gül-i Muhammedî açtı” demeye takati ancak yetmişti.

Hacı Bayram Veli, konuşmasına daha sonra şöyle devam etti: “Fethin müyesser olmayışı, feleğin yâr olmayışı ve vaktin

hitam bulmayışındandır. Bey, sen Konstantiniye’yi alamayacaksın, amma orası mutlaka alınacaktır; bunu ben dâhi göremeyeceğim. Orası şu beşikte yatan çocuk ve bizim köse (Akşemseddin) tarafından alınacaktır.” Sultan Murad Han ve yanındakiler bu keramet dolu sözler karşısında gözyaşlarına boğulmuşlardı. Zira Hacı Bayram Veli Hazretleri, kendisine sorulacak tüm sorulara, daha sorulmadan cevap vermiş ve tam bir manevî ziyafette bulunmuştu. İşte bu görüşmeden sonradır ki Sultan Murad, Şehzade Mehmed’in eğitim ve terbiyesine daha fazla ehemmiyet vermiş ve geleceğin Fatih’inin bir an evvel yetişmesi ve Hz. Peygamberin müjdesi ve büyük velinin kerametinin tezahür etmesini dört gözle bekler olmuştu. Hatta bu arzunun bir an evvel gerçekleşmesi için sağlığında tahttan iki kez fedakârlık etmekten bile çekinmemişti. II. Murad, Hacı Bayram Veli Hazretleri’nin bağlısı olarak Kur’an’a ve sünnete öylesine bağlanmıştı ki tahtın manevî hayatına zarar vereceği endişesiyle Manisa’daki tekkeye çekilmek isteyecek, ama hocaları izin vermeyecekti: “Varalım bir iki gün zikredelim Mevla’yı/ Bize mi ısmarladılar şu yalan dünyayı?”

Fatih Sultan Mehmed ve Akşemseddin

“İstanbul Fatihi” Sultan Mehmed’in manevi ve ruhî terbiyesini Akşemseddin Hazretleri üstlenmişti. Fatih Sultan, Ak Şeyh’ten aldığı ruhî eğitimle maddî tedbirlere sarılmanın yanında evliyanın manevi desteğine müracaatı da ihmal etmemişti. Divanındaki bir mısra da bunu, “enbiya ve evliyaya istinadım var benim” sözüyle dile getirmişti. Fatih’in, mürşidi Akşemseddin’e hürmet ve muhabbeti sonsuzdu. Bir gün veziri Mahmud Paşa’ya, “Bu pîre hürmetim ihtiyârsızdır. Yanında heyecanlanırım, ellerim titrer. Diğer şeyhlerin ise benim yanıma gelince heyecandan elleri titrer” demişti. İstanbul’un fethinden dolayı duyduğu haz ve saadeti izah ederken de devlet erkânına şunları söylemişti: “Bu ferah ki ben de görürsünüz, yalnız bu kal’a fethine değildir. Akşemseddin gibi bir azizin benim zamanımda olduğuna sevinirim!” Fatih’in fethi, “manevî fatih” Akşemseddin’in gayreti ile gerçekleştirdiği şüphe götürmez bir gerçektir. Şöyle ki: Akşemseddin kuşatmadan çok önce, daha şehzadeligi sırasında talebesi Fatih’i, azim ve şevkini kamçılayıp, ümidini diri

tutarak fethi hazırlamaya başlamıştı. Bir defasında “Elem çekme beyim, günün birinde İstanbul’u alacaksın!” demiş, fetihle ilgili hadisleri okumuş ve “Her şeyin bir vakt-i merhunu (belirli zamanı) vardır.” sözleriyle kutlu fethi müjdelemişti. Kuşatma esnasında da sabırsızlanan, hiddetlenen, yer yer endişeye kapılan Fatih’i teselli etmek, moral vermek ve tekrar tekrar hedefe yöneltmek görevi de yine Akşemseddin’e düşmüştü: Kuşatma uzadıkça uzuyor, Fatih’in sabırsızlığı da son haddine varıyordu. Derhal veziri Veliyüddin Ahmed Paşa’yı Akşemseddin’e göndermiş ve “Kale fetholunmak ve zafere ulaşmak var mı?” diye sormuştu. Şeyh ise, “Ümmet-i Muhammed’den bu kadar Müslüman ve gazi bir kâfir kalesine müteveccih oldu, inşallahü Teâlâ fetholur. İşbu senenin Rebiülevvelinin yirminci günü seher vaktinde sıdk-ü himmetle filan canibden yürüyüş etsinler! Ol gün fethola, Konstantiniye’ye sada-i ezan dola!” karşılığını vermişti. Akşemseddin’in belirttiği gün Osmanlı askeri hisara yürüyüp hücum etmeye başlayacaktı.

Bu sırada şeyh, çıplak toprak üzerine secdeye varmış Cenab-ı Hakk’a yakarıyordu. O kadar ki başındaki sarık yere yuvarlanmış, ak saçları yerlere dökülmüş ve akıttığı gözyaşından toprak ıslanmıştı. Fatih, bu müthiş hal karşısında fevkalade heyecanlanmış ve askeriyle beraber derhal hücumu geçmişti. Tam bu esnada, askerin önünde beyaz elbiseler giymiş bir taife ile birlikte İslâm askeri de kaleye girecek ve fetih hemen o saatte nasip olacaktı. Fethin ardından Akşemseddin Hazretleri’ne şöyle sordular: “Gaibi nereden bildin, fethin saatine nasıl hükmettin?” O da şu hikmet ve sır dolu müthiş cevabı lütfetti: “Karındaşım Hızır (a.s.) ile İlm-i Ledün’de Konstantiniye’nin fethini vaktiyle istihrac eylemiştik. Kale fetholunduğu gün Hızır’ı gördüm. Birçok veliler ile askerin önünde kaleye geldiler. Kale fetholunduktan sonra Hızır karındaşımı gördüm, kale duvarı üzerine çıkmış ayaklarını salmış oturuyordu.”

Padişah fetihten sonra bir gün Akşemseddin’in çadırına girmiş, ancak şeyh hiç kımıldamadan öylece oturmaya devam etmişti. Buna çok üzülen Fatih Sultan, “Şeyh bize kıyam etmeyip yerinden kımıldamadığı için hatırım kalmıştır ve gönlüm mahzundur!” sözüyle kırılganlığını izhar etmişti.

Akşemseddin'i yakından tanıyan Ahmed Paşa, padişaha şeyhin bu hareketini şöyle izah edecekti: "Bu büyük fetih, önceki padişahlara ve mübarek ecdadımıza müyesser olmayıp size nasip olmakla, sizde bir çeşit gurur müşahede eylemiş, bu yüzden riayet ve tazimde kusur göstermiştir. Gerçekten maksatları, sizden o gururun izalesine gayret göstermekti, ondan ayağa kalkmadı." Ayrıca Akşemseddin, Fatih'in tahtını ve tacını bir kenara bırakarak kendisine bağlanma arzusunu dizginlemeye de çalışmış ve sultanın "derviş olma" talebini geri çevirmişti. Fakat yine de cihan padişahını durduramayacağını anlayınca Göynük'e dönüp inzivaya çekilmekten başka çaresi kalmayacaktı. Sultan buna darılınca da mazeretini şu manalı sözlerle dile getirmişti: "Dervişlikte bir halet vardır ki eğer lezzet alınırsa saltanat işlerinden kesin olarak el çekmek lazım gelir. Memleketin işleri ihtilâl bulur. O takdirde hem siz hem de biz vebale gireriz."

Yavuz Sultan ve Zembilli Ali

Zembilli Ali Cemali Efendi, Sultan II. Beyazıd, Yavuz ve Kanuni'ye toplam 23 yıl şeyhülislamlık yapmış, zühdü ve takvası ile tanınan, doğru bildiğini söylemekten (padişah da olsa) çekinmemesiyle dikkat çeken Osmanlı yükselme döneminin gözde âlimlerinden biriydi. Özellikle pek celâlli, tez parlayan ve sert bir karaktere sahip olan Yavuz Sultan Selim'i çok etkilemiş ve onu dengeleyip yumuşatmıştı. Yavuz Selim, devlete millete yararlı olanları mükâfatlandırmayı çok iyi bildiği gibi, en ufak hatayı da şiddetle cezalandırmadan geri durmazdı. Lâkin haksız yere asla can yakmazdı. Bir gün Zembilli Ali Efendi, Yavuz Sultan Selim'in birkaç memurun kafasını vurduracağını duymuş ve hemen saraya koşmuştu. Divan toplantısında olmasına rağmen padişahın huzuruna çıkmış ve Yavuz'un ifadesini almıştı. Ancak Yavuz kararlıydı: "Vazifelerini ihmal ettiler, cezalarını vermem gerek hocam!" diyecekti. Zembilli Ali Efendi ise kaşlarını çatacak ve padişahı yatıştırıp hizaya sokacak şu etkili konuşmayı yapacaktı: "Benim şeyhülislamlıktan anladığım tek şey var: Senin âhiretini kollamak! Hâlbuki sen vebale yürüyorsun. İnan, elim azaba duçar olursun. Benden söylemesi!" Ve çekmiş kapıyı gitmiş. Yavuz'a da tek söz düşmüştü: "Öyleyse affettik gitti!"

Zembilli Ali Efendi, kendisine yapılanları görmezden gelir, ancak mukaddesatımıza saldıranları da asla affetmezdi. Hatta Yavuz Sultan'ı Çaldıran Savaşı'na (1514) sürükleyip, Şah İsmail ve Şiiliğe karşı tavır almaya zorlayan da oydu. Yine, Mısır Seferini de sonuna kadar desteklemişti.

Kanuni Süleyman ile Zembilli ve Ebussuud Efendi

Rivayete göre Kanuni Sultan Süleyman doğduğunda ismi için Kur'an-ı Kerim açılmış ve "İnnehû min Süleyman" ayeti denk gelmişti. Bu durum kendisi için uğur sayılmış, Allah tarafından teyid edildiğine inanılmış ve ismi bundan ötürü Süleyman konulmuştu.

Beden ve iman mükemmeliyeti, fikir, ahlak ve mefkûre yüksekliği ile temayüz eden Kanuni Sultan, irfan sahibi, âlim, maddi ve manevi kemâlatı şahsında toplamış mümtaz bir padişah'tı. İlim, tasavvuf, sanat ve edebiyat erbabına büyük hürmet ve alaka gösteriyordu. Ecdadının adet edindiği üzere her seferden önce mutlaka Eyüb Sultan ve Şeyh Ebu'l-Vefa Hazretleri gibi İslam büyüklerinin türbelerini ziyaret ediyor, zafer için dua ve himaye talebinde bulunuyordu. Cihan padişahı olmasına, kendisine "Muhteşem Süleyman" denmesine karşılık ilim irfan ehline son derece nazik, mültefit ve müşfik davranıyordu. Bu hususta o kadar ince fikirliydi ki bir defasında sarayın bahçesindeki elma ağaçlarını karıncaların istila etmesi üzerine bunlara dokunamamış ve hocası Zembilli Ali Efendi'den fetva istemeye de utanmıştı. Çareyi, bahçedeki bir ağacın üzerine şu beyti yazıp, hocasına okutturulmasında bulmuştu:

"Dırahtı eğer sarmış ise karınca

Ne lazım gelir karıncayı kırınca."

Beyti, Şeyhülislâm Zembilli Ali Efendi okuyunca aynı incelikteki şu güzel cevabî beyti yazacaktı:

"Yarın Hakk'ın divanına varınca

Süleyman'dan hakkın alır karınca.

Hocasının yazdığı bu beyiti okuyan Kanuni Sultan Süleyman bahçedeki karıncaya dokunamamıştı. Diğer yandan Zembilli

Ali, Kanuni'yi Rodos'un fethine de inandırıp ön ayak olacak, hatta bizzat sefere katılıp adanın fethine iştirak edecekti.

Kanuni Sultan Süleyman, 72 yaşında 13. ve son seferi olan Zigetvar Kalesi'nin 1566'da fethi esnasında şehadete erişmişti. Vasiyeti gereği kabrine defnedilmek üzere bir de çekmece getirilmişti. Hastalığında, Şeyhülislâm Ebusuud Efendiye kendi eliyle teslim etmişti.

Âlimler, kabre konulup konulamayacağını tartışırken çekmece birden yere düşecek ve açılıverecekti. İçinden çıkan tomar tomar kâğıtlar etrafa saçılmıştı. Bunlar, Kanuni'nin hükümdarlığındaki tüm icraatlarıyla ilgili Ebusuud Efendi'den aldığı fetvalardı. Fetvaları gören şeyhülislâm, mesuliyetinin ne denli ağır olduğunu bir kere daha anlamış ve şu ibret dolu sözü sarf etmişti: “Ah Süleyman, sen kendini kurtardın, ya biz ne yapacağız?”^[78]

^[78]. Tâcizâde Cafer Çelebi, Mahrûse-i İstanbul Fetihnamesi; Aşıkpaşazade, Aşıkpaşazade Tarihi; Solakzâde Tarihi, C.1; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih; Nişancızâde, Mir'at-ı Kâinât, C.1-2; Neşrî, Kitab-ı Cihannüma; İsmail Belig, Güldeste; Hüseyin Enisî, Menâkib-i Akşemseddin, Hammer, Osmanlı Tarihi, C.1-2; Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi, C.2; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi; Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu; Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C.2; Banarlı, Fatih'in Zafer Sırları, İstanbul 1959; Ali İhsan Yurd, Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı ve Eserleri; Hasan Küçük, Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Tarikatlar; Hüseyin Algül, Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan, İstanbul 1982; İrfan Gündüz, Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri; Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri, C.2, İstanbul, 1995, s.151

İstanbul'un Fethinin Manevî Boyutu

İSTANBUL'UN FETHİ, Türk ve İslâm tarihinin şüphesiz en mühim “köşe taşlarından”dır. Böyle olmasaydı zuhurundan binlerce yıl önce Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde rumuzlu bir şekilde hiç fethedileceği müjdesi verilir miydi? Bundan dolaydır ki Müslüman cihangirler asırlar boyunca fethi müjdelenen bu kutsal şehri ele geçirme şerefine nail olmak için olağanüstü bir çaba göstermişlerdi. Osmanlı'yı ve Fatih'i de en başından beridir yakıp kavuran yine aynı yüce idealdi.

Kutlu fethin gerçekleşmesi için askerî, teknolojik dehasını ortaya koyan Fatih, derin bir teslimiyet ve tevekkül içinde ilahî yardım ve zaferin tecelli etmesini beklemeye koyulmuştu. “Avn-ı ilâhî (ilahî yardım) ve imdâd-ı peygamberî (Peygamberin imdada yetişmesi) ile beldeyi düşman elinden alacağız!” diyordu. Asıl maksadının İ'lâ-yı Kelimetullah (Allah'ın adını yaymak) ve Konstantiniye'yi İslâm diyarına dönüştürmek olduğunu şöyle belirtmişti: “Belki itimadım mahza (yalnızca) Hakk'ın lütfuna ve inayetinedir (yardım); asıl gayem de İslâm'ın şiarlarını (üstün vasıflarını) izhardır (açığa vurmak). Allah'ın iradesi taalluk ederse (alakadar olursa) bütün kâinat aksine çalışsa geri döndüremez. Eğer ol kal'ânın (kalenin) benim elimle feth olması mukadder olmuş (kaderde var) ise, burç ve bârusu (duvarı) taştan topraktan değil de demirden olmuş olsa, mum gibi eriyip yumuşak eylerim!”

Kur'an ve Hadis'deki İşaretler

Fatih'in inanç ve gayesi böylesine samimi, kuvvetli ve ulvî olunca elbette ki müjdelenen zaferin nasip olması ve manevî yardımın da imdadına yetişmesi kaçınılmazdı. Fethin “manevî cephesi”nde yaşanan mucizevî haller hakkında aşağıdaki bilgiler bir nebze olsun fikir vermektedir: Türk/İslâm Tarihinde, “Ebced hesabı” kullanılarak mühim hâdiselerin tarihini rumuzlu (gizli işaretler) bir biçimde tespit etmek sıkça başvurulmuş bir metottur. Mesela İstanbul'un feth tarihini için, Kur'an-ı Kerim'in Furkan Suresi 4. Ayet'te geçen “âherûn” kelimesindeki harfler ebced hesabı ile toplandığında;

(elif+hı+ra+vav+nun) = 1+600+200+6+50= 857 yılı çıkmaktadır ki bu da fethin hicri yılı olan 857'ye denk düşmektedir.

Aynı şekilde Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde (Molla Camii'den naklen) Sebe Suresi 15. Ayet'teki "Beldetün Tayyibetün" (güzel/harika belde) ifadesi ile İstanbul'un fethine işaret edildiğini ve bu tabir ile fethin ebced hesabıyla 857 hicri yılında gerçekleşeceğini haber verildiğini yazmıştır. Konstantiniye'ye yüce bir mevkii biçen Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de bu şehrin İslâm'la şerefleleneceğini şu meşhur hadis-i şerifi ile asırlar evvelinden müjdelemiştir: "İstanbul muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden emir (kumandan) ne güzel (mübarek) emir ve onun askeri ne güzel askerdir."

Peygamber Efendimiz, Konstantinapol'ün fethedilip İstanbul olacağını haberini, gaybî (gelecek) bir mucize olarak şu iki hadisinde de zikretmişti: Amr b. Avf (r.a.) rivayet ediyor: "Allah müminlere (ordusuna) İstanbul ve Roma'nın, tespih ve tekbir sesleri ile fethini nasip etmedikçe kıyamet kopmayacaktır." Abdullah b. Amr (r.a.) naklediyor: "Biz bir defasında Hz. Peygamberin huzurunda (hadisleri) yazıyorduk. Bu sırada "İki şehirden hangisi en önce fethedilecektir, İstanbul mu Roma mı?" diye soruldu. O şöyle demiştir: "Roma mı? Hayır. İlk önce Herakle'nin şehri (İstanbul) fethedilecektir."

Şeyh Ubeydullah: 'Korkma!'

Nakşibendî tarikatının 14. halkası olan büyük veli Ubeydullah Ahrar (k.s.) Hazretleri'nin torunu Hâce Muhammed Kasım anlatıyor: Ubeydullah Ahrar Hazretleri bir gün anîden atının hazırlanmasını istedi. Atı hazırlanınca Semerkand'dan süratle çıktı. Talebelerinden bir kısmı onu takip ettiler. Biraz yol aldıktan sonra Semerkand'ın dışında bir yerde talebelerine: "Siz burada durunuz" dedi. Sonra atını Abbas Sahrası denilen yere doğru hızla sürdü. Mevlana Şeyh adıyla tanınmış bir talebesi bir müddet onu takip etti. Talebesi gördüklerini şöyle anlattı: "Ubeydullah Hazretleri atını sağa sola sürmeye başladı. Sonra birden gözden kayboldu!" Ubeydullah Hazretleri döndüğünde talebeleri nereye ve niçin gittiklerini sorduğunda şeyhin cevabı kalplere ürperti verecek kadar

çarpıcıydı: “Türk sultanı Muhammed Han (Fatih Sultan Mehmed), kâfirlerle harbediyordu, benden yardım istedi. Ona yardıma gittim. Allahü Teâlâ’nın izniyle galip geldi. Zafer kazanıldı.”

Hâce Muhammed Kasım, bu hâdiseyle bağlantılı olarak babası Hâce Abdülhâdi’den duyduğu başka bir hâdiseyi de şöyle nakleder: Bilâd-ı Rum’a (Anadolu’ya) gittiğimde Fatih Sultan Mehmed Han’ın oğlu Sultan Beyazıd Han, bana babam Ubeydullah Ahrar’ın şeklini ve şemailini (görünümünü) tarif etti ve “O mübarek zatın beyaz bir atı var mıydı?” diye sordu. Ben de, tarif ettiği bu zatın, babam Ubeydullah Ahrar olduğunu ve beyaz bir atının olup bazen ona bindiğini söyledim. Bunun üzerine Sultan Beyazıd Han bana şunu anlattı: “Babam Fatih Sultan Mehmed Han bana şöyle anlattı: ‘İstanbul’u fethetmek üzere savaştığım sırada harbin en şiddetli bir anında Şeyh Ubeydullah-ı Semerkandî Hazretleri’nin imdadıma yetişmesini istedim. Şeklini ve şemailini tarif ederek şu vasıfta, şu şekilde ve beyaz bir atın üstünde bir zat hemen yanıma geldi ve bana ‘Korkma!’ buyurdu. Ben de ‘Nasıl korkmayayım, bir türlü kale düşmüyor!’ dedim. Ben böyle söyleyince, elbisesinin yeninden bakmamı söyledi. Baktım, büyük bir ordu gördüm. ‘İşte bu ordu ile sana yardıma geldim. Şimdi sen falan tepenin üzerine çık, üç defa kös vurdur ve orduna hücum emri ver’ buyurdu. Emirlerini aynen yerine getirdim. O da bana gösterdiği ordusuyla hücumla geçti. Böylece düşman hezimete uğradı ve İstanbul’un fethi müyesser (kısmet) oldu.”^[79]

(Konuyla ilgili ayrıca önceki bölümdeki, II. Murad ve Hacı Bayram Veli, Fatih Sultan Mehmed ve Akşemseddin başlıklı kısımlara da bakabilirsiniz.)

^[79]. Tacizâde Cafer Çelebi, Mahrûse-i İstanbul Fetihnamesi, İstanbul 1331, s.7-10; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, s.464; Öztuna, Türkiye Tarihi, C.2, s.441; Selahaddin Tansel, Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti, Ankara 1953, s.48; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, C.5, s.3956; Ahmed b. Hanbel, “Müsned”; Hâkim, “Müstedrek; Münâvi, Feyzü’l-Kadir, Beyrut 1391/1972, C.5, s.262; ed-Deylemi, Ebu Şuca’ el-Firdevs, Beyrut, 1986, No: 7524; Gümüşhanevî, Râmuz el-

Ehadis, İstanbul 1982, C.2; Ö. Nasuhi Bilmen, Suretu'1 Fethin Türkçe Tefsiri, İstanbul 1953, s.311; Hakim en-Neysâburî, el-Müstedrek, Tah. M. A. Ata, Beyrut 1990, C.4, s.553; Ahmed b. Hanbel, C.2, s.176; ed-Dârimî, C.1, s.126; İbn Ebi Şeybe, C.5, s.324; el-Fiten, s.331, No: 1242; Hüseyin Enisî, Menâkibi Akşemseddin, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud ks., No: 4666, Var. 3b-5b; Hasan Küçük, Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar, İstanbul 1976, s.168-172; Danişmend, İstanbul'un Fethinin Manevî Kıymeti, s.7-51; A.İhsan Yurd, Fatih'in Hocası Akşemseddin Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1972, s.53-61; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, C.1, s.437; Nişancızâde Mehmed, Mir'at-ı Kâinât, C.1-2, s.58-59.

Yavuz'un Mısır'ı Fethi'nin Manevi Sırları

OSMANLI SULTANLARI içerisinde en dindar ve dahi birçok kerameti zahir olacak kadar “veli” kabul edilen ve kendisini İslam Dini, davası ve birliği için adayan padişahların başında gelenlerinden biri de Yavuz Sultan Selim Han’dır. Molla Şemseddin’in ifadesiyle “Osmanlı hanedanı Hakk’ın nazarındadır. Selim Han dâhi daire-i evliyadan taşra (haricinde) değildir.” “Halis niyetle Allah’ın rızasını kazanmak için tüm dünyayı fethetmeyi” hedefleyen; tarihçi Hammer’e “İslam tarihinde diyanetperverliğin bu derece üstün başka misali daha bulunamaz” dedirtecek kadar zühd ve takva ehli olan; Hz. Peygamber’e (s.a.v.) olan sonsuz muhabbetini “Ey keremkân-ı Rasul-i Kibriya Kemterindir bu Selim-i pürhata” sözleriyle terennüm eden bir sultanın, doğumundan ölümüne kadarki hayatı ve kısa süren saltanat dönemi birtakım akıl almaz sırlar ve hikmetlerle dolu bulunması aslında beklenen bir gelişmedir. Yavuz Sultan Selim’in, tarihçileri en çok meraka sevk eden sırlı icraatlarının başında “binlerce yıldır geçmeye kimsenin cesaret edemediği Sina Çölü’nü nasıl geçtiği” ve buna bağlı olarak Mısır’ı Fethi’nin manevi cephesi gelmiştir.

Manevi İşaretler ve Müjdelere

Yavuz Sultan Selim’in saltanatı zamanında zuhur edecek olan mühim hadiselerin ilk müjdeli işaretleri daha doğumundan itibaren görülmeye başlamıştır. 16. yüzyıl Osmanlı ulemasının önde gelen -şeyhülişlâmlığa kadar yükselen- simalarından, meşhur “Tevârih-i Âl-i Osman”ın müellifi ünlü tarihçilerinden ve üstelik Yavuz’un Mısır seferine Anadolu Kazaskeri sıfatıyla katılmış olan Kemal Paşa-zâde (İbni Kemal), padişahın doğumu esnasında keramet sahibi bir dervişin sabahın erken saatlerinde Bâb-ı Hümayun (Topkapı Sarayı Kapısı) önünde belirerek, onun dünyaya gelişi ve geleceğiyle ilgili şu kutlu haberleri muştulamıştır: “Osmanoğulları hanedanından bugün bir oğlan vücuda gelecektir. Sabahın oluşu gibi devleti, güneş misali ufukları pürnür edecektir. Onun, babasının yerine hilafet

tahtına geçerek âleme sultan olması, Allah'ın emri ile mukadder (kaçınılmaz) ve mukarrerdir (kararlaştırılmıştır). Bu güzel bedenin yedi yerinde amber misali benler olsa gerektir. O benlerin sayısınca beyleri kahredip, hapsine zafer bulsa gerektir.” Daha sonra derviş kaybolup gitmiştir. Nihayet saha sonra dervişin kerametle işaret ettiği tüm belirti ve müjdelere vuku bulmuştur.

Bir başka sırlı hadiseden, 16. yüzyılın şöhretli Osmanlı tarihçilerinden, aynı zamanda şehzade II. Selim'in ve Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtipliğini de yapmış olan Gelibolulu Mustafa Ali Efendi'nin Kühü'l-Ahbar'ından naklen 17. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Mehmed Hemdemî Çelebi, meşhur kitabı Solak-Zâde Tarihi'nde şöyle bahsetmektedir: “Selim Han Şam'ı fethettiğinde, Şeyh-i Ekber (Muhyiddin Arabî) hazretlerinin nurlu mezarlarında itikâf eden ve cifir ilminin meziyetlerine vakıf fazıl ve bilgili bir arif bulunmakta idi. Cihan padişahı her zaman onun ziyaretine gider idi. Vardığında onlar ile sohbet ederler imiş. Hatta bir gün kendi hallerini sual buyurmuşlar. Mısır'ın otsuz, susuz çöl ve sahrasından geçip oraya ulaşmak, fethedip ele geçirerek padişahlar arasında imtiyaz bulmak mümkün müdür? diye sormuşlar. O aziz şeyh de hemen söze gelip, ‘Sizin Mısır'ı fethedeceğiniz Kur'an'ı Azîm ile sabittir. Hemen durmayın, teveccüh (hazırlık) buyurun’ deyince; ‘ne veçhiledir (şekildedir) ve hangi mahalde (yerde) tasrih olunmuştur (belirtilmiştir)?’ diye yeniden sual buyurmuşlar. “Andolsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazmışızdır ki, arza ancak Salih kullarım mirasçı olur.” (Kur'an, Enbiya, 105) ayetini okuyup, umumiyetle maruf olan (bilinen) arz (yeryüzü) söylenildikçe, Mısır diyarı murat olunur... Bizim kullarımızdan o yere varis olur diye Hazreti Bârî (Allah) sizi tavsif buyurmuşlardır (vasıflandırmışlardır). Yani Mısır fethinin müjdesiyle cihan padişahını tebşir etmişler (müjdelemişler). Bu zikrolunan cifir tetkikatı (incelemesi) hakkında Kemal Paşa-zâde merhum bir risale telif buyurmuşlardır.”

Yukarıda da temas ettiğimiz üzere, Osmanlı döneminin tanınmış müfessirlerinden Şihâbuddîn Mahmud Alûsî, Kemal Paşa-zâde, Enbiya Suresi 105. ayette geçen “Andolsun, Tevrat'tan sonra Zebur'da, yeryüzüne ancak salih kullarımın

mirasçı olduğunu yazmıştık” ilahî kelâmından Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı fethedeceği haberini çıkarmışlardır. Yavuz Sultan Selim, Mısır Memlûkları Sultanı Kansu Gavri ile savaşmayı düşündüğü bir sırada, bu ayet ona manevî destek sağlamıştır. Kansu Gavri, halkına haksızlık yaptığı gibi, Osmanlının düşmanlarıyla da işbirlikçiliği yapıyordu. Kur’an’ın ortaya koyduğu toplumsal yasaya göre, yeryüzünün bozguncuların elinden alınıp verasete layık, hilâfete ehil, salâhiyetli kimselere verilmesi gerekiyordu. Yavuz, söz konusu ayetin muhatabı olarak kendisini görüyordu. Ayetin yaptığı hatırlatmayla, artık sorumluluğunu yerine getirmenin zamanının geldiğine karar vermişti. Onun düşüncesine göre bu ayet, yapacağı bu seferde başarıya ulaşacağını da müjdelemekteydi. İbn Kemal bu ayetten çıkardığı işaretle, Mısır’ı fethedeceği müjdesini Yavuz’a vermiştir. Alûsi, onun bu müjdesinin gerçekleştiğini belirttikten sonra, bunun meşhur bir kıssa olduğunu söylemiştir. Yavuz’un büyük ordusu, 1516 yılında Mercidabık Savaşı’nda Kansu Gavri ile karşılaşmış ve ayetten çıkartılan zafer müjdesi gerçekleşmiştir.^[80]

Mukaddes Rüya ile Gelen Tebliğ ve Görev

Yavuz Sultan Selim, hemen hemen tüm Osmanlı padişahlarında görüldüğü üzere sefere çıkmadan veya herhangi bir icraattan önce mutlaka ulemaya danışmış ve fetva almıştır. Mısır Seferi’ne çıkarken de yine Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi’den fetva almış; hatta ilahî emre ve peygamber davetine muhatap olmuştur. Bu manevî tebliğ ve göreve sevk emrinin nasıl gerçekleştiği ve geliştiği noktasında, 1599’da vefat eden tarihçi Hoca Sadeddîn Efendi’nin, babası – padişahın sırdaşı ve yakın dostu- Hasan Can’dan naklen anlattığı, Kapıağası Hasan Ağa’nın gördüğü rüya ve bununla ilgili olarak Yavuz Sultan Selim’in değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Kapıağası Hasan Ağa, Hasan Can’a rüyasını şöyle anlatmıştır:

“Bu gece rüyamda şu eşîğinde oturduğumuz kapıyı aceleyle vurdular. Ne olduğunu anlamak için oraya gittim. Gördüm ki kapı, bir adamın giremeyeceği kadar az açılmıştı. Etraf, Arap simalı, sarıklı nuranî kimselerle dolmuştu. Hepsi de silahlı ve elleri bayraklı mükemmel şahıslardı. Kapının dibinde, elleri

sancaklı dört nuranî kimse duruyordu. Kapıyı vuranın elinde ise padişahın ak sancağı vardı. Bana dedi ki: “Bilir misin neye gelmişiz? Bu gördüğün kimseler, Resulullah’ın ashabıdır. Bizi o gönderdi. Selim Han’a selam ederek buyurdu ki: ‘Kalkıp gelsin ki, Hameyn hizmeti ona buyuruldu.’ Gördüğün bu dört kişiden birincisi Ebû Bekr-i Sıddık, ikincisi Ömer-i Fâruk, üçüncüsü Osman-ı Zin-Nûreyn’dir. Seninle konuşan ben ise Ali bin Ebû Tâlib’im. Var Selim Han’a söyle!” dedi ve kayboldular.”

Bu rüyayı Hasan Can’dan dinleyen padişah, gözleri yaşla dolmuş bir vaziyette ağlamaklı bir sesle şöyle demiştir: “Biz sana demez miyiz ki bize maneviyat meclisinden bir emir gelmedikçe, biz bir yöne memur olamadıkça, bir yere sefere çıkmayız.” Solakzâde, o gece padişaha dâhi rüyasında Hasan isimli biri vasıtasıyla tebliğ vaki olacağının haberinin verildiğini yazmıştır. Bu sadık rüya ve ilahî sevkiyat üzerine Yavuz Selim Han, Mısır’ın fethi için emir vermiş ve sefer hazırlıklarına başlanmıştır.^[81]

Sina Çölü’nde Yaşanan Büyük Mucize

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi sırasında yaklaşık iki bin yıldır geçilemeyen, bir kum deryası ve yanardağ krateri gibi kaynayan korkunç Tih, Sina ve Katya Sahralarını mucize eseri olarak 13 günde geçmiştir. Sina Çölü’nü en son m. ö. 525’te Pers İmparatoru Kambiz’in geçtiği, Cengiz Han ve Timur’un geçemeyip geri döndüğü, sadece Büyük İskender’in deniz tarafından, o da küçük bir kısmından geçtiği bilinmektedir.

Memlukluların yeni hükümdarı Tomanbay, savaş yorgunu olan Osmanlı ordusunun bunca ağırlığıyla çölü geçemeyeceğini ve cehennemi andıran çölün Yavuz’u ve ordusunu hararetiyle yutacağını sanıyordu. Yavuz ise kararlıydı, azmi ve inancı ile çölü geçmeyi plânlıyordu. Şu sözleriyle Tomanbay’a meydan okumuş ve Memluk sultanının uykularını kaçırmıştı: “Vaktiyle bütün dünyanın, alınması imkânsız dediği Konstantiniye’yi (İstanbul) dedemiz Sultan Fatih almıştır. Biz onun torunuyuz ve Mısır’ı mutlaka alacağız. Çünkü İslam milletinin iki başlılığa tahammülü

yoktur. Tih Çölü'nü ne pahasına olursa olsun geçeceğiz. Allah yardımcımızdır.”

Peki, bu mucize nasıl gerçekleşmiş ve imkânsız nasıl başarılmıştı? İşte cevabı: Yavuz Sultan bir gün çölü nasıl geçeceğini düşünürken gece rüyasında Muhyiddin ibni Arabî Hazretleri'ni görmüş ve ondan şu tavsiyeyi almıştır: “Koyun derilerinden su tulumları yap ve develere yükle; askerlerin ağız, burun ve kulaklarını iyice sarsınlar; çünkü çölün kumları çok incedir.”

Muhyiddin Arabî'nin nasihatini tutan, her türlü hazırlığını yapan büyük serdar Yavuz, çöle girmeden önce askerlerine son defa şöyle hitap etmişti: “Ey cennet yolcuları! Ey can kardeşlerim! Bilirsiniz ki Müslüman Türkler muharebe meydanlarında ve bütün ömürlerince yalnız ve sadece Allah Teâlâ'dan korkarlar. Önüne çıkan hiç bir engel onu Allah yolunda cihattan alıkoyamaz. Sizler Cenabı Hakk'ın emirlerine uydukça onun yardımıyla bu çölü geçmek de sizlere nasip olur inşallah.”

Akrep ve yılanın başka canlının yaşamadığı, gece ile gündüz arasında büyük sıcaklık farklarının bulunduğu, kum fırtınasının hiç eksik olmadığı çöle iki üç asırda bir yağmur yağıyordu. Onun için Osmanlı ordusu çölü geçerken su ihtiyacını gidermek amacıyla su tulumlarıyla yüklenmiş binlerce deve hazırlamıştı. Su idareli kullanılıyor, namazlar teyemmüm yapılarak kılınıyordu. Harekât esnasında iki üç asırda bir yağın yağmur ilahî bir ikram olarak Osmanlı ordusunun imdadına yetişmişti. Bu sayede çöl kumu katılaşmış, savaş ağırlıklarının geçmesi kolaylaşmış ve ordunun su ihtiyacı kısmen de olsa karşılanmıştı. Mehmed Hemdemî, Solak-Zâde Tarihi'nde, Osmanlı ordusunun çölde maruz kaldığı büyük zorlukları ve imdada yetişen ilahî yardımını şöyle teyit etmiştir:

“Buraları çöllük ve yakıcı bir kum deryası idi. Katya demekle maruf (bilinen) susuz bir vadiyi Timur Han, hesaba gelmez askerleriyle geçmeye çare bulamamıştı... Menzilleri (mesafeleri) kat' (bitirerek) ve merhaleleri (safhaları) tayyederek (aradan kaldırarak), o sonsuz çöllerin içinden geçildi. “Allah bir şey dilerse sebebini halk eder.”

muktezasınca (gereğince) amel olundu... Ulu Allah'ın kudretiyle uzun bir müddet ve uzak bir vakte kadar gölgesi bol bir bulut yağmura sebep olup, hesaba gelmez ölçüde rahmet yağdı ve seller aktı. Güya cihan padişahının uğurlu kudümleri (ayak basması) ile kum deryasının sıcak ve hararet dolu yüreğine sular serpildi, hevâ (hava) soğukluğa mâyl (eğilimli) ve mansur (muzaffer) askerlerin susuzlukları zail (yok) oldu.”

Ayrıca Sultan Selim'in harekât esnasında bir ara attan inip askerlerin önünde yaya vaziyette gayet mütevazı bir şekilde iki büklüm olarak yürüdüğü ve bu sırada çok heyecanlı ve değişik bir ruh hâli içerisinde bulunduğu da görülmüştü. Fakat kimse bunun sebebini sormaya cesaret edememiş ve Vezir-i Azam Sinan Paşa, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyleri ile bütün ordu atından inerek uzun bir süre beraberce yaya yürümek mecburiyetinde kalmıştı.

Vezirler, kumandanlar ve askerler hayret ve dehşet içinde kalmışlardı.

“Atların bile kanının kaynadığı, zor yürüdüğü bu çölde Sultan, niye atından indi, yürümeye başladı?” fısıltıları ordu içinde dolaşır olmuştu. Her zamanki gibi Hasan Can'a müracaat edilmiş; fakat o da ne olduğunu anlayamamıştı. Nihayet Hasan Can bir müddet sonra fırsatını bulup, cesaretini toplayıp Yavuz Sultan Selim Han'a yaklaşıp şöyle demişti:

“Hayırdır inşallah Sultanım bütün ordu merak eyler; Devletli padişahımız, acep niçin yaya yürürler? diye telaş ederler.” Bu soru üzerine büyük sultan onlara gözyaşları içinde şu karşılığı vermişti: “Hasan görmüyor musun; önümüzde Allah'ın Rasûlü Fahr-i Kâinât Efendimiz (s.a.v.) yürüyor?! O Âlemler Sultanı yaya yürüyüp bize yol gösterirken bizim atla gitmemiz edebe uygun mudur?”

Mukaddes değerlere ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gösterdiği hürmet ve muhabbet sonucunda eriştiği bu ilahî lütuf ve mazhariyetlerin yardımıyla iki bin yıldır kimsenin geçmeye cesaret edemediği çölü, Yavuz ve Osmanlı ordusu işte böyle geçmişti. Yaklaşık 80 bin kişilik ordu ve yüzlerce top ile, Mısır'a kadar olan 2700 kilometrelik yolu günde ortalama 26 km süratle; Sina Çölü'nü ise günde ortalama 45-50 kilometrelik bir hızla 13 günde geçip, El-Mukattam Dağı'nın

etrafını dolaşarak Memluk ordusuna ters istikametten taarruz eden ve Ridaniye’de mevzilenen Tomanbay’ın iki yüzü geçkin sabit ve hareketsiz toplarını etkisiz hale getiren Yavuz Sultan Selim, savaş tarihine geçen muazzam bir başarıya ve zafere işte böyle imza atmıştı.

Büyük bir askerî deha sayılan Napolyon bile, Yavuz’dan üç yüz yıl sonra bu işi başaramamış ve Fransız askerleri susuzluktan çıldırarak birbirlerini vurmuşlardır.

Birinci Dünya Harbi’nde, yeni askerî teknolojinin ve modern tankların sağladığı gelişmiş imkânlarla bile İngilizler bu çölü, ancak 11 bir günde geçilebilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı’nda Hitler, sadece bu çölü geçmek için susuz çalışan “Wolkswagen” motorunu yapmış; fakat yine de Yavuz Sultan Selim’e yetişememiştir. 1967 yılında İsrail, modern tanklar ve vasıtalar kullanarak ve yüksek oranda araç ve tank arızası vererek; çok zorlanmak suretiyle ancak geçebilmiştir.^[82]

Zaferin Sırrı: Yavuz’un Basireti ve Sünnet’e Bağlılığı

Yavuz Sultan Selim Mısır’ı fethettikten birkaç gün sonra esir Memlûk komutanlarından Kurtbay’ı huzuruna getirterek şöyle demiştir:

“Şecaat ve cesaretine cidden hayran oldum. (Sadrazam) Sinan’ıma ve orduma karşı nasıl dövüştüğünü biliyorum. Lâkin şimdi senin şecaat ve cesaretin neye yaradı; sonunda Mısır’ı kaybettiniz.” Memlûk komutanı Kurtbay ise, savaş kaybetmelerinde Osmanlı toplarının teknik üstünlüğünün, kendilerinin bazı yanlış askeri taktik ve stratejilerinin nasıl rol oynadığı hakkında şu ibret verici muhasebeyi yapmıştır:

“Hünkârım, Allah’a şükür şecaat ve cesaretimiz bakidir. Ancak bize ne yaptı ise, ölüm saçan o menfur toplarınız yaptı. Savaşı onlar yüzünden kaybettik. Sultan Kansu zamanında bir Berberî, Venedik’ten yeni bir top getirip ülkemize satmak istedi. Fakat devlet büyükleri, Peygamberimizin, “Kılıç ve ok kullanınız” emrini delil göstererek bu yeni topları almadı. O zaman Berberî, “Yaşayan görecektir ki, bu memleket, bu

toplara sahip bir millet tarafından elinizden alınacaktır.” diye bağırırmıştı. Ne yazık ki, Berberî haklı imiş.”

Yavuz Sultan Selim de, dini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadis ve sünnetini anlama ve hayata geçirmede kendisinin ve Osmanlı’nın üstünlüğünün zaferi kazanmadaki tesirini şu çarpıcı ifadelerle izah etmiştir:

“Kudret ve kuvvet Cenabı Hakk’ındır, amenna. Lâkin Kur’an ve Sünnet’e bu kadar bağlı iken, neden Peygamberimizin, “Düşman silahına aynı silahla mukabele ediniz.” Şeklindeki emr-i şerifini yerine getirmediğiniz? Hazret-i Peygamber’den bu yana 900 sene geçti. O zaman kılıç ve ok devriydi, şimdi top devridir.”^[83]

^[80]. Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, No.3729, vrk.136/a-138/a; İbn Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, Hazırlayan: Şerafettin Turan, Ankara, 1991, TTK Yay.; Gelibolulu Mustafa Ali, Künhü’l-Ahbar, Kayseri, 1997, Erciyes Üniversitesi Yay.; Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-Zâde Tarihi, C.2, Hazırlayan: Vahid Çabuk, Ankara, 1989, s.93, 105-106; Şihâbuddîn Mahmud el-Alusi, Rûhu.l-Meânî, Beyrut 1994, C.1, s.18, C.10, s.154; İbrahim Kafesoğlu, “Kansu Gavri”, İslam Ansiklopedisi, C.6, s.162-165; Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul, 1971, C.5, s.3373; Ahmet Akgündüz, Belgeler Gerçekleri Konuşuyor, İzmir, 1990, C.2, s.29-39; Şefaettin Severcan, Keşfi’nin Selim-nâmesi, Kayseri, 1995, s.20; Erdoğan Pazarbaşı, “Osmanlı Dönemi Kur’an Tefsirlerinde Türklerle İlgili Değerlendirmeler”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, Sayı: 11, s.118-120.

^[81]. Hoca Sadeddîn Efendi, Tâcü’t-Tevârîh, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1979, C.2, s.607-609, 612; Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-Zâde Tarihi, s.101-103; Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, C.2, İstanbul, 1980, s.404; Ziya Nur Aksun, Osmanlı Tarihi, C.1, İstanbul, 1994, s.220-221.

^[82]. Hoca Sadeddîn Efendi, Tâcü’t-Tevârîh, s.609-617; Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-Zâde Tarihi, s.64-69; Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat, Hazırlayan: Neşet Çağatay, Ankara, 1987, C.1-2, s.86, 90; Osman Turan, age,

s.409; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.2, Ankara, 1988, s.288-290; Necdet Sakaoğlu, Bu Mülkün Sultanları, İstanbul, 1999, Oğlak Yayınları, s.123; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, Kayseri, 1999, s.100-110; Mehmet Niyazi, Türk Tarih Felsefesi, İstanbul, 2008, s.253.

[83]. Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-Zâde Tarihi, s.72; Tahsin Ünal, Osmanlı'da Fazilet Mücadelesi, Ankara, 1975, s.68-69; Can Alpgüvenç, Osmanlı'da Abidevî Şahsiyetler, İstanbul, 2008, s.38.

Çanakkale'nin Sır Dolu Manevî Cephesi

ANADOLU'DAKİ VARLIK mücadelemizin en ağır imtihanlarından olan Çanakkale Savaşı'nda destansı bir müdafaa şaheseri sergileyerek tarihimizin en parlak zaferlerinden birini kazanmamızda etkili olan faktörlerin başında hiç şüphesiz “harbin manevî boyutu”nda yaşanan birtakım mucizevî haller veya hâdiseler gelir. Çanakkale'nin “manevî cephesine”, harbi, Osmanlı adına kaleme alan resmî tarihçi Binbaşı Mehmed Nihad şöyle işaret eder: “Harpte asıl olan insandır ve bilhassa maneviyattır. Bunun aksini kabul etmek, Çanakkale müdafaasının cinnet olduğuna hükmetmek demektir.” Bunu, veciz bir biçimde sözcüklere dökenlerden biri de son dönem Osmanlı yazarlarından Cevdet Kerim'dir: “Biri muazzam donanmasıyla, yerlerin şeklini değiştiren büyük toplarıyla, gökyüzünü kaplayan tayyareleriyle, birçok deniz altısıyla, ufuklar arasında bir taarruz ordusu. Diğerinin, bir tek mermiye varıncaya kadar idare ile kullanmak mecburiyeti bulunan, aynı mahrumiyet dolayısıyla yaralandıktan sonra ilk şifa durağı mezar olan kahramanlar ordusu... Bu hâdise, maddenin iman ve vatanperverlik huzurunda iflas edip eğilişinin en canlı bir numunesidir.”

Destan şairi Mehmed Akif de aynı gerçeğe şu manzum ifadelerle parmak basıyor: “Türk askeri ne çelik tabyalar ister ne siner hasmından. Onun göğsündeki kat kat iman, alınabilecek gibi bir kale değildir.” Mustafa Kemal Paşa ise Mehmetçiğin iman gücüyle ördüğü çelik duvarı hangi muazzam ruh hâliyle inşa ettiğini şu hatırasıyla zikreder: “Mütekabil siperler arasında mesafemiz 8 metre, yani ölüm muhakkak! Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına kâmilan düşüyor, ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayan-ı gıpta bir itidal ve tevekkül ile biliyor musunuz? Okumak bilenler ellerinde Kur'an-ı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayan-ı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesi'ni kazandıran bu yüksek ruhtur.”

Hız. Peygamber de Çanakkale'deydi!

Harbin manevî cephesiyle alakalı eksik kalan ve fazla işlenmeyen kesitlerden biri de “Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) harbe katılımları, Mehmetçiğe manevî teşvik ve destekleridir. O’nun davasını yedi iklim üç kıtada bayraklaştıran, Viyana önlerine kadar sancak-ı şerifini taşıyan, “Haremeyn’inin Hizmetkârı” olmayı şeref telakki eden ve nihayet O’na ve kutsal topraklarına sonsuz bir muhabbet ve hürmet besleyen soylu ceddimizi/milletimizi, dara düştüğü bu en felaketli anında “vefalıların en vefalısı” Kutlu Nebi, elbette ki yalnız bırakmazdı. Kim bilir, milletimizin Çanakkale’de yeniden dirilişinde Hz. Peygamber’in “kutsî himmeti” belki de hayat iksiri hükmüne geçmiştir. Bu durum aynı zamanda enbiyalar ve şüheda yurdu mübarek vatanımızın manevî koruma altında olduğunu, başımız sıkıştığında daima “ilahî inayetin” imdadımıza yetiştiğini ispatlayan ebedî delillerdendir. Tarihin sırlarla dolu ikliminde manevî bir yolculuğa çıkmaya ne dersiniz? Bakalım Gelibolu sırtlarındaki ölüm kalım savaşımızın hangi kanlı safhalarında nurlu Nebi (s.a.v.) imdadımıza koşmuş, yardım ve himayesini lütfetmiş!

Yarbay Hasan: “Zahmet Buyurdunuz Ya Resullallah!”

Gelibolu kara savaşlarının başladığı ilk günlerde yarımadanın güneyinde ileri hatlarda bulunan 26. Alayın taburları, kendilerinden dokuz misli kalabalık düşman askerine karşı kahramanca mücadele ediyorlardı. 27 Nisanda Morto Koyu civarından Fransız birlikleri Kerevizdere’ye doğru taarruza geçmişlerdi. Buradaki birliklerimize acil takviye gerekiyordu. Takviye birliklerden 5. Tümene bağlı 17. Piyade Alayı, deniz yoluyla Kilya’ya gelmişti. Yarbay Hasan Bey de birliklerinin önünde atıyla ilerlemekteydi. Hasan Bey, Kerevizdere’de Fransızlarla hemen her gün kanlı çatışmalara soyunacaktı. 11 Temmuz günü de şiddetli siper çatışmaları yaşanmıştı. Mehmetçik, Fransızların taarruzunu püskürtmeyi başarmış, üstelik karşı taarruza geçerek düşman birliklerini siperlerinden söküp atmaya muvaffak olmuştu. Hasan Bey mıntıkada dolaşırken bir Fransız askeri dikkatini çekmiş ve kıpırdanmasından yaralı olduğunu düşünmüştü. Yarbay Hasan, dininin verdiği yüce ahlâk ve şefkat hissiyle yerde yatan

askere düşmanı bile olsa yardım etmek için yaklaştı. Tam yarasının olup olmadığını araştırmak niyetiyle eğilmişken ölü numarası yapan düşman askeri birden elindeki kasaturayı Yarbey Hasan Bey'in göğsüne saplayıverdi. Hasan Bey, göğsünden oluk oluk kan aktığı halde yere yığıldı. Askerler müdahale etmiş, ancak geç kalmışlardı. Hasan Bey'in gözleri buğulanmaya, güzel çehresi solmaya başlamıştı. Birden silkindi ve gözleriyle ufku takip etmeye koyuldu. Gözleri ötelerde seyran eder bir vaziyette, askerlere fısıltıyla "Beni ayağa kaldırınız." dedi. Komutanlarının son emrine uydular ve koltuklarına girerek kaldırdılar. Üstü başı kan içinde son demlerini yaşamakta olan Yarbey Hasan Bey, "Lailahe illallah Muhammedün Resulullah" dedi ve yüzünde derin bir tatlı tebessüm belirdi. Dudaklarından son olarak şu sözler döküldü: "Niçin zahmet buyurdunuz ya Resulallah..." Ruhunu teslim ettiğinde nur yüzünde ince bir huzur çiçeklendi, gözlerini mavi göğün sonsuzluklarına daldırmış, sükûn içinde bulunuyordu.

"Ben Medine'de Değil, Çanakkale'deyim!"

Alasonryalı Cemal Öğüt aktarıyor: Hâdise 1928'de Medine-i Münevvere'de, Cemal Öğüt Hoca ile Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) türbedarı arasında geçer. Piri fâni türbedar, tam bir Osmanlı hayranıdır; Osmanlı ile oturuyor, Osmanlı ile kalkıyor. Hâlbuki ne Osmanlı kalmıştır ortalıkta ne de esamesi. Cemal Öğüt Hoca bir gün dayanamaz sorar: "Niçin bu derece Osmanlı muhabbeti? Neden Allah ve Resulü'nün muhabbeti, Osmanlı'yı sevmeyi gerektirir?" Türbedar, duraksamadan cevap verir: "Osmanlı'yı İslâm namına sevmek için şu hatıram sana yeter de artar!" der ve anlatmaya başlar:

1915 yılı haccına Hindistan ulemasından, Allah dostu bir zat da gelmişti. Hacdən evvel Resulullah'ı ziyaret için Medine'ye teşrif etmişti. Kendisiyle tanıştık ve uzun uzun sohbet ettik. Fakat bir türlü gözünün yaşı, gönlünün kederi dinmiyordu. Bu hüznün günlerce geçmediğini görünce sebebini sordum: "Burası cennet bahçesi, Resulullah'ın mescidi, makamı... Neden bu ziyaret sizi sevindirmiyor; yoksa gözünüzden akan sevinç gözyaşları mı?" Gözyaşları daha da çoğalan Hindistanlı âlim şu cevabı verdi: "Keşke gözyaşlarım gönlümün sevinçlerini yansıtmış olsaydı! Bunca yıl sonra nasip oldu, o

“Güzeller Güzeli’ni” ziyarete geldim. Yanında, yakınında özlem giderecektim. Fakat müşahede ettim ki Resulallah makamında değil... Resulullah niçin burada değil? Yoksa benim kalp gözüm mü körelmiş? Resulallah’ın varlığını neden hissedemiyorum? Hangi hatam, hangi günahım onunla olmaya, onunla dolmaya engeldir? İşte, geldim geleli bu düşüncelerle perişanım!”

Âlim zatın bu sözleri üzerine hayretler içerisinde kaldım ve ne diyeceğimi bilemedim. Bin bir düşünce içinde bir şey söylemeden yanından ayrıldım. Bu düşünceler içerisinde geç vakitte yatağa uzandım ve gece rüyamda Hz. Peygamber’i gördüm. Gün boyu kafamı meşgul eden düşünceler, şimdi Hz. Peygamber’in açıklamasıyla dağılacaktı. Hz. Peygamber (s.a.v.) bana şunları söyledi: “Evet, hissedilen doğrudur. Ben şimdi Medine’de değilim, Çanakkale’deyim... Çok zor durumda olan asker evlatlarımı yalnız bırakmaya gönlüm razı olmadı. Şimdi onlara yardım ediyorum.”

Hintli Âlimden Menderes’e: “O, Sizi Çanakkale’de Ruhaniyetiyle Korudu!”

Yukarıdaki olayla bağlantılı olarak bir de Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanlarından Adnan Menderes’in başından geçen şu hâdiseye nazar edelim: Menderes, 1955’te Hindistan’a bir resmi ziyaret düzenler. Ülkedeki temaslarını tamamladıktan sonra, Hintli yetkililere, büyük bir âlim zatı ziyaret edip duasını almak istediğini bildirir. Hâlbuki bu Hintli âlim yanına gelen çoğu kimseyi kabul etmemekte ve görüşmeden geri göndermektedir. Bir hayli yol alıp müşkülât çekildikten sonra âlimin uzlet mekânına varılır. Kendisine, Türkiye’nin başbakanının ziyarete geldiği haber verilir. Âlim zat gelenleri kabul eder, ama pek de hoşnut değildir. Menderes uzaklardan geldiklerini ve kendisinden dua talep ettiklerini söyler. Hintli âlim söylenenlere itibar etmez ve asıl dua merkezinin İstanbul’da “Eba Eyyub el-Ensari”nin makamı olduğunu söyler ve ekler: “O, Resulullah’ın mihmandarıdır, seçkin sahabelerinden biridir... İstanbul’un manevî fatihi ve sahibidir. Böyle bir yâriniz varken ta buralara dua için gelmeniz uygun mudur? Sen git, o mübarek zatın himmetini iste, onun şefkat ve şefaatine sığın... Biz onun ayağının tozu

bile olamayız. Siz, Güzeller Güzeli'nin himayesini görmüş bir millete mensupsunuz. O, sizi Çanakkale'de, İstiklâl Harbi'nde ruhaniyetiyle korumuştur. Bunun şuurunda olunuz..." Menderes'le konuşan bu büyük Hintli âlim kimdi? Tahmin edileceği gibi, 1915 yılında hacca giden ve Medine'de Hz. Peygamber'i makamında müşahede edemeyip, günlerce gözyaşları içerisinde ıstırap çeken o Hintli âlimden başkası değildi.

“Yetiş Ya Muhammed Kitabın Gidiyor!”

Dr. Hikmet Arda naklediyor: Edirne'deki 2. Alayın 3. Tabur doktoruydum... 1. Tabur Kumandanı Binbaşı Lütfi Bey, uzun boylu, zayıf ve babacan bir zattı... Bir hafta sonra biz de Çanakkale'nin yolunu tuttuk. Artık harp sahasında girmiştik. Seddülbahir ve Kerevizdere'de bize ayrılan siperleri teslim aldık. Siperlerimiz, düşmanınkilere çok yakın, bazen birbiri içine girmiş vaziyetteydi. Sargı yerim, diğer harp sahnelerinde olduğu gibi geride değil, harp sahası olan siperler arasındaydı. Seddülbahir'de bizim karşımızda Fransız kıtaları vardı... Bir gün, gene bir ölüm kalım harbine tutuşmuştuk. Düşman askerleri sel gibi hücumla kalktılar. Karşılık vermemiz fayda etmiyordu. Esir kaldım... Kaç dakika geçti hatırlamıyorum, müthiş bir “Allah, Allah!” nidası kulaklarımızı yırttı. Başlarında, o mütevazı ve dindar kahraman, 1. Tabur Kumandanı Binbaşı Lütfi Bey... Askerlerin başına geçmiş ve “Yetiş Ya Muhammed! Kitabın gidiyor!” diye naralar atarak askerleri heyecana getirip ileri atılmıştı. Peşine takılan kükreyen aslanlarla siperlerimizi tekrar düşmandan geri almıştı... Korkunç bir rüyadan uyanır gibiydik. Alay kumandanımız, Lütfi Bey'e itimat ve sevgisini şöyle açıkladı: “İşte görüyorsunuz, himayemi çok gördüğünüz ve serzenişte bulunduğunuz bu zatı, ben bugün için tuttum.” Sonra haber aldım ki Binbaşı Lütfi Bey, Çanakkale'den sonra gittiği İran'da şehit olmuş. Allah rahmet eylesin..."

Peygamberimiz'den Gazi Halil'e: “Selam Olsun Kardeşlerime!”

Şimdi de Araştırmacı Hüseyin Maltepe'nin, 1994 yılında 110 yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşan, Çanakkale'nin Haliloğlu

Köyü’nden, Çanakkale gazisi Halil Koç dedenin ağzından işittiklerine kulak kesilelim: Babam onun köyüne yakın bir köydendi; ben de kendisini tanırım, elini öpme şerefine nail oldum. Aksakallı, nur yüzlü, o yaşında bile bastığı yere sağlam ve şerefle basan birisi... Ruhunu teslim etmeden önce ağzından çıkan son sözleri şöyleydi:

- Beni iyi dinle evladım, bu sözlerim sana vasiyetimdir. Bir gün gelecek, bu şehit arkadaşlarımın üzerine ziyarete gelenleri, bu topraklar almayacak. Bu millet geçmişini tanıyacak, tanıyınca tekrar gelecek. Ben Peygamber Efendimiz’le (s.a.v.) görüştüm bana dedi ki:

- Kardeşim Halil! Çanakkale’de şehit düşen o şühedanın üzerine ziyarete gelenlere benden selam söyle... Onlar benim müjdeme layık olan ve kardeşlerim dediğim insanlardır.

Bu selamı sakın unutma! Gelen bütün ziyaretçilere bu selamı ilet!

İkbal’in O’na (s.a.v.) Sunduğu Kan

Şair Nedvi Ebul Hasan anlatıyor: Lahor’da bir meydanda ciddi bir toplantı olmuştu, sayılamayacak kadar kalabalık vardı, heyecan son haddine gelmişti. Trablusgarp işgal edilmişti ve arkasından Çanakkale’ye geçilecekti. Lahor halkı sırtlarındaki elbiselerine kadar, evlerindeki bakıra kadar çıkarıp verdiler. “Osmanlı’nın, Mehmetçiğin imdadına” diyorlardı, vagonlara yükleyip gönderiyorlardı. Konuşma kürsüsü hazırlanmıştı. Nazarlar bir tarafa teveccüh etti (yöneldi), belli ki büyük bir âlim, şair geliyordu. O gelen insanda bütün bir milletin ıstırabını çekmenin havası saklıydı, iki büklümdü. Konuşma kürsüsüne çıktı. Çok belagatli (edebî) ve tatlı konuştu, insanları coşturmuştu. Müslümanlara yardım etmenin faziletini anlatıyordu: “Bu zaman hengâmesi (ortamı) bana ağır geldi, pılımı pırtımı toplayarak bu dünyadan göçtüm. Hayatımı, akşam ve seher sınırlarında geçirdim. Ama dünyanın eski düzenini öğrenemedim. Melekler beni Hz. Peygamber’in huzuruna götürdüler, rahmet ayetinin sahibinin önüne çıkardılar. Hz. Peygamber buyurdu: “Ey Hicaz bahçesinin bülbülü! Senin her goncan, senin terennümünün ateşiyle ısındı; senin gönlün aşk şarabıyla coşkundur. Senin

coşkunluğun Allah’a secde ve niyazda bulunmaktır. Senin, dünyanın alçaklığından göklere doğru uçtuğun zaman melekler sana yüksekliğin sırrını öğrettiler; cihan bahçesinden çıkıp bana bir koku gibi yaklaştın. Söyle bana ne gibi bir hediye getirdin!” dedim: “Ya Muhammed! (s.a.v.) Dünyada yok rahatlık, bütün özlemlerimden ümidi kestim. Varlık âleminde binlerce gül, lale var; ama ne renk ne koku; hepsi vefasızdır. Yalnız bir şey getirdim kutlanmış tekbirle bir şişe kan ki eşi yoktur cennette bile! Bu senin ümmetinin namusu, vicdanıdır. Bu, Trablusgarp (Çanakkale) şehidi Mehmetçiğin kanıdır.”[84]

[84]. M. İhsan Gençcan, Çanakkale Savaşlarından Kan Çiçekleri, İstanbul 2003, s.123-127; Vehbi Vakkasoğlu, Bir Destandır Çanakkale, İstanbul 2004, s.101-114; Muhammed İkbal, Esrarı Hodi, Çev: A. Nihat Tarlan, İstanbul 1958, s.7; Talha Uğurluer, Çanakkale Savaşları, İstanbul 2003, s.141-157; Mevlanzâde Rifat, Türk İnkılabının İçyüzü, Haz: M. Hasırcı, İstanbul 1993, s.156; H. Hüseyin Maltepe, Çanakkale Kaybettikleri İle Kazananlar, İstanbul, 2003, s.78-79.

Osmanlı'da Esrarengiz Olaylar

İNSANLIK TARİHİNİN eşine az rastlanır en muhteşem ve en uzun ömürlü devletlerinden birini kurma şerefine erişen cihan sultanı Osman Gazi, bütün benliğini, varlığını, varını yoğunu “İlâ-yı Kelimetullah” davası uğruna adamıştı. Bunu en büyük zenginlik kabul etme anlayışı içerisinde “Dünyada garip bir yolcu gibi ol!” hadis-i şerifi gereğince fevkalade mütevazı, dupduru bir hayat sürmüştü.

Cihan Devletinin Kurucusunun “Garip” Mirası

Osman Gazi, 25 yıllık beyliğinin sonunda arkasında, Aşıkpaşazâde gibi klasik Osmanlı kaynaklarının kaydettiğine göre şu garip mirası bırakmıştı: Denizli bezinden sarıklık bez, Alaşehir dokumasından sancaklar, kını ve kabzası sade bir kılıç, bir tikreş, bir mızrak, bir sırtlak telekesi (bir elbise), bir çift sokman çizme, bir kat elbise, bir tuzluk, bir kaşıklık, Sultanönü’nde ve Yenişehir’de sekiz at, konuklar için beslediği (100 kadar) iki koyun sürüsü. Nişancı Mehmed Paşa’nın da belirttiği üzere altını, gümüşü ve akçesi ise hiç yoktu. Meşhur Avusturyalı tarihçi Hammer’in bu konudaki değerlendirmesi oldukça manidardır: “O’nun hakkında kesin bildiğimiz fakirane mirası ve sade giyimidir. Ne altın bıraktı ve ne de gümüş. Osman’ın libası, İslâm’ın ilk muhariplerinin elbiseleri gibi sade idi. Ve bir beyaz sarık sarardı. Geriye cübbesi, sarığı ve birkaç ipekli kırmızı sancak bıraktı.” Modern dönem Osmanlı tarihçisi Ahmed Cevdet Paşa’nın tespitleri de gayet düşündürücüdür: “Sultan Osman vefat ettiği sırada hiç parası yoktu. Para biriktirip mal toplamaya hiç heves etmedi. Bıraktığı şeyler silah, birkaç at, bir iki parça elbise ve koyunlardan ibaretti. Çok cömertti. Yetimlere, dullara yedirip içirmesi çoktu.” Miras hesaplanıp dökümü yapıldıktan sonra oğlu Alâeddin Bey, Orhan Bey’e şu ibretli sözü sarf edecekti: “Atlar hükümdara kalır. Koyunlar devlet malı olur; bunları babam gaza için saklamıştır. Geride bir şey yok ki paylaşalım!”

Fransızlarda Osmanlı Korkusu

Yıldırım Beyazıd, 1396'daki Niğbolu Zaferinde 130 bin kişilik Haçlı ordusunun 100 binini yok ederek öylesine ağır bir darbe indirmiş ve öylesine unutulmaz bir ders vermiştir. Meselâ Fransızlar bu durumdan etkilenerek 1397 yılı Ocak ayını “millî matem” günü olarak ilan edecek ve bundan sonra bir daha da kolay kolay Osmanlı'nın karşısında çıkmaya cesaret edemeyecekti.

Kadı: ‘Oturma Begüm!’

Sultan Fatih, Fatih Camii yapılırken iki mermer sütunu üzer arşın fazla kesip kısaltan mimarbaşının ellerini kestirmişti. Mimar da Fatih aleyhine dava açmış ve mahkemelik olmuştu. Mahkeme çağrısı sultana ulaşınca hiç yüksünmeden icabet etmiş ve hissiyatını “emir şer’i şerif’indir (şeriat)!” ifadesiyle sergilemişti. İstanbul kadısının huzuruna çıkınca usulü bilmediğinden başköşeye geçmek istemişse de hemen kadının ihtar ve ikazına maruz kalmıştı: “Oturma Begüm! Hasmınla kanunen yüzleşip onunla aynı şekilde ayakta dur!” Kadı, haksız ve hükümsüz el kestirdiği için Fatih’in de ellerinin kesilmesine hükmetmişse de mimarbaşı kısas talep etmediği için padişah, günde 10 akçe tazminatla paçayı kurtarmıştı. Hatta Fatih, kısastan yakayı sıyırması sebebiyle tazminatı kendi rızasıyla 20 akçeye çıkarmıştı. Osmanlı'nın gecikmeyen ve hakkın lâıykıyla yerini bulduğu gerçek adaletinden işte altın bir tablo ve Fatih'in kahredici gücüne rağmen, boynunun kıldan daha ince olduğu adalet işte sonsuz saygı ve bağlılığı...

Osmanlı'nın Mucit Topçu Padişahları

Havan topunu İstanbul'un fethi esnasında ilk defa döken ve kullanan Fatih olmuştu. Surları dövüp yıkan o büyük topların (Şâhi gibi) balistik hesaplarının yapımı ve dökümünü ise Türk ustalarla beraber üstlenmişti. Bunları ilk kez Macar topçu Urban'ın döktüğü eksik bir bilgidir. Doğrusu, Osmanlı tophanesinde iş bulan Urban'ın bir top döktüğü ve ilk atışta parçalanması neticesinde kendisinin de can verdiğidir. Dolayısıyla fetih sırasında kullanılan toplar öz be öz Türk ustalarının (Musluhiddin Efendi, Sarıca Sekban ve tabii ki Fatih) yapımıdır. Diğer taraftan tarihte ilk içi yivli topu

1868’de Almanlar değil, bundan asırlar önce Sultan II. Beyazıd icat etmişti. Oğlu Yavuz, giriştiği fetihlerin (Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye) çoğunu babasının döktürdüğü toplar sayesinde kazanmıştı.

Topkapı’dan Dolmabahçe’ye Osmanlı

Osmanlı’nın yükselme dönemine girdiği Fatih zamanında klasik Türk mimarisine göre gayet sade ve gösterişsiz bir şekilde imar edilen Topkapı Sarayı, zirveye erişmenin en mühim alâmetlerinden birisidir. Buna karşın Abdülmecid zamanında Avrupa’dan alınan dış borçlarla Batı tarzı mimariye göre 9 ton altın, 41 ton gümüş kullanılarak fevkalade şaşaalı ve şatafatlı bir biçimde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı ise çöküşün en çarpıcı işaretlerinden birisi olacaktı.

Toplumsal Huzurda Osmanlı’nın Neresindeyiz?

Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı çatısı altındaki milletler o kadar çok huzur ve refah içerisinde yaşıyorlardı ki bu devirde bir Müslüman’ın, günlerce dolaştıktan sonra yıllık zekâtını verebileceği bir tek fakir dâhi bulamadığını, tarihçiler ifade etmektedir. Bunun üzerine bu Müslüman’ın, zekâtının tutarı olan parayı bir keseye koyarak İstanbul Cağaloğlu’ndaki bir ağaca asıp, üzerine de şu ilginç sözleri yazdığı rivayet edilmektedir: “Müslüman Kardeşim! Bütün aramalarım rağmen memleketimizde zekâtımı verecek kimse bulamadım. Eğer muhtaç isen, hiç çekinmeden bunu al.” Bu kesenin o ağaçta üç ay kadar asılı kaldığı söylenmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise, hükümdarlık yaptığı 46 yıl boyunca, başşehir İstanbul’da, yılda ortalama sadece 1 cinayet işlendiği görülmüştür. İstanbul’un 1835 yılına kadar dünyanın en büyük şehri sayıldığını göz önünde bulundurmak gerekir. Osmanlı’da saadet, emniyet ve güvenin ne denli kök salmış olduğunu gösteren, zirve çağından işte iki muhteşem misal. Nereden nereye geldiğimizin hesabını varın siz yapın.

Dünyanın İlk Standartlar ve Tüketiciyi Koruma Kanunu

II. Beyazıd devrine ait mühim kanunların başında Bursa, İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunnameleri gelir. Örfî hukuk ve İslâm hukuku alanında otorite olan Mevlâna Yaraluca Muhyiddin tarafından 1502 ila 1507 arasında hazırlanan bu kanunların tarihe geçen en önemli özellikleri, dünyanın en mükemmel ve en geniş belediye kanunu olmasıdır. Ancak bu kanunların özellikleri bunlarla bitmez. Ayrıca dünyada ilk tüketici haklarını koruma kanunu, ilk gıda maddeleri nizamnamesi, ilk standartlar kanunu ve ilk çevre nizamnamesi olma özelliğine de sahiptir.

‘Haremeyn’in Hadimi’ Sözü’nün Hikâyesi

Yavuz Sultan Selim, Şam’ı fethedince Cuma namazını kılmak için şehrin en büyük camiine gitmişti. Camide tarihî bir gün yaşanıyordu. İlk defa hutbede Sultan Selim’in adı okunacaktı. İmam ise hutbeye çıkınca uzun uzun sultana bakıyor ve baktıkça da heyecanı daha fazla artıyordu. Sıra adını anmaya geldiğinde imamın titrek sesi nihayet yükseldi: “Cihan Sultanı Hâkimü’l Haremeyn (Mekke ve Medine’nin hâkimi) Sultan Selim Han.” İmamın hutbesini bitirmesine fırsat vermeden hemen Sultan Yavuz’un sesi duyuldu: “Hayır! Biz mukaddes yerlerin hâkimi değil, hadimiyiz (hizmetkârı, bekçisi). Hutbe böylece değiştirilsin.” Ve imam hutbeyi öylece değiştirip okudu.

Yavuz’un Alçak Gönüllülüğü

Günde üç saat uyuyan, tahta kaşıkla tek çeşit yemek yiyen Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, herhangi bir saray halkından ayırt edilemeyecek kadar sade giyinirdi. Hem Yavuz hem Kanuni döneminde çeşitli devlet kademelerinde mühim hizmetler gören Celalzade Mustafa Efendi, Yavuz’un bu vasfı hakkında şu malumatı aktarıyor: “Mal, mülk ve cevherin onun yanında hiçbir kıymeti yoktu. Taç ve tahttan ar ederdi (utanırdı). Fakirlere yaraşır elbise ve kisveler seçip, atlas ve altın yaldızlı ipekli, sırmalı ve gösterişli giyeceklerle önem vermezdi.” Bir defasında bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi: “Vezirlerin ve beylerin süslü giyinmeleri, padişahlara saygıdan ileri gelir. Biz kime şirin görünmek için süslü

giyinelim ki? Bizim padişahımız Allah (cc) vücudun dışına değil, içindeki cevhere (imana) bakar.”

Yavuz Sultan Selim dindarlıkta o kadar ileri gitmişti ki Mısır’ı fethedip halifelik unvanını ilk kez kullandığı zaman bile gurur ve kibire kapılmamıştı. Secdeye kapanarak sarf ettiği şu sözler bunun en büyük delilidir: “Mülk Allah’ındır! Şayet benim veya başka bir kimsenin yeryüzünde parmak ucu kadar toprağı olsa, bu, Allah’a eş koşup, hâşâ, O’nunla ortaklık etmek değil midir?” Aynı sözün diğer bir versiyonu da şöyledir: “Zafere ancak Allah’ın yardım ve dilemesiyle ulaşılır. Zafer ve başarılarda parmak ucu kadar dahi olsa “ben yaptım” demek şirk olur.” Başka bir zaman kendisine dünya haritası gösterildiğinde ise dudaklarından şunlar dökülmüştü: “Dünya bir padişaha yetecek kadar bile geniş değilmiş!”

Yavuz’un Âlime Hürmeti ve ‘Çamurlu Kaftan’ Vasiyeti!

Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı ordusunu, Mısır seferi dönüşünde Adana’da yoğun bir sağanak yağış ve çamur deryası karşılamıştı. Yağmurun durmasıyla birlikte ordu yeniden yola koyulmuştu. Yavuz, geleceğin şeyhülislâmı ve tarihçisi (meşhur “Tevârih-i Âl-i Osman”ı yazmasına Yavuz vesile olmuştu) Molla Kemal Paşazâde ile beraber ilerliyordu. Kemal Paşazâde’nin atı bir ara tökezlemiş, büyük âlim de düşmekten kıl payı kurtulmuştu. Fakat atının ayağından sıçrayan çamurlar padişahın kaftanına sıçramıştı. Celalli olmasıyla meşhur Yavuz’un hiddetinden endişelenen Kemal Paşazâde, korkusundan ne yapacağını şaşırarak, padişahın tekrar tekrar af ve özür dilemişti. Mollanın üzgün ve korkuya kapılmış olduğunu gören büyük hünkâr, kaftanındaki çamurları telaşla temizlemeye çalışan nedimlerine seslenerek, “Bırakın temizlemeyin” emrini verdi. Sonra lalasına dönerek herkesi hayret ve hayranlığa sevk eden, Osmanlı’nın ilme ve âlime hürmet ve alakasını şahikalaştıran şu tarihi sözleri sarf etti: “Lala, bu kaftanımı saklasınlar ve öldüğümde sandukamın üzerine koysunlar. Ulemanın atının ayağından sıçrayan çamur bizim için büyük nişandır. Bu benim için en büyük şereftir.”

Haram Yemeyen Ordu

Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi'ne giderken Gebze yakınlarında bağlık-bahçelik bir arazide mola verir ve bütün askerlerin heybelerini aratır. Ancak hiçbir askerin heybesinde meyve cinsinden herhangi bir şeye rastlanmaz. Buna çok sevinen Sultan Selim Allah'a şöyle dua eder: "Allah'ım sana sonsuz şükürler olsun! Bana haram yemeyen bir ordu lütfettin. Eğer askerim içinde tek bir kişi dâhi, sahibinden izinsiz bir meyve koparıp yeseydi ve ben bunu haber alsaydım, Mısır seferinden vazgeçerdim."

Kanuni'nin Kanuniliği ve İnsanlığı

Kanuni Sultan Süleyman, Süleymaniye Camii'ni inşa etmek için yer aramış ve şimdiki tepeyi uygun bulmuştu. Fakat arsa sahiplerinden bir Yahudi, evinden memnun olduğunu ve bütün Haliç'i gördüğünü öne sürerek fiyat ne kadar yükseltirse de satmaya yanaşmamıştı. Durum padişaha arz edildiğinde buna dinin izin vermediğini söyleyip şeyhülislâma danışılmasını salık vermişti. Şeyhülislâm ise şu kararı verecekti: "Yahudi'nin mülkiyet hakkına kesinlikle dokunulamaz." Bütün iş, bizzat padişahın gidip Yahudi'yi razı etmesine kalmıştı. Hâlbuki padişah, dünyanın en muazzam devletinin sultanıydı ve istese ülkeler fetheden bir fermanıyla Yahudi'nin kulübeciğini başına geçirebilirdi. Ancak o yüce hünkâr buna tenezzül etmedi ve gidip Yahudi ile konuştu. Sonunda, başka yerde ev ve arsa vermeye ikna ederek inşaatın önündeki büyük engeli de böylelikle kaldırmış oldu. İşte şerefli ecdadımızın sergilediği insanlık anlayışı ve kanunun her daim üstün olduğu mükemmel nizam.

Yine bir gün İstanbul'un kenar semtinde oturan yaşlı bir kadın, Kanuni'nin huzuruna gelip evinin soyulduğunu ve bundan kendisinin mesul olduğunu söyleyince padişah hiddetlenerek şöyle der: "Bana bak kadın! Sen niçin bu kadar uyku uyudun da evinin soyulduğunu duymadın!" Kadın ise şu ibretli karşılığı verir: "Padişahım, biz seni uyanık bilirdik, onun için evimizde rahat uyuyorduk!" Bu cevaptan çok etkilenen Kanuni, kadına hak verecek ve çalınan malların bedelini hazineden ödeme yoluna gidecekti.

Muhteşem Süleyman Zamanında Muhteşem Osmanlı İnsanı

Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı'da huzur, emniyet ve güven kök saldı ve tüm ülke sathına yayıldı. Bununla ilgili bir Avrupalı yazar, İstanbul'da yaşanmış şöyle çarpıcı bir hadise anlatıyor:

Arkadaşım içinde bin kuruş bulunan bir torbayla İstanbul'un Beyoğlu semtine gidiyordu. Tophane İskelesi'ne çıkarken torba yırtıldı. Paralar rıhtıma dağıldı. Bazıları da denize düştü. Çevreden görenler, arkadaşımın yardımına koştular. Herkes bulduğu parayı torbaya doldurdu. Paranın sahibi şaşkınlık, hatta endişe içindeydi. Paralarının çalınacağından korkuyordu. Fakat denize düşen paraların bile çıkarılıp kendisine teslim edildiğini görünce hem rahatladı hem hayret etti. Bütün paraları toplanmıştı. Kendisine yardım edenlere şöyle teşekkür etti: “Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum! Bana büyük bir iyilikte bulundunuz. Bu soğukta denize dalıp paralarımı çıkardınız. Bir sürü zahmete katlandınız. Bu iyilikleriniz karşılıksız kalmamalı. Size borcumu ödemem lazım.”

Elini torbaya atıp, yardım edenlere para vermek istedi. Ama hepsi de itiraz etti: “Bize hiçbir borcun yok. Biz sadece vazifemizi yaptık. Kim olsa aynı şeyi yapardı...” Arkadaşım hayretler içinde kalmıştı: “Ama nasıl olur? Bunca iyilik, karşılıksız yapılır mı?” Yardımseverlerden biri cevap verdi: “Neden olmasın? İnsanlık, yardımlaşmayı gerektirir. Hem ne yaptık ki!” Arkadaşım defalarca teşekkür ederek oradan ayrıldı. Evine döndüğünde hâlâ olayın şoku üzerindeydi. Aceleyle torbayı boşalttı ve paralarını tek tek saydı. Bir kuruşu bile eksik değildi. Osmanlı Müslümanlarının bu asil davranışı karşısında şöyle düşündü: “Halkın en fakir kesiminde bile incelik ve yardımseverliğin bu derece yaygın olması, Osmanlıların ahlak ve medeni hayatta, bütün dünyaya en büyük örnek olduğunun delilidir.”

Kanunî'nin Zafer Sırri

Sultan Süleyman, haçlı saldırılarına son vermek için ordusuyla bir Avrupa seferine çıkmıştı. Ordu, ağır ağır ilerliyordu. Yol dar olduğundan, ordu mecburen bağların içinden geçiyordu.

Hava da çok sıcaktı. Asker susuzluktan adeta kavruluyordu. Osmanlı ordusu güzel üzümleri olan bir bağdan geçiyorlardı. Askerin biri dayanamayıp, bağdan bir salkım üzüm kopardı. Bununla biraz olsun susuzluğunu giderdi. Sonra da, asma ağacına yediği üzümün parasını ödemek için normal fiyatının çok üzerinde bir para kesesi bağladı. Ve yoluna devam etti. Çok geçmeden mola verildi. Askerler, kan ter içinde bir köylünün koşarak geldiğini gördüler. Hristiyan köylü ısrarla Padişah ile görüşmek istiyordu. Köylüyü Kanunî'nin huzuruna götürdüler. Kanunî, telaşlı köylüye sordu: “Nedir bu hâlin, kan ter içinde kalmışsın, yoksa askerlerim sana zarar mı verdi?” Köylünün verdiği cevap şu oldu: “Efendim, ben şikâyet için değil memnuniyetimi bildirmek için geldim. Böyle bir askeri, böyle bir komutanı tebrik etmemek insafsızlık olur.”

Kanunî tekrar sordu: “Askerlerim sizi memnun edecek ne yapmışlar?” Köylü şu karşılığı verdi: “Askerleriniz bağdan geçtikten sonra, asmanın dalına bağlı bir kese gördüm. İçini açtığımda para vardı. Dikkatli baktığımda, bir salkım üzümün koparıldığını gördüm. Anladım ki koparılan üzümün parası olarak bırakılmış. Sizde böyle güzel ahlâklı asker olduğu müddetçe sırtınız yere gelmez.” Kanunî, derhal o askerin bulunmasını emretti. Hristiyan köylü, Osmanlı Padişahı bu askere ne gibi mükâfat verecek diye merakla beklemeye koyuldu. Nihayet asker bulundu. Kanunî'nin huzuruna getirildi. Kanunî, askeri şöyle azarladı: “Niçin izinsiz iş yaparsın? Parası verilmiş olsa bile, sahibinden habersiz mal almanın dinimizde doğru olmadığını bilmiyor musun?” Sonra da şu emri verdi: “Bu asker derhal ordudan uzaklaştırılsın!” Padişahın sergilediği davranışa çok şaşırان Hristiyan köylü heyecanla Kanunî'ye sordu: “Ben bu askerin mükâfatlandırılması için gelmiştim, cezalandırılmasını amaçlamıyordum. Siz ise onu cezalandırdınız. Bunu neden yaptınız?” Kanunî'nin verdiği cevap, Osmanlı'nın kazandığı zaferlerin sırrını ve dünyaya nasıl hâkim olduğunu açıklayacak muhteşemlikteydi: “Kursağında, haram lokma bulunan bir askerle zafer kazanılmaz. Bunun için ordudan attım. Eğer aldığı üzümün parasını bırakmamış olsaydı, zalimlerden olurdu. İşte o zaman kellesini bile zor kurtarırdı...”

Kanunî'nin Yenilmez Ordusu!

Osmanlı ordusu, Kanunî zamanında yine bir sefer sırasında Belgrat yakınlarında mola verdi. Askerler, susuzluklarını gidermek, abdest almak için çeşme arıyorlardı. Bir manastırın yakınında çeşme buldular ve ihtiyaçlarını giderdiler. Manastırın rahibi, birkaç rahibeyi iyice süsleyip, çeşmenin başına gönderdi. Osmanlı askerlerinin tutumunu izleyecek ve onları deneyecekti. Acaba Hristiyan devletlerin askerleri gibi kadınlara saldırıp zarar verecekler miydi? Osmanlı ordusu da Hristiyan ordular gibi miydi? Bunu çok merak ediyordu. Kadınların geldiğini gören Osmanlı askerleri, hemen çeşmenin başından çekildiler. Sırtlarını tamamen kadınlara döndüler. Süslü kadınlara yan gözle bile bakmadılar. Bu durum kadınlar çeşmenin başından gidene kadar sürdü. Çeşme başında yaşananları uzaktan ibretle seyreden rahip, hem şaşıtı hem hayran kaldı. Merakını gidermiş ve beklediği cevabı almıştı. Osmanlı askerleri, rahibin ahlâk imtihanından başarıyla geçmişlerdi. Rahip, hemen o bölgeden sorumlu Haçlı komutanına bir mektup yazdı. Mektubunda Osmanlı'yı ve namuslu, ahlâklı, yiğit askerlerini şöyle övdü: “Siz bu ordu ile nasıl başa çıkabilirsiniz? Bunlar kadına-kıza, mala-mülke önem vermiyorlar. Bütün mal ve mülklerini feda ederek, Allah yolunda savaşıyorlar. Herkese karşı iyi davranıp, kimseye zulmetmiyorlar. Siz onlardaki bu özellikleri ortadan kaldırmadan, onlarla savaşırsanız, canlarınızdan ve mallarınızdan mahrum kalacağınız açıktır. Kendinizi ölüme atmayınız!..”

Osmanlı'nın Çiçekleri ve Kanunî'nin Hoşgörü Kanatları

Vezir Rüstem Paşa, dünya üzerindeki bütün dinleri ve başka dinlere bağlı milletleri İslam Dini altında birleştirmek isteğini taşıyordu. Bu düşüncesini bir gün Kanunî Sultan Süleyman'a açtı. Kanunî Sultan, paşaya yerden bir çiçek beğenmesini söyledi. Paşanın seçtiği çiçeği eline aldı ve uç yapraklarını teker teker kopardı. Sonra çiçeğin üzerinde kalan tek renkli yaprağın hoşuna gidip gitmediğini Rüstem Paşa'ya sordu: “Hangisi daha güzel ve doğal? Tek renkli çiçeği mi beğendin, yoksa çok renkli çiçeği mi?” Rüstem Paşa tereddüt etmeden ve

fazla düşünmeye gerek görmeden cevap verdi: “Sultanım, elbette ki çok renkli çiçek daha hoş ve cezbedici!” Paşanın cevabı, tam da Kanunî’nin beklediği cevaptı. Son sözünü artık rahatlıkla söyleyebilir ve gerekli mesajı vezirine iletebilirdi: “Dinler ülkemde bu çiçek gibidir. Bütün inançlar bu çiçeğin renklerini oluşturur. Ama tabii ki, İslam çiçeği bütün çiçeklerden daha üstün ve güzeldir! Allah’ın da sevdiği ve insanlar için tercih ve tavsiye ettiği de İslam çiçeğidir.”

Kanunî’nin Fransa’ya Kestiği Dans Cezası

Fransa’da dans icat edildiği zaman, Osmanlı elçisi durumu hemen Kanunî’ye bildirdi. O da Fransa’yı titreten muhteşem bir mektup yazdı. Kanunî’nin kendisi gibi muhteşem, Fransa’yı sarsan ölümsüz mektubu şöyleydi: “Ben ki, 48 krallığın İmparatoru Kanunî Sultan Süleyman’ım. Elçimden aldığım mektupta, memleketinizde dans adı altında, kadın erkek birbirine sarılarak, açıkça halk önünde oynadığını işittim. Sınır olmamız dolayısıyla bu rezaletin memleketime bulaşması ihtimali doğrultusunda, mektubum elinize ulaştığından itibaren, bu rezalete son verilmediği takdirde, ordumla bizzat gelip, bu rezaleti ortadan kaldırmaya gücüm var!” Mektup o kadar etkili oldu ki, Fransa’nın geri adım atmaktan başka şansı kalmadı. Hatta Kanunî’nin sert uyarısı üzerine Fransa’da dans, tarihçilerin yazdığına göre tam yüz yıl yasaklandı.

Yavuz ve Kanuni’nin Osmanlı’nın Geleceğinden Endişeleri ve ‘Neme Lazım!’ın Sırrı

“Acem ve Arap Fatihi”, “Ufukların Sultanı” Yavuz Sultan Selim, zaferle neticelenen İran ve Mısır seferlerinden sonra Osmanlı’nın İslam Âlemi’nin lideri ve hamisi pozisyonunu elde etmesinin verdiği hazla bir gün Vezir-i Azam Piri Paşa’yı yanına çağırır ve şöyle der: “Allah’ın emri ile Mısır’ı feth eyledik; Hadimül Haremeyn unvanı ile muazzez olduk. Her gittiğimiz tarafta fetihler nasip oldu ve emrimize muhalefet edecek kimse kalmadı. Bu vaziyette devletin zevali (yıkılması) ihtimali var mıdır?” Vezir-i Azam Piri Paşa ise şu hikmet dolu cevabı verir: “Yüce cetlerinizin koydukları kanun ve kaideler icra olundukça bu devletin zevali muhaldir (imkânsızdır).

Evlatlarınızın hilafeti zamanında akılsız vezir-i azam tayin olunur; rüşvet kapıları açılarak mansıplar (vazifeler) ehline verilmez; devlet işlerinde kadınların hükmü yürürse o zaman bu devletin ihtilali mukarrer (kararlaştırılmış) olur.” Bu sözler karşısında irkilen ve derin düşüncelere dalan Yavuz Sultan Selim’in son sözleri şu olur: “Allah’ım bizi koru!”

Kanuni Sultan Süleyman da, zirveye çıkardığı Osmanlı Devleti’nin akıbetini, babası Yavuz Sultan Selim gibi zaman zaman hayal eder; ‘acaba günün birinde Osmanoğulları da inişe geçip çökmeye başlar mı?’ diye düşünerek derin hafakanlara gark olurmuş. Uykularını kaçırarak bu endişesini, keramet ve keşif sahibi devrin meşhur âlimlerinden -aynı zamanda sütkardeşi olan- Yahya Efendi ile paylaşmaya karar vermiş ve bir mektup yazarak ona şu ifritten suali tevcih etmiş: “Sen ilahi sırlara vakıfsın. Kerem eyle de bizi aydınlat. Bir devlet hangi halde çöker? Osmanoğulları’nın akıbeti nasıl olur? Bir gün olurda izmihlale uğrar mı?” Mektubu okuyan Yahya Efendi gayet kısa ve sırlı bir cevap yazmış: “Neme lazım be Sultanım!” Büyük bir izahat bekleyen Kanuni, bu kısa cevap karşısında son derece şaşırır ve hiçbir anlam veremez. Yahya Efendi gibi mübarek bir zatın basit ve anlamsız bir cevapla işi geçiştireceğine pek ihtimal vermez ve “Acaba bilmediğimiz bir mana mı var bu cevapta?” diyerek daha da endişelenip meraklanmaya başlar.

Nihayetinde Yahya Efendi’nin Beşiktaş’taki dergâhına gitmeye ve bir de şahsen sorusunu sorup görüşmeye karar verir. Huzura vardığında biraz da sitemle sorusunu tekrarlar: “Ağabey ne olur mektubuma cevap ver. Bizi geçiştirme, soruyu ciddiye al!” Padişahın bu tavrı karşısında duraklayan Yahya Efendi’nin verdiği cevap işi daha da içinden çıkılmaz bir hale sokar: “Sultanım sizin sorunuzu ciddiye almamak kabil mi? Ben sorunuzun üzerine iyice düşündüm ve kanaatimi de açıkça arz etmiştim.” Fakat padişah kararlıdır ve istediği cevabı almadan, işin sırrını iyice öğrenmeden oradan ayrılmak niyetinde değildir: “İyi ama bu cevaptan bir şey anlamadım. Sadece neme lazım be sultanım demişsiniz. Sanki beni böyle işlere karıştırma der gibi bir anlam çıkarıyorum.”

Kanuni’nin ısrarını gören Yahya Efendi meseleyi daha fazla uzatmayarak, sonunda verdiği sırlı cevabın altında yatan

hikmet ve ibret yüklü anlamları şöyle faş eder: “Sultanım! Bir devlette zulüm yayılsa, haksızlıklar ayyuka çıksa, işitenler de ‘neme lazım!’ deyip uzaklaşsalar, sonra koyunları kurtlar değil de çobanlar yese, bilenler bunu söylemeyip sussa... Fakirlerin, muhtaçların, yoksulların, kimsesizlerin, feryadı göklere çıksa da bunu da taşlardan başkası işitmese, işte o zaman devletin sonu görünür. Böyle durumlardan sonra devletin hazinesi boşalır, halkın itimat ve hürmeti sarsılır. Asayiş ve emniyete vesile olan itaat hissi gider, halkta hürmet duygusu yok olur. Böylece çöküş ve izmihlal de mukadder hale gelir.” Söylenenleri büyük bir üzüntü ve hayretle, gözyaşları içerisinde dinleyerek tasdik eden büyük hünkâr Kanuni, kendisini ikaz eden böyle büyük bir âlime sahip olduğu için Allah’a şükreder ve nasihatlerinden nasipsiz bırakmaması tembihini yaptıktan sonra Yahya Efendi’nin yanından ayrılır.

Selimiye’deki Manevî Semboller

Padişah II. Selim zamanında Mimar Sinan tarafından Edirne’de yapılan Selimiye Camii birçok manevî özelliği içinde barındırmaktadır: Caminin tek bir kubbesinin oluşu Allah’ın birliğini, pencerelerinin beş kademeli oluşu İslâm’ın beş şartını, bütün pencerelerinin 99 tane oluşu Allah’ın 99 ismini, vaaz kürsülerinin 4 tane oluşu 4 hak mezhebi, bütün külliyyede 32 kapının oluşu İslâm’ın 32 farzını, arka minarelerde 6 yolun olması imanın 6 şartını, caminin minarelerindeki 12 şerefenin camiye yaptıran padişahın 12. Osmanlı padişahı olduğunu sembolize etmektedir.

Ölümden Korkmayanların Asırlar Süren Korkusu!

1529’da beş Osmanlı askeri Nemçelilere (Avusturya) esir düşmüş ve Viyana kale kumandanının huzuruna getirilmişlerdi. Kumandan, “Siz, hangi paşanın askerlerisiniz? Osmanlı ordusunun miktarı ne? Ne kadar top ve silahınız var?” diye sordu. “...” Sessizlik karşısında kumandan kızdı. Askerlere dayanılmaz işkenceler yaptırdı, ama yine söyletmedi. Çuvala konup kalenin surlarından kayalıklara fırlatılmalarını emretti. Dört tanesi atılmış, sıra beşincisine gelmişti. “Durun beni atmayın, söyleyeceğim!” demiş, sonra da “Hey gafiller, biz ölümden korkan bir milletin çocukları

olsa idik, Viyana önlerine kadar gelebilir miydik?” diye karşılık vermişti. Hakikaten de bu yiğit ve korkusuz askerlerin içlerine attığı “Osmanlı korkusu”, Nemçelilerin yüreklerinde yüzyıllarca yer edecekti.

1534 yılında Viyana’daki St. Stephan Katedrali’nde Osmanlı akıncılarının yaklaştığını görüp çan çalarak haber vermekle görevli bir memur tayin edilmiş, işin ilginç tarafı, bu memuriyete daha 1956 yılında Viyana Belediye Meclisinin “Artık bir Osmanlı tehlikesi kalmadığından bu vazifenin lüzumu yoktur,” şeklindeki kararı neticesinde son verilmişti.

Sultan Abdülaziz’in Napolyon’a Müthiş Cevabı

Sultan Abdülaziz’in resmî ziyaret için Paris’te bulunduğu günlerdi. Fransa İmparatoru III. Napolyon, padişahın şerefine bir ziyafet tertiplemişti. Sofrada padişahla yan yana oturmuşlar, sultan portakal suyu yudumlarken imparator da şarap içiyordu. Yemeğin ortalarına doğru imparator, Girit konusunu açmak istedi: “Ekselans, Girit için en iyi çözüm yolu, Yunanistan’a terk etmektir. Ne dersiniz?” dedi. Çok iyi Fransızca bilen Osmanlı padişahı bu teklif karşısında mosmor kesildi ve büyük bir hiddetle şu şahane cevabı verdi: “Ekselans, Girit için Osmanlı, yirmi yedi yıl kan dökerek savaşmış, her karış toprağını kanla yoğurmuştur. Ordularım da tek bir asker, donanmam da tek bir sandal kalıncaya kadar ata mirasını korumak ve kollamak azmindeyim.” Bu haysiyetli tepkiyi beklemeyen imparator özür diledi ve gönlünü almak için “Mademki fikriniz bu merkezdedir, Girit meselesi bertaraf olmuştur, rahat olunuz,” dedi. Bir başka toplantıda da imparator, aynı teklifi Keçecizâde Fuad Paşa’ya yapmış, ondan da aynı şahane cevabı almıştı: “Girit’i aldığımız fiyata veririz, haşmetmeab!”

Tiryaki Hasan Paşa’nın Gözyaşındaki Mana

Kaniye’deki emsalsiz kahramanlığından ötürü padişah, Tiryaki Hasan Paşa’ya üç hil’at (yüksek makamdakilerin takdir ettikleri kimselere giydirdikleri kıymetli/süslü elbise; kaftan) ve murassa (mücevherlerle bezeli) kılıç ile birlikte bir de teşekkürname yollamıştı. Ayrıca onu şu övgü dolu sözlerle tebrik etmişti:

“Sen ki Kaniye beylerbeyi, ihtiyar kulum ve tedbirli vezirim Hasan Paşa’sın. Gösterdiğin yararlılık her zaman şükürle anılır, berhudar (mutlu) olasın. Sana vezirlik verdim. Seninle muhasara (kuşatma) geçiren kullarım ki, Allah mübarek eyleye, bundan böyle dâhi senin emrine boyun eğip her ne iş verirsən yapmakta dikkatli ve himmetli (gayretli) olalar. Sana itaatle bağlanmaları benim rızama uygundur. Bu nameyi gazi kulların önünde oku.”

Padişahın sözleri bittiğinde Tiryaki Hasan Paşa hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Adamlarından Faizi Çelebi sebebini sorduğunda da şu düşündürücü cevabı vermişti:

“Ben ağlamayayım da kim ağlasın? Ettiğimiz küçücük bir hizmete karşı bize padişah vezirlik vermiş. Devletin vezirliği benim gibi kocamış bunaklara kaldı. Buna yanmayayım da neye yanayım.”

‘Osmanlı Öyle Bir Devlet ki!’

1571’deki İnebahtı Savaşı ile denizlerde ilk kez ağır bir yenilgiye maruz kalan Osmanlı Devleti’ne, Haçlıların eriştiği kudret ve caydırıcılıkla övünerek maneviyat kırıcı ve ümitsizliğe sevk edici sözler beyan eden Venedik elçisi, Sokullu Mehmed Paşa’dan şu müthiş cevabı almıştı:

“Bilesin ki donanmamızı mağlup etmekle bizim ancak sakalımızı kesmiş oldunuz. Biz ise Kıbrıs Krallığı’nı fethetmekle sizin bir kolunuzu kestik. Tıraş olan sakal daha güzel ve gür olarak büyür, ama kesilen kol yerine gelmez!”

Sokullu, İnebahtı’da büyük ölçüde yok olan donanmanın yerine 1 sene gibi mucizevî bir zaman içerisinde 250 parçalık bir donanmanın inşa edilmesi vesilesiyle de şunları söylemişti:

“Bu devlet öyle bir devlettir ki murat edilirse cümle donanmanın lengerlerini (gemi demirleri) gümüşten, resenelerini (ipleri) ibrişimden ve yelkenlerini atlastan etmekte güçlük çekmez.”

Tebaa-i Şahanesine Şefkatli Osmanlı!

Bir gün Sultan İbrahim, kıyafet değiştirerek İstanbul’da dolaşıyordu. Halkın ekmek almak için fırın önünde kuyruk

olduğunu görünce saraya döner dönmez hemen sadrazamı uyaran şu yazıyı kaleme almıştı: “Sen ki lalamsın, İstanbul’da tebdil-i kıyafet (kıyafet değiştirip) gezerken fırın önünde ekmek almak için bekleyenler gördüm. Tebaa-i şahanemden hiç birisinin ekmek almak için bir dakika dâhi beklemesine rıza-yı şahanem yoktur. Bir hoşça tedbir alasın.”

I. Abdülhamid’in Hazin Ölümü

Rusların, Aralık 1788’de Hotin ve Özi Kalelerini alarak büyük bir Müslüman katliamına girişmesi karşısında Sultan I. Abdülhamid, derin kederlere gark olup beyin kanaması geçirmiş ve 7 Nisan 1789’da öbür âleme göç eylemişti. Sultanın bu kederli hâdiseler münasebetiyle kaleme aldığı mektup insanı ağlatacak kadar manalıdır: “Özi’nin düştüğü haberi, alimallah beni yeniden kederlendirdi; bu kadar Müslüman erkek, kadın, küçük ve büyüğün kâfir elinde kalması beni mahzun eyledi. Ya Rab! Sen Mâlik’ül mülksün (mülkün sahibisin). Senden niyazım, ölmeden bu beldeleri tekrar Müslümanların eline geçtiğini bana göster.”

III. Selim’in Son Duası ve Şehadeti

Sultan III. Selim’in saltanatının son zamanlarında ordularımız, çoğu defa zaferler kazanmakla birlikte sık sık da Rus ve Avusturya kuvvetlerine karşı yeniliyordu. Cephelerden gelen kötü haberler artınca dayanamayıp gözyaşlarını tutamayan III. Selim, içten bir yakarıyla Cenabı Allah’a şöyle dua etmişti: “Ya Rabbi! Beni böyle cihana rezil edip kâfirlere mağlup ve perişan ettirmeden, ümmet-i Muhammed’in böyle perişanlığını göstermeden canımı al.” Sultan Selim’in bu son duası kabul olacak ve Osmanlı’nın gerilemesine yol açan hâdiseleri görme fırsatı bulamadan 1807’de şehit edilecekti.

Gerçekleşen İki Sadık Rüya

Mısırlı büyük İslâm âlimi Seyyid Kutup, Kur’an tefsirinde şunu anlatmıştır: “Amerika’da iken rüyamda, Kahire’de bulunan kız kardeşimin kızının gözünde, görmesine mâni olacak derecede kan gördüm. Yazdığım mektuba gelen cevapta

hakikaten gözünde iç kanama olduğu ve tedavi edildiği yazıyordu.”

Evliya Çelebi ise Seyahatname’sinde şöyle demiştir:

“IV. Mehmed’in kızı Kaya Sultan, rüyasında dedesi Sultan Ahmed’i cennette görür. Sultan Ahmed, Kaya Sultana, ‘Kızım! Yeni Camii yapılırken eteğimle taş taşıdım. Rabbim de beni cennete koydu. Sen de gel!’ der. Bu sırada orada bulunan amcası Mustafa ise, ‘Kaya için bu kadar acele etme, bir kızı olsun, ondan sonra gelsin!’ der. Dedesi bu niyetle ‘El Fatiha’ deyip ellerini yüzüne sürer. Kaya Sultan, hakikaten de doğum esnasında vefat eder.”

V. Mehmed Reşad’ın Dindarlığı

10 yıl Harem’de hocalık yapan Safiye Ünüvar’ın, Sultan V. Mehmed Reşad ile alakalı bazı tespitleri şöyledir: “Şair ve dindar idi. Bir vakit namazını dâhi bıraktığı görülmemiştir. ‘Yeryüzünün Halifesi’ sıfatını taşıyan bir insana yakışacak şekilde dinine bağlı idi. Hizmetini görmeye çalıştığı kimseleri değiştirmekten hoşlanmazdı ve hepsinin de dindar olmasına dikkat ederdi. Sarayda odun kullanımında bile iktisat yapılmasını ve millet hukukunun gözetilmesini daima hatırlatırdı.”

Osmanlı’nın İnsancıl Yönetiminin Farkı!

1829’da Ruslara karşı ağır bir yenilgi alan Osmanlı Devleti, anlaşma masasından savaşta kaybettiği toprakların bir kısmını olsun geri alarak kalkmıştı. Rus ordusu çekildikçe yakılmış, yıkılmış ve yağmalanmış kasabaların hazin manzarası gün yüzüne çıkmıştı. Geri çekilirken Bulgar ve Rum reayadan bir kısmını da beraberlerinde götürmüşlerdi. Çok ilginçtir ki Osmanlı yöneticilerinde bir panik havası yoktu. Hemen evler, bahçeler ve tarlalar tespit edilerek boş kalmaması için kiraya verilir ve gelirler bir sandıkta toplanır. Kimsenin bu paraya el sürmemesi için tedbirler alınır, aksine davrananlar şiddetle cezalandırılır. Kim için toplanmaktadır bu para? Paralar sandıkta birikirken bir yandan da giden halkın arkasından haberler uçarurur.

Dönerlerse kendilerine “Niye gittin?” diye sorulmayacağı, hatta 5 yıl bütün vergilerden muaf tutulacakları söylenir. Ayrıca sandıkta biriken kira paralarının aynen kendilerine ödeneceği, isterlerse tarlalarını sürebilmeleri için öküz ve ekebilmek için tohum yardımı yapılacağı da vaatler arasındadır. Nitekim yavaş yavaş geri dönüşler başlar. Gidenler, Rus yönetiminin cenderesi altında iflahları kesilmiş bir halde dönerler. Vaatlerin büyük bir devlete yakışan ciddiyetle yerine getirildiğini gördükçe de geride kalanlara haber ulaştırırlar. İşte bu akıllara ziyan uygulama sayesinde 15 yıl içerisinde gidenlerin önemli bir kısmı geri dönmüş ve belgelerdeki deyişle “memnunen ve mesruren (mesut) yüzlerini yere sürerek” devlet ve padişah için dualar etmişlerdi.

Manevî Temellerimiz: Ezan ve Kur'an

Yahya Kemal Beyatlı, “Aziz İstanbul” adlı kitabında şunu zikreder: “Bir gün Topkapı Sarayı’nda Revan Köşkü’nü ziyaret ediyordum. Uzaktan Kur’an okunuyordu. Yavaş yavaş sese doğru yaklaşırken bu sesin nereden geldiğini ziyaretimde rehber olan kişiye sordum. Dedi ki: ‘Hırka-i Saadet Dairesi’nden geliyor.’ Peygamberimizin hırkasını sakladığımız cennet gibi yeşil bir odanın penceresi önünde durduk. İçeride iki hafız vardı. Biri ellerini kavuşturmuş, gözlerini yummuş oturuyordu. Diğer diz çökmüş, huzurlu ve yüksek bir sesle Kur’an okuyordu. Rehberime sordum: “Hırka-i Saadet önünde Kuran ne zaman okunur?” Dedi ki: “Dört asırdan beri her saat, geceli gündüzlü.” Yavuz Sultan Selim’in, Hırka-i Saadet’i Mısır’dan getirip bu odadaki yerine koyduğundan beri kırk hafız nöbetle Kur’an okur. Türk Tarihi’nde bir dakika bile buradaki Kur’an sesi kesilmemiştir.”

“Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki manevî temeli vardır: Fatih’in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunur. Selim’in, Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur’an ki hâlâ okunur. Eskişehir’in, Afyonkarahisar’ın, Kars’ın genç askerleri! Siz bu kadar güzel iki şey için dövüştünüz.”

Cemal Gürsel’den Ertuğrul Gazi’ye Saygı(!)

27 Mayıs İhtilali'nin başmimarlarından olan Cemal Gürsel, Korgeneral iken Ertuğrul Gazi'nin türbesini ziyaret ettiğinde, hatıra defterine kişiliği ve hayat çizgisiyle çelişecek şekilde şu ilginç ifadeleri yazmıştır:

“Büyük ceddimi çok büyük heyecan içinde ziyaret ettim. Türbesine girince ve huzurunda bulunduğum müddetçe o kadar büyük bir huzur duydum ki bu hâl hayatımda ender olan bir olaydır. Ertuğrul Gazi'yi derin ve sonsuz bir tazim (saygı) hissiyle ve büyük bir huşu ile tekrim ederim (saygı sunarım). Bu türbenin ve etrafının, dünyanın en güzel köşesi olmasını yürekten temenni ederim. 3 Ağustos 1956. Korgeneral Cemal Gürsel.”

Medenî Avrupa'nın Kanlı Geçmişi!

6. yüzyılda Aziz Benedict, etrafındaki dindarlara şöyle seslenmişti: “Banyo, ancak bazı durumlarda izne tâbidir.” Aziz Fransis daha da ileri giderek bu sözün üzerine tüy dikmişti:

“Yıkanmamış vücut dindarlığın işaretidir. İspanya Kraliçesi İsabella da hayatı boyunca sadece iki defa, doğumunda ve gerdeğe girerken, banyo yapmış olmakla övünmüştü. Ortaçağ bataklığında boğulan Batı Dünyası'nın bu temizlik alışkanlığına karşılık Kanuni zamanında İstanbul'a gelen bir Alman rahibi, 1560'da yazdığı eserinde gördükleri karşısında hayret ve hayranlığını şöyle dile getirmişti:

“İstanbul'daki temizliğe hayran oldum. Burada herkes günde beş defa yıkanır. Bütün dükkânlar tertemizdir. Sokaklarda pislik yoktur. Satıcıların elbiseleri üzerinde ufak bir leke bile bulunmaz. Ayrıca ismine “hamam” dedikleri ve içinde sıcak su bulunan binalar vardır ki buraya gelenler bütün bedenlerini yıkarlar. Hâlbuki bizde insanlar pistir, yıkanmasını bilmezler.”

Çanakkale'deki İngiliz Kimyasal Silahları

İngiliz Deniz Bakanı Churchill, Çanakkale'de bir türlü hedeflenen başarıya ulaşamadıklarını görünce Avam Kamarası'nda Osmanlı askerlerinin zehirli gazla yok edilmesini teklif etmekten çekinmemiş ve karşı çıkanlara ise şu canavarca ruhla cevap vermişti: “Biz insanları zehirlemeyeceğiz ki!

Siz Türkleri insandan mı sayıyorsunuz?

Onlar, köpek ve domuz gibi ancak hayvan sayılabilir.” İngilizlerin Çanakkale’de kimyasal silah kullandıklarını Savunma Bakanlığımızın yayınladığı “Cepheden Mektuplar” adlı eserdeki Tanin Gazetesi yazarı Cemil Hakkı’nın, Ocak 1916’da bölgede edildiği şu izlenimler de ispatlamaktadır:

“Bu ateş sahasının ve siperlerimizin çoğunluğunda koyu paslı sarı, yeşilimsi geniş lekelerle tesadüf olunuyor. Bunlar, düşmanın attığı boğucu gazlı mermilerden meydana gelmiştir. İngilizleri, medenî harpten uzaklaştıran bu kimyasal gazı kullanmaları belki tabiatlarından, belki de acizlik neticesidir.”

“Ah Mektepler Olmasa...” Sözünün Aslı

1903-1908 arasında Osmanlı Maarif Nâzırı (Milli Eğitim) olan Mustafa Haşim Paşa’nın sarf ettiği şu sözler maalesef ecdadı çirkin iddialarla karalama ve cahil gösterme kampanyasının hışmına uğramıştır. Hâlbuki lâtif bir şaka niyetiyle söylenmişti: “Ah şu mektepler olmasa, maarifi (eğitimi, okulları) ne güzel idare ederdim.”

Osmanlı’nın Gerisinde Kalan Batı!

Milletini “Vediatullah” (Allah’ın emaneti) olarak gören Osmanlı Devleti’nde, akıl hastaları son derece şefkatle muamele görüp ceviz karyolalarda, ipekli çamaşır ve çarşafalarda yatırılıp musiki ile tedavi edilirdi.

Aynı dönemlerde Avrupa’da ise akıl hastaları ruhuna şeytan girmiş denilerek diri diri yakılıyordu. İstanbul’daki bîmârhâneleri (akıl hastanelerini) gören Mongeri Pere hayretini şu takdir dolu ifadeyle ortaya koymuştu: “Burası Avrupa’nın ancak asırlar sonra tahayyül edebileceği bir müessesedir.” Osmanlı’nın uyguladığı musiki ile tedavi metoduna ABD’de, ancak 1956 yılında başlanabilmişti.^[85]

^[85]. Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, C.2, s.89, 293; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü’t-Tevârih; Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihân-nümâ, C.1, Ankara 1987, s.72-73; Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, C.6 Ankara 1985 s.192, 196; Nişancı Mehmed Paşa, N. Mehmed Paşa Tarihi, İstanbul 1983, s.102-

103; Mustafa Nuri Paşa, Netâic'ül-Vuku'ât; Neşrî, Neşrî Tarihi, C.1-2; Atâ, Târih-i Atâ, C.1; Solakzâde, Solakzâde Tarihi, C.1; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi; Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi; Aşıkpaşazade, Aşıkpaşazade Tarihi, s.37; Banarlı, Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri, s.43; Hüseyin Algül, Büyük Fetih ve Sonrası, İzmir 1989, s.25-26; Erol Güngör, Tarihte Türkler, İstanbul 1989, s.186, 219, 228, 238; Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, C.1, İstanbul 1977, s.282, 272, 287; Kitâb-ı Müstetâb (Anonim), Hazırlayan: Prof. Dr. Yaşar Yücel, Ankara, 1974, s.68-70; Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, İstanbul, 1980, C.2, s.409; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, Kayseri, 1999, s.110; İsmet Demir, Hacı Osman Yıldırım, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi ve Üveysîlik, İstanbul, 2000, Şeyh Yahya Efendi Kültür ve Araştırma Vakfı Yay.; Öztuna, Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikâyeleri, İstanbul 1988, s.126-127; Tarih Sohbetleri, İstanbul 1988, s.89, 153, 331; İbrahim Refik, Efsane Soluklar, İzmir 1992, s.36-82; A. Haydar Bayat, K. Mehmed Fuat Paşa, Türk Dünyası Vak. Yay., İst., s.60; İbrahim Refik, Tarih Şuuruna Doğru-3, İst.1999, s.104; Tarih Şuuruna Doğru-1, İzmir 1994, s.43, 56, 63; Hüseyin Özdemir, Kılıç, Kalem ve İlim, İstanbul 2006, s.71-72; Mim Kemal Öke, Saraydaki Casus, s.162; Safiye Ünüvar, Saray Hatıralarım, İstanbul 1964, s.21; Hilmi Yücebaş, Fatih Sultan Mehmet, İstanbul 1981, s.31; Necati Kotan, Tarih Fıkraları, İstanbul 1988, s.80; Ahmet Rıza, Batının Doğu Politikasının Ahlaken İflası, İstanbul 1982, s.97; Taşköprülüzâde, Târih-i Sâf, İstanbul 1287, C.1, s.57-58.

Padişahların Son Anları ve İbretlik Vasiyetleri

FÂNİLİK VASFİNİ taşıyan bütün varlıklar için ölüm gerçeği kaçınılmaz bir sonudur. Hele de yeryüzünün halifesi ve mahlûkatın en şerefli olan insan topluluğu için “küçük kıyamet”tir. Bu ilahî hükümden peygamberler, sahabeler, evliyalar, sâlih kimseler ve tabii ki dünyaya hükmeden hükümdarlar dâhi kendilerini uzak tutamamıştır. Kâinatta ezelden ebede kadar var olacak olan yalnızca yüce yaratıcıdır: “Her nefis ölümü tadacaktır.” (Al-i İmran 3/185) “Biz senden önce hiçbir insana ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?” (Enbiyâ, 21/34) “Nerede olursanız olunuz ölüm sizi bulur; yüksekçe yerlerde, sağlamlaştırılmış kalelerde olsanız bile ölüm sizi yine de bulur.” (Nisa, 4/78)

Ölüm kavramı, insanoğlu açısından, hayatına “ilâhî” anlam ve yön veren başlı başına bir “ibret ve nasihat kaynağı”dır. Burada, âlemde belli bir dönem kudret, azamet ve gösteriş ile saltanat süren hükümdarların ölümü söz konusu olunca elbette ki “ölüm hâdisesi” daha derin bir mana kazanmakta ve tam bir “ibret manzarası” haline gelmektedir.

Diğer yandan tarih, geçmişten miras kalmış, mutlu ve aydınlık bir yarını kurmada hayatî fonksiyona sahip emsalsiz bir tecrübeler hazinesi, yaratıldığından beridir insanın aslî meselesi olan kendini arayış mücadelesinin seyir defteri ve hayatla arasındaki girift denklemi çözmeye kadir en tılsımlı anahtarlardan olduğu da bir hakikattir. Şu halde, hayattan yansımış ibret levhalarıyla dolu mazi medresesinin kazanımlarını kâr hanesine kaydedebilenlerin, geleceğe başarıyla hükmeden ve istikamet verenler olacağı muhakkaktır. Eğer tarihe bu çerçevede yaklaşırsak ABD’li Tarihçi Will Durant’ın da dediği gibi, “Yaşanmış cehennem olmaktan çıkan tarih, neticede, binlerce devlet adamının, bilginin, sanatkârın ve filozofun yaşadığı, öğrettiği ve sanatını icra ettiği bir cennet köşesine döner.” İşte, aşağıda seçkin bir demet sunmaya çalıştığımız bazı Osmanlı padişahlarının son anları, sözleri, nasihatleri, ibretli ölümleri ve vasiyetlerini, burada zikrini ettiğimiz anlayış dâhilinde değerlendirdiğimizde

sonsuz bir istifadeye sebep olup kıssadan hisse çıkartmaya yarayacağına ve nihayetinde hayatımıza yön veren işaret taşları seviyesine yükseleceğine şüphe yoktur.

Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'ye Vasiyeti

Osman Gazi'nin mürşidi ve Osmanlı Devleti'nin manevî kurucusu mevkiindeki Ahi Şeyhi Edebâli Hazretleri, Devlet-i Âli Osman'ın mimarı Osman Gazi'ye yaptığı şu vasiyetle devletin hangi ruh ve maya üzerine yükselmesi gerektiğine dair asırlar boyunca tutulacak ve yaşatılacak bir nasihatnamenin altına imza atmıştı:

“Ey oğul, beysin. Bundan sonra öfke bize, gönül almak sana. Güceniklik bize, gönül almak sana. Suçlamak bize, katlanmak sana. Acizlik bize, yanılğı bize, hoş görmek sana. Geçimsizlikler, çatışmalar, uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana. Kötü göz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlama sana.”

“Ey oğul! Bundan sonra bölmek bize, bütünlemek sana. Üşengeçlik bize, uyarmak, gayretlendirmek, şekillendirmek sana.”

“Ey oğul! Sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz. Şunu da unutma! İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.”

“Ey oğul! Yükün ağır, işin çetin, gücün kula bağlı. Allah (c.c.) yardımcın olsun.”

Osman Gazi'nin Orhan Gazi'ye Vasiyeti

Ömrünü, kurucusu olduğu Osmanlı Devleti'nin temellerini sağlamlaştırmak ve onu parlak bir geleceğe kavuşturmak uğruna adayan Osman Gazi, 1326'da Söğüt'te vefat etmeden önce oğlu Orhan Gazi'ye yaptığı şu vasiyet, tam bir siyasetname niteliğindedir:

“Allahü Teâlâ'nın emirlerine muhalif bir iş işlemeyesin! Bilmediğini şariat ulemasından sorup anlayasın. İyice bilmeyince bir işe başlamayasın! Sana itaat edenleri hoş tutasın! Askerine inamı (nimeti), ihsanı (ikramı) eksik etmeyesin ki insan ihsanın kulcağızıdır. Zalim olma!

Âlemi adaletle şenlendir ve cihadı terk etmeyerek beni şad et. Nerede bir ilim ehli duyarsan ona rağbet, ikbal (ilgi) ve yumuşaklık göster. Askerine ve malına gurur getirip müminlerden uzaklaşma. Bizim mesleğimiz Allah yolu ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve cihangirlik davası değildir. Sana da bunlar yaraşır. Daima herkese ihsanda bulun. Memleket işlerini noksansız gör! Hepinizi Allahü Teâlâ'ya emanet ediyorum!”

Sözlerini tamamladıktan sonra tekrar yanına çağırması ve vasiyetine hususî olarak şunu da eklemişti:

“İstanbul'u (İstanbul'u) aç, gülzâr (gül bahçesi) et!”

Osman Gazi'nin Oğluna Vasiyet Gibi Nasihati

Osman Gazi, oğluna olan vasiyetinde belirttiği hususlara, başka bir vesileyle yaptığı nasihatte daha derinlemesine ve geniş bir biçimde şöyle dikkat çekmişti:

“Oğul! Din işlerini her şeyden evvel ele alıp yürütmek gayret ve esasını daima göz önünde bulundur ve bunu sakın gevşekliğe uğratma. Çünkü bir farzın yerine getirilmesini sağlamak, din ve devletin kuvvetlenmesine sebep olur. Din gayretine sahip olmayan, sefahate düşkün olan, tecrübe edilmemiş kimselere devlet işlerini verme! Zira yaradanından korkmayan bir kimse, yarattıklarından da çekinmez. Zulümden ve hangisi olursa olsun bid'atten, yani İslâmiyet'e aykırı şeylerden son derece uzak dur! Seni zulüm ve bid'ate teşvik edip sürükleyenleri devletinden uzaklaştır ki seni yıkılışa sürüklemesinler. Allahü Teâlâ'nın rızası için devlet hizmetinde ömrünü tüketen sadık devlet adamlarını daima gözet. Böyle kıymetli kimselerin vefatından sonra, aile efradını koru, ihtiyacı olanların da ihtiyaçlarını karşıla, tebaandan hiç kimsenin malına mülküne dokunma. Hak sahiplerine haklarını ver, lâıyk olanlara ihsan ve ikramlarda bulun ve ailelerini gözet. Özellikle, devletin ruhu mertebesinde olan ve en büyük dayanağı bulunan asker taifesini (topluluğunu) güzelce idare edip rahatlarını temin eyle. Devletin bedeninde, kuvvet mertebesinde olan hakikî âlimleri ve fazilet sahiplerini, edip ve yazarları, sanat erbabını gözetip koru. Onlara hürmet, ikram ve ihsanda bulun. Bir ülkede, olgun bir âlimin, bir arifin, bir

velinin bulunduğunu duyarsan, uygun ve lâayık bir usul ve ifade ile onu memlekete getirt. Onlara her türlü imkânı tanıyarak ÷lkene yerleştir ki hükümetin süresince âlim ve arifler, bilginler, memleketinde çoğalsın. Din ve devlet işleri nizama oturup ilerlesin.”

“Sakın, orduya ve zenginliğe mağrur olma. Hakikî âlim ve ariflere, bilginlere hürmet edip sarayında onlara yer ver. Benim hâlimden ibret al ki zayıf, güçsüz bir karınca misali, hiç lâayık olmadığım hâlde buraya geldim ve Allahü Teâlâ’nın nice ihsanlarına ve inayetlerine kavuştum. Sen de benim uyduğum ve uyguladığım nizamı uygula, Muhammed aleyhisselâmın dinini, bu yüce dinin mensuplarını ve itaat eden diğer tebaanı himaye eyle! Allahü Teâlâ’nın hakkını ve kullarının hakkını gözet. Dinimizin tayin ettiği beytûlmaldeki (devlet hazinesi) gelirin ile kanaat eyle! Devletin zarurî ihtiyaçları dışında sarfiyatta bulunmaktan son derece sakın! Senden sonra geleceklere de aynı nasihatlerde bulun ve iyice tembihle. Daima adalet ve insaf üzerine bulun. Zulme meydan verme. Herhangi bir işe başlayacağın zaman Allahü Teâlâ’nın yardımına sığın! Tebaanı, düşmanların ve zalimlerin saldırılarından koru. Haksız olarak hiç kimseye muamelede bulunma. Daima halkını hoşnut edecek şeyleri arayıp yapılmasını sağla. Onların gönlünü kazanmayı, bunun devamını ve artmasını büyük nimet bil! Tebaanın sana olan güveninin sarsılmamasına son derece dikkat eyle.”

Orhan Gazi’nin Murad Hüdâvendigâr’a Vasiyeti ve Altın Nasihatler

Babasının vasiyetini tüm titizlik ve duyarlılığıyla yerine getirme çabasında olan Orhan Gazi, aynı doğrultuda oğlu Murad Hüdâvendigâr’ın da gayret göstermesi ve fetih bayrağını elden düşürmemesi dileğiyle bir tür vasiyet mahiyetindeki şu nasihati dile getirmişti:

“Osmanlı’ya iki kıta üzerinde hükmetmek yetmez! Zira i’lâyı kelimetullâh azmi iki kıtaya sığmayacak kadar büyük bir davadır. Selçuklu’nun vârisi (mirasçısı) biz olduğumuz gibi Roma’nın (Avrupa’nın) vârisi de biziz.”

Orhan Gazi'nin 75 yaşındayken vefat etmeden önce oğlu Murad Hüdâvendigâr'a yaptığı nasihat şöyledir:

Benden sonra devletimin idaresini soyu temiz ve yüce olan Murad'ıma verdim. Sana nasihatim olsun ki halkını koru ve onlar için çalış. Her işte adaleti gözet. Bu mülk ile kesinlikle gururlanma. Şeriat yolundan asla ayrılma. Mademki saltanat sahibi oldun, o zaman memleketinde daima adaletli ol. Âlemin nizamını temin et ki saltanatta daim olasın.”

Murad Hüdâvendigâr'ın Şehadeti, Son Duası ve Nasihati

Murad Hüdâvendigâr, Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığını koruması ve devam ettirmesi noktasında çok mühim bir kader mücadelesi olan 1389'daki Kosova Savaşı'nda harpten bir gün önce gece kalkıp iki rekât hacet (ihtiyaç) namazı kılar. Ellerini duaya kaldırarak yaşlı gözlerle Yüce Allah'a, zafer ihsanı ve şehitlik niyazında bulunduğu şu son duayı seslendirir: “İlâhî, bunca kere duamı kabul edip beni mahcup etmedin. Bir yağmur ver, şu tozu toprağı def edip dünyayı aydınlığa boğ. Ta ki kâfir leşlerini gözümüzle görüp yüz yüze cenk edelim. Ya İlâhi, mülk ve kul senindir, sen kime istersen verirsin. Benim fikrimi ve sırlarımı sen bilirsin, istediğim mülk ve mal değildir. Temiz kalbimle senin rızanı isterim. Ya Rab! Beni bu Müslümanlara kurban eyle! Tek mü'minleri küffar elinde mağlup edip helâk eyleme! Bunları mansûr (galip) ve muzaffer eyle! İlâhî, beni yanına alıp mü'minlere ruhumu feda kıl. Şimdiye dek beni gazi kıldın, sonunda da şehadeti göster.”

Hüdâvendigâr, zafer nasip olduktan sonra savaş meydanını dolaşırken Sırp Kralı Lazar'ın damadı Miloş Obiliç tarafından sinesine saplanan bir hançerle arzu ettiği şehitliğe kavuşur ve dudaklarından son olarak şu söz dökülür: “Attan inmeyesiniz!”

Murad Hüdavendigâr, ölüm döşeginde al kanlar içerisinde baygın bir vaziyette yatarken şehzade Beyazıd'ın yüreğinin kan ağlayıp gözyaşlarına boğulduğunu görünce, oğlunun bu haline dayanamayarak ona şu manzum nasihatte bulunmuş ve sonrasında fânî dünyaya gözlerini kapamıştır:

Açtı gözünü gördü şehzadesini

*Serviye benzer ol beyzadesini
Üzüntüyle bükülmüştü boynu onun
Ağlamaktan kalmamıştı sabrı onun,
Dedi benim için neden eylersin firak (yas, keder)
Kimseye kalmaz burası yakın ırak
Dünya saltanatına umut bağlayan
Sonunda hüsrana uğrar inan
Çünkü fena buldu cihanın her işi
Gel üzü, mağrur olursa buna kişi
Ağlar isen ağla sen Müslümanlara
Zulüm ile berbat olan perişanlara
Ey kederli gönlümün neşe kaynağı
Sensin Cenab-ı Hakk'ın yerime atadığı
Bana hayır dualar dermeye çalış
Cömertlik adalet töresine alış
Adalet temelidir padişahlığın
Sunduğu güzel armağanıdır Hüda'nın
Çok çalış ki bu armağana eresin
Saltanatın hakkını tamam veresin
Sanma saltanatı sen ki rahattır
Gerçekte bil ki hep sıkıntıdır
Ey umut dağının meyvesi gayret et
Âlemde bulursun böylece şöhret
Çünkü cihan kimseye baki (kalıcı) değil
İyi ad bırakmak gerekir bunu bil.*

Yıldırım Beyazıd'ın Çelebi Mehmed'e Acı Vasiyeti

1402'deki Ankara Savaşı'nda Timur'a talihsiz bir şekilde mağlup olan ve hiç beklemediği bu yenilginin etkisiyle ağır bir

ruhî ve psikolojik sarsıntı geçirip kederinden vefat eden Yıldırım Beyazıd, savaş sonrasında oğlu Çelebi Mehmed için şu vasiyette bulunmuştur:

“Berhudar olsun! Kader hükmünü nasıl olsa icra edecek, benim tahtım ona yadigâr olsun! Onda, parçalanacak Osmanlı ülkesini birleştirecek cevheri görüyorum.”

Çelebi Mehmed’in Son Sözleri ve Vasiyeti

Sultan Çelebi Mehmed, çocuk denecek yaştan beri üzerine almak mecburiyetinde kaldığı ağır mesuliyetlerden son derece yıpranmıştı. Osmanlı’yı yıkılma tehlikesi geçirdiği Fetret Dönemi’nden kazasız belasız çıkarmayı başarmıştı. O kadar ki vücudunda 40-50 muharebe yarası taşıdığı belirtilmektedir. Son derece ağır ve karmaşık problemler yumağıyla boğuşmuş, fakat hepsinin de üstesinden gelmeyi bilmişti. Bazı tarihçiler, devletin en kritik anındaki fevkalâde hayatî hizmetlerinden dolayı ona devletin “ikinci kurucusu” unvanını layık görmüşlerdi. Sultanın şu sözü, tamamen zorlu tecrübelerin imbiğinden geçirilerek elde edilmiş som bir hakikatin ifadesidir: “Çocuk yaşında bunca belâları herhâlde benden başka kimse çekmiş değildir.”

Ölüm döşeginde ifade ettiği şu vasiyeti ise ne denli takat yetmez sıkıntılar yaşadığının ve verilen ünvânı fazlasıyla hak ettiğinin bir alâmetidir: “Tez ulu oğlum Murad’ı getirin! Ben bu döşekten herhâlde kurtulamayacağım. Murad gelmeden eğer ölürsem korkarım ki memleket yine birbirine karışır. Onun için Murad gelinceye kadar, aman benim vefatımı duyurmayasınız.”

Bu vasiyet gereğince vefatı, şehzâde Murad Bursa’dan gelinceye dek, 40-42 saat kadar büyük bir özenle gizlendi ve cesedi tahnid edilerek (ilaçlanarak) sarayda muhafaza edildi.

II. Murad’ın, Geleceğin Fatih’ine Nasihati

Sultan II. Murad, oğlu Şehzade Mehmed’e, onu “Fatih”liğe hazırlayacak keyfiyetteki, derin manalar içeren şu nasihatlerde bulunmuştur:

“Ey benim sevgili oğlum! Bütün varlıkların kulluk eylediği yüce Rabbim, sana verdiği üstün meziyetleri artırsın.”

“Ey oğlum! Ben, hayatlarını doğruluk üzere geçirenlerin âhiret âleminin sonsuz nimetlerine kavuşacaklarına inanıyorum. Bunun için Rabbime karşı yaptığım ibadetleri, samimi bir şekilde can-ı gönülden yaparım. Ben çektiğim sıkıntıların karşılıklarının, Allah tarafından verileceğine inanıyor ve bu hususta O’na iltica ediyorum. Ayrıca O’nun takdirinin benim için büyük bir safa olduğunu düşünüyorum.”

“Ey oğlum! Her söylenene inanıp aldanmaktan uzak durmak, her durumun içyüzünü öğrenip düşünmek ve kendi gerçeğine yaklaşmak gerek.”

“Ey oğlum! Ara sıra ecdadımı hatırlarım. Benden sonraki neslimizin akıbeti hakkında düşüncelere dalarım. Elhamdülilllah bugüne kadar hürmet ve bağlılık görerek geldik, bugünden sonra da aynı şekilde devam etmemizi arzularım. Nasıl doğup geldiysek yine öylece gidelim isterim... Şunu iyice bilesin ki herhangi bir şeyin devamı, yalnız kaba kuvvet, kılıç ve kahramanlık zoruyla mümkün değildir. Akıl, tedbir, sabır, ileriye görme ve yorucu tecrübeler çok mühimdir. Birinci yol, her zaman geçerli olmadığı gibi, mahzurları da çoktur. İkinci yol da tek başına işe yaramaz. Büyük muvaffakiyetler için her ikisini de bir arada yürütmek gerek! Unutma ki yüce ecdadımızın büyük zaferleri, görünüşte kılıcın gölgesinde olmuşsa da hakikatte akıl, mantık ve muhabbet güçleriyle gerçekleştirebilmiştir.”

“Ey oğlum! Adaletten hiç ayrılma! Çünkü Allah âdildir ve âdil olanı sever. Bir bakıma sen O’nun yeryüzündeki halifesisin. O, sana lütuflarda bulunmuş ve kullarının başına serdar eylemiştir, bunu unutma.”

“Ey oğlum! Bu dünyada üç türlü insan vardır: Birinci grup, akıl ve fikirleri yerinde, istikbali az çok gören ve düşünen, hiçbir gayr-i tabiiyetleri olmayan kimselerdir. İkincisi, hangi yolun doğru veya eğri olup olmadığını bilmekten uzak kimselerdir. Ancak bu duruma kendi istekleriyle değil, etraflarının tesiriyle düşmüşlerdir. Nasihat edildiğinde doğru yola gelip hakikati kabul eder ve söz dinlerler. Bununla birlikte çoğu zaman da duyduklarına uyarak yaşarlar.

Üçüncüsü ise, ne kendileri bir şeyden haberdardır ne de yapılan ikaz ve nasihatlere kulak asarlar. Sadece kendi arzularına uyar ve her şeyi bildiklerini zannederler. Bunlar en tehlikeli olanlardır.”

“Ey oğul! Yüce Allah, eğer seni ilk sırada saydığım kimselerden yaratmışsa sevinir, Rabbim’e şükrederim. Yok, eğer ikincilerden isen, sana yapılan nasihatlere kulak vermeni tavsiye ederim. Sakın üçüncülere dâhil olmayasın! Onlar, ne Allah’a ne de insanlara karşı iyi bir durumdadırlar.”

“Ey oğul! Padişahlar, ellerinde terazi tutmuş kimselere benzerler. Ancak asıl padişah odur ki elindeki teraziyi doğru tuta. Sen padişah olunca teraziyi doğru tutmanı tavsiye ederim. O zaman Yüce Allah da senin hakkında hayır murad eder, seni sâlihlerden kılar...”

II. Murad’ın Muazzam Vasiyeti

Peygamber müjdesine erişmiş dünyanın en gözde şehirlerinden olan İstanbul’u bize hediye eden Fatih gibi büyük bir insanı yetiştirerek tarihe altın harflerle geçmeyi hak eden Sultan II. Murad’ın vasiyeti şu şekildeydi:

“Tevekkülüm Halik’ımadır. Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Salat ve selam Efendimiz Muhammed Mustafa’nın (asm) ve onun iyi, güzel ve temiz soyundan gelenlerin üzerine olsun.”

“Her türlü noksandan münezze (uzak) olan Cenâb-ı Hakk yüce sultan, büyük hakan, ümmetlerin iradesine malik, Arap ve Acem meliklerinin efendisi, gazi ve mücâhidlerin yardımcısı, kâfir ve müşriklerin düşmanı, azgın ve inatçıların kahredicisi, zayıf, miskin ve fakir Müslümanların yardımcısı, denizlerin ve karaların sultanı, fetih babası, şehid Sultan Beyazıd oğlu, Sultan Mehmed oğlu Murad Han’ı (Cenâb-ı Hak mülkünü ve saltanatını daim etsin) herkesin ölümü tadacağını ve ancak celâl ve ikram sahibi Allah’ın baki kalacağını bilmeğe ve Cenâb-ı Allah’ın “sizleri dünya hayatı mağrur etmesin, gurur Allah’a mahsustur” sözünü mülâhaza etmeğe (düşünmeye), Peygamberimizin (asm) “vasiyet edecek mülkü bulunan Müslüman’ın vasiyeti yanında yazılı olarak

bulunmadıkça iki gece yatmaya hakkı yoktur” hadis-i şeriflerini sıkı sıkıya tutmaya muvaffak etti.”

“(Sultan Murad burada, Saruhan vilâyetinde bulunan malın üçte biri olan on bin filorinin şöyle harcanmasını vasiyet etmişti:) Üç bin beş yüz filori Mekke fukarasına ve diğer üç bin beş yüz filori Peygamberimiz şehri Medine fukarasına harcansın ve ondan beş yüz filori yine Mekke ahalisinden Kâbe ve Hatim arasında toplanarak yetmiş bin kere “Lâ ilâhe illallah” kelime-i tevhidini zikr edip sevabını adı geçen vasiyet sahibine ita (göndermek) edenlere (Allah hayırlarını kabul etsin) harcansın. Yine o paradan beş yüz filori, Peygamberimiz şehri Medine ahalisinden Peygamberimizin mescidine toplanıp Ravza-i Mutahhara’ya karşı oturarak yetmiş bin kere “Lâ ilâhe illallah” kelime-i tevhidini zikredip sevabını adı geçen vasiyet sahibine ita edenlere ve Kur’ân-ı Kerim’i defalarca hatmedip sevabını vasiyet sahibine ita edenlere harcansın. Geri kalan iki bin filoriden beş yüzü Mescid-i Aksa’da Sahra kubbesinde yetmiş bin kere “Lâ ilâhe illallah” kelimesini ve defalarca Kur’ân-ı Kerim’i okuyanlara harcansın.”

“(Sultan, bundan sonra on bin filori daha vasiyet etmiş ve şu şekilde harcanmasını istemişti:) Yedi bin filorisi, vakfeden için her gün ve gece, bu filori bitene kadar tecvidle Kur’ân-ı Kerim okuyanlara ve sevabını vasiyet edene ita edenlere harcansın. Ayrıca bin filori de yetmiş bin kere “Lâ ilâhe illallah” kelimesini zikredenlere ve sevabını vasiyet edene ita edenlere harcansın.”

“(Bu bölümde doksan beş bin dirhem kıymetindeki kırmızı yakuttan kaşı olan yüzüğün satılarak parasıyla gece gündüz ruhuna Kur’ân-ı Kerim okunmasını, üzerindeki hac farızasını (farzını) iskat (düşürmek, ödemek) için birisine bedel haccı yaptırılmasını ve bütün masraflarının satılan yüzüğün parasıyla karşılanmasını ve namazını iskat için de bir kişinin doğru şekilde namaz kılmasını, yüzüğün parasının bir kısmının bu şahsa verilmesini istedikten sonra sultan son bölümde şunları vasiyet etmişti:) Mezarımın üzerine görkemli türbe yapmayın, üstü açık olsun ve vücudumu doğrudan doğruya toprağa gömün ki Cenâb-ı Hakk’ın rahmeti üstüme yağsın.”

Fatih Sultan’ın Eşsiz Vasiyetnamesi

Fatih'in aşağıdaki tek kelimeyle eşsiz ve muhteşem vasiyeti, Osmanlı'nın hangi insanî anlayışlar ve gayretler neticesinde "saadet ve selamet cenneti" haline geldiğinin en parlak bir nişanıdır:

"Ben ki İstanbul Fatih-i abd-i aciz (aciz kulu) Fatih Sultan Mehmed, bizatihi alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul'un Taşlık mevkiinde kaim (bulunan) ve mâlumu'l-hudut olan 136 bap (parça) dükkânımı aşağıdaki şartlar muvacehesinde (doğrultusunda) vakfı sahih eyledim. Bu gayri menkulâtımdan (taşınmaz mal) elde olunacak nemalarla (gelirlerle) İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki ellerindeki bir kap içinde kireç tozu ve kömür külü olduğu halde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezerler. Sokaklara tükürenlerin, tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki yevmiye 20'ser akçe alsınlar, ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 yara sarıcı tayin ve nasp eyledim (görevlendirdim). Bunlar ki ayın belli günlerinde İstanbul'a çıkalar, bilâistisna (istisnasız) her kapıyı vuralar ve o evde hasta olup olmadığını soralar; var ise şifası ya da mümkünse şifâyap olalar (şifa vereler). Değilse, kendilerinden hiçbir karşılık beklemeksizin Dârülaceze'ye (huzurevine) kaldırılarak orada salâh (ferah) bulduralar... Ayrıca külliyyemde inşa eylediğim imarethanede (aşevi) şehit ve şühedanın harimleri (aileleri) ve Medine-i İstanbul fukarası yemek yiyeler. Ancak, yemek yemeye veya almaya bizatihi kendileri gelmeyip yemekleri güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle."

Cem Sultan'ın Hazin Vasiyeti

Cem Sultan, kardeşi II. Beyazıt'a karşı giriştiği saltanat mücadelesinde papaya sığınmak mecburiyetinde kalınca şu iğrenç teklife muhatap olmuştu: "Hıristiyanlığı kabul ederseniz size Osmanlı'nın tahtını temin ederiz." Cem Sultan ise dinin azamet, izzet ve haysiyetini kuşanmış bir halde şu muhteşem karşılığı verecekti: "Değil Osmanlı'nın, bana dünya imparatorluğunun tahtını temin edeceğinizi bilsem, yine dinimi terk etmem."

Ölürken etrafındaki yakınlarına ise şunu vasiyet edecekti: "Allahü Teâlâ'nın emri vaki olduğu zaman, intişar (yayınız) ve

ilan ediniz. Ola ki bu kâfirler benim adıma Müslümanlar üzerine huruç ederler (saldırırlar). Sultan Beyazıt'a varınız deyin ki beni reddetmesin ve ne veçhile (şekilde) olursa olsun tabutumu kâfir memleketinde koymasın. İslâm memleketinde bir yere çıkarsın. Bütün borçlarımı eda eylesin (ödesin), ailemi, çocuklarımı ve hizmetkârlarımı affetsin, himaye eylesin; hâllerine göre memnun etsin.”

II. Beyazıt'ın Vasiyeti ve Cihat Tuğlası

Sultan II. Beyazıt'ın, diğer Osmanlı padişahları gibi çıktığı seferlerde muvaffak olmayı arzuladığı tek gayesi vardı: İlâ-yı Kelimetullâh. Rivayete göre II. Beyazıt, çıktığı seferlerde üstüne bulaşan tozları yok etmeyip biriktirerek bir tuğla döktürmüştür. Bundaki maksadı, cihat emrine uyduğunu ispatlamaktır. Hatta bu tuğlayı ömrünün sonuna kadar yanında taşıdığı ve üstelik kabrine konulmasını dâhi vasiyet ettiği nakledilir. Böyle bir vasiyette bulunabileceği, Kırım Hanı Mengi Giray'a gönderdiği şu mektuptaki şiddetli bir cihat arzusu ve hassasiyeti taşıyan ifadelerden de bellidir: “Cihat ve gaza emri, İslâm Dini'nin en baş yoludur. Sultanlara düşen de bu yolda bulunmaktır. Fakat geniş topraklarımız üzerindeki reayanın (halkın) hâllerinden yalnız ben sorumluyum. Yarın Allah'ın huzuruna vardığım zaman, “Beyazıt! Sana bunca iklimleri ihsan edip cümle ibâddan (kullardan) seni seçtim ve birkaç günlük saltanatı ve hilâfeti sana lâyük gördüm. Kullarım arasında nice benim emrimi icra eyledin ve ne tarik (yol) ile adalet eyledin?” diye buyurduğunda hâlim ne ola ve ne hâl ile cevap vereyim diye düşünür dururum...”

Yavuz'un Vefat Anı ve Son Sözleri

Devlet işlerinde devir icabı son derece sert ve müsamahasız olmasına rağmen, ilim adamları ile sohbetinde ve özel hayatında tam aksine gayet yumuşak olan Yavuz Sultan Selim, gecelerini ibadet ve kitap okumakla geçiren, birçok kerametleri olan veli padişahlardandı. Sırtında çıkan bir sivilcenin azıp kötüleşmesiyle gelişen “şirpençe” denilen hastalıktan vefat ettiği söylense de tarihî kaynaklara göre dedesi Fatih gibi doktorlar tarafından yarasına sürülen zehirle öldüğü kuvvetle muhtemeldir. Yavuz Selim, ölüm döşğinde

son dakikalarını yaşarken hizmetkârı Hasan Can’a, Yasin Suresi’ni okumasını söylemeden önce “Hasan Can bu ne hâldir?” diye sorar. Hasan Can da, “Allah ile beraber olma zamanıdır sultanım,” şeklinde karşılık verir. Bu söz üzerine Sultan Selim ise, “Bre bizi bu zamana kadar kiminle bilirdin sen,” der. Ve Yasin Suresi okunurken “selam” ayetine gelindiğinde büyük sultan ruhunu Rahman’a teslim eder.

Kanuni’nin Son Vasiyeti ve Kabirdeki Sandık

Kanuni Sultan Süleyman 72 yaşında 13. ve son seferi olan Zigetvar Kalesi’ne 1566’da hareket etmeden önce, oğlu II. Selim’e şu vasiyette bulunmuştu: “Benim canımdan sevgili, iki gözümün nuru Selim Han’ım! Bu iki bâzubendi (kola takılan muska) ve bir mücevherli el sandığını vakfeylemişimdir (bağışlamışımdır). Fahr-i Cihan (âlemin övüncü) olan Muhammed Mustafa’nın pak ruhu içindir. Bunları satıp Cidde-i Mamure’ye su getirtesin. Oğulluk edip bu vasiyeti yerine getiresin. Saraydaki cümle ağalar ve cümle oda oğlanları şahittir. Sen benim el yazım bilirsin. Bu esbab (elbise) Fahr-i Âlemindir, benim değildir. Göreyim nice yerine koyarsınız. Dünya kimseye payidar (kalıcı) değildir. Ümid edilir ki bahasıyla (değerinde) satarsınız. Hak Teâlâ bu seferi mübarek edip gönül hoşluğuyla gelmek müyesser (kısmet) ede, Habibi (Sevgilisi Hz. Muhammed) hürmetine aleyhisselam.”

Cihan sultanı Zigetvar’da ruhunu teslim etmeden az evvel de şu anlam ve ibret yüklü veciz duayı yapmıştır: “Bütün ömrümce yeryüzünü zaferlerime eşik ettim. Yerine gelmedik ricam ve gerçekleşmedik arzum kalmadı. Şimdi, artık sevgili Peygamberinin yüzü suyu hürmetine, şehitlik saadetini nasip eyle ve sonra bana mübarek yüzünü göster.”

Rivayete göre, vefat ettiğinde vasiyeti gereği kabrine defnedilmek üzere cenazesıyla birlikte bir de çekmece getirilir. (Hastalığı esnasında bu sandukayı Ebusuud’a bizzat kendi eliyle teslim ve vasiyet etmişti.) Âlimler bunun kabre konulup konulamayacağını tartışırken çekmece birden yere düşer ve açılır. İçinden çıkan bir sürü kâğıt etrafa saçılır. Bunlar, Kanuni’nin hükümdarlığı boyunca yaptığı bütün işlerde Şeyhülislâm Ebusuud Efendi’den aldığı fetvalardır. Fetvaları

gören şeyhülislâm, üzerindeki mesuliyetin ne denli ağır olduğunu bir kere daha anlar, hata yapma korkusu içinde iliklerine kadar titreyerek şunu söyler: “Ah Süleyman! Sen kendini kurtardın, ya biz ne yapacağız?”

II. (Genç) Osman’ın Son Acı Sözleri

1622’de isyancı Yeniçeriler tarafından, Yedi Kule Zindanları’nda yay kirişiyle boğulmak suretiyle çok feci ve talihsiz bir şekilde şehit edilen II. (Genç) Osman’ın, ölmeden evvel şu acı ve ibret dolu sözler dudaklarından dökülmüştü: “Hey ağalar. Görün şu dünyanın hâlini, daha sabahleyin padişah iken, mal ve mülkümün had ve hesabı yokken, şimdi on akçelik bir servete sahip değilim.”

Son Padişah Vahdeddin’in Talihsiz Vasiyeti

Osmanlı’nın en talihsiz padişahlarından olan Sultan Vahdeddin, büyük sıkıntı ve zorluklar içerisinde geçen acı kader çizgisinin adeta finalini yaparak ömrünü tamamladığı İtalya’nın San Remo şehrinde, özellikle de tarihçilere hitap eden şu hazin vasiyette bulunmuştur:

“Ben, Hanedan-ı Âli Osman’ı ve kendimi tarihe terk eyledim! Elbette namuslu tarihşinaslar (tarih sevenler) çıkacak ve kendilerini hiçbir vesaikten (belgeden) mahrum etmediğimi görerek hakkımda hükme varacaklardır.”^[86]

^[86]. Hammer, Osmanlı Tarihi; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü’t-Tevârih; Neşrî, Kitâb-ı Cihân-nümâ; Mustafa Nuri Paşa, Netâic’ül-Vuku’ât; Neşrî, Neşrî Tarihi, C.1; Aşık Paşazâde, Aşıkpaşazâde Tarihi; Atâ, Târih-i Atâ, C.1; Solakzâde, Solakzâde Tarihi, C.1; Abdülkadir, Bursa Tarihi; Hüseyin Algül, Bursa’da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi; Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi; Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi; Burhan Bozgeyik, Meşhurların Son Anları, İstanbul 2003; Necati Kotan, Tarih Fıkraları, İstanbul 1992; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı.

Hünkârların Dünyaya Hükmeden Mektupları

OSMANLI, TARİH sahnesinden çekileli neredeyse bir asra yaklaştı, ancak kimi hatıra ve izleri olanca diriliği ile hâlâ hüküm sürmekte ve hayat belirtisi taşımaktadır.

Onun insanlığını, adaletini, hoşgörüsünü, azamet ve kudretini, haksızlığa karşı baş kaldırıp hakkı yüceltmesini, mazlum ve mağdurların imdadına koşup kollamasını, insan hak ve hürriyetlerini yayma ve yaşatmadaki gayret ve hassasiyetini edebî bir dille yansıtan ve dünden bugüne bize ve tüm dünyaya emsal teşkil eden en güzel ve en orijinal kaynaklardan biri de, aradan geçen onca zamanın eskitemediği, ölümsüz mektup, ferman (padişah emri), berat (nişan, rütbe, ayrıcalık ve ödül için verilen resmî belge), ahitname (sözleşme) türü evraklardır.

Burada onlardan seçkin bir demet bulacaksınız:

Fatih'in Bosnalılara Gönderdiği Ahitname

Fatih Sultan Mehmed, Bosna-Hersek'i fethettikten sonra buraya, insan hak ve hürriyetleri mevzuunda cihana numune olacak öyle bir Ahitname (1463) göndermişti ki, (Fojnica Manastırında hâlâ asılı duran bu fermanı, Bülent Ecevit başbakanken ABD Başkanı Bill Clinton'a hediye etmişti) bu onların gönüllerine taht kurup, muhtemelen İslâmiyet'i seçmelerinde başlıca sebeplerden olacaktı:

“Ben Fatih Sultan Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki, kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum: Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. İmparatorluğumda huzur içerisinde yaşasınlar. İmparatorluğumdaki tüm memleketlere dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler. Ne padişahlık eşrafından, ne vezirlerden veya memurlardan, ne hizmetkârlarından, ne de imparatorluk vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir.

Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmazın, hor görmesin veya tehlikeye atmasın; hatta bu insanlar, başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptirler. Bu padişah fermanını ilan ederek, burada, yerlerin, göklerin yaratıcısı ve efendisi Allah, Allah'ın elçisi aziz peygamberimiz Muhammed (s.a.v.) ve 124 peygamber ile kuşandığım kılıç adına yemin ediyorum ki, emrime uyararak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermana yazılanların aksini yapmayacaktır.”

Yavuz'un, Şah İsmail'e Haddini Bildiren Mektubu

Yavuz Sultan Selim, Anadolu'da yıllarca güttüğü Şiiilik propagandası ile Osmanlı Devleti'ni (İslâm Birliğini) parçalama ve fesada uğratma gayesi güden Şah İsmail'e karşı Çaldıran Savaşı (1514) arifesinde harekete geçerken, ona yazdığı şu mektupta, sebep olduğu zulüm, fitne ve küfrü kaldırıp haddini bildireceğini; hakkı, adaleti, sulhu ve birliği üstün tutacağını şöyle ortaya koymuştu:

“Bilesin ve anlayasın ki, ilahî hükümlerden yüz çevirenlerin, Allahü Teâlâ'nın dinini yıkmaya çalışanların bu hareketlerine, bütün Müslümanların ve adaletsever hükümdarların kudretleri nispetinde mâni olmaları farzdır. Sen ki, Müslümanların memleketlerine saldırdın; şefkat ve utanmayı bir tarafa bırakarak, zulüm kapılarını açtın. Günahsız Müslümanları incittin. Fitne ve fesadı kendine gaye edindin.

Nefsinin kötü arzularına ve fitratındaki bozukluklara uyararak, Din-i İslâm'ın emirlerini değiştirmeye kalktın. Haramlara helâl diyerek nice Müslümanları ifsad ettin. Mescidleri, türbeleri ve mezarları yıktın. Âlimleri ve Peygamber (s.a.v.) efendimizin neslinden gelen mübarek Seyyidleri öldürdün. Kur'ân-ı Kerim'i helâ çukurlarına attın. Hazreti Ebû Bekr'e ve Hazreti Ömer'e söverek hakaret ettin. Bu saydıklarım senin kötü hâllerinden sadece bir kaçıdır.

Dillerde dolaşan bunlar ve bunlara benzer hareketlerinden dolayı, âlimlerim, kesin delillere dayanarak; senin kâfirliğine, dinden çıkıp (mürted) olduğuna fetva verdiler. Bu durum karşısında Allahü Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmek, zulüm görenlere yardım etmek için merasimlerde kullandığım

padişahlık elbiselerimi çıkardım. Zırhımı giyip kılıcımı kuşandım.

Maksadım; Allahü Teâlâ'nın inayetiyle senin şahlığını yok etmek ve bu suretle, acizler üzerinden zulmünü ve fesadını kaldırmaktır. Ancak, kılıçtan önce sana, Sünnet-i Seniyye icabı sünnî itikadı (inancı) teklif ederim. Eğer yaptıklarına pişman olup can ü gönülden istiğfar (tövbe) eder ve aldığın kaleleri geri verirsen, tarafımızdan dostluktan yana bir şey görmezsin. Fakat kötü hâllerine devam ettiğin takdirde; zulümlerinle simsiyah yaptığın yerleri nura kavuşturmak ve elinden almak üzere, Allahü Teâlâ'nın izniyle yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır.”

Kanuni'nin Fransuva'ya Muhteşem Mektubu

1525'teki Pavia Savaşı'nda Alman İmparatoru Şarlken'e yenilerek esir düşen Fransa Kralı Fransuva, Osmanlı'dan yardım istemiş ve bunu annesi, cihan padişahı Kanuni'ye bir mektupla bildirmişti. Fransuva'nın yardım talebine, Kanuni'nin verdiği cevabî mektup; Osmanlı Devleti'nin cihanın süper devleti olarak yakaladığı azamet ve ihtişamın en muhteşem göstergelerindendir:

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla, Cenab-ı Hakk'ın inayeti, rasuller âleminin yıldızının, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayır duaları dolu mucizeleri ve dört halife Hz. Ebu Bekir'in (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.)'ın mübarek ruhlarının himayesi altında daima muzaffer Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han.

Ben ki, sultanlar sultanı, kralların kralı, ülkelerin hükümdarlarına taç giydiren, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Karadeniz'in ve Akdeniz'in, Rumeli'nin ve Anadolu'nun, Dulkadir, Diyarbekir, Kürdistan, Azerbaycan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine, Kudüs eyaletlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgelerinin hâkimi; şanlı ve yüce atalarımın muzaffer kudretleri sayesinde alevlenen kılıcıma emanet ettikleri birçok eyalet ve ülke sahibi; nihayet Sultan II. Bayezid oğlu Sultan Selim Han oğlu Şah Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Fransa krallığının kralı François'sin.

Hükümdarların sığındığı kapının eşğine uzattığın tezkereden (mektup) malumum oldu ki, memleketinin toprakları düşman tarafından zaptolunup, sen dâhi şu anda onlar elinde esir bulunmaktasın. Kurtulmaklığın için bizden yardım dilemektesin. İmparatorların mağlup ve hapsedilmesi olacak işlerdendir. Yüreğiniz teselli bulsun. Ümidinizi kesmeyin.

Yüce seleflerimiz, Allah onların kabirlerini nur içinde tutsun, düşmanlarını kahretmek ve sayısız fetihlere ermek maksadıyla her vakit cihat için kılıç çekmek fırsatını kaçırmayıp, ben dâhi onların açtığı çığırda harekete geçip, her gün zorlu kaleler ve girilmesinde engeller bulunan şehirler fethetmiş bulunmaktayım. O sebepten gece ve gündüz atımız eyerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak Subhanehu ve Tealâ hayırlar müyesser eyleyip, ne dilerse öyle olacaktır.”

Kanuni’nin Bali Bey’e Meşhur Mektubu

Semendire Sancak Beyi Gazi Bali Bey, Kanuni’den, kendisinde bulunan sancak beyliğinin alâmeti olan iki tuğun üçe çıkarılmasını rica etmiş ve cevaben de, fevkalâde ibretlik manalarla dolu öyle bir mektup almıştı ki; Osmanlı’nın bu devirde sadece askerî ve siyasî güce değil, hak ve adalete de dayanarak zirveye ulaştığının en çarpıcı delillerindendir:

“Yadigârım ve muhterem lalam Gazi Bali Bey! Berhudar (mesut) olasın, yüzük ak olsun. Bizden bir tuğ dâhi arzu eylemişsin. Henüz bir tuğ zamanı değildir. Sana Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.)’in fetih tuğunu verdik. Bu ihsan üzerine iyilik olmaz. Bunun şükrünü bilip, yerine getiresin. Bilesin ki bey olmak, iki kefeli terazidir. Bir kefesi Cennet ve bir kefesi Cehennem’dir. Bir an adaletle hükmetmek, yetmiş yıllık ibadetten efdaldır (daha faziletlidir). Âhireti hatırdan çıkarmayasın. Serasker (başkomutan) olduğun yerlerde ve hükmün geçtiği mahallerde, zulüm ve düşmanlık etmekten şiddetle sakınasın...

Memleket Allahü Teâlâ hazretlerindir. Nefsine gurur getirmeyesin. Fetholunan kalenin mal ve erzakını hep Beytülmal (hazine) için almışsın. Buna rıza-yı hümayunum (rızam) yoktur. Beşte birini alıp, geri kalanını İslâm

askerlerine dağıtasın. Askerlerinin ihtiyarlarını baba, orta yaşlılarını kardeş ve gençlerini oğul bilesin... Askerine hiçbir veçhile (şekilde) zorluk çektirmeyesin, nimetini bol veresin. Eğer hazinen tükenirse bildiresin ki, sana bir iki bin kese göndermekten aczim yoktur. Halkın fakirlerini, büyük vazifelerle rencide (incitmekten) etmekten şiddetle kaçınasın ki, bizim halkımızı rahat görüp, küffar halkı imrensinler; meyl ve muhabbetleri bizim tarafa olsun. Bir kimseyi hizmetinde kullandığın zaman da sakın evvelki haline itimat etmeyesin. Çok kimseler vardır; elinde fırsat olmadığı zamanda zâhidlik (dindarlık) ve iyilik yüzü gösterip; eline fırsat geçtiği zaman Firavun ve Nemrut olur. Ol kimseleri görüp tecrübe edesin...

Ey Gazi Bali Bey! Sana dâhi nasihatim odur ki; atın yürüğünü, kılıcın keskinini ve beyin bahadırını saklayasın! Allahü Teâlâ hazretleri yolunu açık ve kılıcını keskin eyleye ve seni küffâr üzerine mansûr ve muzaffer eyleye!..”

Kanuni'den Belgrat Kadısına Sırları Koruyan Ferman

Kanuni Sultan Süleyman'ın, bölgedeki Sırp ahalinin haklarının gözetilmesi ve her türlü kötü muameleden korunması maksadıyla, 1558'de Belgrat kadısına gönderdiği şu ferman, Osmanlı'nın şahsında medeniyetimizin ne ölçüde üstün, parlak ve insanî olduğunun bir şaheseridir:

“Devlet askerleri, biçilmeyip el ile yolunan ottan zorla vergi alırlar imiş, kaldırdım. Askerler, ev yakınında bulunan bağ, bahçe ve bostanlardan yemeklik için üretim yapanlardan para almak isterler imiş, almasınlar, yasakladım. Boş yerlere tarla açanlardan, ihya edenlerden (iyileştirip canlandıranlardan) vergi alınmasın. Nehir üzerlerindeki dolap ve karaca değirmenler, yeni yapılmış olsalar dâhi fazla vergi alınmasın. Askerler tarla ürünlerini satmak için, halka pazaryerine götürmelerini isterler imiş, pazara götürülmesin, teklif dâhi edilmesin.

Askerler boyunduruk hakkı diye vergi almasınlar. Askerler savaşa giderlerse, geride kalan mallarını köy halkından güvenilir adamlar korusunlar. Yeni evlenen yeniçerilerden gerdek hakkı diye vergi alınır imiş, bundan böyle alınmasın.

Savaş esnasında bile askerler eve girip arı kovanlarına dâhi dokunmasınlar. Ve yerleştiği yerde, evleri önünde, sancakları altında kendi geçimleri için ürettikleri arı kovanından dâhi vergi alırlar imiş. Onu dâhi göresin. Başka kovanlık olmayıp, evleri yanında ve sancakları altında olan kovandan dâhi vergi aldirmayasın. Kovan hakkı bahanesiyle askerler savaş esnasında bile evlere girmekten men eylensin. Bu husus için şikâyet ettirmeyesin.”^[87]

^[87]. Hammer, Osmanlı Tarihi, İstanbul, 1997; Hoca Sadeddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, Ankara, 1992; Neşrî, Kitâb-ı Cihân-nümâ, Ankara, 1987; Mustafa Nuri Paşa, Netâic'ül-Vuku'ât, Ankara, 1987; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1982; Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, 1972; Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1994; İsmail Çolak, Doğu-Batı Kavşağında Osmanlı, İstanbul, 2004.